

נשכח וכאלו אינם, אבל אין יכולים לתקן שיהיה הקודם גם כן טוב, כי שורש אומות אין בו טוב, והטוב שבו רק שמתהפך להיות בשם ישראל יכונה, ונשתקע שם עממין ממנו. אבל שם ישראל נקרא אף היותר רשע שבעולם, אפילו הממיר דת נקרא ישראל מומר, ובפרק נגמר הדין (סנהדרין מד, א) למדו דאף על פי שחטא ישראל מעכ, שאמרו שם דעבר על חמישה חומשי תורה, דאין כל זה מפקיע ממנו שם ישראל כי לא ידח ממנו נדח. וזהו הבטחת כי לא אעזבך עד וגו', שבכל עזיבות דישאל אין עזיבה שלא יוכל להתתקן, דוגמת יציאת עשו וישמעאל שנעשו בכלל אומות, להיות גר המתגייר בהם כקטן שנולד. מה שאין כן בישראל כבר נעשה הכנה בכל הנפשות מישראל מהשגחת הש"י להיות להם לאלהים ביד חזקה ובחמה שפוכה גם טרם ההשתדלות, בענין שגם בכל מחשך מעשהו שילך בחושך ממש בהעדר נר מצוה ותורה אור, גם על זה נאמר העם ההולכים בחושך ראו אור גדול. והוא כטעם דזונות נעשו זכיות ונעשה מאותו חשך אור גדול, כי אין הש"י מניח להשתקע כל כך לזרע ישראל בשיקוע כזה שלא יוכל להתהפך עוד לאור גדול. פירוש גדול שהוא גדול משאר אור, כי יתרון האור מן החושך, ולכן חושך שנתהפך לאור הוא אור יותר גדול. ולכן במקום שבעלי תשובה אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד (ברכות לד, ב), מפני גודל האור המאיר יותר מכפי כחם של צדיקים גמורים.

כולא חד, כי ההתחלה היא מהש"י כמו שנאמר ויפח באפיו וגו' ואמרו מאן דנפח מתוכו נפח, ואח"כ ההארה הוא התורה והיא מאירה אל הנפש, והכל אחד כי האבות הן המרכבה (ב"ר מז, ה) וצורתו של יעקב אבינו ע"ה חקוקה בכסא הכבוד (מ"ר במדבר ריש פרשה ד), דמות אדם שעל הכסא שהוא כולל דנפשות ישראל שהם הנפש המכוונת בבריאת העולם. וכמו התורה בתחלה תורת ה' כו', כך הנפש בתחלה ויפח כו' מהש"י, כמו שאומרים נשמה שנתת בי, ולבסוף נקרא בית עולמו שהוא שלו דהנפש נקראת על שמו שהוא בהשתדלותו זכה לזה, וזה שאמרו ז"ל (ויק"ר לה, ז) כאלו אתם עשיתם את עצמכם על פסוק ועשיתם אותם, שעל ידי מעשה התורה ומצוות זוכה לזה. ואמרו ז"ל (שם לו, ד) עולמי מי בראך יעקב בראך, שהגם דהתחלת הבריאה מהש"י לבסוף נקרא הכל על שם יעקב שהוא שורש אומה הישראלית, הכל נקרא על שמם שהוא שלהם ובהשתדלותם.

[ד] כי הגרים השתדלותם פועל על להבא, בתחלה והייתם וגו' ואחר כך על ידי השתדלות זה יזכו דאנכי וגו'.¹⁷⁷ אבל ישראל ההשתדלות שלהם פועל על העבר, ובתחלה אנכי וגו' ואח"כ בא השתדלות שלהם להגיד כי בדין היתה התקרבות הש"י להם, שהם בהשתדלותם מגיע להם כן. וזה עיקר כח התשובה דישאל, שיכולים לתקן הקודם, עד דזדונות נעשים כזכיות (יומא פו, ב). מה שאין כן גר שנתגייר כקטן שנולד (יבמות כב, א), ופועל שהקודם

אות מב

מקדושה זו, כי ידוע בכל דבר שהמחשבה קבועה, שם הוא קביעות כל הגוף, כידוע ממקלות דיעקב.¹⁷⁷ וכשזוכר מקדושה זו היינו שמחשבתו שקועה בזה ממילא הקדושה ההיא

[א] שורש הרע דעמלק הוא לעומת שורש הקדושה דשבת, שהיא קדושה קביעה וקיימא ואינה בהשתדלות אדם כלל, ופעולת אדם בזה הוא רק הזכירה שמזכיר קדושתו בפה וזוכר

177. בראשית ל, לז-לט: "ויקח לו יעקב מקל לבנה לח ולזו וערמון, ויפצל בהן פצלות לבנות מחשף הלכן אשר על המקלות. ויצג את המקלות אשר פצל ברהטים בשקתות המים, אשר תבאן הצאן לשתות לנכח הצאן ויחמנה בבאן לשתות. ויחמו הצאן אל המקלות ותלדן הצאן עקדים נקדים וטלאים". רש"י: "פצלות - קלופים קלופים, שהיה עושהו מנומר. ויחמנה

בשבת (סנהדרין סה, ב), היינו שמתפשטת בכל הנבראים אף בעומק רע, כיון שהוא מעצמו בלא השתדלות באמת, דהיינו אחר המיתה שאז נגלה האמת, רק בעולם הזה צריך הכנה. ובגיהנם הם רק נחים מיסורים, דרצה לומר חשכות וההעדר מאור הש"י, אבל מכל מקום אין נכנסים גם כן לגן עדן, דהיינו השגת האור. ועל ידי הזכירה הוא פועל השגת האור בלב. וזה כל עיקר ההשתדלות לקדושת השבת הוא רק בזכירה.

[ב] וזה לעומת זה הוא עמלק שנקרא ראשית גוים, שהוא שורש הרע דקביעא וקיימא בלא השתדלות, כטעם (קידושין ל, ב) בראתי יצר הרע, ויצא לפועל בעולם על ידי עמלק. כי האבות שנקראו אבהן דעלמא, שמולידים העולם בשלימות, כל אחד השתדל בתיקונו בדבר מיוחד. כי כל דבר יש לו ראש תוך וסוף והתוך הוא המכוון מהדבר והעיקר, והסוף נקרא מה שהוא מגבילו ומבדילו מהזולת, וההתחלה נקרא על שם הפועל בהתחלת הפעולה, דאחר הפעולה הרי שני הקצוות שוים להיות נקראים סוף וקצה אלא שמצד פעולת הפועל ניכר ראש וסוף, והראש הוא המגיד פעולת הפועל והסוף הוא המבדיל ומברר זה מאחר. והן הם בנין תלת אבהן בשלימות עולם הזה, ואברהם אבינו ע"ה הוא היה הראשון המכריז ומפרסם אלהותו יתברך בעולם, שהוא הבורא ושאין בירה בלא מנהיג ומברר ההתחלה, וכן התחלת התורה אנכי וגו' שאי אפשר להגיע ללא יהיה לך וגו' שהוא הרחקת הרע רק על ידי הכרת אנכי וגו' הקודמת, וכל השתדלות אברהם אבינו היתה בפירסום זה דאנכי וגו', והוא שורש לקום ועשה, דהיינו להכניס כל תאות וחמדות הקבועים בו בלתי לה' לברו, והאהבה הוא שורש למצוות עשה, כמו שאמרנו (ירושלמי ברכות

שורה עליו. אבל גוף קדושתה נקרא מתנה טובה יש לי בבית גנזי (שבת י, ב), פירוש בעולם הגנוז ונעלם, כי שבת אחד משישים בעולם הבא (ברכות נו, ב), שהוא עולם הנעלם בעולם הזה, ואחד משישים הוא הרשימו שנתגלה ממנו בעולם הזה במתנה. כי העולם הבא גופיה נקרא (ע"ז ג, א) מחר לקבל שכרם, משמע שהם באים בשכר השתדלותם לו. אבל בעולם הזה אין שם תשלום שכר, רק שממילא על ידי שהוא לפני הש"י לנחת רוח מעשיהם, מזה בא קדושת שבת שהוא רק על ידי וירא וגו' והנה טוב מאוד וגו',¹⁷⁸ ונאמר שבת וינפש ואמרו ז"ל (הובא ברש"י) כמי שמתנפש ממלאכתו ושואב רוחו אליו, שזה סוד עליית העולמות בשבת כידוע, והוא על ידי הנייחא שיש לו מהנבראים, מזה נתהווה קדושת השבת. ונמצא שזה גם כן כעין שבא על ידי השתדלות, ועל דרך שאמרו (ע"ז ג, א) מי שלא טרח בערב שבת מה יאכל בשבת, דצריך הכנה לשבת בפשטיה, וידוע דכל הכנות שבמעשה יש להם רמיוזות גם כן במחשבה ובהשגת אור הקדושה. והיינו דבאמת אמרו ז"ל (מגילה כו, ב) מתנה כמכר, דאי לאו דהוי ליה הנאה מיניה לא יהיב ליה מתנה, אלא שמכל מקום נקרא מתנה שאין זו תמורת ההנאה כלל, רק שעל ידי ההנאה נתקרבה דעתו אליו עד שחפץ בו לתת לו מתנה. וכן הוא קדושת השבת, שעל ידי ההנאה שרואה שכל מה שעשה והנה טוב מאוד, נולכן אמר כאן לשון מאוד שדרשו רז"ל (כ"ר ט, ז) על יצר הרע, כי קדושת שבת קביעא אף בלא הכנת אדם באמת, כי גם הרע באמת הוא טוב מאד, רק מכל מקום לשעתו כפי העולם הזה נראה רע ונראה כבטול ח"ו לקדושת שבת, ועל זה נאמר שכה ה' בציון מועד ושבת (איכה ב, ו), לא שביטל לגמרי רק ששיכת], מגיע קדושה זו. ואפילו חייבי גיהנם נחים

- הבהמה רואה את המקלות והיא נרתעת לאחוריה, והזכר רובעה ויולדת כיוצא בו".

178. בראשית א, לא: "וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד, ויהי ערב ויהי בקר יום הששי". שמות לא, טז-יז: "ושמרו בני ישראל את השבת לעשות את השבת לדרתם ברית עולם, ביני ובין בני ישראל אות הוא לעלם, כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ וביום השביעי שבת וינפש".

[ג] וזהו יצחק שנימול לשמונה. וגם עשו מצד תחלת לידתו שהיה זרע יצחק נקרא ישראל מומר, אך עדיין היה אפשר להשתנות אחר הלידה כמו שהיה עשו. וזה כל השתדלות יצחק בהרחקת כל מיני רע עד שלא יהיה אפשר להשתנות. והוליד יעקב שרק בו נקרא לו זרע, כי הוא היה כן ענף הדומה לשורש, מה שאין כן עשו הוא זמורת זר שיצא מצד ההשתדלות בהרחקת הרע, כי גם עשו מרחיק הרע, דפושט טלפיו כחזיר כמו שאמרו ז"ל (ויק"ר יג, ה) שמציע הבימה ודן נואפים וגנבים ומכשפים והוא בעצמו עשה בלילה הכל.¹⁸¹ דהיינו שרק בעיני הבריות רוצה שיחזיקוהו לטוב. דיש רע לשמים ורע לבריות ורע לעצמו, והם שלושה דברים שאין אדם ניצול בכל יום (ב"ב קסד, סע"ב).¹⁸² הרהור עבירה הוא רע לעצמו, כמו שאמרו (יומא כט, רע"א) הרהורי עבירה קשין מעבירה, פירש רש"י להכחיש הגוף, וכן כל מיני תאות הוא רע לעצמו מלא כריסי זני בישי (ברכות לב, א), ואבק לשון הרע הוא רע לבריות, ועיון תפלה הוא רע לשמים. ונגדם הם שלושה אבות, מדת חסד לאברהם הוא טוב לבריות, ומדת גבורה דכבישת היצר הוא טוב לעצמו, ואמת ליעקב, שצורתו חקוקה בכסא הכבוד שחותמו של הש"י אמת, הוא טוב לשמים. ועשו כבר בו היה השורש דאברהם כנוכר לעיל, זה נקרא פשיטות טלפיים, כי סימני טהרה דנפש הבהמיי הם טוב לעצמו, וטוב לבריות שזה מצד נפש הבהמית גם כן, והם מעלה גרה, שהוא טחינת המאכל היטב, לא לבלוע הכל כדרך הגרגרנים, והוא עצירת התאות, ושסיעת

פ"ט הובא בתוספות סוטה כב, ב) דע שאתה אוהב כו' שאתה ירא כו',¹⁷⁹ שהיראה שורש למצוות לא תעשה דרגא דיצחק גבור הכובש את יצרו, שזה כל שורש השתדלותו לברר לא יהיה לך וגו', כל מיני פסולת ובידורי הרע מן הטוב, שזהו גבול הקיצון מן העולם המבדילו מן הזולת, וזה אי אפשר רק למי שהורתו ולידתו בקדושה, ושורש אנכי וגו' כבר קבוע וקיים בלבו יתד שלא תמוט, ועם כל זה צריך אח"כ לאזהרת לא יהיה לך וגו', שאף מי שהוא ישראל מלידה מבטן מאמין בן מאמין עם כל זה אפשר לרע להתגבר בו ח"ו כל כך עד שיאמר לו לך עבוד כו',¹⁸⁰ ועד שיוכל לנתק שורשו ח"ו גם כן, כענין עשו דנקרא בקידושין (יח, א) ישראל מומר, ועם כל זה נעשה לאומה בפני עצמה. וכל השתדלות יצחק אבינו ע"ה היתה בזה, להוליד יעקב שמטתו שלימה שאי אפשר לו לנתק שורשו כלל בשום אופן, דאף שחטא ישראל הוא (סנהדרין מד, א). ובירור הפסולת שעל ידי אברהם היה על ידי לוט בעמון ומואב ועל ידי ישמעאל, שהם שורש כל מיני תאות רעות, שהם המשכיחים הכרת אלהות, והם נפרדו ממנו, ונשאר הוא לבדו לאלהינו, שכל צאצאיו יש בהם הכרה זו קבוע וקיימא, כי כבר שורש זו תקוע בלבם מאברהם אבינו ע"ה, כי אי אפשר להם להשתנות מזה בלידה. וזה כל השתדלות אברהם אבינו ע"ה שהיה תחלה לגרים, והשתדל להוציא שם ישראל בעולם, רצונו לומר שיהיה נוצר בריה ששורשו מתחלת יצירתו הוא כך, לא שמתגייר אח"כ.

179. ירושלמי ברכות פ"ט, ה"ה: "עשה מאהבה ועשה מיראה, עשה מאהבה שאם באת לשנוא דע כי אתה אוהב ואין אוהב שונא, עשה מיראה שאם באת לבעוט דע שאתה ירא ואין ירא מבעט".

180. נדה יג, ב: "רבי אמי אמר: נקרא עבריין, שכך אומנתו של יצר הרע, היום אומר לו עשה כך, ולמחר אומר לו עשה כך, ולמחר אומר לו לך עבוד עבודת כוכבים - והולך ועובד".

181. ויקרא רבה יג, ה: "מה חזיר בשעה שהוא רובץ מוציא טלפיו ואומר: ראו שאני טהור, כך מלכות אדום מתגאה וחומסת וגוזלת ונראת כאלו מצעת בימה. מעשה בשלטון אחד שהיה הורג הגנבים והמנאפים והמכשפים, גחין ואמר לסנקליטין: שלשתן עשיתי בלילה אחד".

182. בבא בתרא קסד, ב: "אמר רב עמרם אמר רב: שלש עבירות אין אדם ניצול מהן בכל יום: הרהור עבירה, ועיון תפלה, ולשון הרע".

אפשר להתתקן הוא מצד נפש הבהמיית, ויעקב אבינו ע"ה נולד כבר נפש הבהמיית מתוקנת לגמרי בשני סימני טהרה, ואין בו שום פסולת עוד בטומאה.

[ד] רק עדיין יש שתי מדריגות, טהרה וקדושה. וטהרה יש בכל הנבראים שמקבלים טומאה ויש טהורים, וכן יש בבעלי חיים טהורים וטמאים. אבל קדושה הוא רק באדם, וכן כל הקדושות של נבראים דחילא קדושה עלייהו הוא מצד האדם שמקדישו, רק בכור דקדושתו מרחם. וזה כל השתדלות יעקב אבינו ע"ה, אחר שכבר נולד שורשו בהכרה דאנכי והרחקה דלא יהיה לך, עדיין העולם חסר שבת, שהוא ההשבה הכל לשורשו, דעדיין הנברא הוא נפרד מהבורא. וזה מצד העולם הזה שהוא עלמא דשיקרא היפך האמת ליעקב, שהאמת הוא שאין שם דבר נפרד כלל. וזהו קדושה, שההקדש הוא שדבר זה שייך לקודש, וכקדושי אשה שהיא שייכה להבעל. ועיקר קידוש לשון הזמנה והכנה כנוצר לעיל, כי כל עיקר קדושת שבת בהשתדלות אדם הוא רק ההכנה והזמנה שמכין עצמו לכך שיהיה שייך להש"י שהוא הקדוש, כמו שנאמר קדושים תהיו כי קדוש אני (ויקרא יט, ב), ומצד ההכנה לקבל קדושה, והתקדשתם הוא הכנה להיות על ידי זה והייתם קדושים. וזה כל השתדלות יעקב, להיות הקדושה גם כן מלידה מבטן, דהיינו מצד נפש הבהמיית גם כן, כקדושת בכור בהמה. וזכה לכך, כמו שנאמר בני בכורי ישראל (שמות ד, כב), שקריאת השם ישראל המורה על ניצוח המלאכים הוא מצד הזה, שהמלאכים הם קדושים ומובדלים מכל עניני עולם הזה, ולכך הם ערערו על בריאת האדם שהוא להיפך. ואמרו ז"ל (ב"ר ח, ה) מה עשה השליך אמת ארצה כו',¹⁸⁴ הוא מדת יעקב אבינו ע"ה, כי אין שייך אמת אלא כשיש שקר, כידוע חילוק רז"ל

הטלפיים, שאין יכול לרמוס ברגליו מה שתחתיו כקלוטי הפרסות, ולא לדרוס מה שלפניו כבעלי הצפרנים. והיותר משוקץ ומטונף במאכלו הוא החזיר, כי כן מי שהוא טמא באמת, ופרסותיו שסועות שאינו רומס ודורס זולת ומראה עצמו טוב לבריות, אין לך משוקץ ומטונף לעצמו יותר ממנו. כי אין שסיעת הפרסות סימן טהרה רק למי שהוא מעלה גרה גם כן, וכן היה עשו [וכן ההוא גברא שהיה גלגולו כמו שאמרו בוזהר, נידון בצואה רותחת (גיטין נו, א), ושורשו ברע מלעיג על דברי חכמים, כי זה שורש כל טינוף התאות שהוא ההשכחה מן האמת, הוא רק על ידי ליצנות והלעגה מדברי אלקים חיים], שלא היה בו עדיין שורש הרחקת הרע דיצחק. כי כל נפש, מה שהוא השתדלותו בו שלכך נוצר להוציא דבר זה בעולם, הרי כל ימיו הקצובים לו הוא מה שקצב הש"י זמן לביורר השתדלות זה, ואי אפשר להיות נגלה זה בו בעצמו, שכל ימיו עודנו עסוק בהשתדלות, רק נגלה בבנו. ועד לידת יעקב ועשו היה יצחק עסוק בהרחקת כל מיני רע הנגלה שמכירים שהוא רע. אבל יש גם כן האומרים לרע טוב וגו',¹⁸³ שכפי מה שנראה לעין יוכלו לדמות שהוא טוב, ובאמת הוא להיפך. וזה היה הנסיון דיצחק בביורר שבין יעקב לעשו, שעשו היה נדמה לטוב יותר מיעקב בעיני יצחק, ובוזה היתה כל השתדלות יצחק אח"כ לברר הכרת זה, להרחיק גם הנעלם דרע, שבזה הוא שורש שם ישראל דהיינו עומק טוב, שהוא ממש להיפך מעשו, דהגם שנגלהו טוב עם כל זה הוא רע, ובישראל הגם דנגלהו רע עם כל זה הוא טוב. וזה כל יגיעת יצחק, להוציא נפש שיהיה כן. ולכך וירח ריח בגדיו, ואמרו ז"ל (סנהדרין לו, א) ריח בוגדיו, ויברכהו וגו', דהכרת השלימות הוא על ידי ריח בוגדיו דייקא שמטתו שלימה, וכל שורש הרע שאי

183. ישעיהו ה, כ: "הוי האמרים לרע טוב ולטוב רע, שמים חשך לאור ואור לחשך, שמים מר למתוק ומתוק למר".
184. בראשית רבה ח, ה: "אמר רבי סימון: בשעה שבה הקב"ה לבראת את אדם הראשון, נעשו מלאכי השרת כיתים כיתים,

מיעקב אבינו ע"ה, שכל אחד מישראל מושרש בכחו מלידה מבטן כח גילוי זה של האמת לליבו.

[ה] ואמרו ז"ל (סנהדרין צט, ב) שרצתה לדבק בו תמנע והרחיקה,¹³¹ כי על ידי ההכרה שהכל מהש"י, הנה יוכל לבוא על ידי זה לקלות ראש ולפריקת עול ונכרךך שאמרו בספר ברית מנוחה על ידי הכרת מעלת ישראל ע"ש, ויחשוב אדם שיעשה כל התועבות וגם זה הכל מהש"י על ידי הכרה זו, וזה כל שורש חטאת ירבעם כמו שכתבתי במקום אחר, רק שהוא מישראל ויש לו תיקון אצל דורשי רשומות (שם קד, סע"ב), וזהו ביאת תמנע להתדבק והרחיקה. ונשאת לאלפיזו שהיה בן עשו וגדל בחיקו של יצחק כמו שאמרו ז"ל (הובא ברש"י ויצא כט, יא), והיה בו גם כן שורש הכרת אנכי והרחקת לא יהיה לך מורשה מאבות ולימוד מיצחק, ובוזה היה מעולה מעשו, שלא רצה להרוג את יעקב, כי הוא היה מכיר בהשתדלותו זה גם כן, לדעת שאין שום דבר נפרד מהש"י, רק הוא שורשו מעשו שכבר המיר דתו וניתק שרשו באמת מהטוב, רק דרך פשיטות טלפיים. וכך הוא בהשתדלות, ההכרה דאין עוד מלבדו אינו מצד האמת, רק על דרך פשיטת טלפיים. ולא כיעקב שנשא רחל ולאה אשר בנו שתיהם את בית ישראל. שכל אחד זיווגו הוא מה שישד הש"י להוציא כח השתדלותו לפועל, וזה נקרא בנין בית ונקרא אשתו ביתו (ריש יומא), שעל ידי זה נבנה ממנו בית קבוע וקיים לעולמי עד. והיא העזר כנגדו, להוציא בגלוי כח הנעלם שבאיש. ותמנע היתה פלגש לאלפיזו, שענין הפלגש הוא שבא עליה במטמוניות, כי לא נאה שתהיה אשתו בגלוי, וכן ענין תמנע, שהוא עשיית כל

(ירושלמי הובא ברי"ף ורא"ש סוף פ"ג דשבועות ה"ח) בין שוא לשקר, דגם הנשבע על עץ שהוא עץ, אף על פי שאינו שקר נקרא שוא. ולכן רק בעולם הזה שהוא עלמא דשקרא, שיש דמיון היפך האמת, שייך הכרת האמת. מה שאין כן במלאכים שאין שם שקר, האומר אמת הוא כאומר על עץ שהוא עץ, שאין זה קרוי אמת כלל, ונמצא מצד שלימות מדת יעקב אבינו ע"ה הוא ניצוח המלאכים. וכל שקר העולם הזה הוא מה שהוא נראה לעולם ההשתדלות, שיש נבראים נפרדים המשתדלים לעבוד לבורא, שזה ענין חפירת הבארות דאברהם ויצחק שהוא השתדלות למצוא המעין. אבל יעקב אבינו ע"ה לא חפר עוד באר רק גלל האבן מעל פי הבאר, שכבר היו המעינות גלויים מהאבות, ושורש האמונה קבוע מאברהם, שנאמר בו והאמין בה' וגו' (בראשית טו, ו), ושורש העבודה מיצחק שהיה עולה תמימה, כל גופו ונפשו מסור להש"י. ועדיין יש בכל זה העלם, דאף דישראל מאמינים בני מאמינים ועוסקים בתורה ומצוות, דאפילו פושעי ישראל מלאים מצוות כרמון (סוף חגיגה), מכל מקום אינו גלוי ללב בפועל. שזהו מדת האמת שיהיה מבורר לו כן, לענין כשיבוא לנסיון האמונה, עדיין יש לב האבן הסותם על פי הבאר וצריך לגללו. שכאשר הוא מבורר לעין איך אנכי וגו', ושכל פעל למענהו לקילוסו (שוח"ט ריש מז' יט), ממילא מכיר שאין עוד מלבדו, ומתגלה קדושת השבת שמעין עולם הבא, שבא מנוחה, דאין ההשתדלות פועל כלום, מאחר שגם כל מעשהו והשתדלותו הכל מהש"י. וזהו גלילת האבן מעל פי הבאר, שפי המעין הנובע הוא הגילוי הגמור לעין. וגלילה זו מורשה היא בידינו

וחבורות חבורות, מהם אומרים: אל יברא, ומהם אומרים: יברא, הדא הוא דכתיב: חסד ואמת נפגשו צדק ושלוש נשקו, חסד אומר יברא שהוא גומל חסדים, ואמת אומר אל יברא שכולו שקרים, צדק אומר יברא שהוא עושה צדקות, שלום אומר אל יברא דכוליה קטטה, מה עשה הקב"ה? נטל אמת והשליכו לארץ הדא הוא דכתיב: ותשלך אמת ארצה, אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה: רבון העולמים, מה אתה מבוזה תכסיס אלטיכסייה שלך, תעלה אמת מן הארץ, הדא הוא דכתיב: אמת מארץ תצמח."

ורק והיה בהניח וגו' אז תמחה וגו',¹⁸⁶ שכאשר יהיה הנייחא מכל מיני רע, ששיגו לקדושת שבת מעין עולם הבא בפועל ממש, אז יוכלו למחותו לשורש הרע דקבוע וקיים, על ידי הקדושה דקביעא וקיימא. אבל בעולם הזה אין הכח אלא בזכירה, היינו דשורש עמלק שהוא שורש הרע אי אפשר להרחיק כלל, אלא על ידי הזכירה אשר עשה, דהיינו מה שנמשך ממנו, שזה רע בפועל. ושם האדם העובד את ה' יכול לנצח ולהתרחק מזה, אבל בהרהור בעלמא העולה בלב בדרך מקרה, כטעם עמלק אשר קרך, אי אפשר לאדם להשתדל להתרחק מזה, שהרי הוא מעצמו בא לו, רק ממילא על ידי ההכנה וההשתדלות כל היום תמיד בדברי תורה, בההוא הנאה ונחת רוח שיש למעלה ממנו אין שום הרהור רע קרב אליו מעצמו, כמו שנאמר לא תאונה וגו' כי מלאכיו וגו',¹⁸⁷ הם המלאכים הנוצרים מהמצוות כמו שאמרו ז"ל (מד"ת ויצא ג), שהם ענין הנחת רוח שיש להש"י, שאמר ונעשה רצונו, נמצא אותה מצוה נעשית אצל הש"י ענין נחת, שרוחו שואב מפעולת אדם. וזה נקרא מלאך על דרך עושה מלאכיו ורוחות, שהרוח הוא האמצעי בין השמים לארץ, והמשכת אותו רוח השש"י מושך מארץ לשמים זה נקרא עולם המלאכים, כי נפש האדם הוא הנכנסת למעלה מעלה בנישמת רוחו יתברך, אבל המלאכים הם אמצעים, ומזה הוא התהוות המלאכים על ידי המצוות לשמור האדם, ואין כאן מקום להאריך יותר. וכשנופל בלב איזה הרהור על זה נאמר לא תתורו,¹⁸⁸ שיזכור דסופו כל מיני רע. והמשילו רז"ל

הנמנע מצד ההכרה שהכל מה', זהו היפך דאליפז שגדל בחיקו של יצחק היינו בענין הרחקת הרע, ואין ראויה לשימושו כלל מצד הגילוי שלו. רק באמת במטמוניות ובהעלם היה גם הוא כן, דרגא דעשו שנאמר בו נבעו מצפוניו (עובדיה א, ו), כי במטמוניות הוא באמת שקוע בכל מיני הרע, ולכך היתה לו פלגש, שלקח דבר זה של ההכרה בהש"י לפרסם בעולם פעולת כל מיני רע. וזה שאמרו ז"ל (תדב"א זוטא סוף פ"ב. ועיין של"ה שער האותיות אמת ואמונה העיקר השמיני) שהוא כמו פסוק שמע ישראל.¹⁸⁵

[ו] ויצא ממנו עמלק שזהו שרשו, דהיינו שורש הרע הנפעל בעולם מצד מה שהש"י פועל הכל והוא ברא זה. ודבר זה אין לו תקנה אלא למחות, כי באמת מפי עליון לא תצא הרעות, רק בהשתדלות אדם. אלא שמכל מקום זה אמת שגם עמלק מכלל הבריאה, והיינו שיש בבריאה שורש לרע. והוא אכילת עץ הדעת שהוזהר אדם הראשון, שהוא רק הידיעה ברע, זהו שורש הרע שרצה הש"י שיהיו נבראים שיוכלו לדעת ברע גם כן, ואף זה לא נבראו שידעו ברע, רק כשיאכל מעץ הדעת ידע ברע גם כן, והוזהר שלא לאכול ושלא לידע ברע גם כן. רק מכל מקום הבחירה ניתן בידו לאכול ואח"כ לידע ואח"כ לעשות הרע בפועל. והם המשכת כל מיני רע דעכו"ם, דשאור שבעיסה ושעבוד מלכויות הכל אחד, הנמשכות מצד ראשית הבחירה. ועמלק הוא ראשית דרע דקביע וקיימא מהתחלת הבריאה בכח הבחירה, ואין בכח יד אדם לבערו רק מלחמה לה' וגו',

185. תנא דבי אליהו זוטא ב: "מיכן אמרו: אפילו אין בידו של אדם לא מקרא ולא משנה, אלא יושב וקורא כל היום: אחות לוטן תמנע, שכר תורה בידו". של"ה שער האותיות אמת ואמונה העיקר השמיני: "ומשה רבינו ע"ה כדמות הסופר כתב וחקק מפי השם יתברך מבראשית עד לעיני כל ישראל, כולה כתבה משה מפי הקב"ה. ואין הפרש בין פסוק אנכי ה' אלקיך לותמנע היתה פלגש וכדומה לזה, אלא כולה שוה, ודבורי ה' ומאמריו הם כל פסוקיה ודבריה".

186. שמות יז, טז: "ויאמר: כי יד על כס יה, מלחמה לה' בעמלק מדר דר". דברים כה, יט: "ויהי בהניח ה' אלהיך לך מכל איביך מסביב, בארץ אשר ה' אלהיך נתן לך נחלה לרשתה, תמחה את זכר עמלק מתחת השמים, לא תשכח".

187. תהלים צא, י"א: "לא תאנה אליך רעה ונגע לא יקרב באהלך, כי מלאכיו יצוה לך לשמרך בכל דרכיך".

188. במדבר טו, לט: "ויהי לכם לציצית, וראיתם אתו וזכרתם את כל מצות ה' ועשיתם אתם, ולא תתרו אחרי לבבכם ואחרי

קדושה בהשתדלות רק בזכירה, אבל הוא על תמחוי מלא שכבר טרח בערב שבת, ואחר ההשתדלות הוא הזכירה בקדושה, להמשיך אליו כל מיני קדושה שלמעלה, דרגא דיעקב אבינו ע"ה. אבל בישובו על תמחוי ריקן צריך ליהדר בזכירת עמלק על כל פנים, בהרחקת הרע בשרשו. ולכך קורין פרשת זכור בשבת נוסף אזכירה דפורים, כי כל אחד מהם מושך חבירו כמובן מתוך מה שכתבתי, ובזה שתי הזכירות מתחזקים ליקבע בלב יתד במקום נאמן.

בתנחומא (תצא ז) מתמחוי מלא ותמחוי ריקן,¹⁸⁹ כי קיום החיות הוא על ידי המזון, ומזון הנפש הוא התורה ומצוות כמו שאמרו בקהלת רבה (ב, כד) דנקרא שם אכילה ושתייה. וזכירת עמלק הוא על תמחוי ריקן מהשתדלות, דעל ידי השתדלות תורה ומצוות אין הרהור רע קרב אליו כלל. רק כשיושב על תמחוי ריקן אז צריך לזכור מעמלק, להזהר משורש הרע, שאין בידו להתרחק, רק על ידי הזכירה שזה רע. אבל זכירת שבת, שגם כן אין בידו לקבל אותה

אות מג

הזכות. וגם אמרו ז"ל (שבת קנו, א) אין מזל לישראל, וזה הקשה התוספות עיין שם.¹⁹¹ אבל באמת הך מזלא אינו ממזלות הרקיע שהאצטגנינים יודעים, שעל זה אמרו (שם) דאין מזל כו' על ידיעתם מצד מערכת המזלות, כי אצל בני ישראל הכל במשפט עליון יתברך שמו כפי כשרון נפשותם. אבל מזלא זה הוא מה שאמרו בריש בבא קמא¹⁹² ובשבת (נג, ב) אדם דאית ליה מזלא פירש רש"י מלאך מליץ, והנה זה ודאי מצד הזכות וכמו שאמרו בשבת (לב, א) על פסוק אם יש עליו מלאך מליץ,¹⁹³ והוא

[א] צורך האדם בעולם ידוע שהם שלושה דברים. חיים, וקיום החיים דהיינו מזוני, וההמשכה לדורות דהיינו בני. ואמרו ז"ל (מו"ק כח, א) דלאו בזכותא כו',¹⁹⁰ ולכאורה זה נגד המבואר בתורה ובדברי רז"ל בכמה מקומות דהכל במשפט ובראש השנה אדם נידון על כל זה ומתפללין בכל יום תמיד על שלושת אלה. והגם דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא (קידושין לט, ב), היינו דסביביו נשערה מאוד ומשלם העונש בעולם הזה והשכר שמור לעתיד לבוא כידוע, אבל מכל מקום הוא במשפט כפי

עיניכם אשר אתם זנים אחריהם".

189. תנחומא כי תצא ז: "משל למה הדבר דומה? למלך שעשה סעודה וזימן את האורחים, נכנס הקערה לפניו מלא כל טוב, אמר: זכור פלוני אהבי, משקנח את הקערה אמר: זכור פלוני שונאי, אמרו לו אהביו: זה הזכרת וזה הזכרת? אמר להם: לזה הזכרתי על קערה מלא כל טוב ולזה הזכרתי על קערה ריקה. כך השבת כתיב בה: זכור את יום השבת לקדשו ולכבדו במאכל ובמשתה ובכסות נקייה, ובעמלק כתיב: זכור את אשר עשה לך עמלק, על מה אתה זוכרו? על שולחן ריקה שנאמר: תמחה את זכר עמלק מתחת השמים".

190. מועד קטן כח, א: "אמר רבא: חיי, בני ומזוני, לא בזכותא תליא מילתא, אלא במזלא תליא מילתא".

191. שבת קנו, א: "איתמר, רבי חנינא אומר: מזל מחכים, מזל מעשיר, ויש מזל לישראל. רבי יוחנן אמר: אין מזל לישראל. ואודא רבי יוחנן לטעמיה, דאמר רבי יוחנן: מניין שאין מזל לישראל - שנאמר: כה אמר ה' אל דרך הגוים אל תלמדו ומאמות השמים אל תחתו כי יחתו הגוים מהמה, גויים יחתו, ולא ישראל. ואף רב סבר אין מזל לישראל, דאמר רב יהודה אמר רב: מניין שאין מזל לישראל? שנאמר: ויוצא אתו החוצה. אמר אברהם לפני הקב"ה: רבש"ע בן ביתי יורש אתי. אמר לו: לאו, כי אם אשר יצא ממעין. אמר לפניו: רבש"ע, נסתכלתי באיצטגנינות שלי ואיני ראוי להוליד בן. אמר ליה: צא מאיצטגנינות שלך, שאין מזל לישראל. מאי דעתך - דקאי צדק במערב, מהדרנא ומוקמינא ליה במזרח". תוספות: "והא דאמר רבא בשילהי מועד קטן בני חיי ומזוני לאו בזכותא תליא מילתא אלא במזלא תליא מילתא, מכל מקום על ידי זכות גדול משתנה, אבל פעמים שאין המזל משתנה, כדאמר ביבמות פרק החולץ (ג, א) זכה מוסיפין לו לא זכה פוחתין לו".

192. בבא קמא ב, ב: "אדם דאית ליה מזלא (רש"י - שיש לו דעת לשמור את גופו) - כתיב כי יגח, בהמה דלית לה מזלא - כתיב כי יגוף".

193. שבת לב, א: "ואלו הן פרקליטין של אדם - תשובה ומעשים טובים. ואפילו תשע מאות ותשעים ותשעה מלמדים עליו חובה, ואחד מלמד עליו זכות - ניצול, שנאמר: אם יש עליו מלאך מליץ אחד מני אלף להגיד לאדם ישרו, ויחננו ויאמר:

לגורלו בתולדה, שעל זה אמרו (נדה טז, ב) טפה זו מה תהא עליה כו',¹⁹¹ רצה לומר איזה נפש יושפע בה. וכמו שאמרו בשמות רבה (מ, ג) דכל הנפשות מאיפת אדם הראשון יש בראשו ויש ברגלו,¹⁹² ולכל אחד כח מיוחד.

[ב] ומליצת המלאך, לפי שעל ידי העבירות מתישין כח פמליא של מעלה (מ"ר איכה א, לג), ואף דשם בעולם המלאכים אין זכות וחובה, מכל מקום מצד הזכות וחובה שלמטה כן הוא כח השירה והשתדלות דמלאכים, רצה לומר מצד שהם עצם שורש לנפשות דישאל. וכח המליצה הוא כפי כח המעשים, כי אין בחירה ורצון במלאכים שרוצה להיות מליץ ולהגיד כך, רק שהוא ממילא שכשהאדם זכאי הרי כח המלאכיי שבו למעלה בעולם המלאכים הוא מלאך מליץ, ושורש נשמתו בעולם הכסא מקבלת אורה כראוי להשפיע לרוח ולנפש, כטעם (יומא לט, א) מקדשין אותו מלמעלה.¹⁹⁵ ונמצא כפירוש זה הכל תלוי בזכותא, [וזהו מצד הבחירה דעולם הזה, ומצד הידיעה דאמת הכל תלוי במזלא, ובאמת כולא חד], ואמנם עם כל זה בעולם הזה יש רשעים שמגיע אליהם כמעשה הצדיקים וכן להיפך. ואמרו ז"ל (ברכות ז, ב) על רשע שהשעה משחקת לו מרום משפטיך מנגדו,¹⁹⁶ ואיך אפשר זה והלא כל משפטיו אמת. רק דבאמת אין לך אדם שאין בו זכות וחובה, וכמו שאמרו אפילו פושעי ישראל מלאים מצוות, ואדם אין צדיק בארץ אשר (יעשה טוב ולא יחטא וגו', קהלת ז, כ), וענין שיקול הזכיות והעבירות כבר כתב הרמב"ם בהלכות תשובה (פ"ג, ה"ב) שהם שקולים רק בדעתו של הש"י, ויציב פתגם כי אין בזה ידיעה כלל,

פשוט גם כן כי אין מליצה ולימוד סנגוריא אלא כשבאים במשפט, ואמנם שורש ענין מלאך מליץ שיש לכל אחד מישראל ואפילו לתינוק בין יומו כדמוכח מהא דריש בבא קמא, אם כן על כרחך אינו מלאך הנוצר על ידי עשיית המצוות. רק דעצם נפש האדם, שהיא חצובה מכסא הכבוד, שהוא למעלה מעולם המלאכים, הנה יש בו מכל העולמות שתחתיו, כידוע שכל עולם עליון הוא כולל כל מה שתחתיו, שהרי ממנו הוא מתפשט ויוצא, וכדרך שאמרו ז"ל (חגיגה יג, א) רגלי החיות כנגד כולן, קרסולי כו', וכן כל מה שלמעלה הוא כנגד כולן שלמטה, וכן אמרו ז"ל (סנהדרין לח, ב) מה שאמר נעשה אדם שאמר למלאכים, וכיון שהקב"ה אמר להם נעשה, אע"פ שאמרו ז"ל (ב"ר ח, ח) שזה לימוד דרך ארץ לימלך כו',¹⁹⁴ ודאי לא נכתב דבר שקר, רק שהרוצה לטעות יטעה לחשוב שהאמירה הוא כאלו צריך לשתופם, ובאמת אין זה אלא לימוד דרך ארץ. אבל באמת אמירת הש"י נעשה אדם על ידי זה ממילא ניתן בו כח מכל העולמות, וזהו עיקר בצלמינו שהוא שכולל כל העולמות כידוע. והיצר הרע הוא מצד עולם הזה שבו שייך זכות וחובה, אבל במלאכים אין יצר הרע כמו שאמרו ז"ל (שבת פט, א), אבל מכל מקום יש להם השתדלות שזהו אמירת שירה. אבל מה שלמעלה מהם גם זה אין שייך, רק קבלת הארה כטעם (ברכות יז, א) צדיקין יושבים ועטרותיהם בראשיהם ונהנים מזיו השכינה כו', שזהו שורש נפש האדם למעלה מעלה. ומצד שרשו בעולם המלאכים הוא המלאך מליץ, דהיינו כח נפשו עצמה, ולכן נקרא מזלא, שהוא שורש הנפש מה שנפל

פדעהו מרדת שחת וגו'."

194. רש"י בראשית א, כו ע"פ המדרש שם: "אף על פי שלא סייעוהו ביצירתו ויש מקום למינים לרדות, לא נמנע הכתוב מללמד דרך ארץ ומדת ענוה, שיהא הגדול נמלך ונוטל רשות מן הקטן."

195. יומא לט, א: "חנו רבנן: והתקדשתם והייתם קדשים, אדם מקדש עצמו מעט - מקדשין אותו הרבה, מלמטה - מקדשין אותו מלמעלה, בעולם הזה - מקדשין אותו לעולם הבא."

196. ברכות ז, ב: "אמר רבי יצחק: אם ראית רשע שהשעה משחקת לו אל תתגרה בו, שנאמר: יחילו דרכיו בכל עת, ולא עוד אלא שזוכה בדין, שנאמר: מרום משפטיך מנגדו, ולא עוד אלא שרואה בצריו, שנאמר: כל צורריו יפח בהם."

השפע הוא רק כפי הראוי לפי שרשו וחלקו ממעל, ויש שאי אפשר לו לקבל יותר כלל פעמים, וגם בזה יש הרבה משפטים שונים. ואולם התורה עוד למעלה מזה, דמאן דאחיד באורייתא אחיד בכלא (זה"ק ריש פרשת קרח), כי הוא מדת אמת ליעקב שהוא נחלה בלי מצרים, כטעם ארוכה מארץ מדה כו', ואין שייך אין יכול לקבל. והתפלה הוא רק כח ההשפעה כפי מדת המקבל שהוא המתפלל, אבל זכות התורה אינו בא בתפלה על רבוי ההשפעה, רק שהיא ממילא מתרבית על ידי התורה, ששם הוא שורש קבלת השפע של כל הנפשות מישראל, דידוע דשרשם בתורה, דשישים רבוא אותיות נגד שישים רבוא נפשות כנודע, והגם דמכל מקום אין כל אות דומה לחבירו וכל אחד יש לו חלק ידוע בתורה, מכל מקום מצד חלקו אין לו גבול, לומר שדבר זה נמנע כלל, כי כל חלק עצמו, כשמגיע לעיקר שרשו ודביקותו בכל, הרי מתדמה לכל שאין לו גבול כלל, ועל ידי התורה הוא התאחדות החלק בכל. וזה סוד חמש נפשות הידועות בשם נרנח"י (נפש רוח נשמה חיה יחידה), ויחידה היינו שמתאחד לגמרי בו יתברך, זה אי אפשר, רק על ידי התורה, דאורייתא וקוב"ה וישראל כולה חד. ומי שזוכה לזה ממילא אחיד בכלא, שאין שום דבר נמנע ממנו. וכמו שהמשילו רז"ל (מ"ר ריש קהלת) בשלמה המלך ע"ה,¹⁹⁷ שבקש החכמה ועל ידי זה הכל נתון לו, לנושא בת מלך. כי התורה מאורסה לקהלת יעקב (פסחים מט, ב), ובאישות נאמר והיו לבשר אחד (בראשית ב, כד), שהם חד, וברא כרעא דאבוה (ערוכין ע, ב), ונמצא הם חד גם עם האב, וזהו כולא חד הנזכר.

אע"פ שרז"ל אמרו בכמה מקומות זה גדול מזה, הוא בדרך כלל כפי משפט התורה, אבל משפט שלמעלה כפי פרטי הנפשות אין שום נפש דומה לחבירו. וזהו החילוק דמזלא שאין תלוי בזכותא, דהגם דתרווייהו צדיקים גמורים ושונים במעשיהם, מכל מקום אצל זה מתעורר כח אותו מלאך מליץ על ידי זכיות ידועות להזיל עליו שפע בני חיי ומזוני ממזלו העליון ולא אצל זה, אף על פי שעשה גם כן אותן זכיות, מכל מקום בהשפטו כפי שורש מזלו יהיה נידון בענין אחר. וכן להיפך ברשעים, יש דמרום משפטיך, שאין כח במדת משפט לדונו על רשעתו באותה שעה המשחקת לו, מצד איזה זכות המרעיש כנגדם ומחפה על הכל לפי משפט השעה. והדברים ארוכים בדרך המשפט שלמעלה, דברים שהם כבשונו של עולם. והכלל דהכל במשפט, ועם כל זה תלוי במזלא, דהמשפט של זכיות וחובות לענין המשכת בני חיי ומזוני בעולם הזה תלוי במזלא.

[ג] וענין התפלה שאמרו ז"ל (ברכות ו, ב) שהוא מדברים העומדים ברומו של עולם, היינו במקום המזלא שהוא מרום מענין העולם הזה כנזכר, והיינו כי התפלה היא פועלת שינויים במזלא, וזה כל שורש ענין התפלה, כי המזלא הוא המקבל ונהנה מזיו השכינה, והתפלה הוא להמשיע יתברך שמו, וכפי תוקף ההשפעה מלמעלה כן הוא ההשתנות בבני חיי ומזוני נגד המזל. ואף דתלי במזלא, היינו דעל ידי התפלה שמתרבה השפע הרי ממילא מזלו עצמו משפיע לו זה, מה שלא היה לו מקודם, ואולם גם זה עדיין תלוי במזלא, כדרך שאמרו (מדר"ת מקץ ט) עתים הם לתפלה, ואין לך שהרבה בתפלה יותר ממשא רבינו ע"ה ולא נענה, כי גם קבלת

197. קהלת רבה א, א: "אמר רבי סימון בשם רבי שמעון בן חלפתא: (משל) לבלוטוס שהיה גדל בפלטיץ של מלכים, אמר לו המלך: שאל מה אתן לך. אמר אותו בלווטוס: אם שואל אני כסף וזהב או מרגליות טובות הוא נתן לי, בגדים הוא נתן לי, אלא אני שואל בתו והכל ינתן לי בכלל בתו. כך בגבעון נראה ה' אל שלמה בחלום הלילה, ויאמר אלהים: שאל מה אתן לך, אמר שלמה: אם אני שואל כסף וזהב ומרגליות הוא נתן לי, אלא הריני שואל את החכמה והכל בכלל. הדא הוא דכתיב: ונתת לעבדך לב שומע. אמר לו הקב"ה: החכמה שאלת ולא שאלת לך עושר וכבוד ונפש אויבך, לפיכך החכמה והמדע נתון לך ועל ידי כן גם עושר ונכסים וכבוד אתן לך מיד".

וברור לעין, שזה נמשל לחמה, כמו שאמרו ז"ל (סנהדרין עב, א) על פסוק אם זרחה השמש - אם ברור לך הדבר כשמש, והם אומרים אנו ישראל מצד התורה שבכתב דכתיבא ומנחא וגלויה לכל. אבל ישראל מונין ללבנה שהיא המקבלת אור החמה, כי זהו העיקר של התורה שהיא מורה דרך, דזהו שם תורה, והיינו שיקבלו ממנה, וזהו העיקר אצל ישראל לקבל אור התורה ואין מסתפקים בתורה עצמה, וזהו ממשלת הירח בלילה שהוא זמן ההעלם, וכלשון רז"ל (מו"ק יז, א) כסהו כלילה, כי קבלת האור נעלם שאין אחד משיג השגת חבירו, וגם השגת עצמו אינו דבר ברור כתורה שבכתב דכתיבא ומנחא, אבל השגת אדם אין בו ברור כלל. וזהו עיקר ההשתדלות בעולם הזה הדומה ללילה, וכי אשב בחשך ה' אור לי. וידוע דעיקר חשק האדם בחכמה והשגה הוא להשגת הנעלמות, וכמו שאמרו גם כן פילוסופי האומות הקדמונים, אלא שהם גילו חשקם שהוא רק להשגת חכמת המדומות אצלם לחכמות, אבל חשק ישראל הוא להשגת התורה. וכידוע מדברי דוד המלך ע"ה בתמיניא אפי (תהלים קיט) וזולת זה מתוקף חשקו להשגת הנעלמות, וכפי גודל החשק כן הוא ההשגה דתורה שבעל פה.

[ה] ולכן התחלת תורה שבעל פה הגלויה לנו הוא מאנשי כנסת הגדולה, שפסקו נביאים אחרונים, שהשגת הנבואה הוא מעין התורה שבכתב, שהוא רק גילוי מהש"י, ובהגדת כה אמר ה' שהם דברים גלויים אין ספק בהם, והם נמשכים הכל מצד עיקר קבלת התורה שהיא תורה מן השמים, להיות הוא יתברך המלמד תורה לעמו ישראל, וכמו שיהיה לעתיד ולא יכנף עוד מוריק.¹⁹⁸ וכן היה לנביא כל דור כפי מדריגתו התגלות מפורש, וזה אינו מצד עולם הזה הדומה ללילה, שהתחלתו מזמן הגלות ביחוד, וכל נביאי הגולה אין ספק לדעתי

[ד] וזה מה שלא עשה כן לכל גוי (תהלים קמז, ט), דאף שאין להם שום שייכות לדבר טוב וקדושה, מכל מקום מצד התקרבותם לישראל, וכמו שיהיה לעתיד לבוא גרים גרורים ועבדים לישראל, יש להם אחיזה בקצת מה שיונקים מהם, ועד מדרגת התפלה על ידי תפלת שלמה המלך ע"ה דגם עכו"ם שיתפלל לבית המקדש יענם. אבל לתורה אין להם שום שייכות כלל, דמאחר שאין שרשם באמת מלמעלה, דהיינו מצד עצם הכונה בבריאה רק מצד ההתפשטות, דלכן אין קרוים אדם (יבמות סא, א), שהוא עצם המכוון בבריאה, אם כן אינם בצלם ובדמות להיות חלק אלוה שיוכלו להתאחד עם הכל. ואמרו ז"ל (מד"ת תשא לה) שניתן תורה שבעל פה לפי שעכו"ם אומרים אנו ישראל כו',⁷¹ והיינו כי עיקר ההתאחדות שעל ידי התורה הוא מצד התורה שבעל פה, היינו מצד העמקת השכל בדברי תורה להשיג חלקן בה. שתורה שבעל פה הוא הכל, שבה כל אחד משיג כפי חלקו. אבל התורה שבכתב הוא שוה לכל, שזהו כללות ענין התורה שקבע הש"י בעולם, שבוה יהיה עסק הנבראים וההשתדלות בדברי תורה. ומצד כללות התורה יוכלו העכו"ם לומר אנו ישראל, כי עסק התורה הוא גם כן אחת ממצוות התורה והוא מכלל תרי"ג מצוות התורה, ויוכלו לומר שגם הם עושים זה כבשאר מצוות. רק עיקר מעלת התורה נגד המצוות הוא מצד השגת האור שבה המאיר לאדם, שזהו מצד השגת חלקו בה מצד השגת תורה שבעל פה, וזה אי אפשר לעכו"ם כלל להשיג אור מהתורה, מאחר שאין להם חלק בה, ועיקר מה שהתורה אור לא כנר מצוה, הוא מצד ההשגה בה, שזה נקרא תורה שבעל פה. כי תורה שבכתב הוא דוגמת שמש המאיר, וקבלת האור הוא תורה שבעל פה, שחכמי ישראל כל אחד מקבלים חלקו, ועכו"ם מונין לחמה (שמו"ר טו, כז), שהם אין להם תפיסה רק בדבר הגלוי

198. ישעיהו ל, כ, ופירש רש"י: "לא יתכסה ממך בכנף בגדיך, כלומר לא יסתיר ממך פניו".

והיא עולימתא שפירתא דלית לה עיינין (זח"ב צה, א), ואין שם ראייה רק קבלת אורה. וממנו נמשך ממילא שמחה וששון ויקר, הם שפע בני חיי ומזוני, כי עיקר החיים הוא השמחה, שבעצבות קץ בחייו ואין קרוי חיות כלל, וששון עיקר הוראתו בלשון הקודש שביעות השמחה שלא תעדר, ויקר הוא כטעם תפארת זקנים בני בנים, [ומן קרי נעשה יקר וכמו שכתבתי במקום אחר]. ונגד ארבעה אלו הם ארבע מצוות חכמים ביום הפורים, שאז יכולים לזכות לזה, כידוע מקדושת הזמנים, שכך יסד הש"י, שהיום ההוא נזכר ונעשה בכל שנה ושנה כדרך שהיה כבר פעם אחת הארה לטובת ישראל, וחכמים תקנו לכל דבר מצוות מעשיות המשפיעות זה, דוגמת כל מצוות התורה שהם השפעת אור התורה על ידי מצוות מעשיות, כך עשו חכמים בשלהם, ושפע אור תורה שבעל פה מתרבה על ידי רבוי גזירות ותקנות וסייגים שתיקנו חכמים. והתחלתם פורים, דהמגילה הוא מצוה ראשונה שבעל פה, שהוסיפו על תורה שבכתב ועשאוה סניף לכתב, שהיא מכלל הכתובים, ומקרא מגילה הוא הגורם אורה זו תורה. והסעודה ומשלוח מנות ומתנות לאביונים הם נגד בני חיי ומזוני ואין כאן מקומו עוד יותר.

שנולדו מכבר מזמן הבית, וכמפורש בבנין בית שני, שהיו שם חגי זכריה מלאכי נביאים האחרונים, שהיו הרבה העם הזוכרים הבית הראשון כי האריכו ימים, אבל מזמן חורבן בית ראשון ואילך נסתם כל חזון ולא נולד עוד נביא. אבל היתה התחלת תורה שבעל פה כשהדור קבלוה בימי אחשורוש מאהבת הנס כמו שאמרו ז"ל (שבת פח, א), ולא כקבלה ראשונה שהיתה על ידי כפיית הר כגיגית, דהיינו מצד השפעת הש"י בלי אתערותא דלתתא. וזה נגנו בחורבן, דבגלות הכל רק מאתערותא דלתתא, ומצד גודל אהבתם וחשקם לדברי תורה, וכמפורש זה בספר היכלות (כו-כח) דעל ידי זה נתגלה להם אז רזי התורה מה שלא נתגלה בבית ראשון, והיינו דבבית ראשון היתה רק השגת הנבואה, אבל חכם עדיף מנביא כמו שאמרו ז"ל (כ"ב יב, א), והיינו דיוכל להשיג יותר אלא שאינה השגה גלויה וברורה כהשגת נבואה שנקרא הרואה, שהוא כמו רואה דרך זכוכית ואספקלריא. אבל אז נתהפך מרואה לאורה, כמו שאמרו ז"ל (מגילה טז, ב) ליהודים היתה אורה זו תורה, זה נתחדש שיהיה התורה אורה מאיר לעיניהם בלא ראייה, רק כקבלת הלבנה אור החמה, דמאן דאכיל דלאו דיליה בהית לאסתכולי באפיה (ירושלמי ערלה פ"א, ה"ג),

אות מד

כו' ומי מעכב כו',¹⁹⁹ וכדרך שכתב הרמב"ם (סוף פ"ב מהלכות גירושין) בטעם כופין עד שיאמר רוצה אני.¹³⁴ ודבר זה אי אפשר לעמוד עליו שום בריה, רק הש"י מעיד שהוא כן אצל ישראל. מה שאין כן אצל עכו"ם, אפילו חסידי אומות העולם שמכיר שכך טוב, מכל מקום עצם לבבו אין כן. **[ב] וזה** שאמרו מה בין תלמידיו של אברהם אבינו ע"ה לתלמידיו של בלעם הרשע כו' עיין

[א] הש"י הוא לבן של ישראל, כמו שאמרו בשיר השירים רבה (ה, ב) על פסוק ולבי ער, ממה שנאמר צור לבבי וגו'. וזהו החילוק בין ישראל לעמים, דאפילו פושעי ישראל שהרבה עבירות עד אין קץ, אף על פי שחטא ישראל הוא, ונקרא אסא דקאי ביני הוצי (סנהדרין מד, א), דאפילו פושעי ישראל מלאים מצוות, ומעמקי לבבם דבוק בהש"י שהוא שורש נקודת ליבם, כדרך שאמרו (ברכות יז, א) גלוי וידוע שרצונינו

199. ברכות יז, א: "רבי אלכסנדר ב"ר דמצי אמר הכי: רבון העולמים, גלוי וידוע לפניך שרצוננו לעשות רצונך, ומי מעכב? שאור שבעיסה ושעבוד מלכות. יהי רצון מלפניך שתצילנו מידם, ונשוב לעשות חוקי רצונך בלבב שלם."

בתאווה, וחכם בתורה היפך גס הרוח שהוא סימן לעניות תורה, דדברי תורה יורדים למקום נמוך ורוח נמוכה, וידוע דכל גאה שוטה. ואם כן ודאי בלעם היה גם כן נקי מכל אלה, והיה גם כן מלמד דרך הש"י כעין אברהם אבינו ע"ה, שהרי היה נביא לה' וידוע מאמיתות הש"י, שהרי נבואתו היתה נבואת אמת שנכתבה בתורה. רק כל זה היה בהתגלות לכו, אבל מעמקי לכו הוא גוי, שאין לו שום שייכות באמת לכל שלוש מעלות הנזכרות, וכשהגיע לנסיון נתברר שהוא ההיפך מכולם, וכן הוא מתברר בתלמידים שהם דוגמת בנים, דשמעתי שהם מעמקי לב דאב וכמו שכתבתי במקום אחר.²⁰¹ ולכך החילוק דאלו נוחלין עולם הבא, כידוע דעולם הבא רומז לבינה ליבא, והוא מצד דביקות הלב, דלכן כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא, מה שאין כן תלמידיו של בלעם, דבלעם עצמו נמנה באותן שאין להם חלק לעולם הבא.

[ד] **וכבר** כתבתי במקום אחר²⁰² דזכיה גדולה הוא לבלעם, במה שנמנה במשנה דאין לו חלק לעולם הבא בהדי גדולי ישראל, ונראה לי ברור דזה דשאמר תמות נפשי מות ישרים וגו', שהקשה בלקוטי תורה מהאר"י כיון דלא עלתה לו כן כמו שאמרו בזוהר הקדוש (ח"ג קצד, ב), למה נכתבה דברי בטלה שלו בתורה. ולפי מה שכתבתי יש לומר על דרך שאמרו בברכות י' א' מת אתה בעולם הזה ולא תחיה בעולם הבא, הכי נמי מה שאמר תמות כו' מות רצה לומר מיתת נפשו לעולם הבא, יהיה תוך מיתת ישרים הם בני ישראל אותם שאבדו עולם הבא, דכפי הנראה כל עיקר נבואת בלעם היתה רק על

שם בפרק ה' דאבות.²⁰⁰ ונקט אברהם אבינו ע"ה, לא משה רבינו ע"ה, כי משה רבינו ע"ה למד תורה לישראל, ואף הערב רב והגרים מעכו"ם כיון שנתגיירו בשם ישראל יכוננו, אבל אברהם אבינו ע"ה למד לאומות העולם, כי מכל הגרים שגייר והנפש שעשו לא נשאר מהם זכר בישראל (פרד"א כח), כי עדיין לא היה אז שם ישראל, שיהיה גר שנתגייר כקטן שנולד ביהדות, דאברהם אבינו ע"ה תחלה לגרים (חגיגה ג, א), דהוא עצמו היה גר שנתגייר כקטן שנולד להיות אזרחי (ב"ב טו, א), וממנו התחלת שם ישראל (ב"ר תולדות סג, ג), אבל כל תלמידיו הם אומות העולם. רק מכל מקום, הם עצמם כיון דתלמידים קרויים בנים, והכתוב קוראן והנפש אשר עשו (בראשית יב, ה), הם נמשכים אחריו. וסימנם עין כו', הם טהרת הגוף מקנאה ותאוה וכבוד, שהם כלל שיקועי הגוף שבהם משוקעות כל הלבבות, ואף חסיד שבחסידיים אמרו ז"ל (ויק"ר יד, ה) בעוון מלא לענין תאוה. ונאמר (משלי כז, ד) מי יעמוד לפני קנאה. ואין צריך לומר בכבוד, שמצינו משה רבינו ע"ה שהתורה העידה עליו שהוא עניו מכל האדם וחשדוהו למשתרר. וזהו שורש השאור שבעיסה המעכב, ואף חסיד שבחסידיים יוכל לפגוע לפעמים ענין קנאה תאוה וכבוד שלא ינצל.

[ג] **אבל** העיקר הולך אחר שורש הלב. ומסתמא בלעם הרשע שהיה מנביאי אומות העולם, ואין הנבואה שורה בישראל אלא על חכם גבור ועשיר (שבת צב, א), כל שכן באומות העולם. ועשיר הוא השמח בחלקו ואינו רע עין, וגבור הכובש יצרו שאינו בעל נפש רחבה

200. אבות ה, יט: "כל מי שיש בידו שלשה דברים הללו מתלמידיו של אברהם אבינו, ושלשה דברים אחרים מתלמידיו של בלעם הרשע. עין טובה ורוח נמוכה ונפש שפלה מתלמידיו של אברהם אבינו, עין רעה ורוח גבוה ונפש רחבה מתלמידיו של בלעם הרשע. מה בין תלמידיו של אברהם אבינו לתלמידיו של בלעם הרשע? תלמידיו של אברהם אבינו אוכלין בעולם הזה ונוחלין בעולם הבא, שנאמר: להנחיל אוהבי יש ואוצרותיהם אמלא. אבל תלמידיו של בלעם הרשע יורשין גיהנם ויורדין לבאר שחת, שנאמר: ואתה אלהים תורידם לבאר שחת, אנשי דמים ומרמה לא יחצו ימיהם ואני אבטח בך".

201. לקוטי מאמרים עמ' 223.

202. ישראל קדושים אות ה' עמ' 22 בהוצאתנו.

בשנת ארבעים ליציאת מצרים, אם כן נולד שבע שנים אחר מתן תורה. וצריך לומר כמו דשורש נפש משה רבינו ע"ה נקרא משה כנזכר לעיל דהיה בדור המבול, וכן בתלמוד (שבת קא, ב) משה שפיר קאמרת על איזה תלמיד חכם בדור שיש בו מחכמת משה רבינו ע"ה. כך בלעם הוא כנגד הדעת דסטרא אחרא, ההתבוננות דאומות העולם בדעתן נקרא שנתקבצו לבלעם. וכיוצא בזה מה שאמרו (סוטה יא, א) דהיה מיועצי פרעה, ולפי זה האריך ימים הרבה מאד, והרי אמר אנשי דמים ומרמה לא יחצו ימיהם. ובספר הישר כתב דיועץ פרעה היה בלעם אחר, זקינו של זה, אבל לשון רז"ל לא משמע כן. וכן מה שאמרו (סנהדרין קו, א) על וירא את הקני כו' עמי היית בעצה כו'. אבל הכונה כמו שכתבתי דשורש הדעת דסטרא אחרא נקרא בלעם, בין שהיתה מלובשת באיזה נפש פרטי בין שהיתה בדעת פרעה בעצמון שמא הקב"ה מביא מבול, שכפי ענינם היו חושבים שפע מי תורה הבא לעולם למי מבול, ואם כן עוג שניצול ממבול, הרי היתה לו קצת שייכות בהכרח לתורה. וכל שכן לפי מה שאמרו (פרד"א פרק טז) דהוא אליעזר עבד אברהם, שהיה דולה ומשקה מתורת רבו (יומא כח, ב). ואמרו בנידה (סא, א) סיחון ועוג אחים בני אחיה בר שמחזאי, נראה דגם סיחון כמוהו פלט ממבול, וזה כל שבחם למלכים גדולים ואדירים בגובה וחוסן, היינו במעלות רוחניות וגבורה דכבישת היצר. וזהו עיקר חסד ה' לעולם, שמשניתנה תורה ונבחרו ישראל אי אפשר לאומה אחרת להתקרב לפניו יתברך, כמו שאמרו בריש מכילתא עד שלא נבחרו כו' ואפילו ישמור כל מצוות התורה צריך להתגייר ולהיות מכוונה בשם ישראל,²⁰⁴ ובלאו הכי עכו"ם העוסק בתורה חייב (מיתא, סנהדרין נט, א) דהיא מורשה לקהלת יעקב דוקא. וזהו ששלח לסיחון לשלום היינו שיתגייר, והוא הלך

אותם פושעי ישראל שאבדו עולם הבא, שהרי הוא נסתכל רק להזכיר חטאי ישראל ודיבר רק מהחוטאים, וגם אין שום בריה משיג מה שהוא למעלה ממנו, ואמרו ז"ל (ברכות לד, ב) צדיקים גמורים עין לא ראתה, והיינו עין נביאי ישראל, ואם כן נביאי אומות העולם אף בעלי תשובה בכלל עין לא ראתה. והוא שהיה מאותן שאין להם חלק לעולם הבא, ודאי לא השיג מישראל גם כן אלא מדריגת אותן שאין להם חלק לעולם הבא.

[ה] ועל זה היה עיקר טענת בלק כסה את עין הארץ (במדבר כב, ה), רצה לומר הארץ הידוע, כדרך שאמרו כל ישראל יש הם חלק לעולם הבא שנאמר ועמך וגו' לעולם יירשו ארץ (סנהדרין צ, א), הרי דארץ רומז לעולם הבא. וזה היה ראיית בלק שנאמר וירא וגו',²⁰³ משמע דהוא לבד ראה ולא אחרים. והיינו דענין האמורי שהפליג הכתוב כמה פעמים בשבחו, אשר כגובה ארזים גבהו וחסון וגו', וכן נזכר בהלל הגדול מלחמת סיחון ועוג כי לעולם חסדו, שיש בזה חסד עולמי. וגם מה דנתיירא משה רבינו ע"ה מעוג, ודאי אינו בשביל גבורתם לבד, דכלפי הש"י אין חילוק בין גבורים לחלשים. גם מה ששלח לסיחון לשלום, והרי הוא משבעה עממין שניתנו לישראל, רק ידוע מה שאמרו אעוג דפלט מדור המבול, ודאי אינו בחינם, רק שהוא היה נקי מחטאי דור המבול על כרחך. וידוע מה שאמרו בזוהר (ח"ג רטז, רע"ב) דהיה ראוי להיות מתן תורה בדור המבול, והיה אז גם כן משה רבינו ע"ה בשגם בגימטריא משה, אלמלי זכו, רק שבחטאם נתהפך שפע מי התורה למי המבול. וכן אמרו בזבחים (קטז, א) דבשעת מתן תורה נתקבצו אומות העולם לבלעם [ולפי מה שאמרו בפרק חלק קו, ב) דבלעם בן שלושם ושלש נהרג והוא

203. במדבר כב, מא: "ויהי בבקר ויקח בלק את בלעם ויעלהו כמות בעל, וירא משם קצה העם".

204. מכילתא דרבי ישמעאל בא א: "עד שלא נבחרה ארץ ישראל היו כל הארצות כשורות לדברות, משנבחרה ארץ ישראל יצאו כל הארצות".

תאווה וכבוד, באמת היה משוקע בהם כנזכר לעיל, וכמו שנתברר אז באותה מעשה, שהיה לו כל שלוש מדות רעות באמת במעמקי לבו, ואף שהשיג שהש"י בחר בישראל רצה הוא להיפך, ועל ידו היה כל בירור ענין זה, שאף שהוא רצה לעורר חטאי ישראל, שגם בהם נמצא המגדילים החטא עד שאובדים חלק עולם הבא, מכל מקום מעלתם גדולה באמת, וכמו שאמרו בפרק חלק (קד, ב) דורשי רשומות אמרו כולם יש להם חלק לעולם הבא, פירוש רשומות הוא מצד הרשימו שלהם, דכל אור שהיה אף שנתנתק מניח רשימו, ואלו אף שלרוב חטאם אבדו וניתקו אור עולם הבא, היינו שורש דביקותם בלב בהש"י, מכל מקום כבר היה זה בשרשם בתולדה ועדיין נשאר הרשימו, ומצד הרשימו דרשו שיש להם חלק לעולם הבא. והם דרשו רק על ששה מישראל ולא על בלעם, דאצלו לא היה רשימו מעולם, ואף שהוא זכה למה שביקש תמות כו', דמצד מיתת נפשו ואבידתו מעולם הבא נכלל בכלל אותן מישראל שנמנו שאין להם חלק לעולם הבא, מכל מקום מצד חזרתן על ידי דורשי רשומות לא נכלל עמהם כלל.

[ח] וזהו כל ענין פרשת בלק לברר ענין זה מעלת ישראל על אומות העכו"ם, אף אותן רשעי ישראל שאין להם חלק לעולם הבא כלל שהם כופרים בתורה כו', ואין להם שייכות למשה רבינו ע"ה, שהוא הדעת דישראל מצד חבור לבכם להש"י, והם ניתקו מעצמן זה, ולכן לא נאמרו דברים אלו על ידי משה רבינו ע"ה, רק על ידי בלעם. ואמרו בבבא בתרא (יד, ב) משה רבינו ע"ה כתב ספרו ופרשת בלעם כו', נראה מזה כאלו פרשת בלעם הוא חוץ מהתורה. והיינו דהתורה נקראת תורת משה וספרו שהוא השגת חכמתו, אבל פרשת בלעם אין לו שייכות לחכמת משה רבינו ע"ה, שהוא מדבר מאנשים שכפרו בתורה כו', אבל הם בדראג דבלעם יודע דעת עליון, שהדעת דראג דמשה רבינו ע"ה התקוע בכללות ישראל, הוא

למלחמה כי הוא טען שהוא הנבחר, וכן עוג. ומשה רבינו ע"ה נתיירא מהם ודאי לא לחנם, כי ידע עוצם כוחם ומעלתם בסור מרע דכל חטאי דור המבול, ובמשפט בני נח הם היו צדיקים גמורים שאין כמותם בדור בבני נח, ועל זה אמרו כי לעולם חסדו, דתורת חסד שנתן הש"י לישראל היא לעולמי עד, שמי שאינו מהם אינו כלום.

[ו] וזה היה ראיית בלק גם כן, שבו היה אז גנוז עדיין ניצוץ דוד המלך ע"ה, שיצא מחלציו מרות (נזיר כג, ב), והרגיש שיש לו שייכות לארץ ישראל הרומזת לארץ העליונה. וכן קרבנותיו הרי היה לשם ה', וחשב שגם הוא יעבוד עבודה להש"י, ולמה נבחרו אלו דוקא, כמה שראה והבין ממה שעשה לאמורי, דמי שחפץ בעבודת הש"י צריך להתגיייר ולהתכנות בשם ישראל דוקא, שהוא כסה את עין הארץ, פירוש שאי אפשר לשום אומה ולשון להביט לארץ העליונה בגלוי שכינה והשגת עולם הבא, שהוא מכוסה כולו על ידי אומה הישראלית. וזה היה כל עיקר חפץ בלק לגרשו מארץ זו, שיהיה הדבר הפקר כקודם מתן תורה, הרוצה לזכות לארץ העליונה יזכה.

[ז] ועל זה שלח אחר בלעם שהוא היה לעומת משה רבינו ע"ה כידוע, ומשה רבינו ע"ה הוא הדעת המחבר חכמה ובינה שהם מוחא ולבא, זהו ענין התורה לשון הוראה, שמורה הלב להיות נמשך אחר החכמה של הש"י, דזולת זה כשאין מורה ללב אינו נקרא תורה אלא חכמה לבד, וזה כח משה רבינו ע"ה שבא והוריד התורה לארץ והנחילה לישראל, שיש לו כח זה להיות הלב נמשך אחר חכמת הש"י, אבל אומות העולם אין להם שייכות לזה, ובלעם היה נגד זה התפאר ויודע דעת עליון, שהיה יודע ומשיג דראג דדעת זו, אלא שקראה דעת עליון, פירוש עליון מה שהוא למעלה ממדרגת מוחו ולבו, דאצלו היה זה למעלה מן הטבע, והיינו אף שהוא גם כן היה יודע ריבונו, ומתנהג גם כן בדרך התורה בשמירה מקנאה

אותן דאין להם חלק לעולם הבא בשם ישראל יכונו, חשב דגם אותן טיפות הם כן, כיון שאין מציאות לטיפה ישראלית להשתנות כלל. ובאמת ודאי אותן טיפות באים גם כן בחזרה לישראל, רק לא כמחשבת אותו רשע שבוה יהיה עצה ותיקון לאומת מואב, שיהיה לקדושה שייכות גם אצלם, דוה אי אפשר כי לא עשה כן לכל גוי. וכל זמן שהטיפות בלועות בגוים הם מכלל הגוים ואין להם שייכות לישראל, רק כשישובו ליקלט בישראל. ובאמת עצה זו דייקא היתה הכנה למה שיעשה העם הזה וגו', ומחץ פאתי מואב קודם לכל, להוציא בלעם מפייהם. והוא לא ידע בעצמו מה שהיה אומר, דלכה איעצך אשר יעשה וגו' דברים ככתבן, שהוא היה נותן לו עצה כדי שיעשה העם וגו'.

[י] ולפי שבעילת ארמית הוא התערבות באומות גם כן, היפך דרגא דמשה רבינו ע"ה, שהוא בא מצד חסרון הדעת, כמו שאמרו (ירושלמי ברכות פ"ה, ה"ב) אם אין דיעה הבדלה מנין, ואין יודע ההבדל בין ישראל לעמים, מה שאין כן מי שיש בו דיעה אי אפשר לו להתדבק עם גויה כלל. ולכן נעלם ממה רבינו ע"ה הלכה זו דבועל ארמית מה דינו, שהוא אין לו שייכות לזה כלל, עד שבא פנחס שאמרו עליו שבטים בן פוטי כו' (תנחומא פנחס א),²⁰⁵ שמצד הזה שבא מיתרו היתה לו שייכות להלכה זו, כדרך שאמרו בסנהדרין (לט, ב) מינייה וביה אבא כו'.⁴⁵ ולכן נכתב גם זה בסיום פרשת בלעם, שאין לו שייכות לחכמת משה רבינו ע"ה והשגתו, כנזכר לעיל, רק מכל מקום אחר שגילה בלעם דברים הללו, הוציא משה רבינו ע"ה בלעו מפיו, ונכתבו בתורה על ידו, אחר שנתגלה דבאחרית הימים מצד הרשימו גם הם בכלל ישראל, ממילא יש להם שייכות לתורה גם כן. וכל נפשות ישראל הם מאותיות התורה

אצלם עליון ולמעלה מהשגתם בעמקי ליבם בהרגשת הלב, רק בידיעה בעלמא. ובלעם הוא המבחין מעלתם, בשלוש נביאות שאמר נגד שלושת כחות הלב דקנאה תאוה וכבוד, שהבחין אז שהוא ההיפך מכולם על ידי שלוש הכאות דאתון, דרכיבת החמור רומז על מה שהוא רוכב על החומר הגופני ומנהיגו כרצונו, ובאמת הוא לא היה מנהיגו כרצונו רק נמשך אחריו.

[ט] ונבואה רביעית דאחרית הימים הוא בהתגלות אור הרשימו, אז אמר הנני הולך לעמי, שאז הרגיש דאף דתמות נפשו כו' עם כל זה הוא הולך לעמו, שאין לו אור הרשימו באחרית הימים. וזה שאמר לכה איעצך וגו', דזה עצה לבלק בהפקרת בנותיו כדברי רז"ל (סנהדרין קו, א), היינו דכל חשק בלק להיות כישראל, יעצו לקלוט זה על ידי הפקרת בנותיו דיקלטו אור מהם, אף דידע דהבועלי ארמית הם מפושעי ישראל, עד שאמרו בעירובין (יט, א) דלא מבשקר להו אברהם אבינו ע"ה ואין עולין מגיהנם, אבל אחר שגילה לו אשר יעשה העם הזה, כמראה באצבע, הם אותם רשעי ישראל שאין להם חלק לעולם הבא, שהיתה לו השגה בהם להיות כמראה באצבע, דגם הם קדושתם רבה באחרית הימים, עד שאף הוא שהיה נביא הגדול מנביאי אומות העולם אין לו שייכות להם, והולך לעמו נגדם. אם כן ממילא נצמח מזה עצה לבלק בהפקרת בנות מואב. אלא שהוא לא ידע ההלכה דבנך הבא מן הגויה אין קרוי בנך אלא בנה (יבמות יז, א), וצריך להבדיל גם הנולד מהם שאין לו שייכות לישראל. ולפי שאותו שאין לו חלק לעולם הבא נראה שהוא היה בכלל ישראל ויצא מהם להיות כבני נכר, מזה נמשך מציאות יציאת טיפה ישראלית להתהוות ממנה בן נכר. וכשהשיג בלעם דרגא דאחרית הימים שאף

205. תנחומא פנחס א: "בשעה שנדקר זמרי עם כובי עמדו השבטים עליו (על פנחס) ואמרו: ראינו בן פוטי, זה שפטם אבי אמו (יתרו) עגלים לעבודה זרה, הרג נשיא שבט מישאל. לפיכך בא הכתוב ליחס פנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן".

כנודע, ונפשות הכופרים והמשומדים הם מאותיות שבפרשה זו, שאע"פ שנראה שהוא חוץ לתורת משה, מכל מקום גם הוא מכלל התורה ממש, ואין שום הבדל בין פרשה זו לפרשת שמע ישראל.

[יא] ואמר (ברכות יב, ב) דבקשו לקבוע פרשת בלק בקריאת שמע,²⁰⁶ היינו לכונה זו, שאף פושעי ישראל בכלל אחדות האומה, ויש להם חלק בה' אחד, ונבדלים מעמים כאמור. ורז"ל טמנו דבריהם ברמז כדרכם, מה שאמרו (שם) דכתיב בה יציאת מצרים, רצו לומר שאז התחלת הבדל אומה ישראלית גוי מקרב גוי, אף שהללו עובדי עבודה זרה כו' (ויק"ר כג, ב).²⁷

וכרע שכב כארי, היינו אף דהם בדיוטא התחנתונה שכיבא לעפרא, הם כארי. וזה כל ענין קריאת שמע, בשכבך ובקומך, רצונו לומר בין שהם במעלה עליונה בין במדריגה תחתונה, אינו ניתק מקבלת עול מלכות שמים שעליו, והתקשרות ישראל בה' אחד. ולא קבעו מפני טורח צבור, דכל פרשה דלא פסקי כו', רצונו לומר דסידור הפרשיות, ודאי המכוון דאותו ענין אינו נשלם אלא על ידי כל הפרשה כולה דוקא, דלכן לא פסקיה משה. ופרשת בלק שהוא גלוי קשר ישראל להש"י אף המורדים ופושעי ישראל בתכלית התוקף, בירור זה אינו אלא כפי סדר הפרשה על ידי התעוררות אומות העולם להתדמות לישראל, ובהתבוננותם בדעה שלהם הם מבררים לעין מעלת ישראל בזה. וכן בכל דור כן הוא סדר הבריר על ידי התעוררות אומות העולם שטוענים אנו ישראל כמו שאמרו ז"ל (מד"ת תשא לד),⁷¹ ולכן נקרא הפרשה על שם בלק לא על שם בלעם, כי בלק הוא היה המתעורר בזה [יוסימה דבלעם שב למקומו, היינו לעמו, שאין לו שייכות לישראל רק למקומו בארם,

שהוא באחוריים דקדושה כנודע. אבל בלק הלך לדרכו, הוא הדרך הנזכר בכתוב לרדוף אחר קדושת ישראל, דעל כן הזנה בנות מואב, כי ניצוץ קדושה דודד המלך ע"ה היה מכשכש במעיו, ולא היה מניחו לשקוט מזה]. ושם של כל סדרה שבתורה כפי מה שנהגו ישראל לקרותה הוא המכוון של כל הסדרה, על דרך שאמרו בשמות בני אדם וכל השמות דלשון הקודש, שהוא שורש החיות דאותו דבר, מסתמא כן גם בשמות ספרי הקודש כולם וכן בשמות פרשיות התורה. וזהו שורש התגלות אור זה הטמון ברשעי ישראל על ידי כח בלק, שהוא כח הרדיפה דאומות העולם להיות כישראל, ולגרש ישראל מכיסוי עין הארץ. והתגלות כח זה באומות העולם הוא רק על ידי רשעי ישראל, שחוטאים כל כך עד שנראה שאבדו חלק עולם הבא ונתגרשו מארץ העליונה, על ידי זה צומח כח אומות העולם לטעון שגם הם כן, ועל ידי זה עצמו מתברר ומתגלה מעלת אותן רשעי ישראל ואור הרשימו שלהם. ורז"ל (ב"ב יד, ב) קראוה פרשת בלעם. דמצד מה שנכתבה הפרשה בתורה, שהוא דברי תורה ממש, שהוא ההתגלות שבסוף, וסוף מעשה במחשבה תחלה, שורש ההתגלות נצמח מבלק. אבל רז"ל שדברו ממנה כאילו היא חוץ מתורת משה, קראוה על שם בלעם, היודע דעת עליון כנזכר לעיל, שהוא השגת הדעת שלא על דרך השגת משה רבינו ע"ה כלל, ומצד משה רבינו ע"ה וכל ישראל דהכשרים שלא הגיעו למדרגת אין להם חלק לעולם הבא ח"ו, אין שייכות להם לזה כלל וכנזכר לעיל. ולכן זה נחשב לטורח צבור, דכלל הצבור אינם פושעי ישראל, וזכרון כל פרשה זו הוא טורח להם וכאמור.

206. ברכות יב, ב: "אמר רבי אבהו בן זוטרתא אמר רבי יהודה בר זבידא: בקשו לקבוע פרשת בלק בקריאת שמע, ומפני מה לא קבעוה? משום טורח צבור. מאי טעמא? אילימא משום דכתיב בה: אל מציאם ממצרים - לימא פרשת רבית ופרשת משקלות דכתיב בהן יציאת מצרים! אלא אמר רבי יוסי בר אבין: משום דכתיב בה האי קרא: כרע שכב כארי וכלביא מי יקימנו. ולימא האי פסוקא ותו לא?! גמירי: כל פרשה דפסקה משה רבינו - פסקינן, דלא פסקה משה רבינו - לא פסקינן".

אות מה

הכל וגו' לענין הטובה, וכן לענין ההיפך למה תתענו וגו'.²⁰⁸ וזהו תכלית הבחירה, להגיע על ידה לידיעה ברורה שאין עוד מלבדו גם משנברא העולם. וזו היא צורתו של יעקב אבינו ע"ה שחקוקה בכסא הכבוד, שצורתו היא כוללת כל הצורות והנפשות דישראל. וזהו קו האמצעי המחבר שבע תחתונות עם שלוש ראשונות להיות כולא חד ממש. והנה כפי המחשבה שיהיה הכל על דרך הטוב, הנה זה נקרא במדת הדין, דתכלית הבריאה להטיב, וכשהטוב מגיע במשפט ודאי שזה נקרא טוב מאוד, וזה שאמרו ז"ל (ב"ר ט, ה-ז) דזה יצר הרע ומות ושינה, שכל זה ביטול להטוב, רק דכל זה נמשך מן הטוב מאוד, דהיינו שהש"י רצה להיות טוב מאוד, וזה על ידי שיהיה כח בחירה ויצר הרע והם יבחרו בטוב, ומזה נמשך אח"כ מה שנמשך, ולהיות גם אח"כ כולא חד, ממילא גם אח"כ זה נקרא טוב מאוד, והיינו לעתיד כשיבולע המות לנצח ויתבער יצר הרע, יבורר איך זה מכלל טוב מאוד שעל ידי זה הגיע הטוב במשפט.

[ג] והנה ודאי היה בתחלת מחשבתו יתברך שיהיה חלוקי מדריגות ישראל ועכו"ם, דאם לא כן מאין נתהווה זה אח"כ, וכך ברייתו של עולם חשוכא ונהורא. אך כיון שהמחשבה היה הכל טוב ודאי גם העכו"ם לא היה המכוון שיהיו כמו שהם. ועל זה נאמר והיה כאשר דמיתי לעשות להם אעשה לכם (במדבר לג, נו), ולא אמר כאשר עשיתי, שכבר עשה רע לעממין

[א] ענין סיום השנה בתלת דפורענותא ושבע דנחמתא, שמפטירין בעשר שבתות אחרונים דכל שנה, שהיא סיום הקומה שלימה, וזמן של כלל הבריאה, שהיא (שבת עז, ב) כברייתו של עולם ברישא חשוכא והדר נהורא, על דרך שאמרו (ב"ר סו, ד) צדיקים תחלתן יסורין וסופן שלוח. וידוע דהתחלה מחולק לשלוש, והסוף בהוצאת הדבר לפועל מחולק לשבע, כנודע מסדר העשר ספירות, ששלוש ראשונות הם כחות המחשבה, ושבע תחתונות הם כחות ההמשכה לפועל. והוא על דרך שאמרו (בר"ר יב, טו) בתחלה עלה במחשבה לברוא במדת הדין ואח"כ שיתף מדת הרחמים, ומזה מה שאמרו (מנחות כט, ב) ברבי עקיבא כך עלה במחשבה לפני,²⁰⁷ רצה לומר כפי המחשבה שיהיה במדת הדין. ומכל מקום לא חשיד קוב"ה דעביד דינא בלא דינא אף במדת הדין, והוא טען זו תורה וזו שכרה שאין מגיע לו בדין זה. ואמנם באמת ידוע דכחות המחשבה שם הדין בתכלית ההעלם, ואין גילוי דין כלל אלא ביציאה לפועל, וזה לכאורה היפך הנזכר.

[ב] אבל ענין חילוק בין מחשבה לסוף, היינו להיות עשה האלהים האדם ישר, והמה בקשו (חשבונות רבים, קהלת ז, כט) במה שמסר הבחירה. והש"י רצה שיבחרו רק בטוב, וזהו תכלית מכוון של מחשבתו יתברך בבריאה, אך כיון שמסר הבחירה לאדם הרי סילק רצון מחשבתו בזה. ומכל מקום על האמת גם אחר שמסר הבחירה עדיין הכל ממנו, וכמו שנאמר כי ממך

207. מנחות כט, ב: "אמר רב יהודה אמר רב: בשעה שעלה משה למרום, מצאו להקב"ה שיושב וקושר כתרים לאותיות. אמר לפניו: רבש"ע, מי מעבך על ידך? אמר לו: אדם אחד יש שעתידי להיות בסוף כמה דורות ועקיבא בן יוסף שמו, שעתידי לדרוש על כל קוץ וקוץ תילין תילין של הלכות. אמר לפניו: רבש"ע, הראהו לי. אמר לו: חזור לאחורך. הלך וישב בסוף שמונה שורות, ולא היה יודע מה הן אומרים, תשש כחו. כיון שהגיע לדבר אחד, אמרו לו תלמידיו: רבי, מנין לך? אמר להן: הלכה למשה מסיני, נתיישבה דעתו. חזר ובא לפני הקב"ה, אמר לפניו: רבש"ע, יש לך אדם כזה ואתה נתן תורה על ידי? אמר לו: שתוק, כך עלה במחשבה לפני. אמר לפניו: רבש"ע, הראיתני תורתו, הראני שכרו. אמר לו: חזור לאחורך. חזר לאחוריו, ראה ששוקלין בשרו במקולין. אמר לפניו: רבש"ע, זו תורה וזו שכרה? אמר לו: שתוק, כך עלה במחשבה לפני."

208. דברי הימים א' כט, יד: "וכי מי אני ומי עמי כי נעצר כח להתגדב כזאת, כי ממך הכל ומידך נתנו לך". ישעיהו סג, יז: "למה תתענו ה' מדרכיך, תקשיח לבנו מיראתך, שוב למען עבדיך שבטי נחלתך".

באור הלבנה המקבל מאור החמה, וישראל מונין לה, כי לא עשה כן לכל גוי. והוא מצד הדבור שהוא ההתגלות שבמחשבה לפועל, ומצד המחשבה הרי היו אומות העולם ראויים להיות כמו עכשיו ישראל, רק שבהתגלות נתברר שאין כן. והבירור על ידי רבי עקיבא ביחוד שהיה ראש חכמי ישראל בדורו, וכמו שאמרו (בבמות טז, א) ששמו הולך מסוף העולם ועד סופו, ודאי הילוך השם היינו התפשטות כחותיו, היה בכל העולם כולו כי הוא כולל הדור, שכן אותיות שמו יעקב א', כי שורש נפש יעקב אבינו ע"ה היא כולל נפשות כל דור ודור מישראל.

[ה] **ושורש** נפשו באמת נפש מישראל, רק מכל מקום מצד שהוא בן גרים ודאי היה בו גם כן איזה שורש מאבותיו, והוא איזה שורש טוב שהיה גנוז בהם מצד שעלו במחשבה. וכל מעלת רבי עקיבא הם מצד הדבור בתורה שבעל פה שהוא היסוד, ובו נתברר תכלית הבירור בין ישראל לעמים, שאין בו שום חלק מהם כלל. רק מצד ההתעלות מעולם הדבור למחשבה, דשם יש איזה דבר טוב הנמצא בהם שקלטה רבי עקיבא, מצד אותו קליטת טוב דמחשבה מאומות העולם הגיע לו העונש. אף דזו תורה שבעל פה בדבור שהיה הוגה יום ולילה, ומצד הדבור לא שייך לזה, ובמחשבה זכה לטוב מאוד והוא הנהורא דעמיה שרא, ומכל מקום ישת חושך סתרו, דכלפי ידיה הוא הנהורא וטוב מאוד אבל כלפי דידן הוא ברישא חשוכא, רק על ידי ההעלם באים לגילוי, וכי אשב בחושך דייקא אז ה' אור לי.

[ו] **על** דרך שאמרו (גיטין מג, א) אין אדם עומד על דברי תורה אלא אם כן נכשל, עד שדברי תורה נקרא המכשלה הזאת (שבת קיט, ב - קכ, א) וזה פלא כאלו דברי תורה מכשילין ח"ו. רק הואיל ואי אפשר לעמוד בענין אחר, הרי

בפועל, שלא להחיות כל נשמה, או עונשי שאר אומות, חלילה לעשות כן לישראל, כי אבדון העכו"ם הוא אבדון נצחי. ורק כאשר דמיתי ורצה לומר כמו שעלו במחשבה, דמצד מחשבתו יתברך שיהיו ישראל דבוקים בו יתברך ממש וכמו שיהיו לעתיד, היה שהעכו"ם יהיו כמו שהם ישראל עכשיו, שלא יוכלו לקבל רוב טובה בעולם הזה, וסוף סוף גם הם יזוככו. ועל ידי החטא הם נכרתו לגמרי, וישראל שבו כמו שהיה במחשבה על אומות העולם, שאין הכחות והרצונות והפעולות נמשכים כל כך אחר רצון הש"י, אך עם כל זה שורשם דבוק באלהים חיים. ונמצא מה שאין ישראל יכולים לקבל רוב טובה בעולם הזה, הוא רק מצד שהרעו את מעשם וקיפחו את פרנסתם רחמנא לצלן, אבל בעכו"ם הוא להיפך, שורשם אם היו כרצון הש"י היה ראוי שיהיה כן, ומצד שהרעו מעשיהם יש להם משלות הרשעים לקפחם מעולם הבא.

[ד] **ורבי** עקיבא שהיה בן גרים, על זה אמר כך עלה במחשבה, שעונשיו אינו מצד בחירה דרע בעולם הזה, רק מצד שורשו במחשבה. וזהו שתוק, דבמחשבה אין שם דבור, ואי אפשר להשיג דבר אלא אם כן מגיע לאותה מדריגה שהוא הסתלקות הדבור. וביאור זה כי רבי עקיבא הוא יסוד תורה שבעל פה, כידוע שהוא מדת לילה, דהיינו השגת ישראל בעולם הזה מצד השתדלות דחומר ולבינים, לבון הלכתא האמור בזהר (ח"א כז, א),²⁰⁹ כי אור יום, שכן יהיה אור הלבנה דלעתיד הכל אור עצמי, הוא אורו יתברך המאיר לכל באי עולם. וזהו תורה שבכתב והיא כתיבא ומנחא לכל מי שירצה, עד שאומות העולם אומרים אנו ישראל כמו שאמרו ז"ל (מד"ת תשא לד), דמי שיגלה מסטורין כו' תורה שבעל פה הוא המברר החילוק, רצונו לומר שאף בהעלם וכי אשב בחושך, ה' אור לי,

209. וזהו בראשית כז, א: "וימררו את חייהם בעבודה קשה - בקושיא, בחומר - בקל וחומר, ובלבנים - בלבון הלכתא, ובכל עבודה בשדה - דא ברייתא, את כל עבודתם וגו' - דא משנה".

נחמה כמו וינחם וגו' שהוא לשון חרטה, וכך המתנחם מפורעניות הוא שמתחרט על צערו אז, וזה כשנתברר לו אח"כ שלא היה כלל פורעניות מעולם ובחנם נצטער. כי הברור שהוא היה הכנה לטוב, הרי כל דבר נקרא על שם תכליתו, נמצא גם זה היה טוב. וזהו סמיכות שבע דנחמתי לשבת תשובה, כי שורש התהפכות זה הוא על ידי התשובה, שהיא גם כן חרטה על הרע שמצד האדם. וזהו בראשית שנה שהוא תחלת הזמן, ההתחלה הוא אתערותא דלתתא, וסופו הוא אתערותא דלעילא ואשובה אליכם זהו הנחמתות, להתחרט אפורעניות דהש"י שנצטערו, שזה מהש"י. וכן הנחמה מהש"י נחמו נחמו עמי יאמר אליכם, שהוא המוליד זה בלב. והדברים עמוקים לא אוכל להאריך כעת יותר.

המכשול הכנה אל העמידה על דברי תורה. וכיון שהתורה בראש הומיות תקרא לרדוף אחריה, וכחה יפה להזמין כל מיני סייעתות לאדם לעמוד על דברי תורה, גם זה מכלל הסייעתות, להזמין לפניו בהתחלה מכשלות כדי לעמוד על דברי תורה. וכמו שהוא ברייתו של עולם, כך התורה שבה נברא העולם, והוא הדפוס של מעשה בראשית, מסתמא גם היא כענין ברייתו של עולם ממש. וזה שאמרו (שבת פט, ב) חטאיכם כשנים הללו שסדורות ובאות מששת ימי בראשית, היינו שכך הוא סדר ימי בראשית. ונמצא כל העוונות וענשיהם הכל כך עלה במחשבה, בהכנת היציאה לפועל שמתברר אחר שיוצא לפועל, כשעומד על דברי תורה אחר שנכשל, אז מבין איך המכשול היה בו צורך וסיבה לזה.

[ז] וזהו הנחמה לפורעניות, ששורש לשון

אות מו

השגה אחרת בדברי תורה, שקולו יתברך בדברי תורה הוא בקול שופר גדול, שקול נמוך שלו נתרחב לשומעים בהרחבה גדולה לאין שיעור. [ב] ובראש השנה שאנו באים בקול תפלה, קוב"ה יהיב עיטין בכולא לקבל ברחמים וברצון את תפלותינו, הבאה בקול נמוך מאוד בתכלית השפלות, כמו שאמרו בתיקונים (תיקון ו) צווחין ככלבא הב לן כו', ואף המאריך בתפלה ומעיין בה בכונה שלימה, מי יצדק לפניו יתברך בדין. ולעולם מן המיצר קראתי יה, שהקריאה הוא במיצר מאד, הי תורה והי מצוות דמגני עלן (ברכות לא, א), רק הש"י עונה במרחב. והעצה לזה לבוא בקול שופר שלנו, שאנו תוקעין להרחיב השמעת קולינו למעלה יותר מכפי דבורינו. וכמו שכל מיני השגות ושכליות דבני אדם וכל נבראים בהשגתם כלולים בקול תורה דהש"י, כך הכל כלול בקול תפלה דישראל, כי הכל אחד, כנודע מה שאמרו (פסחים ק"ח, א. ב"ר כא, ה) אני יחיד בעליונים

[א] ענין השופר בטבע הוא מרחיב הקול ומגביו, שהמשמיע לתוכו קול נמוך בצידו קצר, על ידי הרעדת חלקי האויר בחלל השופר, הוא נשמע קול גבוה לחוץ דרך צידו הרחב כנודע לטבעים. והוא כלי אמצעי בין המשמיע לשומע, שיוכל השומע לקבל בהתפשטות רחב מה שהמשמיע משמיע מן המיצר. וזה שנאמר כשופר הרם קולך (ישעיהו נח, א), שהנביא אמצעי בין ישראל לאביהם שבשמים בהשמעת הקול דוגמת השופר, שהוא מקבלו בלחישה מלמעלה, והי' יתן אומר המבשרות צבא רב, שדבור אחד של הש"י הוא מתפשט בפי הנביא לפרשה שלימה. וזהו שופרות דמתן תורה, שהש"י השמיענו את קולו מן השמים, והיה קול השופר הולך וחזק מאוד, היינו כח התפשטותו, כי מקרא אחד יוצא לכמה טעמים (סנהדרין לד, א), וליכא מידי בנביאי ובדברי רז"ל וכן בכל חכמי תורה שבעל פה דלא רמיזי באורייתא (תענית ט, א), וכל אחד מישראל יש לו

היינו שכך ניתן לישראל שיהיה הדבר רופף בידם ויוכלו להטות לכאן ולכאן, ולפיכך אי אתה רשאי לאומרם בכתב שהוא דבר מבורר. ובתחלת הבריאה גם תורה שבכתב היתה מכלל דברים שבעל פה שעדיין לא ניתנה תורה, והתורה שבכתב עצמה הרי השיגה משה רבינו ע"ה בהשגתו, והוא מכלל תורה שבעל פה על דרך השגת נביאים שהוא תורה שבעל פה. רק משה רבינו ע"ה השגתו גדולה והגיד לנו בשם ה' שזה תורה שבכתב, אבל קודם שהורידה לארץ הרי גם זה כמו תורה שבעל פה שמסור להשגת בני אדם, על דרך האבות שקיימו כל התורה כולה עד שלא ניתנה בהשגת חכמתם והבחירה בידם, כמו בדור המבול שהיה אז ראוי למתן תורה כמו שאמרו בזוהר (ח"ג רטז, ב), והם בחרו בהיפך וגרמו חורבן העולם רחמנא לצלן. וכל זמן שלא ניתנה תורה לישראל כתיבא ומנחא היה העולם רופף.

[ה] וזה ענין ציווי מאכילת עץ הדעת, שהוא הידיעה והחקירה בחכמה. והיינו כי זה כל יתרון האדם מן הבהמה בחכמה ושכל שבו, אך החקירה בשכל אנושי יש בו טוב ורע, כנודע דאברהם אבינו ע"ה בחקירתו השיג אמנות האלהות וזכה למה שזכה, ופילוסופי יונים ודומיהם בחקירתם השיגו שהעולם קדמון ושאר כפירות כנודע. רק האדם צריך לידע תחלה אנכי ה' אלהיך וגו', שהוא התחלת התורה דרך ידיעה לא דרך ציווי לאדם שיאמין, דזהו בהשגת אדם רק ציווי סתמי, היינו לידע זה דרך ידיעת מושכלות הראשונות, ובידיעה שהש"י הוא בעל כחות האדם כולם, וכל שכלו הוא מהש"י, זהו הלקיחה מעץ החיים, שהתבוננתו בשכלו הוא מצד השכל הנתון לו מהש"י, שממנו חיותו גם כן, ואצלו אין חילוק חיות כידוע, וכח החיות הוא עצמו כח המדע. ועיקר בריאת האדם היה להשתמש בשכלו, כטעם מלכות פה תורה שבעל פה קרינן לה.

והוא יחיד בתחתונים, כי סוף מעשה במחשבה תחלה.

[ג] וכמו שראשית המחשבה דהש"י הוא כולל הכל שממנו חיותם, כמו שנאמר ואתה מחיה את כולם (נחמיה ט, ו), כך האדם נקרא עולם קטן שכולל הכל וכל הכחות של כל הנבראים כלולים בו, והוא כלול בהם ומשפיע להם מצד סוף מעשה, היינו מצד ההשקפה אל התכלית, [כדרך שכתבתי במקום אחר, כמו דיעקב אבינו ע"ה כולל כל הנפשות ישראל מצד ההתחלה שהוא שרשם, כך משיח כוללם מצד התכלית.²¹⁰ וכמו שיש בכל אחד מישראל שורש נפש מהאבות, כך יש בו שורש מנפש משיח גם כן], ומצד הזה אמרו (ב"ב עה, ב) עתיד הקב"ה לקרוא לצדיקים בשמו, היינו שם הויה שהוא הרומז שמהוה את הכל וכולל הכל. וכך הצדיקים אמרו ז"ל (ב"ר ח, ז) על פסוק המה היוצרים, שהיו שותפים כביכול בבריאת עולם, הכונה מצד התכלית שאליהם היה מכוון כל הבריאה לציונות לזה,¹ ונמצא כחם הוא המשפיע כלל הבריאה.

[ד] והדבור הוא חיות האדם, כידוע לנפש חיה לרוח ממללא (אונקלוס בראשית ב, ז), ודבור הש"י דמעשה בראשית הוא המחיה כל הבריאה, כנודע כי חיות הכל נמשך מחיות חי העולמים, וחיותו הוא דבורו יתברך. וזהו התפשטות הדבור דהש"י על ידי קול שופר דמתן תורה, דבאורייתא ברא העולם כמו שאמרו בריש בראשית רבה ובזוהר כמה פעמים. ובשעת מתן תורה נתבסס העולם, היינו ישב על כנו, שהדבור הוא רוחני והוא דבר הרופף וכשבא לפועל בכתב הוא דבר הקיים שאינו רופף. ובשעת בריאת העולם היה רק דבור ומאמר, והוא על דרך (גיטין ס, ב) דברים שבעל פה אי אתה רשאי לאמרם בכתב, כי הכתוב הוא דבר קצוב ומוגבל שאי אפשר לשנות אבל במה שבעל פה יפול השינוי. ולפי שבתורה שבעל פה יש מחלוקת, ואלו ואלו דברי אלקים חיים

210. צדקת הצדיק קנג עמ' 70 בהוצאתנו.

שכל מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש הכל רמזו בדבריהם, וכן כל חכמת חכמי ישראל האמיתיים. וקול דתורה שבעל פה וקול דתפלה כולה חד כנודע בשרשם, וכן אמרו (ברכות ח, א) לא מצלי אלא ביני עמודי דגרסי, רצונו לומר שמתוך החכמה וקול תורה שבעל פה נמשך קול התפלה. וכפי חכמת האדם בתורה שבעל פה כך כחו יפה בתפלתו, וקולות הללו הם תיקון לאכילת עץ הדעת, תורה שבעל פה נמשך מסטריה, וממנו נמשך קול תפלה, כי תפלה דרבנן, היינו דמצד השגת אין עוד מלבדו ממש דכולא חד מה מקום לתפלה, והתפלה הוא רק מצד מדת מלכותו יתברך, שיש בורא ונברא והנברא מבקש מבורא. וכל חכמת תורה שבעל פה הוא חכמת נברא להכיר שיש בורא, ויציאת השגה זו לפועל הוא בתפלה, שמתוך שמשיג שיש בורא, לא בהארה גמורה במדת יום שאין עוד מלבדו לגמרי, רק בדרך העלם, אז מעורר לבו לתפלה. וזהו תכלית חכמה דתורה שבעל פה, הנמשך על ידי אכילת עץ הדעת שהחשיך אנפי בני נשא. ולכך בראש השנה מרבין בתפלה לתקן חטאו דאדם הראשון אז, ומעלין אותה למעלה בקולו של שופר המרחיב קול האדם עד אין קץ, והיינו על ידי התדבקותו בהש"י והוא הענייה דבמרחב. ונאמר עלה אלהים בתרועה וגו' (תהלים מז, ו), דשם זה מורה על שהוא בעל הכחות כולם, היינו בהשתמשות אדם בשכלו הוא מהש"י. ושם הויה מורה שהש"י מהווה הכל, היינו שורש השכל הניתן לו מצד מקור חיותו, הכל יש עליה בקול שופר, שהוא המרחיב קול מועט כמות שהוא להיות לו עליה מעלה מעלה על ידי ההתרחבות בשופר. ושכל אנושי עלייתו בתרועה דמתרגמין יבבא הרומז לקול תפלה, הבא מצד הרגשת החסרון, כי הנצרך לאיזה דבר הוא צועק ומתפלל על זה. אבל קול תורה הוא בשמחה דהם משמחי לב,²¹¹ ועיקר תורה

ועיקר בריאת העולם להתגלות כח מלכותו כנודע, דלכן אומרים בראש השנה מלכיות שתמליכוני, וההמלכה היינו ששיג האדם שכל שכלו מהש"י, דזה כל חכמת תורה שבעל פה, שאינו כחכמה אנושית שמשיג בשכל עצמו, אבל תורה שבעל פה הוא נובע מתורה שבכתב, דזהו עיקר מלכותו יתברך כשמושל על שכל האדם, שזהו עיקר צורת האדם, שכל הנהגת האדם הוא בשכלו. ובזוהר (ח"א כז, א. ושמ"מ) איתא דתורה שבעל פה הוא מסטרא דעץ הדעת טוב ורע כשר ופסול כו', היינו דעץ הדעת הוא שכל האדם שיש בו שינוים לכאן ולכאן, אבל עץ החיים הוא בתוך הגן, בנקודת המרכז שאין נוטה לקצוות ואין בו נטיה לכאן ולכאן, והוא תורה שבכתב. ורצון הש"י היה שהאדם ישתמש בשכלו להשגת התורה שבכתב, שהוא השגת דברים קצובים וברורים, והיינו על ידי ההכרה הברורה שאין עוד מלבדו, ויהיה שכלו משכן לשכל הש"י ממש, על דרך שאמרו במשה רבינו ע"ה שכינה מתוך גרונו (זהו במדבר רלב, א), דעמיה שריא נהורא ואין ספק כלל, שהספק הוא רק מתוך החושך וההעלם במדת לילה, וכל תורה שבעל פה היה משיג בדוגמת תורה שבכתב וכמו שיהיה לעתיד. רק שגרם הסתת הנחש והייתם כאלהים וגו', היינו שישתמש בשכלו מעצמו, וזהו עץ הדעת טוב ורע, ונתפרף העולם, עד שניתנה תורה בכתב, דהיינו שנתפשט שורש החכמה דהש"י המתפשטת בלבבות בני אדם, שהוא ההשגה דאין עוד מלבדו, שרשה קבוע וקיים בלבבות בני ישראל על ידי קול שופר דמתן תורה.

[ו] ואנו באים בקול שופר שלנו, להיות גם התורה שבעל פה בחכמה שלנו יסודה מתורה שבכתב, ומתפשט ומתרחב גם הוא בכל העולמות עד אין קץ, וכנודע מקדושת דברי רז"ל בתלמוד ממש כעין קדושת תורה שבכתב,

211. תהלים יט, ט: "פקודי ה' ישרים משמחי לב, מצות ה' ברה מאירת עינים".

והביאו מכול לעולם, דתורה נמשלה למים. וכן רצו הם להפוך הדבר להשליכם למים, ובדבר אשר זדו בא עליהם, כי להיות הם הלוחצים לישראל, מסתמא היתה בהם איזה הלבשה חיצונית לענין התורה שבכתב, שהיתה בנפשות דישראל שהיו תחתיהם ומלובשים בקרבם ממש, כמו שאמרו ז"ל (שוח"ט קז, ד) על פסוק גוי מקרב גוי.²¹⁵ ולכך נשלכו למים, אלא שנפלטו, כי כבר ניתנה תורה ונתגלית אורה, ולא נשאר להם שייכות עם המים עוד. וניתן לים תמורתם חיל סיסרא שנגד תורה שבעל פה, דעדיין לא נתבררה לגמרי עד עת קץ. והם באו לנחל, שהוא ממי גשמים המתקבצים או מים נובעים ובאים מחדש בכל יום. וכל הנחלים הולכים אל הים שהוא מיא דקביעי וקיימי, והוא דוגמת תורה שבעל פה ותורה שבכתב. ואמרו ז"ל (מד"ת חקת ח) כל יקר וגו' ראתה עינו של רבי עקיבא²¹⁶ דנתגלה לו יותר מלמשה רבינו ע"ה. והיינו דהשגת תורה שבעל פה מרובה יותר, על דרך ננס הרוכב על גבי הענק שהוא משיג גם כן התורה שבכתב. וזה טעם (מנחות כט, ב) נתקררה דעתו דמשה רבינו ע"ה על ידי שאמרו לו זו מנין לך הלכה למשה מסיני,²⁰⁷ דהשורש הוא תורה שבכתב, רק זה משיג תורה שבכתב וגם תורה שבעל פה. והנה מצינו בכתוב ומה בקשתך עד חצי המלכות וגו' (אסתר ה, ג וש"ד), דבכל תוקף מעלת האשה אינה מגיעה אלא לחצי מעלת האיש, שהוא מושל בכל המלכות. וזהו החשבון אחד וחצי דסיסרא, שהוא השגה המעולה דתורה שבעל פה שמשיג

שבעל פה מתורה שבכתב, שהוא מצד הש"י. והעליה שלו הוא בקול שופר פשוט, שהוא תקיעה המורה שמחה, ובאמת הכל אחד כנזכר לעיל. לכן אף דעיקר ראש השנה נקרא יום תרועה, ועיקר העסק בו בתפלה, מכל מקום צריך פשוטה לפנייה ולאחריה, כי התפלה הוא ביני עמודי דגירסא היינו ביניהם דפשוטה מכל צד מקיפו, שהוא העלאת הקול תורה.

[ז] וענין יבא מהו למדו רז"ל (ר"ה לג, ב) מאימיה דסיסרא, היינו כנודע דרבי עקיבא, שהוא יסוד תורה שבעל פה כידוע, הוא מבני בניו של סיסרא (סנהדרין צו, ב לגירסת ע"י).²¹² ומסתמא היה כח זה בסיסרא, שאז היתה כל החכמה דחכמי ישראל לחוץ אצל אותו רשע, דלכן אמרו ז"ל (מגילה יד, א לגירסת ילקוט שופטים רמז מב, וכן הוא בתרבי"א פרק ט) מה תומר זה צלו מועט כך חכמים שבאותו דור מועטים, ואשה היתה שופטת רמז לתורה שבעל פה דהוא מדה המקבלת, דאז היתה התחלת התגלות יסוד תורה שבעל פה בעולם הזה, בלבוש עב דקליפה גרועה דסיסרא המקיפתו. ואמרו (שוח"ט כב, כ) חשוך דרא דאתתא דברייתא,²¹³ היינו שהוא החושך ומדת לילה כנזכר. וזה טעם תשע מאות רכב של²¹⁴ שאמרו ז"ל (פסחים קיח, ב) שהחזיר הקב"ה לים אחד ומחצה דמצרים, היינו דבמצרים היה בגלות הדעת, דרגא דמשה רבינו ע"ה, שהוא יסוד תורה שבכתב, ולכן הם גזרו להשליך הילדים ליאור, וכן היה משפטם, כי הם רצו להעלים אור תורה שבכתב. וידוע דדור המבול היו ראויים לקבל תורה ולא זכו,

212. דקדוקי סופרים הביא גרסא זו מכתב יד ילקוט תורה, וכן הגרסא במנורת המאור פרק ג' נר ה' כלל ג' חלק ב'.

213. חשוך הדור שאשה מנהיגה.

214. שופטים ד, ג: "ויצעקו בני ישראל אל ה' כי תשע מאות רכב ברזל לו, והוא לחץ את בני ישראל בחזקה עשרים שנה". ובפסוק ז: "ומשכתי אליך אל נחל קישון את סיסרא שר צבא יבין ואת רכבו ואת המונו, ונתתיהו בידך".

215. שוחר טוב קז, ד: "אמר רבי אבא בר כהנא בשם רבותינו: כעובר שהוא נתון במעי הבהמה, וכשם שהרועה נותן ידו ושומטה ממעיה, כך עשה הקב"ה לישראל ממצרים להוציאם, שנאמר: לבוא לקחת לו גוי מקרב גוי (דברים ד, לד). אמר רבי אייבו בשם רבי יוסי בן זימרא: כשם שהזהבי הזה פושט את ידו ונוטל הזהב מן הכור, כך הקב"ה הוציא את ישראל מיד מצרים, שנאמר: ויוציא אתכם מכור הברזל ממצרים".

216. תנחומא חקת ח: "דברים שלא נגלו למשה נגלו לרבי עקיבא וחביריו, וכל יקר ראתה עינו - זה רבי עקיבא וחביריו".

החיים העומד במרכזו. וזה כל בקשה דראש השנה לחיים, להתדבק בעץ החיים. וזה כלל חילוק שלושה שהם במקבל השפע, שלוש ראשונות של קבלת השפע, ושלוש אחרונות של השפעתה למטה, ואמצעיות שלו. וכן החילוק בכל שלושה, וגופא או קו אמצעי הוא תפלה, שבו הדיבוק דאדם בהש"י, וכטעם ואני תפלה. ושלוש דימין או שלוש ראשונות דקבלת השפע בתורה שבכתב, ושלוש דשמאל או אחרונות הוא השפעת אדם לזולת על ידי חכמת תורה שבעל פה מה ששיג מהש"י, ולהיות תורה שבכתב כלול בה גם תורה שבעל פה, לכך היא מספר שש. וכשבאה התורה שבעל פה להתפשטות בלב, דנמשך ממנה התפלה, אז הם תשע. ומספר מאות, היינו כידוע השתלשלות המספרים חמש מדריגות, יחידות עשירות מאות אלפים רבואות שבמספרים, כך הם משתלשלים בהשתלשלות העולמות,²¹⁷ וכן בנפשות נרנח"י (נפש רוח נשמה חיה יחידה) כמו שכתבתי במקום אחר. ושלושת כחות נר"ג (נפש רוח נשמה) הם מה שבגוף, ובוהו הוא הלבשת הקליפה שמקפת הגוף לבר, ולכך הם מספר מאות. ודבורה צותה ליקח עשרת אלפים לנצחו, היינו אחדות דישראל שהוא נגד המקום המאחד כל התשע, שהיא מדת כנסת ישראל מי כעמך גוי אחד, ובשלימות כל חמש מדריגות הנפש הם עשרת אלפים, ונפרעה נאמר הבה נתחכמה וגו' שבאו עליהם בחכמה, וכדברי רז"ל (סוטה יא, א) על פסוק וישימו עליו וגו', דגזרו גם על מצרים ואף על פרעה, הכל בערמה. אבל בסיסרא נאמר בחזקה, היינו כי לחיצת תורה שבעל פה הוא העלמת החכמה אנושית גם כן, ואין צריך להתחכם נגדו רק בחזקה.²¹⁴

[ט] **ואחר** מה שנאמר בין רגליה כרע וגו'²¹⁸ שהוא קליטת יעל הטוב דסיסרא, כמו שכתוב

תורה שבכתב גם כן, והרי משיג אחד וחצי. וכך היה בהתפשטות המסך דקליפה החופף על הקדושה, עשו מזה רכב ברזל ללחון את ישראל ולמנוע השגת החכמה אמיתית. דזה כל ענינם שהוא שעבוד מלכות, לשעבר מדת מלכותו יתברך כביכול כטעם גלות השכינה, היינו קול תורה שבעל פה דלא כתיבא ומנחה, וקול תפלה.

[ח] **וטעם** חשבון שש מאות ותשע מאות, כי מספר תשעה קולות דראש השנה שלושה של שלושה שלושה, היינו כי כל דבר כלול משלושה, שני קצוות ואמצע, באורך ורוחב, הרי תשעה, והמקום הכולל הוא העשירי, שהוא כלל המספרים בכל קומות הנבראים כנודע. וכן למעלה מעלה בשורש הבריאה עשרה מאורות, ובראשית נמי מאמר הוא מאמר כולל הבריאה, והוא דוגמת מדת המלכות שהוא תכלית המכוון בבריאה, והתפשטות המדות להגיע לתכלית הם תשע. ובראש השנה אומרים מלכיות להמליכו יתברך, ואח"כ זכרונות דבוה ממילא יעלה זכרונכם (לפני לטובה, ר"ה טז, א), דכנסת ישראל היא מדת מלכותו יתברך דאין מלך בלא עם ויעלה זכרון כנסת ישראל. ובמה בשופר שהוא המעלה למעלה כנזכר לעיל, וההמשכה למעלה הוא התפשטות והתרחבות המקום לכל תשע נקודותיו והם תשעה קולות. ושלושה מהם יבכות בקו אמצעי, שבו הוא המשכה הישרה מתתא לעילא על ידי קול תפלה, דתפל הוא דבוק שבו האדם דבוק להש"י. ודא קלא דעני הצועק מן המיצר, דבקעא רקיעין ואוירין וסלקא למעלה ביושר (זח"א קסח, סע"ב), ומושכת עמה לפניה ולאחריה קול תורה שהם שני קצוות. דבתורה שבעל פה יש נטיה לשני קצוות כנזכר לעיל, מה שאין כן קול תפלה, הוא הולך ביושר לאתדבקה בעץ

217. ישראל קדושים אות ה' עמ' 28 בהוצאתנו.

218. שופטים ה, כז-כח: "בין רגליה כרע נפל שכב, בין רגליה כרע נפל, באשר כרע שם נפל שדוד. בעד החלון נשקפה, ותיבב אם סיסרא בעד האשנב, מדוע בשש רכבו לבוא, מדוע אחרו פעמי מרכבותיו." יבמות קג, א: "אמר רבי יוחנן: שבע

מלובש בה. ויבכתה על קליטת הטוב שבסיסרא שהוא העדר החיות דרע לגמרי, ודאי היתה בכל תוקף. ומה שכתבו מאה פעיות לא נזכר מנא ליה, אבל נמצא לשון זה בדברי רז"ל (ויק"ר כו, ז) על פסוק מאפע, ממאה פעיות שהיולדת פועה בשעה שמולידה. ולפי שזה היה דוגמת לידה, שעל ידי קליטת יעל מסיסרא הוצרך לצאת גם ממנה המלובש בה, ויצא על ידי יבבות הללו. וכבר נתבאר דחשבון מאה הוא כנגד כלל שלושת כחות דנפש המלובשים תוך הגוף, הוא בכלל פעיא אחת דיום תרועה, דרצונו לומר צעקה יחידית, ובהתפשטותה הוא מאה, שמשם והלאה תתפשט עד אין קץ, אחר שיצא מכל מאה פעיות דרע המלביש ומקיף לטוב, המכונה בשם יבבות דאימיה דסיסרא, שהם נגד תלת עלמין בריאה יצירה עשיה דשם יש משכן לרע, משם והלאה כולו טוב ואין מקום לרע כלל. ומשם באה העניה דבמרחב ואין להאריך כעת יותר.

בעשרה מאמרות (מאמר חקור דין חלק ה' פרק י"א) שמאותן ביאות יצא רבי עקיבא, וכבר יצא כל כחו ממנו, נאמר ותייבב אם סיסרא, כי עיקר כח הצעקה ותפלה באשה, כידוע דהיא מסטרא דנוקבא, כי האשה חסרה ומבקשת השלמה ממשלימה לעולם. וסיסרא היה בכחו מלביש כל כח תורה שבעל פה דרבי עקיבא, ואמו שהביאתו לעולם שהיה גנוז כל זה בכחה היא, היתה התפשטות כחה בקול צעקה מעין קול דתפלה, אבל לא בתפלה להש". שהיא חלק רע, רק ביבבא דילה. ומאחר שכל שורש קול דיבבה היה אז מעוטף בלבוש שק דידה, ודאי היה בה כל עוצם כח דיבבא. כי ודאי ענין הנזכר בכתוב אינו כספור דברים בעלמא, וכשהכתוב אומר ותייבב, מסתמא כל כח דיבבא שיש בעולם היה בה אז, וזה טעם מה שכתבו תוספות (ר"ה לג, ב) בשם הערוך דמאה קולות דראש השנה נגד מאה פעיות דפעיא אימיה דסיסרא, והיינו כי כל כח יבבא היה

אות מז

והשגה זו של הכרת בורא היא השגה הראויה לכל העולם כולו כשיהיו במדריגת שלימותם, שזה כל תכליתן בעולם שנברא. ואברהם אבינו ע"ה הוא הראשון המעורר השגה זו בכל כח השתדלותו, עד שנעשה אב בזה לכל העולם כולו. ולאומה ישראלית ביחוד נאמר ביצחק יקרא לך זרע, שאף על פי שהיה אב אין הם קרויים זרעו כי זרע נקרא מה שלידתו הוא כמו האב, ואין הזרע צריך לשום פעולה להיות דומה לדבר המזריע, שזהו ממילא טבע התולדה. ואברהם אבינו ע"ה נקרא (חגיגה ג, א) תחלה לגרים, שהוא בהשתדלותו הגיע להכרת בורא, מה שאין כן בני ישראל מאמינים בני מאמינים בתולדה, ולדבר זה אין צריך שום השתדלות, כי מורשה להם זה ממה שהם זרע

[א] חמשה מיני השגות ודרכים לבוא לעבוד הש"י יש. אחד ההכרה מצד שהוא נברא ויש בורא, וזהו השגת אברהם אבינו ע"ה, שאמרו ז"ל (נדרים לב, א וש"מ) שהכיר את בוראו, רצונו לומר שיש מי שבראו, וכמו שאמרו ז"ל (ב"ר לט, א) שאמר אפשר לבירה בלא מנהיג. וזהו כללות השגה של כל הנבראים, שלתכלית כן נבראו, שיכירו שיש בורא, ולכן נקרא אב המון גוים, שהיה אב לכל העולם כולו, שהוא האב וההתחלה להתעוררות זה בכל העולם כולו. כי כל העולם כולו כאיש אחד, וכשנברא אחד מתעורר להכרת הש"י, מעורר כל העולם כולו עמו. כמו דרך משל באדם אחד כשאבר הלב מתעורר לאיזה פעולה כל האברים מתעוררים עמו, ובלבד שהיא פעולה השייכה בהם.

בורא, שמזה נופלת יראה, והיראה בא אחר ההכרה, כדרך שכתוב בריש הגהת שולחן ערוך אורח חיים.²¹⁹ והיראה הוא מה שבידי אדם, והקב"ה שואל מעמך, רצונו לומר מעם איש הישראלי שההכרה אצלו בתולדה. וזהו המתנה טובה דשבת שבאה במתנה לישראל, כי השתדלות הוא היפך שביטה ואי אפשר להגיע לזה בהשתדלות, רק הוא אמונה פשוטה בלא השתדלות, שכל בני ישראל מאמינים שיש בורא ומנהיג ומשגיח.

[ג] **ואמנם** עדיין אמונה זו בהעלם, שאינו בהתגלות לבו, לענין שיעזוב באמת כל עניני עולם הזה מצד אמונה זו, ואפילו מי שיש לו מה כו' הרי זה מקטני אמנה (סוטה מח, סע"ב),²²⁰ דהיינו שהאמונה בקטנות. והגם דכל ישראל מאמינים היינו בדרך כלל, והיינו כי אמנות אברהם אבינו ע"ה בהתגלות לבו היתה על ידי עוצם השתדלותו, שעל כן נקרא תחלה לגרים. ומכל מקום אמרו ז"ל (ב"ר ריש פרשת תולדות) אברהם נקרא ישראל שזכה להיות כאזרח בישראל שהוא בתולדה, וזה אחר לידת יצחק, שבו נקרא לו זרע, שהוא נימול לשמנה, דהיינו שהוא בתולדה טוב, ונימול להש"י בטרם יש לו דעת כלל, וזה מצד כח אברהם בו, ונמצא נתברר שאברהם אבינו ע"ה נהפך על ידי השתדלותו להיות שורשו כך, כאלו הוא מתולדה כך, דההולדה בדומה הוא בדומה למה שהוא בעצם ובשרשו. וכמו שאין סומא מוליד סומא, וכן אפילו שוטה אין מוליד שוטה וכיוצא, רק מה שהוא שינוי בעצם, כמו שור מוליד שור וחמור חמור וכיוצא, וכך שם ישראל הוא בתולדה, דישראל מוליד ישראל, אפילו יחטא וימיר דת ח"ו לא פקע שם ישראל מיניה, כדקיימא לן (יבמות מז, ב) לענין קידושין

אברהם. וזהו החילוק בין ישראל לעמים, שכל השתדלות אומות העולם להיות בשם ישראל יכנו, דרשו רז"ל (אדר"ג לו, וסא"ר יח) אלו גרי הצדק, שיגיעו להכרה זו ולאמונה טבעית שבלבות בני ישראל שבעבורה נקראו ישראל, שהוא אצלם בתולדה, שתינוק בן יומו נקרא ישראל, ואצלם הוא בעצם ומשורש. ואומות העולם בכל השתדלותם יוכלו להגיע שבשם ישראל יכנו, דרך כינוי לבד, כיון שאינו בעצם אצלם, רק בהשתדלות מגיעים לאמונה, הפשוטה אצל כל זרע אברהם אבינו ע"ה בתולדה.

[ב] **וזהו** קדושת השבת דקבוע וקיימא זכר למעשה בראשית, והיא אות ביני ובין בני ישראל, ועכו"ם ששבת חייב (מיתה, סנהדרין נח, ב) דהם צריכים להשתדלות שיבואו לזכירת מעשה בראשית, דהיינו הכרת הבורא דזה היה אז בששת ימי בראשית, שהם ימי הבריאה שהוא הוצאת הנבראים לפועל. ושבת הוא הנייחא שיש להש"י אח"כ מנבראים, כשמכירין בוראם. ודבר זה שהוא תכלית הבריאה ודאי צריך שיהיה מושרש כן אצל הנבראים, רק לפי שעיקר הבריאה הם ישראל, אין זה מושרש בתולדה רק אצלם, וזהו בראשית בשביל ישראל כו',²¹⁹ פירוש ראשית הוא ההתחלה, כי הכרת נברא לבורא הוא בהתחלה, כי בהתחלה שם ההכרה מפורשת לעין, שאין מקום להסתפק, ואין צריך שום השתדלות. וזהו (שבת י, ב) מתנה טובה יש לי בבית גנזי ושבת שמה כו', פירוש כמו שאמרו (ברכות לג, ב) אין להקב"ה בבית גנזיו אלא אוצר של יראת שמים, זהו בית גנזיו, כי גנזי המלך הם רכושו שבעבור כן נקרא מלך. וגנזי מלכות שמים הוא היראת שמים שיש על הנבראים על ידי הכרתם שיש

219. ויקרא רבה לו, ד: "אמר רבי ברכיה: שמים וארץ לא נבראו אלא בזכות ישראל, דכתיב: בראשית ברא אלהים. ואין ראשית אלא ישראל, שנאמר: קדש ישראל לה' ראשית תבואתה".

220. סוטה מח, ב: "תניא, רבי אליעזר הגדול אומר: כל מי שיש לו פת בסלו ואומר מה אוכל למחר - אינו אלא מקטני אמנה".

הוא שם העצם והכרת העצם זה נקרא ראייה. ומצד הכרת בורא בא מסירות נפש דאברהם כשכופין להכחיש בבורא, ונשאר כן בטבע לכל ישראל למסירות נפש כידוע. ומצד הכרת שויתי ה' לנגדי תמיד בא המסירות נפש דרך הקרבה להש"י, כגון מי שיעשה מצוות במסירות נפש וכיוצא. וגם זה נקבע בטבע תולדות בני ישראל מצד יצחק אבינו ע"ה, שיוכלו להתעורר לעשויות מצוה רבה, על דרך משל אם ירצו עתה לבנות בית המקדש וכיוצא, יפור כל אחד יותר מכדי כחו בממונו וגופו ובמסירות נפש ממש, כמו שפריצי בני ישראל בעת החורבן מסרו נפשם על הצלת בית המקדש וכיוצא בזה. ומסירות נפש כזה לעשה טוב, לא לסור מרע, זה נמשך מהכרת הנוכח, וגם זה הוא בתולדה אצל בני ישראל בהעלם גדול, כי מה שהוא בתולדה הוא בקטנות כנוכח לעיל. והוא מה שאמרו (פסחים טו, א) אם אינן נביאים בני נביאים הם כו', והנביא נקרא רואה שהוא כח הראיה, דנבואה יש אצל כל ישראל, רק בהעלם שהם בני נביאים. ולעתיד יהיה בהתגלות דאשפוך רוחי וגו'.²²³

[ה] ושת"י השגות אלו הם רק הכנות והתחלות להשגה שלישית שהיא התכלית, כטעם והתקדשתם והייתם קדושים, דאחר ההכנות דוהתקדשתם בא למדרגת והייתם וגו', שהוא גם כן לכל ישראל, כמו שאמרו ז"ל (חולין ז, ב) ישראל קדושים. וקדושה הוא ההבדלה לגמרי מכל תאות עולם הזה, להיות דבוק בו יתברך,

וגירושין, שזה אי אפשר להשתנות משרשו, ומשנולד יצחק נתברר דאברהם אבינו ע"ה שרשו כך. אך מכל מקום, בירור זה דתולדת יצחק שנימול לשמונה הוא שגם בקטנות הוא כך, זהו אמונה בקטנות, ולכך הוא שורש לקטנות האמונה ושב העלם וכלל ההכרה דמצד הבריאה, שזהו מופתים הפילוסופים גם כן על מציאות הש"י, הוא הכרה בקטנות, וכנוכח לעיל שזהו הכרת הגרים על ידי השתדלות בחקירה, ואצל ישראל מקטנות.

[ד] ויש עוד השגה גדולה יותר הדומה לראיה, כטעם (שבת פט, ב) מחוי להו יצחק הקב"ה בעיניו,⁹⁰ והוא ההכרה דמצד הנסים שעל ידי הנס נראה לעין פעולת הש"י. וזהו קדושת יום טוב, שנקבעו על הנסים דישאל מקדשי, דצריך שיקדם לזה קדושת ישראל, דלא עביד קוב"ה ניסא לשיקרא,²²¹ ועל ידי הקדושה הקודמת דישאל שהיא אמונה הפשוטה על ידי זה יבוא להשגה גדולה הדומה לראיה שהוא ביום טוב דיראה כל זכורך, ודרשו רז"ל (ריש חגיגה) יראה יראה,²²² כטעם אברהם הוליד את יצחק, דזהו דרגא דפחד יצחק, שעל ידי הראיה בא היראה כמו שכתב בהג"ה דריש אורח חיים.⁹⁴ וזה טעם בהר ה' יראה שנתגלה בעקידת יצחק ראייה זו. שההקרבת נפשו להש"י לקרבן זה בא מצד הראיה, כמו שאמרו בזוהר (ח"ג ה, א. קי, א) דלא שייך קרבן רק לשם הוי"ה, לא לשאר שמות המורים על מדות דהיינו ההכרה מצד פעולותיו ומדותיו, אבל הוי"ה

221. ברכות נח, א: "רבי שילא נגדיה (הלקה) לההוא גברא דבעל נכרית. אול אכל ביה קורצי בי מלכא (הלשין למלכות), אמר: איכא חד גברא ביהודאי דקא דיין דינא בלא הרמנא דמלכא. שדר עליה פריסתקא (הזמינו אותו לדין), כי אתא אמרי ליה: מה טעמא נגדתיה להאי? אמר להו: דבא על חמרתא. אמרי ליה: אית לך סהדי? אמר להו: אין. אתא אליהו, אדמי ליה כאיניש, ואסהיד. אמרי ליה: אי הכי בר קטלא הוא! אמר להו: אנן מיומא דגלינן מארעין לית לן רשותא למקטל, אתון - מאי דבעיתון עבידו ביה. כי הוה נפיק, אמר ליה ההוא גברא: עביד רחמנא ניסא לשקרי הכי? אמר ליה: רשע! לאו חמרי איקרו? דכתיב: אשר בשר חמורים בשרם. חזייה דקאזיל למימרא להו דקרינהו חמרי, אמר: האי רודף הוא, והתורה אמרה: אם בא להרגך - השכם להרגו, מחייה בקולפא וקטליה."

222. חגיגה ב, א: "תניא, יוחנן בן דהבאי אומר משום רבי יהודה: סומא באחת מעיניו פטור מן הראייה, שנאמר (שמות כג): יראה יראה - כדרך שבא לראות כך בא ליראות, מה לראות בשתי עיניו - אף ליראות בשתי עיניו."

223. יואל ג, א-ב: "והיה אחרי כן אשפוך את רוחי על כל בשר, ונבאו בניכם ובנותיכם, זקניכם חלמות יחלמו, בחזורים חזינות יראו. וגם על העבדים ועל השפחות בימים ההמה אשפוך את רוחי."

בעקיבו, בקצה כח ההכנה התקוע בו בפועל גמור להיות עשוי, כך שהיה חושב שהוא כבר עשוי ודי לו בכך שהוא מלידה כן ורשאי עתה לעשות כל שרירות לבו. אבל יעקב אחז בקצה אותה ההכנה הגמורה, ובכח ידו והשתדלותו נגמרה אצלו בפועל גם כח ההכנה דהאבות. ולכן רק ביצחק יקרא לך זרע וגו' ולא כל יצחק כו' (נדרים לא, א), כי רק ביעקב וזרעו נשרש כח האבות, שהוא השרישם בקרבו על ידי השתדלותו גם כן, שיהיה ראוי ליקרא אב לבנים, דהיינו המתהפך בשורשו. שזה כל כח האבות להפך כח שרשם, עד שיזכו לכל זרעם אחריהם להיות נמשכים אחר השורש, דמטעם זה נקראו אבות דלזה צריך השתדלות עצומה. והוא נקרא (בחירי האבות, זח"א קנ, א וש"מ) שלימו דאבהן, שבו נשלמו כל השלושה כחות להשתלם לגמרי, וכמו שאמרו (ב"ר סח, יב) שאין החבל נפקע פחות משלושה, דבאחד ושנים עדיין יוכל לקרע וליפסק, אף שהוא באמת חבל הארוך המושך, ונמצא שגם חבל ראשון ושני מתחזקים שלא יפסקו על ידי השלישי והבן זה. [ז] **ובזמן** הוא נגד זה קדושת ימי הפורים דמחיית עמלק זרעו של עשו, שאז היתה ההשגה הגלויה דגם ההנהגה הטבעית הכל מהש"י דהיה נס מתלבש בדרך הטבע כידוע, דלכן נקרא (יומא כט, א) סוף כל הנסים, שהוא המדריגה האחרונה מנס, שהוא התגלות שכל ההנהגה הטבעית הוא מנסים נסתרים, שזה תכלית כל הנסים להגיע להשגה זו שאין כאן נס, כי כך לי נס כמו דרך הטבע, מי שאמר לשמן וידליק יאמר לחומץ כו' (תענית כה, א),²²⁴ כי גם דרך הטבע פעולת הש"י. וזהו השגת היחוד הגמור דיעקב אבינו ע"ה, ואז הוא מחיית עשו ועמלק שהוא שורש הרע דעשו

לא דרך הכרה רק דרך יחוד, וזהו דרגא דאמת ליעקב שמטתו שלימה, דכאשר כולא חד לא שייך פסולת. ועולם הזה כולו עלמא דשיקרא, כי האמת הוא שאתה הוא עד שלא נברא העולם ואתה הוא משנברא העולם כו' (אליהו רבה כג), דהכל יחוד גמור. והשגה זו דדביקות בהש"י שישראל קדושים גם כן בתולדה, זה בא מצד יעקב אבינו ע"ה שנקרא איש תם, שאמונה כזו להיות תקוע בלב דרך אמונה על כל פנים, לא בהתגלות הלב ממש, בא רק על ידי תמימות, ושלא להרוס לעלות אל ה' בחקירת שלמעלה מהשגת השכל, כי בשכל אנושי אי אפשר להשיג אמיתות דבר זה על בוריו כידוע, וכמו שכתב רמב"ם על קושית ידיעה ובחירה. רק בני ישראל אשר נגה עליהם אור תורה דכתיב בה אמת, משיגים זה. התלמידי חכמים המכונים בשם ישראל משיגים זה בדרך החכמה, ועל זה מורה שם ישראל שהוא מן כי שרית וגו', שנעשה שר על המלאכים, וזהו מצד הדביקות הגמור באמת לאמתו.

[ו] **ועמי** הארץ המכונים בשם יעקב (ב"מ לג, ב), על שם יעקב איש תם, משיגים זה על פי התמימות. ודרגא זו היא האוחזת בעקב עשו, שאמרו ז"ל (פסיקתא דזכור יב, ה) שבא בזכות אבות, רצה לומר שהוא נקרא בפרק קמא דקידושין (יה, א) ישראל מומר, כי גם הוא נימול לשמונה ויש בו כך ההכרה והראיה מאברהם ויצחק, שהם ההכנות לדרגא דיעקב כנוצר. ויעקב השתדל להוציא מדריגתו לפועל, וזהו ידו, פירוש כח השתדלותו, אוחזת בעקב עשו, שהוא לשון עשוי שנוצר ולד נגמר בשערות, ולא היה צריך השתדלות מצד ההכנה שלו מהאבות, אלא שהוא גרם בהשתדלותו אדרבא להיפך להיות איש שדה. ויעקב היה אוחז

²²⁴. תענית כה, א: "חד בי שמי חזייה לברתיה דהוות עציבא (בליל שבת אחד רבי חנינא בן דוסא את ביתו עצובה), אמר לה: בתי למאי עציבת? אמרה ליה: כלי של חומץ נתחלף לי בכלי של שמן, והדלקתי ממנו אור לשבת. אמר לה: בתי, מאי אכפת לך? מי שאמר לשמן וידלוק הוא יאמר לחומץ וידלוק. תנא: היה דולק והולך כל היום כולו, עד שהביאו ממנו אור להבדלה".

(עירובין סה, ב), לכן חייב לבסומי כו' שזהו ההתגלות בפורים, להיות אדם הישראלי ניכר בהם בהבדלו מן העמים בתולדה מהאבות, בחבל של שלושה שאינו נפסק. ודבר זה לא נקבע לו זמן בתורה, כי באמת יד על כס י"ק מלחמה לה' בעמלק מדור דור (שמות יז, טז) בלי הפסק, וקדושת יעקב חופף על ישראל בתמיד. רק משגלו לעמים אז הוצרכו להבדלה שכל רואיהם יכירו וגו'²²⁶ לבל יתערבו בגוים. ואז ניתן להם קדושת הפורים שהוא הכרה שלא מצד ישוב הדעת, והוא על ידי יחוד האמיתי שאינו נתלה בחכמה וישוב דעת אדם כלל.

[ט] וקדושת ראש חודש הוא נגד דרגא דדוד המלך ע"ה רגל רביעית שבמרכבה, שהיא מדריגה הרביעית מהשגת מרכבתו יתברך בתחתונים. והוא הגבר שהקים עולה של תשובה (מו"ק טז, ב), דשלושה אבות השתדלו להיות רק טוב ולא חטאו כלל. ומה יעשה מי שאינו כמוהם, וזה חידש דוד המלך ע"ה מקום שבעלי תשובה עומדים אין כו' (ברכות לד, ב),²²⁷ שהוא השגה גבוהה יותר מה שמשגיג אחר שטעם מהרע וחזר לטוב, כמשל בן מלך שגלה מעל שלחן אביו וסבל עוני ודחקות ואח"כ חזר לשלחן אביו, אין דמיון להרגשת עינוגו שם נגד הרגשת עונג אותו שלא גלה ולא טעם עוני כלל. וכמו שאמרו במדרש ובזוהר כיוצא בזה כידוע. וזהו קדושת ראש חודש בהתחדשות אור הירח אחר שהאפיל, וניתן לישראל שעתידיים להתחדש כמותה כשיוקבע בלב גם דרגא דדוד המלך ע"ה בנפשות כל ישראל. וזהו

הבא מאלפיז שהיה מנביאי אומות העולם וישב באהלי יעקב אבינו ע"ה. כי הוא קלט כל הטוב שבעשו מאבות, ותמנע שחשקה לידבק בזרע האבות, רק לפי שהיא ממקור רע דשעיר נדבקה בו שבו היה השורש שהיה בעשו. ולפי שבעשו נתהפך הכל לרע ונפסק החבל תיכף בעמלק שבו נתגלה שורש הרע דעשו, שהוא היפך היחוד והדביקות שממנו בא ההתלהבות כי ה' אלהיך אש אוכלה, ועמלק היפך מזה אשר קרך שמקרר ומפסיק הדביקות כי הוא מלא התלהבות לחמדות עולם הזה שנמשל לתנור בוערה מאש, וכאומרם ז"ל (קדושין פא, א) על יצר הרע חזי דאת נורא.²²⁵ ואולם על האמת הוא קרירות והיפוך אש האמיתי, ונאמר והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה ובית עשו לקש (עובדיה א, יח), אבל עמלק אף לקש לא יהיה כי אין בו שום ממשות על האמת, כי הוא ממש הפוך דרגא דאמת ליעקב, שהוא תכלית השקר.

[ח] ולכן בחר המן בחודש אדר שהוא באות ק', כמו שאמרו בספר יצירה שהוא מאתון דשיקרא, כמו שאמרו בזוהר (ח"א ב, ב) דאות ש' הוא יסודא דקשוט בקדמיא וק' הוא התחלת אתון דשקרא. ולכן שמח שבו מת משה נותן התורה דכתוב בה אמת, וחשב דהוא היפך האמת. ולא ידע דבו נולד גם כן, כי באמת אמת מארץ תצמח, ומעלמא דשיקרא דייקא משם צמיחת האמת, ולשם ניתנה תורה דוקא. כי בריאת עלמא דשיקרא היתה לכוונה שיעמדו בו על האמת, נמצא הוא הכנה וצמיחה לאמת. ולהיות בשלושה דברים אדם ניכר בכוסו

225. קידושין פא, א: "הנך שבויתא דאתאי לנהרדעא, אסקינהו לבי רב עמרם חסידא, אשקולו דרגא מקמיהו (נפרו שבויים בנהרדעא, שוכנו בעליית הגג של רב עמרם ונלקח הסולם משם), בהדי דקא חלפה חדא מנייהו נפל נהורא באיפומא (כשחלפה אחת מהן נפל אור בארובה), שקליה רב עמרם לדרגא דלא הוו יכלין בי עשרה למדלייא, דלייא לחודיה (לקח רב עמרם סולם כבד שאין עשרה אנשים יכולים להרימו, והרימו לברו). סליק ואזיל, כי מטא לפלגא דרגא איפשח (כשהגיע לחצי הגובה התעשת), רמא קלא: נורא בי עמרם! (צעק: אש בבית עמרם) אתו רבנן, אמרו ליה: כסיפתנין (ביישתנו)! אמר להו: מוטב תיכספו בי עמרם בעלמא דדין, ולא תיכספו מיניה לעלמא דאתי. אשבעיה דינפק מיניה (השביע את היצר הרע שיצא ממנו), נפק מיניה כי עמודא דנורא, אמר ליה: חזי, דאת נורא ואנא בישרא, ואנא עדינא מינך."

226. ישעיהו ט, ט: "ונודע בגוים זרעם וצאצאיהם בתוך העמים, כל ראייהם יכירו כי הם זרע ברך ה'".

227. ברכות לד, ב: "אמר רבי אבהו: מקום שבעלי תשובה עומדין - צדיקים גמורים אינם עומדין, שנאמר: (ישעיהו נז) שלום שלום לרחוק ולקרוב. לרחוק ברישא והדר לקרוב."

שהוא התחלת הקדושה דקביעא וקיימא, והיא עוד קודמת לה כי במקום שבעלי תשובה כו' כנזכר, ואין כאן מקום להאריך יותר.

לעתיד שיבקשו את דוד מלכם רצונו לומר התגלות אורו בלב כולם. ואז והיה מדי חדש וגו'²²⁸ שיהיה קדושת החודש כקדושת השבת

אות מה

לסכות הראשונות שהם היסודות הפשוטים, וגם הם יש להם התחלה בהכרח כי לא עשו את עצמם, ועל כרחך שיש אחד שהוא עלת כל העלות וסבת כל הסבות. ועל כן אמרו ז"ל (ב"ר ב, ג) יהי אור זה אברהם, ואמרו (שם יב, ט) בהבראם באברהם שבשבילו התחלת בריאת העולם, ואמירת יהי אור וכל מעשה יום ראשון שהיה למענהו לקילוסו, שיתגלה בזה על ידי אברהם אבינו ע"ה, שהכרתו על ידי מעשה יום זה, היינו על ידי העמקתו בכל דבר עד שורשו והתחלתו, ומהתחלה הבין שיש בורא. כמו מי שהיה עומד דרך משל ביום ראשון לבריאת עולם וראה בעיניו התחלת בריאת יש מאין, כך היתה הכרת אברהם אבינו ע"ה, דעל כן חיבר ספר יצירה, רצונו לומר שהוא השיג סוד היצירה על בוריו.

[ב] וזה טעם ברוך אברם וגו' קונה שמים וארץ,²³⁰ שזהו מה שפירסמו אברהם אבינו ע"ה שהוא קונה וגו' דהיינו שקנה. וברוך וגו' אשר מיגן צריך וגו' היינו שהקנה. כי בריאת נברא היינו שיהיה נמצא דבר ממשיי חוץ מבורא כביכול, וזה מה שאי אפשר דהרי אין עוד מלבדו כתיב (דברים ד, לה). אבל אמרו בברכות (לה, ב) כאן לאחר ברכה והארץ נתן לבני אדם, דלאחר ההכרה דקונה שמים וארץ, אז הש"י מקנה הכל לו, ועושהו נברא בפני עצמו כאלו הוא כחו קנוי לו. ומצד הזה כבש אברהם אבינו ע"ה המלכים, כיון שהכל פעל למענהו לקילוסו, ואין בעולם אז קילוסו עולה אלא

[א] ענין ויברך ויקדש דיום השביעי²²⁹ שאמרו ז"ל (ב"ר יא, ב) בירכו במן וקידשו במן, והמקרא נאמר במעשה בראשית שעדיין לא היה מן, דעיקר הברכה והקדושה נאמרה על עיצומו של יום, ועל כרחך דהיינו הך. וזהו עצם קדושת יום השבת כי בו שבת וגו', שהשביטה והגניחא הבאה אחר גמר המלאכה הוא כשמשיג ומגיע לתכלית הרצון שכיון במלאכתו. ותכלית בריאת העולם למענהו לקילוסו (שוח"ט ריש מזמור יט), וכמו שאמרו ביומא (לה, א) כל מה שברא הקב"ה בעולמו לא ברא אלא לכבודו. ובכל יום מיוחד היה מין בריאה מיוחדת, היינו התגלות מדריגת כבוד מיוחד כפי בריאת היום. שכנגדם קבעו רז"ל שירי היום בבית המקדש. ביום ראשון לה' הארץ ומלואה על שם שקנה והקנה ושלט בעולמו (ר"ה לא, א), פירוש דביום ראשון הוא התחלת הבריאה לעשות יסוד לנבראים, וכמו שכתב הרמב"ן בפירוש תוהו ובוהו ורוח וחושך ואור ומים עיין שם באורך ובשאר המפרשים, דהכל רומז על יסודות הברואים והתחלת כל נברא. ומצד הזה הוא ראשית ההכרה דנבראים שיש בורא, כמו שהכיר אברהם אבינו ע"ה על ידי זה דאי אפשר לבירה בלא מנהיג. ואמרו בסוף ספר יצירה דכל חכמתו היתה בצירוף האותיות שבהם נבראו שמים וארץ, רצונו לומר יסודי התחלת הבריאה, דמזה ההכרה שיש בורא, כאשר מגיע לראשית והתחלת הכל. דכל הנבראים מורכבים ועלולים, וכל עלול יש לו עילה, עד שמגיע

228. ישעיהו סו, כג: "והיה מדי חדש בחדשו ומדי שבת בשבתו יבוא כל בשר להשתחות לפני, אמר ה'".

229. בראשית ב, ג: "ויברך אלהים את יום השביעי ויקדש אתו, כי בו שבת מכל מלאכתו אשר ברא אלהים לעשות".

230. בראשית יד, יט-כ: "ויברכהו ויאמר: ברוך אברם לאל עליון קנה שמים וארץ, וברוך אל עליון אשר מגן צריך בידך.

ויתן לו מעשר מכל".

דהיינו שיהיו ברואים שונים. ושורש התחלת הבריאה בשבילו שהוא יקלוסו יתברך על זה. ואברהם אבינו ע"ה חזר ונתן מעשר מכל להש"י, הוא כטעם ברכת המזון שאחר האכילה, דאף דאחר ברכה הארץ נתן לבני אדם, לא שהאדם יחשוב בדעתו ח"ו כן וישמן ויבעט, רק הוא לעולם צריך להכיר דהכל מהש"י. וזהו ושליט בעולמו, דגם אחר שהקנה ידע דמכל מקום הוא השליט. ועל זה מורה נתינת המעשר, כדרך נותני המכס למלכים, שאף שהקנה ונתן לבני אדם מכל מקום לא נפרד ח"ו ממנו, והוא השליט בעולמו כמלך בעמו. וזהו כללות ההשגה דאברהם אבינו ע"ה, שהוא ראש האומה ישראלית, שהם מכוון הבריאה, לפרסם הכרה זו דלה' הארץ ומלואה, שהוא הכרה שיש בורא ויש נברא בעל בחירה. היינו בעל כח בעצמו, שהש"י הקנה לו אותו כח, והש"י שליט בו. וזה היה תכלית כונת הבריאה ביום ראשון, והשיר והקילוס העולה מאותו יום.

מאברהם אבינו ע"ה, נמצא אליו קנוי הכל וכל הבריאה בשבילו שהוא יקלוסו יתברך על זה. ואברהם אבינו ע"ה חזר ונתן מעשר מכל להש"י, הוא כטעם ברכת המזון שאחר האכילה, דאף דאחר ברכה הארץ נתן לבני אדם, לא שהאדם יחשוב בדעתו ח"ו כן וישמן ויבעט, רק הוא לעולם צריך להכיר דהכל מהש"י. וזהו ושליט בעולמו, דגם אחר שהקנה ידע דמכל מקום הוא השליט. ועל זה מורה נתינת המעשר, כדרך נותני המכס למלכים, שאף שהקנה ונתן לבני אדם מכל מקום לא נפרד ח"ו ממנו, והוא השליט בעולמו כמלך בעמו. וזהו כללות ההשגה דאברהם אבינו ע"ה, שהוא ראש האומה ישראלית, שהם מכוון הבריאה, לפרסם הכרה זו דלה' הארץ ומלואה, שהוא הכרה שיש בורא ויש נברא בעל בחירה. היינו בעל כח בעצמו, שהש"י הקנה לו אותו כח, והש"י שליט בו. וזה היה תכלית כונת הבריאה ביום ראשון, והשיר והקילוס העולה מאותו יום.

[ד] פירוש כידוע דעולם חסד יבנה, שהתחלת הבריאה הוא מצד מדת החסד לאברהם, שזהו מדת חסדו יתברך להמשיך שפע להיות נברא, ומצדה הוא המשכה לכל נברא בתכלית השלימות האפשרי, ואם כן אי אפשר שיהיה חלוקת נבראים שונים, שהוא על כרחך מצד חסרון מעלה, שיש בזה מה שאין בזה. ועל כן נברא ביום שני מדת הצמצום ושמאל הדוחה נגד ימין המקרבת, ומזה נעשה ההבדלה לומר עד פה יבוא השגת נברא זה ועד פה זה. ומזה בא השגת יצחק אבינו ע"ה, שבא אחר אברהם

[ג] וביום שני גדול ה' וגו',²³¹ על שם שחילק מעשיו ומלך עליהן. פירוש, דההבדל בין שליט למלך דגם אדם בביתו נקרא שליט, אבל מלך אינו בלא עם וברוב עם הדרת מלך, דמלוכה הוא לשון עצה כטעם לב מלכים אין חקר. שמצד ממשלתו על ריבוי אנשים שונים שאין דעתן שוה, צריך לב רחב ועצה על זה, איך לאחד ריבוי דיעות שונות ההפכיות. ולכך כשרצה הש"י להגדיל ולהוסיף הילולו, ברא גם הבריאה דיום שני, שהוא ההבדלה בברואים

231. תהלים מח, א-ה: "שיר מזמור לבני קרח. גדול ה' ומהלל מאד בעיר אלהינו הר קדשו. יפה נוף משוב כל הארץ הר ציון יכתי צפון קריית מלך רב, אלהים בארמנותיה נודע למשגב. כי הנה המלכים נועדו עברו יחדו".

232. עירובין יג, ב: "אמר רבי אבא אמר שמואל: שלש שנים נחלקו בית שמאי ובית הלל, הללו אומרים הלכה כמותנו והללו אומרים הלכה כמותנו. יצאה בת קול ואמרה: אלו ואלו דברי אלהים חיים הן, והלכה כבית הלל".

233. זהר בראשית יז, ב, תרגום הסולם: "ושני מיני מחלוקות היו, אחד בהתחלה ואחד בסוף. וזהו אורחות צדיקים שתחילתם קשה וסופם שלווה. קרח היה בחינת שמאל שבהתחלת המחלוקת, דימין ושמאל, שהיא ברוגז ותוקף הגבורות דהיינו שכל אחד רצה לבטל הארת חברו, שמתוך כך יצא הגהינם ונתרבק בנהינם. שמאי היה בחינת שמאל, בסוף המחלוקת, דימין ושמאל, כשכבר שכך הרוגז והכעס, שצריכים לעורר אז מחלוקת של אהבה, דהיינו מחלוקת שכדרך הארתם, שיקבלו הסכמה וקיום על ידי השמים, שהוא קו המכריע, דהיינו שמלביש אותם זה בזה".

דיהיו חטאיכם כשנים הללו שסדורות ובאות מששת ימי בראשית וכשלג ילבינו, ואז אפרים לא יקנא את יהודה ויהודה לא יצר את אפרים, ישעיה יא, יג), שעיקר מלחמתן בא מצד החסרונות שיש בכל אחד, וכל אחד חושב על חבירו שהוא רשע. וכידוע דיבת יוסף על השבטים, וכן הם שנאוהו מפני הלשון הרע והגיאות ברדיפת כבוד ושררה [שהיא שהוציאתו לירבעם מן העולם (סנהדרין קא, ב) כמפורש בקרא] שראו בו.

[ו] **ודבר** זה אינו מצד סדר הבריאה כלל להיות מלחמה ושנאה בעולם, והכתוב מזכיר ואהבת לרעך כמוך, לא תשנא אחיך וגו' (ויקרא יט, יז-יח), ואפילו רשע גמור כיון שלקה הרי הוא כאחיק (מכות כג, א), וגם כל ישראל נקראים אחים ורעים באמת, וכל תענית שאין בו מפורשעי ישראל (אינה תענית, כריתות ו, ב), שאף הם מכלל האגודה. וכידוע דהא דהרואה בחבירו דבר ערוה מותר לשנאותו (פסחים ק"ג, ב) היינו מצד הרע, אבל מצוה לאהבו מצד הטוב שבו. והרי מצווין להפריש מאיסור אף לרשעים, דלא אמרינן הלעיטהו לרשע וגו' (בבא קמא סט, א) אלא כשהוא רשע באותו דבר דווקא, כמו שכתבתי במקום אחר. וצריכין לזכות לחייביא וכמו שנאמר אלמדה פושעים דרכיך וגו' (תהלים נא, טו), ויתמו חוטאים לא כתיב, רק חטאים (ברכות י, א), והשנאה רק לחטאים. וגם כי עיקר החטאים אינו מסדר הבריאה כלל, ואם כן אי אפשר שתהיה השנאה והמלחמה מסדר הבריאה. רק הוא דבר הנמשך על ידי בחירת אדם, וכמו הקליפה הקודמת לפרי, וברישא חשוכא כו' (שבת עז, ב), כך בתחלה נתגלה ענין השנאה בין אדם לחבירו הנמשך מהמחלוקת, שהוא דבר שמסדר הבריאה להיות דברים נבדלים.

[ז] **וממחלוקת** השבטים עד אחר מתן תורה

אבינו ע"ה שהיה ראש המשיגים שיש בורא עולם. והוא לא נסתפק בהשגת אביו, רק רצה להשיג עוד השגה נבדלת כידוע, דעל כן נקרא אלהי כו'²³⁴ על כל אחד, כי כל אחד היה משיג השגה מיוחדת ונבדלת. ודבר זה חידש יצחק אבינו ע"ה, שיש השגות שונות ודרכים שונים להגיע לאמיתותו יתברך, כי לולא זה היה די בנברא אחד ובבריאת יום אחד לבד. ומאחר שהשי' הבדיל ויצר נבראים שונים, על כרחך דיש השגות שונות ונבדלות לקלוסו יתברך, וכל אחת אמת לעצמה ובמקומה. וזהו מדתן של אבות, שאין כאן מחלוקת באמת, כי מדת אברהם ויצחק שהם אהבה ויראה כידוע שניהם אמת גם יחד, וצריך לעבדו יתברך בשניהם, וכל אחד אמת בפני עצמה וכפי מדריגתה. וכמו מים עליונים ותחתונים ורקיע המבדיל, שיש לשניהם מציאות גמור כל אחד במקומו.

[ח] **אבל** בבנים אח"כ, רצה לומר בהתפשטות, שכבר היו כל אחד כלול משתי המדות, אלא שבאחד גובר מדה זו ובאחד גובר זו, מזה נתהוה המחלוקת, דהיינו שעל דבר אחד עצמו זה יאמר כך וזה יאמר כך, כי כבר הם כולם מחוברים ומיוחדים יחד גם כן בהתכללות, ולפיכך בא מזה שפיטתם על דבר אחד בחילוף. ולכך המחלוקת התחיל בבנים, ובבני יעקב התחיל בתוקף השנאה עד שלא יכלו דברו לשלום, שאינו בגדר מחלוקת כלל רק מלחמה. והכתוב אומר (דברים כא, י) כי תצא למלחמה על אויביך, לא על אחיך, יהודה על אפרים כו' (סוטה מב, א), שבאמת כל ישראל זרע קודש וגוי אחד, וכל המחלוקת ביניהם הוא רק איך לעבוד את ה', ושניהם מכוונים לכבודו יתברך כידוע. ואפילו רשעי ישראל, כמו בזמן בית ראשון שבמלכות אפרים היו רובם רשעים, דמזה נצמח מחלוקת השבטים שהריחו מה שיהיה לעתיד כידוע, באמת אמרו ז"ל (שבת פט, ב)

234. שמות ג, ו: 'ויאמר: אנכי אלהי אביך, אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב. ויסתר משה פניו כי ירא מהביט אל האלהים'.

למקום אחד והכל אחד ממש. וזה ממה שאנו רואים בנבראים הפרטים, כמו שאמרנו ז"ל (ב"ד יב, יא, וזח"ג לה, ב) הכל היה מן העפר ואפילו גלגל חמה, וכן כל מיני צמחים שנבראו ביום שלישי כולם צומחים מאדמה אחת, והם אחד במקורן אע"פ שבצמיחתן נפרדין. וזהו והכין תבל לעדתו, לצורך השגה וקילוס זה.

[ט] ויום הרביעי שבו ברא חמה ולבנה, ועתיד ליפרע מעובדיהם. שבריא המאורות להאיר לעולם, דוגמת מתן תורה שהאיר באור תורה לכל באי עולם. ואמרנו ז"ל (שבת פט, ב) דנקרא הר סיני שירדה שנאה לעכו"ם עליו, על ידי מדת הניצוח דרגא דמשה רבינו ע"ה שפניו כפני חמה (ב"ב עה, א). ואמרנו ז"ל (נדרים ח, ב) אין גיהנם לעתיד לבוא, אלא שמש מוציא מנרתיקה צדיקים מתרפאין בה ורשעים נידונין בה, והוא כטעם צדיקים ילכו בם ופושעים יכשלו בם, וכן מה שאמרנו (שבת פח, ב) למשמאילים בה סמא דמותא. כי חטאים תרדף רעה, והחטא עצמו הוא המעניש, כטעם (ב"ב טז, א) הוא יצר רע הוא מלאך המות. ועיקר החטא נמשך מצד מה שברא הש"י דרך צדיקים, שיש דרך מיוחד לצדיק לאמר זה הדרך לכו בו, ממילא כשאינו הולך בדרך זה הוא חוטא, וממילא יש מציאות לדרך רשעים גם כן, אלא שאיבדה מפניו כמו שאמרנו ז"ל (ב"ר ח, ד) על פסוק דרך רשעים תאבד. כי רצון הש"י היה שילכו רק בדרך צדיקים, אבל מכל מקום כיון שיש מציאות ההיפך, צריך לנר מצוה ותורה אור להיות למאורות שלא יכשל בדרכו. ומצד שהאור מברר שזה טוב ממילא נגלה גם כן ההיפך. כי כן כל מצוות התורה בעשה ולא תעשה זה טוב וזה רע, והוא מסטרא דעץ הדעת טוב ורע דמתמן פסול וכשר כו' כידוע בזוהר (ה"א כו, א). כי על ידי הידיעה ואור הדעת, שהוא דרגא דמשה רבינו ע"ה, המאיר בנפש, נמשך גם כן מצד הבריאה הנותנת גבול לכל דבר, שיוכל לצאת מהגבול ולדעת רע גם כן. ועל זה צריך האור, שעל ידו יברר אוכל

במחלוקת קרח היה בירור דבר זה, שאין בישראל שנאה באמת כלל, דגם שנאתם גם קנאתם הוא בגדר מחלוקת לשם שמים לפי שעה, דנעשו כאויבים זה לזה, ואת והב בסופה (קדושין ל, ב). ואז התחיל שירותא דמחלוקת להתגלות, שעדיין היה נחש הקליפה דשנאה וקנאה כרוך על עקיבו. והגם דעיקרו מחלוקת לשם שמים, שטען דכל העדה קדושים שאין ראוי להתנשאות, וזה אמת גמור מצד השגת העתיד להיות, כמו שנאמר ולא ילמדו עוד איש את רעהו כי כולם ידעו וגו' (ירמיה לא, ג). ולכך בני קרח שהם לא באו בזה מחמת קנאה ושנאה לא מתו. ולכן הם אמרו קילוס של יום זה, שעל ידי ענין המחלוקת והמלחמה הנמשך מזה, מזה גדול ה' ומהולל מאד בעיר וגו' במקום שהוא שוכן, ומתברר האמת מתוך ההיפך, בזה ניכר יתרון גדול. וזהו הילול מאד, על דרך שאמרנו בבראשית רבה (ט, ז-ז) על פסוק טוב מאוד זה מות ושינה ויצר הרע, הכל מה שנראה רע זה גורם לטוב מאד. וכן מצד המחלוקת בא קילוס מאוד, והוא המלוכה שהוא יותר משליטה כאמור. ושניים עדיין אינו ריבוי, וכידוע (תוספות כתובות ח, א סוף ד"ה שהכל) דלא שייך לשון כל על שניים, רק על שלושה שזה נקרא כללות.

[ח] ושיר יום שלישי הוא ניצב בעדת וגו', שיסד ארץ בחכמתו והכין תבל לעדתו (ר"ה לא, א). ועיקר לשון הכתוב מורה על מלת לעדתו, דהיינו שיש כללות עדה שהתבל מוכן להם להכיר על ידה שהש"י ניצב בתוכם. וכן נקראים עדת יעקב שעל שם יעקב נקראים עדה, כמו שאמרנו (ב"ר סח, יב) אין החבל נפקע פחות משלושה, דאז נעשה יעקב חבל נחלתו להיות מטתו שלימה שנעשה כללי ולא פרטי, והיינו כמו חבל שהוא מחוטין מחוברין ושזורין יחד, כן עדה חיבור וקיבוץ נפרדים יחד להיות גוי אחד. וזה חידש יעקב אבינו ע"ה, אחר שנתחדש על ידי יצחק אבינו ע"ה שיש השגות שונות ונפרדות זה מזה, בא הוא וחידש דכל ההשגות השונות ונבדלות זה מזה הכל הולך

קילוסן של צדיקים על ידי יתרון האור מן החושך, והקילוס גם מדרך רשעים, כמו שאמרו ז"ל (שמ"ר ז, ד) דכך קילוסו עולה מגיהנם, וכמו שאמרו (מד"ת בשלה ז) דכשעושה דין בעכו"ם נעשה יראוי ומתרוםם.

[יא] ויום חמישי שברא עופות ודגים לשבח לשמו, שהוא התחלת מציאות חיות בחומרים עפריים. כי עד הנה נברא חיות רוחני, וזהו ענין אור דיום ראשון ומאורות דיום רביעי, שהוא התחלת ההליכה בדרך צדיקים לאבות ולבנים, רצונו לומר מי שצריך לחפור בעמקי לבבו ומוחו על ידי תורה אור, או מי שכבר מעמקי לבו טוב מתולדה ודי לו בהתנהגות דנר מצוה, וכל זה מאיר רק למי שהוא ראוי להיות מואר, ולאומות העולם ירדה שנאה. אבל לפי שבאמת גם בישראל יש אשר לא כן, ועל זה גם כן נתן הש"י עצות לכפר ולתקן הקודם, בדרגא דאהרן שהוא המכפר בקרבנות, וכידוע מספר יוסיפון שהיו קוראין לכהן גדול המכפר בעדינו. והוא על ידי מדת ההודאה בוידוי דברים לפני כל קרבן, ומודה ועוזב ירוחם. וזהו הוד מלך, הוא הודו והוא הדרו שמוחל וסולח. ודבר זה, להשפיע אור וחיות גם לחומרים גשמיים שאין ראויים לקבל חיות, נתחדש ביום חמישי, וזהו עיקר השבח לשמו, כדרך שכתב הפייטן ואבית תהלה כו', כידוע דזה תכלית כונת הבריאה, שיכירו כח מלכותו גם המקומות הנראים מרוחקים ביותר. ועל זה אמרו הרנינו וגו',²³⁵ דרננה ברמשא (זח"א רכט, סע"ב), היינו כשמאיר במקום אופל גם כן מזה נמשך רננה, שהוא הגיון רוב עם, שממנו נמשך הוד והדרת מלך. כמו לשון רננה בתלמוד (יבמות לד, ב) על לזות שפתים שהכל מרננין אחריו, דדבור הרבה בני אדם נקרא רננה. ולפי שצדיקים בכל דור הם מועטים אין שם רננה, רק על ידי המשכת חיות ואור בכללות אומה הישראלית, גם היותר פחותים בהם. וזהו עוזינו, כי מהעכו"ם עתיד

מפסולת, ונפרד הפסולת והרע מן הטוב. [י] והפרדתו זהו תכלית עונשו, כי כל חיותו הוא רק דיבוקו לטוב, וכמו בעולם הזה שיש בו חיות הוא להוט אחר הרע ונהנה ממנו. וידוע דאתה מחיה את כולם, וכל חיות והרגשת דבר הוא רק מכח ניצוץ הש"י המחיהו, ונותן בו כח הרגשה להנאות ולכלל דברי עולם הזה גם כן. ונמצא כל זמן שהרע מחובר לטוב, שהוא הניצוץ הנותן בו חיות וכח והרגשה, אין מרגיש ברעתו, ואז הוא נקרא חטא. אבל העונש הוא הפרדת הטוב ונשאר הרע לבדו, ממילא אבדו הנאותיו והרגשותיו לאמר לרע טוב, ונעשה רע גמור. וכמו במיתת האדם, שזהו תכלית עונש הניכר בעולם הזה, שכשנפרד חיותו ונשאר החומר עפר מהאדמה. וכן דין דלעתיד על ידי השמש המאיר לצדיקים. ורשעים אין יכולים לסבול ובזה נידונים, כי כאשר מגיע תוקף אור הוא קולט הטוב אליו, והרע נפרד לפי שאין יכול לסבול תוקף אור הזה, [וגם המיתה על דרך זה כמו שאמרו ז"ל (ספרי בהעלותך פיסקה קג) הא בשעת מיתתן רואין, ואין הגוף סובלו ונפרד על ידי זה]. וכל מיני שיקוע דעולם הזה דעכו"ם, הכל בא מצד איזה ניצוץ של אור הנותן חיות באותו דבר עד שמתאווים לו. וזה נמשך מיום רביעי אחר שנברא דרך צדיקים הכלול בתלת אבהן כנזכר לעיל, ומתחיל להתפשט להשפיע לבניהם אחריהם ולהאיר לתלמידיהם זה הדרך ילכו בו, כיון שצריך הגדרה הרי נעשה מקום למציאות ההיפך. ומזה הוא כל חיות ענינים החומריים, מאחר שעלו במחשבה שיהיה מציאות ענין זה ממילא יש חיות לאותו מציאות. רק החיות הוא מצד מדת הניצוץ, שהש"י רצה שלא ילכו בדרך זה ושינצחוהו. וגדולה נקמה שניתנה בין שני שמות (ברכות לג, א), שהם החסד והרחמים ראש וסוף דאבהן, שהם כלל הדרך צדיקים, וביניהם יוצאת הנקמה לדרך רשעים, ומצד יום זה נמשך

235. תהלים פא, ב: "הרנינו לאלהים עונו, הריעו לאלהי יעקב".

הוא לבוש של גיאות, דהמלך מתגאה על עבדיו, כמו שאמרו (קידושין לב, ב) שתהא אימתו עליך, ומלך שמחל כו',²³⁶ כי לולי כן אין שם מלוכה. וזהו בריאת יום שישי, אדם המתגאה על הכל (חגיגה יג, ב), כי זהו תכלית כל מיני הקילוסים, שיהיו נבראים המכירים בורא, כי אין מלך בלא עם, והיינו שיהיה ענין מלוכה וממשלה. ומצד הזה יצא אדם תכלית הבריאה, שבו קבוע חשק זה גם כן, כידוע שזה שורש הברלת האדם מן הבהמה שהולך בקומה זקופה, רומז על בקשת ממשלה והתנשאות היפוך כפיפות הראש. רק התנשאות זה על צד הראוי הוא, על דרך שנאמר ביהושפט ויגבה לבו בדרכי ה' (דבה"י ב' יז, ו), שבוזה יהיה גיאותו מצד עילתו, שיבוזה בעיניו להתעסק בעניני חומריים וגשמיים, בשומו אל לבו כי חלק ה' עמו, שנפוח בקרבו חלק מעצמותו יתברך, דמצד אותו חלק האדם מלך בתחתונים ורודה בבעלי חיים, לא מצד עצמו כלל רק מצד מלכותו יתברך השופע בו. וזהו גמר מלאכתו בבריאת העולם להיותו מלכותו בתחתונים, ולב מלכים אין חקר שכל עסקי בני אדם עליו.²³⁷ וכן מצד מדת מלכותו יתברך הוא מושל בכל מעשה הנבראים.

[יד] ועולם הזה דומה לערב שבת (ע"ז ג, א), שבו הוא כל הטורח והשתדלות דבני אדם, להכין לשבת שהוא יום השביעי על שם ששבת, שהוא כמו אדם העושה מלאכה וגומרה ואח"כ מתנפש מיגיעתו ומשיב רוחו אליו, ואז הוא עיקר מנוחתו. וכל ששת ימי המעשה הם הפעולות שפעל ה' למענהו לקילוסו, וכן כל פעולת אדם בעולם הזה, כאשר יזכור שהוא יתברך הנותן לו כח לפעול מצד מדת מלכותו

ליפרע, אבל לנו הוא עוז ומעוז ביום צרה, שזהו עיקר הוראת מלת עוז, מי שצריך לאמצו דהיינו שהוא בהיפך מזה, אבל מכל מקום הש"י עוז לו, כי אור חיותו שופע גם בפחות שבפחותים.

[יב] ויום שישי שגמר מלאכתו ומלך עליהם. היינו התאחדות והתקשרות כל הפרטים לאחד. וכמו ששלושה ימים ראשונים הוא אופני ההשגות וקילוסים דרך צדיקים שני קצוות, ויום שלישי המאחד, כך שלושה ימים אלו הקילוסים דרך רשעים, שני קצוות, האחד מצד האור השופע לצדיקים שמצידו הנקמה לרשעים והוא הימין דוחה. והשני היא השמאל מקרבת גם ליצר ולרשעים, להיות גם בהם נמצא דבר טוב. והאמצעי המאחד ומקשר הכל שבאמת אין עוד מלבדו. וזהו תכלית גמר מלאכתו, שהוא המולך בין על הצדיקים בין על הרשעים. וצדיק יסוד עולם, שהוא היסוד שכולו נשען עליו ועל ידו הכל אחד. כי באמת כל העולם כולו כאיש אחד בעל אברים רבים, וכן עמך כולם צדיקים, אף הרשעים שבהם שצריכים לכפרה ותשובה זהו מצד פרטיותם, אבל מצד התאחדותם עם הכולל כולם צדיקים, וכמו שאמרו ז"ל (כריתות ו, ב) כל תענית שאין בו ממושעי ישראל אינה תענית, מחלבנה שגם הם צריכים לתוך הקטורת שהוא קישורא דכולא, ומאחר שיש בהם צורך לרצון הש"י, אם כן יש לקרותם צדיקים, שהוא העושה כרצון הש"י. וזהו הגמר מלאכתו שהוא מולך על הכל, והיא בבריאת האדם בתחתונים השליט על הכל, והוא הצדיק יסוד עולם המקשר כל הנבראים להש"י.

[יג] ועל ידי זה ה' מלך גאות לבש, שהמלוכה

236. קידושין לב, ב: "אמר רב אשי: מלך שמחל על כבודו - אין כבודו מחול, שנאמר: (דברים יז) שום תשים עליך מלך, שתהא אימתו עליך".

237. שבת יא, א: "ואמר רבא בר מחסיא אמר רב חמא בר גוריא אמר רב: אם יהיו כל הימים דיו, ואגמים קולמוסים, ושמים יריעות, וכל בני אדם לבלרין - אין מספיקים לכתוב חללה של רשות. מאי קראה? אמר רב משרשיא: (משלי כה) שמים לרום וארץ לעמק, ולב מלכים אין חקר".

הש"י, והפעולות שלו נמשכים מצד הנייחא דהש"י בפעולותיו.

[טו] וזהו ויברך ויקדש (בראשית ב, ג), הברכה שייך באיזה פעולה שהיא מתברכת, אבל בשביתה והעדר פעולה על מה תחול ברכה. רק להיות באמת כל כחות פעולת אדם, מצד מה שהם קילוסין להש"י, נמשכים מיום השבת ומקבלים ברכתו ממנו, וזהו ברכו במן (ב"ר יא, ב), שירד ביום שישי כפליים, וזה הברכה היתה ביום שישי לא בשבת, רק שזה הוא הטורח שבערב שבת כדי לאכול בשבת. וכל מעשה בני אדם בעולם הזה הוא טורח זה, להכין ליום שכולו שבת. וברכת הכנה זו לצורך השבת היא גם כן ביום השביעי עצמו, שממנו נמשך הברכה לטורח דערב שבת. והקידוש הוא האכילה וההנאה דשבת עצמו, שהוא הנאת השביתה והמנוחה מהפעולה. וזהו קידשו במן (ב"ר יא, ב), כי לעולם השפע חיות של צורך קיום הנבראים יורד מן השמים ולא פסיק אפילו רגע, דאז היה נפסק ח"ו חיות הכל. וזהו הנרמז במן לחם מן השמים. ויום השביעי הוא הנייחא שיש להש"י מחיות זה שמחלק לנבראים. ומצד הזה נמשך ברכה בחיות זה, והקדושה פירוש הבדלה שחיות זה נבדל ונתרומם על ידי זה ליכלל במקורו, ומושך כל הנבראים מקבלי החיות. וזהו העדר הירידה ביום השביעי, כי אדרבא מעלה הכל למעלה ליכלל במקור החיים יתברך. וזהו אחר שנותן ברכה בחיות, שיוכל האדם לטרוח בערב שבת וימי הפעולה והשתדלות בעבודת הש"י. אח"כ קידשו בהעדר ההשתדלות, רק להיות דבוק בה' אלהים חיים. והדביקות הוא אות בניי וביניכם, שזהו רק אתם הדביקים וגו', ולא עשה כן לכל גוי, ועכו"ם ששבת חייב מיתה (סנהדרין נח, ב),

יתברך שבכל משלה, כל פעולותיו גם כן לקילוסו יתברך. וקילוס של יום השבת הוא טוב להודות לה', היינו שהקילוס לו יתברך הוא דבר טוב ואשרי מי שזוכה לכך. והנבראים מקלסים אותו על זה עצמו, מה שזכו לקלוסו זה הוא הנייחא של כל הבריאה וכל הקילוסים, כאשר הנבראים מגיעים גם כן לנייחא, היינו שאין זה אצלם בגדר עבדות ושעבוד לקלוס, רק שמקלסים במה שזכו לעבדו יתברך ולקלוסו. וזהו עיקר אות דשבת בניי ובין בני ישראל, כי האומות הגם שישמרו מצוות הוא מצד ההכרח ואהבת שכר ויראת עונש, וכמו שאמרו בריש עבודה זרה מיד מבעטין כו',²³⁸ ובריש ראש השנה דבאומות העולם על מנת לקבל שכר נקרא רשע, לפי שהם מבעטין כשלא יגיעם השכר, כעבד העובד את רבו ואח"כ לא יתן שכרו. אבל בני ישראל בניי לה' אלהיהם, ואין מבקשים שכר יותר מזה שזכו לעשות רצון הש"י. והנייחא שלהם שהוא מזה עצמו שיש להש"י נייחא מהם, זהו קדושת יום השבת שהוא אות בניי ובין בני ישראל, שהש"י יש לו נייחא מהם גם כן רק ממה שיש להם נייחא. דזהו השבת דקב"ה, שהנבראים מקלסים בו טוב להודות לה' שיש להם נייחא מזה. ומי שטרח בערב שבת הוא שיאכל בשבת, כפי טרחו בקילוסין להש"י כך הוא השבת ההנאה אח"כ מקילוסין אלו. וכפי השגת ההנאה דשביתה דיום השבת, כך הולכים הקילוסין והפעולות של ששת ימי המעשה שאח"כ. וזהו מצד האדם שקדם אצלו שבת לימי המעשה (שבת סט, ב), דמצד הש"י מונה שישה השתדלות ואח"כ מקדש השביעי דנייחא, שהנייחא דיום השביעי שלו הוא מצד הנבראים. אבל האדם הנייחא שלו הוא מצד

238. עבודה זרה ג, א: "מיד כל אחד ואחד (מהגוים) נוטל והולך ועושה סוכה בראש גגו, והקב"ה מקדיר עליהם חמה בתקופת תמוז, וכל אחד ואחד מבעט בסוכתו ויוצא, שנאמר: (תהלים ב) ננתקה את מוסרותימו ונשליכה ממנו עבותימו". רש"י ראש השנה ד, א: "כאן בישראל - שלכו לשמים, ואם מריעין לו בחייו - אינו קורא לו תגר, אלא תולה היסטורין בעונו. אבל נכרי אם אין מטיבין לו כגמולו קורא תגר".

דמי יכניס ראשו בין לביא ולביאה בשעה שנזקקים זה לזה (סנהדרין קו, א), וכל שכן שירצה הוא להזדקק. ועל יום שכולו שבת נאמר ה' בדד ינחנו וגו' (דברים לב, יב).

אות מט

ויבוא עמלק, שהוא כלב דקליפה כמו שאמרו בזוהר בשלח (סה, רע"א), שהוא תקיפות של חציפות, דהכלבים עזי נפש ולא ישוב מפני כל, אף שראה קריעת ים סוף ותקיפות ישראל, חציפותיה מסתייה שיעזו עם כל זה להלחם.

[ב] והוא תמצית הרע שבעשו ברציחה מפסולת היראה. וברציחה יש עדיין איזה חלק לטוב מי שבמצות התורה להרגו, וכמו שאמרו ז"ל (ב"ר סג, ח) אדמוני עם יפה עינים, אין הורג אלא מדעת סנהדרין,²³⁹ כידוע שבכל שבעים אומות בכל אחת יש מדה רעה מיוחדת שהיא כחן ביחוד. ואותה מידה נטועה בישראל גם כן, כי לולי כן לא היתה מציאות לאותה אומה כלל, אלא שהם משתמשים בה כפי רצון הש"י להשתמש בה. אבל כח החציפות כלפי שמיא, אף שאמרו ז"ל (סנהדרין קה, א) דמהניא,²⁴⁰ מבלעם, שהוא ועמלק חד כידוע, היינו שיש לו מציאות בעולם הזה להתקיים לפי שעה, אבל לא על האמת. כמו שהיה בבלעם דחציפותו הועילו להרשותו לילך, אבל סוף כל סוף הליכתו לא הועילה כלום, ואדרבה היתה לרעתו ובירכן בעל כרחו. ונמצא הגם דלשעה היה סבור שהועיל בחציפותו, אין זה אמת כלל, כי אין לדבר זה מציאות על דרך האמת כלל. ומה שיש מציאות בעולם הזה עדיין לכח זה כל זמן שלא נמחה זכר עמלק, היינו כי מצינו (מ"ק טז, ב) גם בישראל הקב"ה גוזר והצדיק מבטל, זה לכאורה כעין חציפות כלפי שמיא, בפרט אותן שהטיחו דברים כלפי מעלה (ברכות לא,

[א] האהבה להש"י נותנת תקיפות בלב להיות קום ועשה, כי ה' עמו בכל אשר הוא עושה. והיראה בהיפך מזה, בכל דבר הוא מתירא אולי לא ישר בעיני הש"י, והוא לעולם שב ואל תעשה. ובפסולתן הוא להיפך, מפסולת האהבה בא השתקעות בתאות גופניות, המפילות עצלה ועייפות בגוף. ומפסולת היראה בא רציחה וכעס, הנותן תקיפות בלב לעשות מעשים אשר לא יעשו. וכן בנפילה, כשהאדם נופל מאהבה שהוא שורש למצוות עשה, הוא מרפה ידיו ומתעצל בעשיית המצוות. וכשנופל ממדת היראה שורש למצוות לא תעשה, בא לעבירות ח"ו. ופסח הוא תוקף האהבה נגד אברהם כידוע, בפרט בקריעת ים סוף דאמרו עזי וזמרת יה, שניתן תקיפות בליבם, דעל זה מורה עזי ב"י, דהקב"ה לבן של ישראל כמו שאמרו ז"ל בשיר השירים רבה (ה, ב). ובתחילה בני ישראל יוצאים ביד רמה התקיפות בהתגלות לבד, ועל ידי קריעת ים סוף ניתן התקיפות בפנימיותם. וכשנסעו מזה, כי אחר כל מדרגה צריך להיות נסיעה ונפילה, כידוע על פסוק שבע יפול צדיק וקם (משלי כד, טז), היו הנפילות בענין זה, עד שבאו לרפידים ריפוי ידים. ונאמר ואתה עיף ויגע (דברים כה, יח), עייפות הוא עצלות ובטלה, ולא ירא אלהים, כי העצה לזה להתגבר אז במדת היראה על כל פנים, שלא יבא לחטא, ושיהיה עצלותו מצד מורא שמים שעליו ולא מצד קלות ראש, ואז ישיג גם כן לזריזות ותקיפות לכבוד שמים. אבל כשאינו כן אז

²³⁹. בראשית רבה סג, ח: "אדמוני, אמר רבי אבא בר כהנא: כאלו שופך דמים, וכיון שראה שמואל את דוד אדמוני דכתיב: (שמואל א' יז) וישלח ויביאהו והוא אדמוני, נתיירא ואמר: אף זה שופך דמים כעשו. אמר לו הקב"ה: עם יפה עינים, עשו מדעת עצמו הוא הורג אבל זה מדעת סנהדרין הוא הורג."

²⁴⁰. סנהדרין קה, א: "אמר רב נחמן: חוצפא, אפילו כלפי שמיא מהני. מעיקרא כתיב: לא תלך עמהם, ולבסוף כתיב: קום לך אתם."

לעשות כו', אבל הוא למראית העין לבד. וכמו שיש למראית העין גם כן בטוב, מה שצדיק מבטל כנזכר. אבל מכל מקום כיון שיש מציאות זה למראה עיני בני אדם בעולם הזה, נמשך גם כן מזה מציאות לעמלק בעולם הזה. ולכך נקרא זכר עמלק רק מתחת השמים, דלמעלה מהשמים אין שום זכר ורושם ממנו כלל, ואין לו שר למעלה ככל האומות. וגם תחת השמים אין לו מציאות גמור רק זכר לבד, וצריך למחות הזכר ההוא, כמו שמוחין ומקנחין צלוחית מאבק שעל גביה, המכסה בהירות הכלי, כך זכר עמלק הוא המכסה בהירות כלי דישראל, מה שבאמת רצונם לעשות רצונו יתברך. וזהו ויזנב כל הנחשלים, שהנחשל הוא כאשר האדם בעצלות ושכחה מהכרת שמו יתברך, ועל ידי זה הוא בהעלם מדבר זה שרצונו כו', ואז בא הזכר עמלק הנמשך מהשכחה דישראל. ועיטא דאורייתא לזה הוא הזכירה, שישים האדם אל לבבו למחות זכר זה מהעולם, היינו על ידי שיזכור וישים אל לבו דבר זה שרצונו כו', ושאין רוצה כלל דבר שהוא נגד רצון הש"י בשום אופן, שזהו אמת בלי ספק בכל לבבות בני ישראל. והזכירה בדבר זה ממילא מוחה ההיפך והשכחה.

[ד] **וזמנו** באדר שהוא אחרית השנה לחדשים, שהוא שנה דישראל שמונין ללבנה, ומונין ליציאת מצרים שבו נעשו אומה מיוחדת. וידוע דעולם שנה נפש הכל אחד, שכל אחד קומה שלימה, וכמו שבקומת הנפש יש ראש וזנב. ושליטת עמלק ויזנב וגו' היינו במדרגה היותר תחתונה שבהם, שזהו מדרגה האחרונה, שנראה ח"ו כיוצא מכלל האומה שרצונם כו'. ואמרו

סע"ב.²⁴¹ אלא דעל האמת לא שייך כלל חציפות בישראל, שהש"י חושק ומגעגע לזה שינצחוהו בניו, ועל זה סמכו אותן צדיקים שהטיחו דברים, דרק לגוון ומראית העין הוא הטחת דברים, אבל באמת הרי הש"י חומד ומתאוה, מתי יבוא צדיק הראוי לבטל גזירותיו לנצחו בכל אופן שיוכל. מה שאין כן באומות העולם שהוא חציפות היפך רצון הש"י האמיתי, ונמצא חציפות כלפי שמיא באמת, דרך חציפות מה שהוא נגד אמיתות רצון הש"י, זה אין בו מציאות כלל לטוב שיהיה נטוע בלב ישראל.

[ג] **ועל** כן נאמר בעמלק תמחה ואין מקבלין גר ממנו (מכילתא סוף פרשת בשלח), כי הוא נקרא ראשית גוים, שכל הגוים ענינם לעשות היפך רצון הש"י. אלא שכל אומה הוא באיזה ענין פרטי, ועמלק הוא הראשית והשורש של דבר זה, להחציף לעשות היפך רצון הש"י. ודבר זה אינו כלל בישראל, כמו שאמרו ז"ל (ברכות יז, א) גלוי וידוע שרצונו לעשות רצוניך כו', וכמו שכתב הרמב"ם (סוף פ"ב מגירושין) בטעם כופין עד שיאמר רוצה אני,¹³⁴ דגם פושעי ישראל אמיתות רצונם הוא שלא לשנות רצון הש"י. רק הסתת היצר שהוא החוח המקיף השושנה, גורם להתפשטות במעשה להתדמות לגוים, ועל ידי זה הוא קליטת הגרים. אבל משורש עמלק אין שם דוגמא בישראל כלל. אלא שדבר זה בא בלשון רז"ל גלוי וידוע לפניך שרצונו כו', דרק לפניו הוא גלוי אבל למראית העין הרי יש כמה מומרים להכעיס, וכדרך שאמרו (סנהדרין קג, ב) כלום כונתו אלא להכעיס את בוראו,²⁴² [וכן אמרו (קה"ר ז, ח) ב'אחר' שיודע רבונו ומתכוין כו'] שזה למראית העין כאלו רצונו גם כן שלא

241. ברכות לא, ב: "ואמר רבי אלעזר: חנה הטיחה דברים כלפי מעלה, שנאמר: ותתפלל על ה' - מלמד, שהטיחה דברים כלפי מעלה. ואמר רבי אלעזר: אליהו הטיח דברים כלפי מעלה, שנאמר: (מלכים א' יח) ואתה הסבת את לבם אחרנית. אמר רבי שמואל בר רבי יצחק: מנין שחזר הקב"ה והודה לו לאליהו? כתיב: (מיכה ד) ואשר הרעתי".

242. סנהדרין קג, ב: "אמון בא על אמו, שנאמר: (דברי הימים ב' לג) כי הוא אמון הרבה אשמה. רבי יוחנן ורבי אלעזר, חד אמר: ששרף את התורה, וחד אמר: שבא על אמו, אמרה לו אמו: כלום יש לך הנאה ממקום שיצאת ממנו? אמר לה: כלום אני עושה אלא להכעיס את בוראי".

ומכרית החתום בכשרינו, שמקטנותו ועד שאין בו דעת ורצון כלל נושא חותמו יתברך על בשרו. כמו שהעבד נרצע לסימן עבדות עולם, כך זה סימן שכל גופו משועבד להש"י גם בזולת רצונו, רצונו לומר אף שכפי הנראה מפעולותיו ורצונו אין כן, מכל מקום אמיתות רצונו הוא כך.

[ה] ועל כן בפורים חייב לבסומי עד דלא ידע, כי אז אדם ניכר בכוסו, שעושה רק כפי כח הנטוע בו, ואין מעצור לרוחו לעשות גם מה שנגד רצון הש"י, כענין (מגילה ז, ב) קם רבה ושחטיה לרב זירא, כי הוא היה נטוע בו כח זה, כמו שאמרו סוף שבת (קנו, א) מר נמי עניש וקטיל, וכל כחות רעים שיש בעכו"ם הם נטועים גם כן בישראל כנזכר, רק שהם משתמשים בהם לטובה, ובזה מתבררים אותם הכחות, וזהו על ידי הנפש המנהיג לגוף. אבל בעת שכרות שהגוף פועל בלא התבוננות מהנפש, כשכרותו של לוט, נידון כשוטה שפטור מכלום, שאז יוכל לפעול כל עניני פעולות השייכים לכח ההוא. ואז הוא הברור שכח דעמלק לא נמצא נטוע בגופות בני ישראל כלל. ואף דלא ידע בין ארור כו', פירוש מרדכי שנקרא היהודי שכפר בעבודה זרה, היינו שלא רצה לעשות שום דבר שהוא נגד רצון הש"י, ובזה היה הוא המיוחד באותו דור. והמן ממש בהיפך, רצה לעקור כל האומה העושים רצון הש"י. וכשהוא שיכור כל כך עד שאינו יודע מעלת זה וחסרון זה, שאז נתגלה שורש עצמותו, אז יוכלו להכיר המבינים אמיתות רצון איש הישראלי, שהוא רק לעשות רצונו יתברך.

ז"ל (מד"ת תצא י) שחתך ערלתם, והיינו שבאותו אבר יש באמת חלק שצריך לחתכו ממנו, כי אין לו שייכות להיות בגוף ישראלי, שאין הערלה נקראת אלא על שם, אבל מכל מקום נוצר עמו והאדם צריך לכרתו. ואמרו ז"ל (ב"ר יא, ו) דכל דבר צריכין תיקון, שכך רצה הש"י שיהיה נקרא על שם האדם שהוא הפועל דבר זה, שרצונו כו', ולא שהוא בטבע כך. ועדיין יש בחירה לאדם ויש מומר לערלות, אבל מכל מקום אמרו ז"ל (גדרים לא, ב) דגם ערלי ישראל בכלל מולים, אך למראית העין הרי נראה ערל, ומזה יש אחיזה לעמלק למראית העין. ולכן אמרו (ב"ב קג, ב) דאין גופל אלא ביד זרעו של יוסף, שהוא נגד אות ברית הקדוש כידוע, והוא שומר הברית, שגם למראית העין אין שום טענה נגדו. וידוע שנים עשר חדשים נגד שנים עשר שבטים, ואדר נגד יוסף, דלכן יש שני אדרים כמו שיוסף נחלק לשניים. ובחודש זה כח פריה ורביה, כדרך שאמרו (ר"ה ה, א) אימת לבשו כרים הצאן, מתעברות באדר כו', ומזלו דגים על שם וידגו לרוב. ופריה ורביה נמשך מהדעת, כטעם והאדם ידע, על כן בו נולד משה רבינו ע"ה שהוא סוד הדעת, ומת גם כן בו ונסתמו מעינות החכמה. סתימה הוא אוטם וערלה, הנמשך ממציאות ערלת הגוף בעולם הזה. ומצד הזה הפיל המן פור על חודש זה, שחשב שבו יהיה ניצוחו. ונהפוך הוא, דרק באותו חדש הוא מפלתו ביד זרעא דיוסף, שהם נגד אותו חודש. כי באמת עמך כולם צדיקים שומרי הברית, כהוראת מלת צדיק על דרך האמת, וכפשטיה שהוא עשיית רצון הש"י. וכן עמך כולם גלוי וידוע שרצונו כו', והכל אחד, דמה שרצונו כו' נמשך משמירת הברית

אות ג

ובהיותו קרוב, כמו שאמרו בראש השנה י"ח א'. וזה שייך בתפלה, דעת רצון מילתא הוא

[א] ענין עשרת ימי תשובה, אף דצריך אדם להיות כל ימיו בתשובה. רק אז נקרא בהמצאו

של כל דבר להיות קומה שלימה. ועת אשר שלט האדם וגו',²⁴⁶ שנעשה קומה שלימה דאדם רע רחמנא לצלן, היינו שהגיע לעומק ראשית שכל מחשבותיו ורצונותיו שקועים בכך, עד שנשמך לבבו ואזניו מלשוב כלל, זה נקרא נכתם דאין כיבוס מועיל. כי כיבוס הוא על ידי דברים המעבירים הכתם, והם דברים המכפרים ומקנחים כענין תורה ותפלה. מה שאין כן תשובה שהוא השבת הדבר לכמות שהיה קודם החטא, וכאלו אין כאן כתם כלל, זה מועיל לעולם. אלא שיש עשרים וארבעה דברים המעכבין התשובה (רי"ף ורא"ש סוף יומא)²⁴⁷ ובודאי אין לך דבר העומד בפני התשובה אם שב, אלא שהם מעכבין בידו מלשוב כלל. ואע"פ שמן המיצר צעק לבו אל ה' בתפלה, להושיעו מצרתו הנגרם לו על ידי חטאו, מכל מקום אין גומר לבבו לשוב באמת כלל. וזהו על ידי שנכתם עונו, שעל זה הם כלל העשרים וארבעה דברים, כמו בעל מחשבות רעות, דהיינו שהרע גבר בכל כחותיו עד שורש המחשבה, עד שהוא מחשב ברע תדיר רחמנא לצלן ולא יעזבנו, וכן כולם הם עשרים וארבעה מיני מדריגות של עונות הנכתמים, שהם נגד עשרים וארבע שביקי להו דכתענית ה' סוף

כמו שאמרו ברכות ח' א',²⁴³ אבל תשובה כל יומא זימניה, דהש"י הבטיח לקבל שבים לעולם, ועד יום מותו מחכה לו אם ישוב מיד מקבלו. רק שאמרו שם בראש השנה די שדנכתם עונו לפניו, ומפרש לה על ידי חתימת גזר דין. הענין דחטאים תרדף רעה, כדרך שאמרו (ב"ב טז, א) הוא שטן הוא כו',²⁴⁴ דכל מה שיארע לאדם בעולם הזה בעניני בני חיי ומזוני, מפורש בתורה שהוא כפי מעשיו. וכדרך שנאמר אם בחקותי וגו'²⁴⁵ וכן הרבה, ועל הרוב גלוי לבעלי עינים טהורים הסבות הפרטיות של כל דבר מקרה שיארע לאדם, אם הטוב הוא על ידי איזה דבר טוב דהיה רגיל בו, וההפך בהפך, נעשה סיבה טבעית לפעול לו איזה רעה. על דרך משל, מי שאין משאו ומתנו באמונה נגרם לו איזה הפסד במשא ומתן על ידי זה, ובשקוע בתאות אכילה יבוא לאיזה מחלה רחמנא לצלן על ידי אכילה גסה, ומשיקוע בניאוף קשתו ננעת רחמנא לצלן שלא להוליד כלל, או להוליד בנים חלשים שאין מתקיימים, וכדומה לזה, וזה נקרא גזר דין רחמנא לצלן.

[ב] וענין נכתם היינו ככתם העובר מעבר לעבר בחוזק, שאינו מתכבס. היינו כי בכל דבר יש עשר מדריגות כידוע, שזהו סדר המדריגות

243. ברכות ז, ב: "אמר ליה רבי יצחק לרב נחמן: מאי טעמא לא אתי מר לבי כנישתא לצלווי? אמר ליה: לא יכילנא. אמר ליה: לכנפי למר עשרה וליצלי. אמר ליה: טריחא לי מלתא. - ולימא ליה מר לשלוחא דצבורא, בעידנא דמצלי צבורא ליתי ולודעיה למר. אמר ליה: מאי כולי האי? אמר ליה: דאמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי, מאי דכתיב: (תהלים טט) ואני תפלתי לך ה' עת רצון - אימתי עת רצון? בשעה שהצבור מתפללין. רבי יוסי ברבי חנינא אמר, מהכא: (ישעיהו מט) כה אמר ה' בעת רצון עניתיך".

244. בבא בתרא טז, א: "במתניתא תנא: יורד ומתעה ועולה ומרגיז, נוטל רשות ונוטל נשמה וכו'. אמר ריש לקיש: הוא שטן הוא יצר הרע הוא מלאך המות".

245. ויקרא פרק כו, ג-ד: "אם בחקתי תלכו ואת מצותי תשמרו ועשייתם אתם, ונתתי גשמיכם בעתם ונתנה הארץ יכולה ועץ השדה יתן פריו".

246. קהלת ח, ט: "את כל זה ראיתי ונתון את לבי לכל מעשה אשר נעשה תחת השמש, עת אשר שלט האדם באדם לרע לו".

247. רי"ף יומא ו, א: "עשרים וארבעה דברים מעכבים את התשובה, ואלו הן: רכילות ולשון הרע, בעל חימה, ובעל מחשבות רעות, והמתחבר לרשע, והמרגיל בסעודה שאינה מספקת לבעליה, והמסתכל בעריות, והחולק עם גנב, והאומר אחטא ואשוב, והמתכבד בקלון חברו, והפורש מן הצבור, והמבזה אבותיו, והמבזה רבותיו, והמקלל את הרבים, והמעכב את הרבים מלעשות מצוה, והמטה את חברו מדרך טובה לדרך רעה, והמשתמש בעבוטו של עני, והמקבל שוחד על מנת להטות אחרים ברין, והמוצא אבדה ואינו מחזירה לבעליה, והרואה את בנו יוצא לתרבות רעה ואינו ממחה בידו, ואוכל שור עניים יתומים ואלמנות, והחולק על דברי חכמים, והחושד בכשרים, והשווא את התוכחות, והמלעיג על המצוות".

על כל פנים מהשפה ולחוך, כי זה מהני באיש הישראלי, על דרך שכתב רמב"ם לענין כופין עד שיאמר רוצה אני¹³⁴ דלא משגחין במה שבלבו נגד התורה. וזהו וידוי דברים המועיל לבעל תשובה, אף דעיקרה בלב, מכל מקום זה פועל כפרה מעט, ועל ידי זה ממילא יוכנס גם כן מעט מעט ללב, וכטעם שפתי צדיק ידעון רצון.

[ד] אבל המשתקע עד המדרגה העשירית, שאפילו כח הדבור אין בו לשוב על אותו עון כלל, כי נעשה אצלו כהיתר לגמרי, ואין לו אלא כח השמעת קול פשוט לבד בדרך כלל, שרצונינו לעשות רצוניך על כל פנים. וכל אחד מישראל כאשר ירגיש חרדת הדין מיד צועק לבו להש"י, וכידוע שאפילו פושעי ישראל ביותר, אם יעברו עליהם צרות רבות ורעות רחמנא לצלן יתחילו לצעוק להש"י. וזה מעיד על שורש מעמקי לבם הנעלם, וכמו שכתבתי במקום אחר ממתניתין דפרק י"ז דכלים בכלב הים,²⁵⁰ דלמקום שהאדם בורח בעת צרתו וצער המגיע עד הנפש והוא בורח להציל נפשו, משם הוא שורשו. ועל זה אמרו (ר"ה טז, א) שיעלה זכרוניכם לפני לטובה, במה בשופר, וכששואל במה, משמע דרצונו לומר על מי שאין להם מעשים שיהיו ראויים לכך כלל. רק שעל ידי תקיעת שופר נאמר שיבואו האובדים והנדחים, והם אותם שכבר נטמעו בין העמים. כי לא ידח ממנו נדח, דשורש זרע ישראל אי אפשר להתהפך. ועל ידי אותו קול שופר גדול, שהוא רק קול הצעקות של כל הנפשות מישראל בכל הדורות להש"י, שעל ידי קיבוצם נעשה קול

עמוד א' עיין שם,²⁴⁸ ואין כאן מקום ביאורם. רק בכלל, כל איש אשר ידע נגעי לבבו איזה עבירה שמלפפתו והולכת עמו רחמנא לצלן, וקשה לו לשוב הימנה, ודאי הוא על ידי שנכתם מעונו, והוא ענף אחד מאותן העשרים וארבעה דברים, וצריך להתאמץ על זה בעשרת ימי תשובה, שאז הש"י מצוי וקרוב עד שאין שום דבר המעכב, דהיינו המרחק. כי עיכוב התשובה הוא הריחוק מהש"י, וזה אינו כלל בעשרת ימי תשובה.

[ג] והיינו כי באמת גלוי וידוע שרצונינו לעשות רצונך, ומי מעכב (שאור שבעיסה ושעבוד מלכויות, ברכות יז, א), ואף בעשרים וארבעה דברים המעכבין התשובה, מי מעכב, רק השאור שבעיסה שמעלה חימוצים קשים למוח ולב, לא מגופה של עיסה עצמה כלל, כי רצונו לשוב לפניו באמת. ועל זה תוקעין שופר בראש השנה שהוא ראשון דימי תשובה, לערבב השטן, והוא היצר הרע, כנזכר דהכל אחד. כי ענין קול שופר הוא צעקת הלב דבני ישראל להש"י, והוא קול בעלמא בלא חיתוך דבור באותיות, רק כמשמיע קול המייה לבד מתוך המיצר. והיינו על ידי שנכתם העון רחמנא לצלן עד שנשתקע בכל מעמקי הרע, עד שאין שפתיו נפתחים בתפלה להש"י על דבר זה, אפילו מהשפה ולחוך לבד גם כן. והדבור הוא מדרגה האחרונה מעשר מדרגות, הנמשכות מעומק ראשית דמחשבה עד עומק אחרית דמדת מלכות פה כידוע. ונאמר ויפתוהו בפיהם וגו' ואע"פ כן והוא רחום יכפר וגו' (תענית ח, א)²⁴⁹ שעדיין לא נקרא נכתם עון כשהוא מפתה בפה

248. תענית ה, א: "ואמר ליה רב נחמן לרבי יצחק: מאי דכתיב: כי שתיים רעות עשה עמי, תרתין הוא דהוו? עשרין וארבע שביקא להו? אמר ליה, הכי אמר רבי יוחנן: אחת שהיא שקולה כשתיים ומאי ניהו - עבודה זרה, דכתיב: כי שתיים רעות עשה עמי אתי עזבו מקור מים חיים לחצב להם בארות בארות נשברים". רש"י: "עשרים וארבע שביקא להו - בתמיה, בפרשת התשפוט (יחזקאל כב) עשרים וארבע עבירות שעברו, לשון אחר: שעברו על עשרים וארבעה ספרים".

249. תענית ח, א: "אוקים שמואל אמורא עליה ודרש: (תהלים עח) ויפתוהו בפיהם ובלשונם יכזבו לו ולבם לא נכון עמו ולא נאמנו בבריתו, ואף על פי כן - והוא רחום יכפר עון וגו'".

250. כלים יז, ג: "כל שבים טהור, חוץ מכלב המים, מפני שהוא בורח ליבשה, דברי רבי עקיבא". ועיין אור זרוע לצדיק בתחילתו, י"ג מדות והדרכות אות א.

מעט מעט להכרה גמורה ולתשובה שלימה, בכל עשר מדריגות של תשובה שבעשרת ימי תשובה, שנעשה ההכנה להם.

[ו] ותחלת הכניסה על ידי השופר דראש השנה, שהוא המעורר ישינים מתרדימתם, היינו אותו שנשקע בעשרים וארבעה דברים המעכבים התשובה, עד שאין הרהורי תשובה [על אותו עון פרטי הידוע לו לכל אחד כפי מה שהוא] עולין בלבו כלל. וזהו מצד הריחוק הגמור שבו באותו דבר וענין מהש"י, כפי עצם מדריגת שיקועו בה, הקול שופר מחריד לכו ומעוררו, עד שרחוקים נעשו קרובים, ומועיל אח"כ הדרישה והקריאה. כי טעם בהמצאו ובהיותו קרוב, הגם דעל ידי הדרישה והקריאה הוא תמיד כן, וכמו שנאמר אם תדרשנו ימצא לך (דבה"י א' כח, ט), קרוב ה' לכל קוראיו, ולא קבע זמן. זהו כשלא נכתם העון, והם עשר מדרגות דדרישה וקריאה, וזהו לכל אשר יקראוהו באמת. דאף שהוא נמצא לכפר עון גם על ידי פיתוי פה לבד, מכל מקום התקרבות, דהיינו שיהיו זדונות כזכיות, הוא רק על ידי קריאה באמת, דהיינו פיו ולבו שוין. אבל דרישה הוא במעשה ודבור לבד, כשלא הגיע עדיין לנקודת הלב. ואחר שנתערב השאור שבעיסה על ידי השופר, יתאמץ לגלות רצונו הנעלם שהוא לעשות רצונו יתברך, תחלה בדרישה על כל פנים בפועל ממש, כאמירת תפלות ותחנונים. ועל ידי זה יבוא למדריגת הקריאה באמת מלב, ועד שיבוא למדריגת יעווב רשע דרכו וגו',²⁵² שזהו התשובה שלימה

שופר גדול. על ידי זה מתעורר צעקה גם בלב אותם הנדחים מבני ישראל, עד שיבואו להשתחוות כו'.

[ה] ותקיעת שופר דראש השנה הוא גם כן לענין זה, והמקיים מצות ה' לשמוע קול זה נעשה דוגמתו למעלה. כטעם (ברכות ו, א) מנין שהקב"ה מניח תפילין, ומתפלל (שם ז, א).²⁵¹ היינו שכל מצוה שהאדם עושה הרי ה' צילך כמאמרם ז"ל (מדרש הובא בשל"ה ריש שער הגדול וסוף פרשת משפטים) שכל מה שהאדם עושה הצל עושה גם כן. וענין התפילין שהוא ההתקשרות ודביקות להש"י, כן הש"י מתדבק עמו ואומר ומי כעמך ישראל או הנסה וגו'. וכן בתפלה שהעגל רוצה לינק, הפרה רוצה להניק כנגדו, וכן בכל דבר. ובקול שופר שהוא התעוררות הצעקה להש"י, ושמיעות הקול היינו להרגיש זה בלב, הש"י גם כן שומע קול תרועת עמו ישראל ברחמים. וממילא נתערבבו ונתבטלו כל המעכבים. כי כשהש"י שומע צעקתו הרי הוא נזכר לפניו יתברך, וממילא ונושעתם מאויביכם, הוא היצר הרע שנקרא שונא כמו שאמרו בסוכה (נב, א). כי זה כל כח הקפת היצר הרע למעמקי הלב על ידי השכחה, דאף ששורש הלב לעולם דבוק בהש"י, מכל מקום הוא משכיח זה לגמרי, עד שכל מחשבות לבו לרע לגמרי רחמנא לצלן, ועד שנכתם עון מעבר לעבר. אבל כשנזכר לפני ה', הרי מתעורר הזכרון בלבו גם כן לזכור בהש"י. וממילא נשברה מחיצת השכחה שבלבו, ויוכל להוציא שורש יהדותו הנעלם אל הגילוי, עד שיבוא

251. ברכות ו, א: "אמר רבי אבין בר רב אדא אמר רבי יצחק: מנין שהקב"ה מניח תפילין? שנאמר: נשבע ה' בימינו ובוזרוע עזו. בימינו - זו תורה, שנאמר: מימינו אש דת למו, ובוזרוע עזו - אלו תפילין, שנאמר: ה' עז לעמו יתן וכו'. כי מי גוי גדול ומי גוי גדול דדמיין להדדי - בחד ביתא, אשריך ישראל ומי כעמך ישראל בחד ביתא, או הנסה אלהים - בחד ביתא, ולתתך עליון - בחד ביתא, וכולהו כתיבי באדרעיה". ברכות ד, א: "אמר רבי יוחנן משום רבי יוסי: מנין שהקב"ה מתפלל? שנאמר: והביאותים אל הר קדשי ושמתים בבית תפילתי, תפלתם לא נאמר אלא תפילתי, מכאן שהקב"ה מתפלל. מאי מצלי? אמר רב זוטרא בר טוביה אמר רב: יהי רצון מלפני שיכבשו רחמי את כעסי, ויגולו רחמי על מדותי, ואתנהג עם בני במדת רחמים, ואכנס להם לפנים משורת הדין".

252. ישעיהו נה, ז: "יעווב רשע דרכו ואיש און מחשבתיו, וישב אל ה' וירחמהו ואל אלהינו כי ירבה לסלוח".

צדיקים גמורים יכולין לעמוד בכל השנה כולה, רק ביום הכפורים דהכל בעלי תשובה. ומצד אותה מדריגה ירבה לסלוח ברבוי, היינו כמו שאמרו (יומא פו, ב) יחיד ששב מוחלין לו ולכל העולם כולו, ולא ימלט העולם בשום דור מיחיד ששב ביום הכפורים, שהוא העומד באותו דור במקום כהן גדול הנכנס לקודש קודשים, היינו ששב לגמרי עד אל ה' וגו', כי ירבה לסלוח היינו לכל ישראל, ועצומו של יום מכפר על דרך זה אף למי שלא שב (שבועות יג, א), כמו שנתבאר דעל כל פנים עצם לבו קשור בהש"י. וכל נפשות מישראל קשר אחד, וכאשר נקשרה נפש אחד מישראל לגמרי בו יתברך הרי ממילא נמשך הכל עמו, כמושך בקצה חבל שנמשך כל החבל עמו. ויעקב חבל נחלתו, ראשו אחד קשור למעלה, בצורתו של יעקב החקוקה בכסא הכבוד, וראשו התחתון הוא נפשות פושעי ישראל היותר גרועים. וכן הוא הולך ממדרגה למדרגה. ויום הכפורים שמעורר היחיד ששב להיות נכנס אל ה' לבית קודש קודשים, ממילא נמשך כל החבל עמו, בהתעוררות תשובה ועליה למעלה, כל אחד לפי ערכו ומדריגתו, וממילא נמשך כפרה גם להם.

[ט] **ופלוגתת רבי וחכמים** אי מכפר גם לשאין שבים, היינו בכפרה גמורה שלא כפי הראוי, מצד היחיד ששב, שבה הכל מודים דיש מחילה לכל העולם כולו. אבל זה תלוי כפי כח תשובתו, היינו כפי כח משיכתו החבל למעלה. ומשיח שהוא יהיה תכלית מדריגת תשובה היותר עליונה, תשובתו תפעול מחילה גמורה לכל העולם כולו, עד שיבוקש באמת עון ישראל ואיננו לגמרי במציאות עוד עד העולם. אבל בעולם הזה אין מדריגתן כל כך. והכל כפי מדריגתו בתשובה, וכך הוא מעורר תשובה גם כן בלבנות השאר, עד שאין לקרותם עוד אין

בעזיבת החטא לגמרי, כמו שאמרו (יומא פו, ב) היכי דמי בעל תשובה באותה אשה כו',²⁵³ היינו דרכו הקודם כשעזבו, זהו בעל תשובה גמור. ועד מדריגת וישוב אל ה' בדביקות, והוא המקום שבעלי תשובה עומדין שאין צדיקים גמורים כו' (ברכות לד, ב).

[ז] **והם** ארבעה פרצופים, דאבא ואמא זכר ונוקבא, שיש בכל עשר מדריגות כידוע. שני ימים דראש השנה הם נגד חכמה ובינה, שהם אבא ואימא המולידות התשובה בפועל דימי תשובה. ועל כן הם יומא אריכתא, כידוע דהם תרין ריעין דלא מתפרשין, שאי אפשר למחשבה שבמוח בלא רצון שבלב, ולא רצון שבלב בלא מחשבה במוח. והתורה צייתה על יום אחד, כי די לעורר ראשית המחשבה שבמוח, וזהו האתערותא דלעילא. כי מצוות הש"י הם אתערותא לאדם לעשות המצוה, שלולי ציווי הש"י לא היה עושה. ומצוות דרבנן הוא מה שישאל מתנדבים מעצמם להתעורר. והש"י עוררם גם על זה, במה שמסר רשות לחכמים בזה, כאלו ציוה עליהם שהם יבקשו עוד תחבולות לעורר הלבבות. והגם דמצד הש"י כפי מה שברא את האדם ישר די בהתעוררות דמוח לבד, ומתעורר בדרישה לבד שלא בא עדיין לנקודת הלב, אח"כ בא ממילא ללב. מכל מקום מצד קלקול האדם על ידי שביקשו חשבונות רבים, נקבע גם יום שני בתקיעת שופר שנית, לעורר גם הלב בקריאה באמת, עד שנעשה קרוב שזהו על ידי ההרגשה שבלב. שזהו הקורבא כאשר בא לידי הרגש גמור בלב כידוע. ואחריו צום גדליה, הוא דעת, המחבר הדרישה והקריאה להיות נקבע בלב, עד שיוכל לצאת לפועל עזיבת הרשע בשבע תחתונות דעשרת ימי תשובה.

[ח] **עד** גמר מעשה ביום הכפורים, דכהן גדול נכנס לקודש קודשים אל ה' ממש, מקום שאין

253. יומא פו, ב: "היכי דמי בעל תשובה? אמר רב יהודה: כגון שבאת לידו דבר עבירה פעם ראשונה ושניה וניצל הימנה, מחוי רב יהודה: באותה אשה, באותו פרק, באותו מקום".

ואין כאן מקום ביאורו, ותמצית דבריו דאינו במקום אחד ובמקום הידיעה שם אין בחירה ובמקום כו'. ויום הכפורים הוא התנוצצות תרעא דחירו שממקום הבינה שבידיעת הש"י, שלמעלה ממקום הבחירה, ומשם אין מקום לחטא כלל כיון דהכל מסודר בידיעתו יתברך. וזה שאמרו ז"ל בתנא דבי אליהו רבה (פרק א) על פסוק ימים יוצרו ולו אחד בהם, זה יום הכפורים לישראל, היינו דכלל הבריאה היתה עצמות הוי"ה, כטעם כי ששת ימים עשה ה' דפירשו בזהר (ח"ג צד, רע"ב) על הימים עצמם, שהם כלל הבריאה כידוע. ומהיצירה ואילך שם מתחיל כח הבחירה, דשם הוא עירוב הטוב ורע כנודע בתיקוני זוהר. ולו אחד היינו שהוא לחלקו של הש"י ובידי שמים, ואין ההשתדלות דאדם פועל בו כלל, וזהו יום הכפורים וכח המכפר לישראל וכאמור.

שבים לגמרי, אף שאין מורגש אצלם. אבל רבי סבירא ליה דמכפר לשאין שבים לגמרי, היינו אף שלא על ידי מדריגת היחיד ששב. והיינו דידוע דלעולם הגמר מעשה הוא בידו של הש"י, וכמו שאמרו (ברכות לג, ב) הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים, ויראה הוא תרעא לאעלא לגו מהימנותא (זח"א יא, ב), היינו השתדלות האדם בכניסה לקדושה. אבל גמר הכניסה זהו בידי שמים, שאלמלא הקב"ה עוזרו אין יכול לו (סוכה נב, ב), ויום הכפורים הוא גמר הכניסה אין יד האדם שלטת שם, ועל כן אמר וכל אדם לא יהיה בבואו לכפר בקודש, לפי שאין בזה שייכות להשתדלות אדם. ולכן לרבי עיצומו של יום מכפר בלא השתדלות אדם כלל, כי הארת אותו יום הוא דהכל בידי שמים. וזהו שאלת הידיעה ובחירה שנבוכו בו הראשונים, ובתיקוני זוהר חדש (בסופו) תירץ,

אות נא

בעולם, ובמחשבה אין רע כלל כידוע, כי שם עדיין כולו חד, אבל כשמגיע למעשה שאז בהכרח נראה כנפרד מהבורא ויש מקום לטעות ברע, על כן הוצרך לשתף מדת הרחמים. וזהו בניסן שהוא זמן גאולת ישראל, כי באמת רק על ידי זה נתגלה מעלת ישראל, כי יתרון האור מהחושך. אבל בראש השנה כל באי עולם עוברים כבני מרון ונסקרים בסקירה אחת (ר"ה יח, א), גם אומות העולם, אלא דישראל קדמי כמו שאמרו בגמרא ח' ב', והיינו לענין ההעברה, דהסקירה הוא כאחד. ולכאורה אין מובן לפי זה מה שאמרו מקמי דליפוש חרון אף,²⁵⁵ ועל כרחך דבשעת ההעברה כבר נעשה

[א] ענין ראש השנה, דנקרא מלך יושב על כסא דין בראש השנה ל"ב סוף עמוד ב'. כי הוא זמן מחשבת הבריאה כמו שכתב התוספות כ"ז א' דבור המתחיל כמאן בשם רבינו תם, ודבריו דברי אלקים חיים,²⁵⁴ וכמו שאמרו ז"ל (הובא ברש"י בראשית) דבתחלה עלה במחשבה לברוא במדת הדין וראה כו'. הענין כמו שאמרו (ב"ר א, ד) ישראל עלה במחשבה תחלה, כידוע דתחלת המחשבה הוא על סוף המעשה והתכלית שבענין זה. ותכלית בריאת עולם הוא התעוררות מדת מלכותו כנודע, דרצה שיכירו כח מלכותו, ואין מלך בלא עם. ואם כן המחשבה הוא כפי התכלית שיהיה הכרה זו

254. תוספות ראש השנה כז, א: "ומה שישד רבי אליעזר הקליר בגשם דשמיני עצרת כרבי אליעזר דאמר בתשרי נברא העולם ובשל פסח יסד כרבי יהושע, אומר רבינו תם דאלו ואלו דברי אלהים חיים, ואיכא למימר דבתשרי עלה במחשבה לברואות, ולא נברא עד ניסן". רש"י בראשית א, א: "ברא אלהים - ולא אמר ברא ה', שבתחלה עלה במחשבה לבראתו במדת הדין, ראה שאין העולם מתקיים, הקדים מדת רחמים ושתפה למדת הדין, היינו דכתיב: ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים".

255. ראש השנה ח, ב: "תניא אידך: כי חק לישראל הוא, אין לי אלא לישראל, לאומות העולם מנין? תלמוד לומר: משפט לאלהי יעקב. אם כן מה תלמוד לומר: כי חק לישראל? מלמד שישראל נכנסין תחילה לדין. כדרב חסדא, דאמר רב חסדא: מלך וציבור - מלך נכנס תחילה לדין, שנאמר: (מלכים א' ח) משפט עבדו ומשפט עמו. מאי טעמא? אי בעית אימא: לאו

השירה א), כי אתערותא דלתתא אינו דבר המתקיים בתמידות בעולם הזה, שהוא תחת הזמן ושינוי כ"ח עתים. אבל לעתיד לבוא הוא שיר חדש לשון זכר, כמו שנאמר וירא כי אין איש וגו' ותושע לו זרועו וגו'²⁵⁶ כבריאת עולם. ואז יתקע בשופר גדול ובאו וגו' היינו דיתעוררו גם הם לבוא ולהתקרב להש"י, על ידי שהש"י יעוררם משינתם בתרדמת הבלי עולם. ואמנם בעולם הזה כל עסקינו באתערותא דלתתא, ובעובדא דלתתא אתעורר עובדא דלעילא, ואנו מזכירין ומעוררין ענין תקיעת שופר זה דלעתיד, דהיינו שהכל ממנו, וכמו שאנו טוענין השיבנו אליך ונשובה (מ"ר סוף איכה).

[ג] כי באמת הכל במשפט, וגם תקיעת שופר דלעתיד הוא במשפט, שהש"י מברר בכל משך הגלות דכל חטאי ישראל אינם בעצם, רק על דרך שאמרו (סנהדרין מד, א) אסא דקאי ביני הוצי, וכמו שאמרו על ששזפתני השמש (שהש"י א, ו). ובהתעוררות קל מלמעלה הם רצים לקראתו, כמו שנאמר משכני אחרין נרוצה (שה"ש א, ד), ומשיכה הוא למי שאינו רוצה לילך, והריצה הוא על ידי שרוצה לילך וחפץ מאוד בכך. והא והא איתיה, כי מקודם על ידי השאור שבעיסה נעשה כבוד וצריך משיכה, ואחר המשיכה תיכף נרוץ מעצמינו. מה שאין כן בעכור"ם הם נקראים הפושעים דפשעי ואזלי (ערובין יט, א), ואפילו אותם הנעשים גרים גרוויים, דאמרו בריש עבודה זרה (ג, א) כל אחד מבטט בסוכתו כו',¹³⁶ כי הגם שנמשכים הוא בעל כרחם דמה להם לעשות. ועל כן הם לא יבואו לקול השופר. כי הדבור הוא הגילוי מה שבמחשבה דוגמת המעשה, ומה שבגלוי לכל גם מלאך רע ואומות העולם עונין אמן בעל כרחם. אבל המחשבה שאינו בגילוי רק ישראל עלו במחשבה, שהם רוצים לימשך אחר

המשפט והחרון, ולא מצד הסקירה. כי באמת חטאים תרדף רעה, והרע הוא עצמו החרון, וכדרך שאמרו (ב"ב טז, א) עולה ומקטרג יורד כו', הקטרוג הוא החרון ונטילת נשמה הוא במשפט הנעשה, והוא יצר הרע כו'⁷⁵ ולכן נקרא משפט אצל אומות העולם, ואצל ישראל חק שהוא לישראל דמווני, כמו שאמרו ז"ל (ביצה טז, א) דכל מזונותיו של אדם קצובים אז.

[ב] וזהו כל ענין ראש השנה אצלם, דהש"י מחלק אז כל מיני שפע וטובה להם, כי הם יודעים להפך כורסייא דדינא לרחמי כנודע בזוהר (ויקרא צט, א), ונרמז בגמרא (ר"ה ט"ז א' שיעלה זכרוניכם לפני לטובה במה בשופר, כי על ידי שהם אומרים מלכיות להמליכו הרי נעשה השלמת הבריאה. ואח"כ זכרונות שהוא ההכרה שהוא משגיח בהווה, ועל ידי זה נמשכה השגחתו לטובה, כיון שהם מכירים שהוא המשגיח. וזה תכלית כל כונת ההשגחה להכיר שיש משגיח, רק לפי שיש טענות גם עליהם, דכל השנה מלוכלכים כו', על כן אמר במה, רצה לומר באיזה כח וזכות, כיון דנקרא אז מלך המשפט. על זה אמר בשופר, דהוא מערבב השטן כדאיתא בגמרא ט"ז ריש עמוד ב', ובתוספות בשם הירושלמי דירא שהוא שופר דלעתיד. הענין כי גאולה דלעתיד הוא בזמן בריאת עולם בין לרבי אליעזר בין לרבי יהושע כדאיתא בגמרא י"א ריש עמוד א', והיינו דאז נשלם תכלית הבריאה, והתחלת הבריאה הוא מאתערותא דלעילא מהש"י לבד, כי לא שייך אז אתערותא דלתתא. אבל כונת הבריאה הוא לתת מקום לאתערותא דלתתא. וכל הגאולות שהיו על ידי אתערותא דלתתא, דישראל מקדשי לזמנים, כמו במצרים על ידי צעקת בני ישראל, נקרא שירה חדשה לשון נוקבא, ויש אחריהן גלות (כמ"ש מכילתא פרשת

אורח ארעא למיקם מלכא אבראי, ואיבעית אימא: מקמי דליפוש חרון אף".

256. ישעיהו נט, טז: "וירא כי אין איש וישתומם כי אין מפגיע, ותושע לו זרועו וצדקתו היא סמכתהו". ובפרק כז, יג: "והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול, ובאו האבדים בארץ אשור והנודחים בארץ מצרים, והשתחוו לה' בהר הקדש בירושלם".

מתעוררים לקול שופר שלו, וכן הוא מתעורר לקול שופר שלנו. ובעולם הזה דנקרא עלמא דשיקרא זה נקרא פיתוי, כאלו באמת אין כן, אבל מצד המחשבה הוא באמת כן, כי פנימיות המחשבה דישראל באמת דבוקה בו יתברך, ואין שם דבר החוצץ כלל, רק למראית עין מקוצים הסובבים השושנה, ולעתיד יבוקש עון ישראל ואיננו, ולא צריכין כפרה כלל שהוא לשון קינוח, כי בהתגלות הפנימיות אין חטא. וכן בראש השנה אין להזכיר חטא ועון, כי כל ענין שופר דראש השנה הוא להתעוררות שופר זה דלעתיד, דלא שייך קטרוג ועון כלל. וזהו ענין קול השופר, שאינו יוצא מגרון האדם גוף קול רק הבל לבד, ואותו הבל מקשקש בשופר ומשמיע קול, כי גם קול הוא גילוי מה על כל פנים דרך כלל. וגם זה אינו מצד האדם, רק מצד דבר אחר המקבלו דהוא העולם. אבל מצד האדם הוא רק ההבל לבד שאינו נרגש כלל בשום חוש בעולם הזה, ומאן דנפח מתוכו נפח ומפנימיותו, ובו קבוע כל פנימיות האדם. ועיקר המצוה הוא לשמוע קול זה, כי כל כונותינו הוא לעורר על ידי זה אתערותא דלעילא.

[ה] ולהיות קול שופר זה שאנו עושים על פי מצות הש"י, הוא עצמו קול השופר דהש"י המעורר אותנו מתרדמתנו כלעתיד, וכנודע דברי הרמב"ם (פ"ג מהלכות תשובה ה"ד) בטעם שופר כפשטיה עורו כו',²⁵⁸ ודברי הארז"ל על דרך האמת שהוא מעורר ישינים בעולמות עליונים, והוא איתיה כמובן דהכל אחד. וכמו לעתיד ויקץ כישן ה' וגו', ועל ידי זה

מחשבתו של הש"י שהקדימו נעשה לנשמע. ואומות העולם טענו על זה כמו שאמרו בשבת (פח, ט"א) ברישא איבעיא לכו כו',²⁵⁷ אבל ישראל רוצים לימשך אחר מחשבת הש"י בלא שמיעה וידיעה כלל מה ירצה. וזהו קול שופר דמתן תורה, שהוא קול פשוט בלא הודעת מה הרצון בו, מה שאין כן בדיבור שומע מה מדבר. והשופר הוא המעורר לבוא, בלא ידיעה כלל על מה ולמה. ואומות העולם לא ירצו בזה, רק ברישא לשמוע אם הוא כרצונם. ורק האובדים מבני ישראל, הגם שנשתקעו במה שישתקעו, על ידי אתערותא דלעילא יתעוררו לשוב, הגם דלא ידעי כלל עד כמה תכבד העבודה, כי נפשם קשורה בעצם לרוץ אחר הש"י. ובראש השנה, שהוא הרת עולם שהעולם בהריון ובמחשבה ועדיין לא הגיע לדבור, ובדבר ה' שמים נעשו הוא הגמר מעשה, ועל כן תוקעין בשופר.

[ד] ויסד הפייטן בשופר אפתנו, וידוע דפיתוי הוא מה שאינו כך על צד הראוי, וכשהפיתוי בדבור הנגלה נאמר ויפתוהו בפיהם וגו' והוא רחום יכפר וגו' (תהלים עח, לו-לח), כי מצד הדבור הנגלה בעולם העשיה יש טענות וצריך למדת הרחמים לכפר, אבל הפיתוי דקול שופר, שהוא קול פשוט, בלא גילוי הרצון בעולם הזה, רק להש"י היודע מחשבות. כי כל קול שופר אינו אלא כסימן לדעת, מי שהוא יודע הסימן, ואינו נגלה לאחר כלל. ועל כן אומות העולם לא יתעוררו לשופר גדול, כי הם אין מכירים הסימן, דאינו יודע זה, רק מי שידע המחשבה של התוקע. והש"י נקרא לבן של ישראל (שהש"י ה, ב), דבפנימיות דבוקים בו, על כן הם

257. שבת פח, א: "ההוא מינא דחזייה לרבא דקא מעיין בשמעתא, ויתבה אצבעתא דידיה תותי כרעא, וקא מייץ בהו, וקא מבען אצבעתיה דמא. אמר ליה: עמא פזיזא דקדמיתו פומייכו לאודנייכו, אכתי בפחזותייכו קיימיתו! ברישא איבעיא לכו למשמע, אי מציתו - קבליתו, ואי לא - לא קבליתו. אמר ליה: אנן דסגינן בשלימותא - כתיב בן: תמת ישרים תנחם, הנך אינשי דסגן בעלילתא - כתיב בהו: וסלף בוגדים ירשם".

258. רמב"ם תשובה ג, ד: "אף על פי שתקיעת שופר בראש השנה גזירת הכתוב, רמז יש בו, כלומר: עורו ישינים משנתכם ונרדמים הקיצו מתרדמתכם, וחפשו במעשיכם וחזרו בתשובה וזכרו בוראכם, אלו השוכחים את האמת בהבלי הזמן, ושוגים כל שנתם בהבל וריק אשר לא יועיל ולא יציל, הביטו לנפשותיכם והטיבו דרכיכם ומעלליכם, ויעזוב כל אחד מכם דרכו הרעה ומחשבתו אשר לא טובה".

שהוא תקיעות דרבנן, דנתגלה לו דהאתערותא דלעילא פעל אתערותא דלתתא, וכן כמים הפנים לפנים, אמר השתא ודאי כו', וכן הוא האמת דכל ראש השנה בעת תקיעת שופר, נתעורר למעלה מקצת משופר גדול דלעתיד, וממילא הוא מתערבב לגמרי.

[ז] ועל כן תוקעין אז כשעומדין בתפלה, שהוא רומז לכנסת ישראל, דכל כחם הוא בפה דתפלה, דמכירים שהם חסירים רק הש"י עוזרם על הכל, ועל כן הוא בעמידה כדרך המבקש מרבו. וזה כל הברל בין ישראל, דמונין ללבנה דלית לה מגרמה כלום, על כן נמשכים בקל אחר הש"י. ואומות העולם מונין לחמה, דרוצים להיות אכיל דיליה ולא להצטרך להש"י כלל. ועל כן ראש השנה דמלכי עכו"ם הוא מתשרי, כי ענין מלכותם הוא כדי להאבידם, כמו שאמרו ז"ל (חולין פט, א) נתתי גדולה לנבוכדנצר כו'²⁶⁰ ושאר, דנתגאו על ידי זה. כי המלך הוא המושל בכל, על ידי זה מתגאה לחשוב הכל שלו. והם המלכים שמלכו בארץ אדום לפני מלך מלך לבני ישראל (בראשית לו, לא), דידוע סודם מהאר"י (לקוטי תורה שם) במלכין קדמאין, שהוא הכל הביטולים מצד המחשבה שהיה במדת הדין, וכל מלוכת העכו"ם נמשך מזה.

[ח] כי המחשבה היתה כמו שיהיו ישראל לעתיד, דנקיבה תסובב גבר, ועתידין ליקרא בשמו של הקב"ה (ב"ב עה, ב), דיהיה באמת הכל שלהם. אך זהו כשיהיה תכלית ההתגלות, דראו כל בשר כי פי ה' דבר, שיהיה אור הלבנה

יתקע בשופר גדול לעורר ישינים מבני ישראל, דכולא חד כנודע. ועל כן תוקעין ומריעין כשיושבין וכשעומדין. וכשיושבין הוא מצוה דאורייתא דמברכין עליה, ואז בהיל ולא בהיל²⁵⁹, דענין התורה הוא מה שהש"י מעורר אותנו, ויהיב עיטין איך להתקרב לו. וזה עצמו גם כן מסר לישראל, שבידם להוסיף גם כן מצוות. ואמרו ז"ל (מד"ת תשא לד) דעל תורה שבכתב יוכלו אומות לומר אנו ישראל, כי מה דכתיב ומנחא הוא גלוי לכל.

[ו] אבל תורה שבעל פה הוא מסטורין שלו, מה שבמחשבתו יתברך, דזה אי אפשר להתגלות בכתב כלל, רק על ידי חכמי ישראל בדור דור, שחודשים מצד דביקות מחשבתם בו יתברך. וזה אי אפשר לאומות העולם כלל, כי תורה שבכתב דהוא אתערותא דלעילא, אפשר לאומות העולם לחשוב אם יעוררו יעשו גם הם, אבל מבני ישראל האתערותא דלעילא מוליד אתערותא דלתתא, וחשק בהם כנוקבא לגבי דכורא, דאחר משכני נרוצה. ואנו מוסיפים עוד מצוות וגדרים דרבנן הרבה יותר משל תורה, מצד גודל החשק שלנו. וכל מה שמוסיפים הוא גם כן תורה שלימה. כי הוא מרצון הש"י וממסטורין שלו, להיות ההוספה נעשה רק על ידי תוקף החשק דאתערותא דלתתא, שנתעוררו חכמי ישראל המתקנים, לתקן זה. ובחשק זה נדבקו בו יתברך, ונעשה כביכול כולא חד. ועל כן אמרו ז"ל (גיטין ס, ב) על פסוק על פי וגו' כרתי ברית, דעל תורה שבעל פה הוא עיקר הברית. ועל כן בבתרייתא

259. ראש השנה טז, א: "למה תוקעין ומריעין כשהן יושבין, ותוקעין ומריעין כשהן עומדין? כדי לערבב השטן". תוספות שם: "כדי לערבב את השטן - פירש בערוך כדאיתא בירושלמי, בלע המות לנצח, וכתיב: והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול, כד שמע קל שיפורא זימנא חרא בהיל ולא בהיל, וכד שמע גניין אמר ודאי זהו שיפורא דיתקע בשופר גדול, ומטא זימניה למחבלע, ומתערבב, ולית ליה פנאי למעבד קטגוריא".

260. חולין פט, א: "לא מרבכם מכל העמים חשק ה' בכם וגו' (דברים ז), אמר להם הקב"ה לישראל: חושקני בכם, שאפילו בשעה שאני משפיע לכם גדולה אתם ממעטין עצמכם לפני, נתתי גדולה לאברהם - אמר לפני: (בראשית יח) ואנכי עפר ואפר, למשה ואהרן - אמר: (שמות טז) ונחנו מה, לדוד - אמר: (תהלים כב) ואנכי תולעת ולא איש, אבל עובדי כוכבים אינן כן, נתתי גדולה לנמרוד - אמר: (בראשית יא) הבה נבנה לנו עיר, לפרעה - אמר: (שמות ה) מי ה', לסנחריב - אמר: (מלכים ב') יח) מי בכל אלהי הארצות וגו', לנבוכדנצר - אמר: (ישעיהו יד) אעלה על במתי עב, לחירם מלך צור - אמר: (יחזקאל כח) מושב אלהים ישבתי בלב ימים".

כאור החמה. ובעולם הזה אי אפשר זה, וראה שאין העולם מתקיים ושיתף בעשיה מדת הרחמים, בניסן שהוא ראש לחדשי הלבנה. וממנו מונין למלכי ישראל שנמשלו ללבנה, כמו שאמרו ז"ל (חולין שם) נתתי גדולה לדוד והשפיל עצמו, וכן כולם. כי זה כל מלכותם להכיר דהכל מהש"י ודמלכותו בכל משלה. ודוד הוא דרגא דתפלה כמו שאמרו בזהר (ח"ג מט, רע"ב) על פסוק ואני תפלה. כי שורש כל אומה הוא המלך, וכל ענין המלכות הוא נמשך ממלכותו יתברך, כמו דמברכין שחלק מכבודו. ולאומות העולם הוא לבריותיו, כיון דהם אין מכירים זה, רק דבעל כרחם לב מלכים ביד ה', להיות כגרון ביד החוצב, ונקרא בריותיו לבד דעל כרחו נמשך אחריו. מה שאין כן במלכי ישראל נקרא ליראיו, כי אצל המלך שהוא התקיף הגדול, יש עוד אדרבא יראה יתירה מפני הש"י, דכיון שכורע בתפלה שוב אינו זוקף (ברכות לד, ב), דמכיר חסרונו ביותר, עד שאין יכול להרים ראש כלל נגד הש"י.

[ט] וזה ענין החודש הזה לכם (שמות יב, ב), על ניסן שמורה נסים, כי זה כל כחו, דבו בריאת עולם המעשה שמצידו יש חסרונות, רק דשיתף מדת הרחמים שהוא עשיית נסים, היוצאים מהטבע שהוא בגימטריא אלהים, שהוא ההנהגה במדת הדין. וזה נמסר רק לישראל, דלא עביד קוב"ה ניסא לשיקרא, שהם אומות העולם. ובפסוק זה הוא מצות קידוש החודש, דהוא מה דישאל מקדשי לזמנים, שהזמן נמסר להם לקדשו, דזהו כל תכלית בריאת עולם. ועל כן רז"ל קבעו דיני קידוש החודש במסכת ראש השנה, אף שהקרא נאמר בניסן. כי באמת גם ראש השנה נמסר לישראל, וכמו שאמרו ז"ל (מ"ר ואתחנן ב, יד) אני ואתם נרד

לכית דין שלמטה, ואנו מברכים מקדש ישראל ויום הזכרון, דהכונה על דרך ישראל והזמנים שאמרו בפסחים (ק"ז, ב) ישראל דמקדשי כו', כי אחר שבניסן נמסר הכל להם ממילא גם תשרי מסר להם, וכמו שאמרו בזהר (ח"ג צט, ב, ותקוני זוהר תיקון כא) על שופר, דקוב"ה יהיב עיטין בכולא, שהם מעמידין הש"י מכסא דין לכסא רחמים. על ידי תקיעות דמיושב מבבל לין הישיבה בדין ועומד, ואז תוקעין כשעומדין, ועל ידי זה יושב על כסא רחמים. אלא דרחמים אלו הם רחמים רבים יותר מרחמים דניסן, שהם שלא על פי דין, מה שאין כן אלו הבאים אחר הדין. ועל כן אין אומרים הלל, ולגבי ראשון מקרא ההלל שהוא לפני התקיעות אמרו (ר"ה לב, ב) מלך יושב על כסא דין, ואח"כ דיושב על כסא רחמים, מכל מקום הוא ביום הדין, והדין גורם לישב על כסא רחמים מצד התעוררות השופר, לא שייך עוד הלל. שההלול הוא על נס שחוץ מהטבע, מה שאין כן כשנמשך ובא על פי טבע הגמור. ועל כן פתחו רז"ל ארבעה ראשי שנים וכן (ר"ה טז, א) ארבעה פרקים העולם נידון בניסן ואחריו ראש השנה,²⁶¹ כי לעולם ניסן קודם ראש השנה כפי סדר החדשים, שהוא הגורם להיות ראש השנה גם כן מתקדש על פי ישראל. וא' ניסן ראש השנה לרגלים, שהוא קדושת הזמן דישאל מקדשי, אף דבא' בניסן אינו רגל, רק אז תחילת בריאת עולם במעשה הנמסר לישראל לקדשו, ובקדושת ראש חודש ניסן מתקדש הרגל שבו ונודע זמנו.

[י] וזהו לחדשי הלבנה. אבל השנים הוא לחמה, רק דישאל אין מונין שנות חמה, רק משוים להיות השנה גם כן ללבנה, והיינו דהם מכירים דכל השפעות עולם הזה [המסתירים

261. ראש השנה ב, א: "ארבעה - ראשי שנים הם. באחד בניסן - ראש השנה למלכים ולרגלים, באחד באלול - ראש השנה למעשר בהמה. רבי אלעזר ורבי שמעון אומרים: באחד בתשרי. באחד בתשרי - ראש השנה לשנים, ולשמיטין, וליובלות, לנטיעה, ולירקות. שם טז, א: "בארבעה פרקים העולם נידון: בפסח על התבואה, בעצרת על פירות האילן, בראש השנה - כל באי עולם עוברין לפניו כבני מרון, שנאמר: היצר יחד לבם המבין אל כל מעשיהם".

השחתת העולם בעבור החטאים. ומצד חכמת ישראל הוא נמנה מתשרי, דרצה לומר שהיה מצד מדת הדין, כי אז לא היו עדיין ישראל שעלו במחשבה, שהם יכולין לעלות למחשבה דמדת הדין להמתיקה לרחמים, וכן אמרו ז"ל (זח"א טז, ב) דנקראו מי נח שלא התפלל, כי אלו התפלל נענה, דהתפלה הוא שורש כנסת ישראל כנזכר, והיה מתעורר שורש ישראל דיכולים להפך הרע לטוב, ומבררים דאין רע.

[יב] וזהו ענין מנין שנות הבריאה מתשרי, שהוא המחשבה, דהם מקדשי לזמנים כפי המחשבה, ועל כן המולדות שהוא קביעות חדשי הלבנה מונין לבה"ד, שהוא כמאן דאמר בתשרי נברא העולם, כנודע בחשבון העיבור. ותקופות דחמה מונין מניסן, שאז היתה התגלות הבריאה דלבנה מקבלת מחמה, ואז הוא כח החמה. וישראל ניתן להם אותו חודש לקידוש הלבנה, שגם היא בתחילת המחשבה אור גדול וכן לעתיד, דמצד המחשבה שניהם מאורות גדולים, רק מצד המעשה נתקטנה, כי בעולם הזה מאן דאכיל דלאו דיליה בהית כו' (מתבייש להסתכל בפניו, ירושלמי דערלה פ"א, ה"ג), והיראה הוא הבושה כמו שאמרו בנדרים כ' א', וזהו מדת ישראל ביישנים שלא נמצא באומות העולם. ועל ידי ההתקטנות ישראל מקדשי לזמנים, דבתורה שבעל פה עיקר הקידוש נקבע על תשרי בראש השנה, כי זהו עיקר כחם, דמגיעים בקדושתם עד שורש המחשבה להיות מונין שנת לבנה מתשרי, דהוא שורש המחשבה, דשניהם מאורות גדולים. וזה כל חכמת חכמי ישראל בתורה שבעל פה לידבק בחכמתו ומחשבתו יתברך, דעל ידי זה נעשה גם חכמתם תורה. וזה אינו בחכמי אומות העולם, דכל חכמתם שמכירים שזה רע וזה טוב, אבל חושבים דלרע אין תקנה, דכן הוא מצד החכמה לבד, כמאמרם ז"ל בירושלמי פרק ב' דמכות (ה"ו) ובמדרש (יל"ש יחזקאל רמז שנח) שאלו לחכמה חוטא מהו עונשו אמרה חטאים תרדף רעה כו'. ועל כן מונין למבול מניסן, שזהו

ההתגלות אצל העכו"ם הכל מהש"י. ולבנה מקבלת שפעה מחמה, ולא כאומות העולם המונין לחמה לבד.

[יא] ואמרו בגמרא (ר"ה) י"ב א' דחכמי ישראל מונין למבול מתשרי ולתקופות מניסן, וחכמי אומות העולם מונין גם למבול מניסן, ומה חכמה שייך בענין זה, וגם מה שאמרו למבול ולא לשנים. אבל הכונה דשורש חכמת אומות העולם דמברכין גם כן מחכמתו לבריותיו, שהוא נמשך מחכמתו יתברך, כמו שאמרו (מגילה טז, א) כל האומר דבר חכמה אפילו באומות העולם נקרא חכם, וכמו שאמרו (מ"ר איכה ב, ט) יש חכמה באדם תאמין שנאמר והאבדתי חכמים מאדם. וחכמה הוא הכרת האמת, ובלעם ראש לחכמי אומות העולם הכיר האמת במעלת ישראל כמפורש בנבואותיו, ועם כל זה אמר הנני הולך לעמי ולא נמשך אחריהם להתגייר, כי עצמותו אין כן, ועל כן אומרים מחכמתו לבריותיו, על דרך שכתבתי לעיל על מכבודו. מה שאין כן בחכמי ישראל נאמר ליראיו, כי ראשית חכמה דישראל הוא יראת ה', דעל ידי החכמה שמכיר מציאות הש"י הוא בא ליראה, כמו שכתב רמב"ם ריש פרק ב' מיסודי התורה, ובהג"ה דריש שולחן ערוך אורח חיים. ובאמת החכמה תעוז לחכם ונותנת לו תקיפות, ועל כן אמרו (גיטין סב, א) מאן מלכי רבנן. ואומות העולם על ידי תקיפות נעשה בריה בפני עצמו, וחושב דהכל שלו, אבל ישראל על ידי תקיפות מוסיפין יראה ותקיפות דחכמה, היינו שמכיר שהכל מהש"י. ובלעם נתפאר ויודע דעת עליון (במדבר כד, טז), שהוא הידיעה דהש"י שהוא היפך [הבחירה], ועל כן רצה להכחיש בבחירה לגמרי ואמר הנני הולך וגו', כי הוא אי אפשר לו לבחור בטוב כלל. וכן האמת אצל שורש אומות העולם, כי הגרים שבהם הוא מה שנשמתם עמדה בהר סיני כמו שאמרו בשבת (קמו, רע"א), ויש להם אחיזה בשרשם עם בני ישראל, ועל כן מסלק מעליו יראת ה' לגמרי. וזהו מונין למבול מניסן, כי המבול הוא

להנהגת עולם. ושופר הוא גם כן מכלי הדיינים כמו שאמרו בסנהדרין (ז, ב), ומזכירין שופר דפורעניות דאומות העולם כמו שאמרו בגמרא ל"ב ב'. כי ממילא על ידי דכל קרני רשעים אגדע, תרוממנה קרנות צדיק. ושמש צדקה ומרפא בכנפיה לישראל, ולאומות העולם וליהט אותו היום, דמוציא חמה מנרתיקה כמו שאמרו ז"ל (נדרים ח, ב, וב"ר עח, ה). כי על ידי תוקף התגלות האור בעולם נכלה החושך ונאבד מעצמו. וכן על ידי התעוררות השופר לעורר לבבות בני ישראל להש"י, שאצלם הוא מעורר יראה בלב, הבא על ידי ראשית חכמה וראש ההתגלות שבראש השנה. ואצל האומות נעשה מזה סערות תימן, הסער אשר על ראש רשעים יחול. כמו דמשמתין על ידי שיפורא, שהוא שם מיתה לעכו"ם, וחיים לישראל הדבקים בה' אלהים חיים ומלך עולם על ידי זה כאמור.

השגת חכמתם, דגם מצד מדת הרחמים לא היה אפשר בלא מבול ח"ו, כי החטא מושך בהכרח אחריו העונש. וסוברים דאי אפשר להשתנות כלל ממה שהוא, דעל כן לא נשתנה בלעם אף ידע שזה תכלית הרע. והוא היה באמת כן שרשו שם, אבל הוא חשב דהכל הם כן. [יג] וזה חכמת אומות העולם להפריד הידיעה מבחירה, שהוא חמה מלבנה, שהוא יחוד קוב"ה ושכינתיה דנעשה רק על ידי ישראל, ולא עשה כן לכל גוי ומשפטים בל ידעום. כי עיקר המשפט דהש"י הוא להמציא עצות לתקן כל דבר, כי הוא חפץ לצדק בריותיו. ועל כן אמרו (סנהדרין יז, סע"א) אין מושיבין בסנהדרין אלא מי שיודע לטהר השרץ מן התורה. וזה אי אפשר רק במשפטי בני ישראל, דהמשפט מסור להם. כי המשפט על פי התורה, ומה שהם ממציאים הוא הכל תורה, ואם כן כך המשפט. מה שאין כן דינין דאומות העולם, אינם יכולים לצאת מהמשפט שהוא כפי הנימוס הראוי

אות נב

ועל כן כלה שענינה יפות אין כל גופה צריך בדיקה (תענית כד, א). והם הסנהדרין וחכמי ישראל, שהם בכח לקבוע הדבר בכלל האומה, דעל כן בעגלה ערופה צריכין סנהדרין לומר ידינו לא שפכו כו' (דברים כא, ז), היינו שלא על ידינו בא כח רציחה לשום נפש מישראל. [ב] וענין נס דפורים לא היה חלק לסנהדרין וחכמים בזה, אדרבא אמרו ז"ל (מגילה טז, ב) על פסוק לרוב אחיו, ולא לכל שפירשו ממנו סנהדרין אח"כ. והיינו דמחיית עמלק אינו בא מצד החכמה דישאל, כי כל דבריהם הוא מצד התורה והחכמה, כאשר הם מעוררים ומאירים בלבבות בני ישראל איזה פרט מדברי תורה, כשנכנס דבר תורה ללב יצא נגדו דבר של ליצנות (שהש"ר א, ג). וזהו כלל שורש כח כל האומות, כי ראשית גוים עמלק, ודרשו רז"ל (שמו"ר כז, ו) לץ תכה זה עמלק, והוא השורש

[א] ידוע בקדושת הזמנים דבכל שנה באותו יום מתעורר הענין הנעשה אז באותו יום. והיינו כשהענין נקבע וקיים לדורות, כי כל דבר טובה הנעשה לישראל מהצלה וישועה, הכל במשפט מצד איזה זכות שנתעורר באותו זמן. וכאשר אותו זכות נקבע קדושתו בישראל בכל הדורות, אז גם קדושת אותו הזמן קבוע וקיים לדורות, להיות מתעורר כח אותו זכות ואותה ישועה פרטית בכל שנה ושנה. וזהו (מגילה ז, א) ששלחה אסתר לחכמים קבועני לדורות, שביד החכמים דבר זה, שהם עיני העדה, ושוריינא דעינא בלבא תלי (ע"ז כח, ב), וכן בכחות העין פועל בלב, על דרך שאמרו (מ"ר נשא י, ב) עין רואה ולב חומד, שכאשר העין נשקע באיזה דבר - המחשבה נשקע בו. וידוע שבכל מקום שהמחשבה של האדם שם הוא כל האדם, ועל ידי זה הוא נקבע בלב ואח"כ גם בכל האברים.

זה הוא קיום אותה אומה. ועל ידי התורה קולטים ישראל הטוב שבאותו כח. ועל כן החזיר התורה תחלה על כל אומה ולשון, שהוא נגד כל כחותיהם, ואח"כ בא לישראל. והופיע אליהם משעיר והר פארן, שכל אומות נתנו להם מתנה כדברי רז"ל (זח"ג קצב, ב. קצג, רע"א). היינו שגם מכח שלהם מצד שורשם שבקדושה ניתן כולו לישראל. והיינו דישאל אינם כח פרטי כלל כי הם שורש כלל העולם, שנגדם הוא עמלק ראשית גוים שורש הרע, והם שורש הטוב. ובמתן תורה קלטו גם כל כחות פרטים שבטוב של כח כל האומות, והם נפרדו לרע לחלק עמלק. ועל כן בהר סיני ירדה שנה וחורבה להם, דרך מאז נתרקו. דמקודם היה שורש הטוב גם כן בקרבם, והיו גם כן נביאי אומות העולם, כי יש מהם טובים. ובמתן תורה קלטו הכל לישראל, ומי שהוא טוב באומות העולם צריך להתגייר, להיות כקטן שנולד בשם ישראל. וכל זמן שלא ניטע באומה ישראלית אי אפשר לו להיות טוב כלל, כי אחר מתן תורה הוא שנעשה עמלק לבדו הראשית גוים, ואין לעכו"ם ראשית טוב כלל.

[ד] **ובקריעת ים סוף** היתה התחלת התעוררות מתן תורה, שעיקר התורה הוא התגלות איך הש"י מנהיג העולם, והכל הוא ממנו, ואין עוד מלבדו. ובקריעת ים סוף נתגלה זה דרך ראייה, כמו שאמרו (מכילתא שירה ג, וזה"ק בשלח סד, ב) ראתה שפחה על הים מה שלא ראה יחזקאל. וכמו ששמעתי דמתן תורה הוא בקנין, מה שהיה בקריעת ים סוף בראיה, דהראיה אינו קנין בלב. רק לפי הסלקא דעתך בגמרא ריש בבא מציעא בראיה בעלמא קני, היינו דסלקא דעתך דמחשבת בני אדם הוא כן. וקריעת ים סוף הוא על דרך שכתוב ברוקח אין חוזק כחסידות בתחילתו. ואח"כ נשקע אותו חשק כי הוא ראייה לבד, וצריך לחזור ולעוררו עד שיבוא להיות קנין בלב. ולעולם הראיה הוא כפי מה שהוא מוכן להשיג בקנין, מראין לו תחלה לזה אתה מוכן, ומיד בקריעת ים סוף

ועומק ראשית שבכל האומות. כי ליצנות הוא ההיפך מדברי תורה דכתיב בה אמת, שזה כל ענין התורה המלמדת לאדם דרך ה', היינו שכל פרטי עניניו מעשיו ומחשבותיו יהיה הכל שפת אמת אשר תכון לעד. וליצנות הוא ההיפך מאמת, שכל מעשיו ומחשבותיו הכל לפנים. והוא מתחלק באומות, בכל אומה כח מיוחד שאצלם אותו כח של ליצנות, ונגד זה יש כח דברי תורה שכאשר נכנס ללב שמתפשט בכלל אומה הישראלית שהם לב העולם, אז יוצא נגדו אותו כח של ליצנות שבעולם, ונאבד כח אותה אומה שאופיא שלה ממנו. ועמלק שהוא הראשית שלהם הוא נגד עומק ראשית שבתורה, והוא השער החמישים שנעלם ממש רבינו ע"ה, שלא נתגלה בעולם הזה. ועל כן תחלת עמלק היה בימי משה רבינו ע"ה. שכל האומות ירגזון וחיל אחזתם מפני קדושת התורה, שבא משה והורידה לארץ, ונתגלה בעולם דבר המחריב כל כחותיהם, כמו שאמרו בשבת (פ"ט, ב) הר חורב שירדה חורבה לאומות העולם עליו. חוץ מעמלק שבא וקפץ לתוך אמבטי הרתחת, שאף על פי שהרתיחה היתה גם נגדו, כי כל האומות הם התפשטות כחותיו, מכל מקום נגד שורשו בפרט לא נתגלה דבר תורה בעולם הזה, כי מכל האומות יש איזה קליטה לטוב, והיינו שיש בכל כח רע גם כן איזה פרט שפעמים הוא טוב. וכל האומות הם כחות פרטים, רק הם משתמשים בו בצד הרע, שהוא הצד של ליצנות דמכח עמלק. וישראל משתמשים בצד הטוב שבו על פי התורה. אבל עמלק הוא שורש הרע שבכל כח וכח, ושורש הליצנות שבעולם, ובו נאמר תמחה, שאין בו קליטה לטוב כלל, ואין מקבלין גרים ממנו. וכל זמן שהוא מצוי בעולם אי אפשר לעמוד על ענינו מצד החכמה.

[ג] **רצונו** לומר כי כל דבר שבעולם לא עשה את עצמו, ואין שם מציאות נפרד כלל דאין עוד מלבדו. ועל כן גם בכל כחות האומות, על כרחך יש איזה שורש בכח זה לטוב, שעל ידי

לא יראו (שמות לג, כג). כי מצד האחורים יש מקום להעלם והסתרות, והוא ההשגה של עולם הזה. לפני הוא השגה של עולם הבא, שאין שם מקום לשום הסתרה כלל. וזהו השגת שער החמישים הנזכר, שלא יהיה מקום עוד לרפיון. ובהשגת שורש חכמה זו שהוא נגד השורש דעמלק, יוכלו להבין ענין מציאות זה דרע הקודם לטוב, כעולם הזה שהוא כפרוודור בפני העולם הבא, ושמעתי כי וראית את אחורי, היינו שאחר המעשה יכול להשיג מה היתה כונת הש"י באותה מעשה בכל פעולה וענין ההווה בעולם, אבל פני, היינו קודם המעשה, זה לא נגלה גם למשה רבינו ע"ה מה היה רצון הש"י באותה מעשה, וגם זה מכון על פי דרכינו. וכל ענין עולם הזה, מה המכון בו לא יתגלה אלא לעולם הבא, ועולם הזה נקרא השגת האחר, שמשמעו מה שאח"כ, כי בעולם הזה משיגין מציאות עולם הבא, אבל אי אפשר להשיג ענין עולם הזה מה הוא, רק בעולם הבא אז ישיגו הפנים והקודם גם כן, כי כל זמן שיש מציאות לרע, אם יאיר הש"י עיניהם לדעת צורך שורש מציאות זה, יוכלו לדבק ברע ח"ו, כמו שהיה בדור המבול [נסדום], שאמרו ז"ל (סנהדרין קח, ב) שהטעימן הקב"ה מעין עולם הבא, וכידוע מה שאמרו בזהר (ח"ג רטז, רע"ב) דאז היה ראוי להיות מתן תורה, ובשגם זה משה שהיה גם כן אז כנודע, רק שהיו על דרך מלכין קדמאין דמיתו, שרצו להשיג יותר מכפי כחן. ובדרך שאדם רוצה לילך מוליכין (מכות י, ב), והש"י הראה להם הארות מעין עולם הבא, להשיג שורש מציאות עולם הזה. ועל ידי זה שהבינו איך שורש מציאות הרע גם כן מאמיתותו יתברך דאין עוד מלבדו, הלכו בשרירות לבם ואחר תאוותם, בחשבם דעם כל זה אין ניתוקים מהש"י, דהכל מהש"י.

[ז] **וכן** בלעם נקרא מחליק לשון (מ"ד דברים א, ב), כידוע דהוא חד עם עמלק, רק שהוא מנביאי אומות העולם וידע שורש הרע, והשיג דהעיקר הם ישראל שהם המהפכים כל רע לטוב. רק החליק לשון לישראל לגלות להם זה, דגם הרע

שמעו עמים ירגזון.

[ה] **ואח"כ** באו לרפידים ריפוי ידיים מדברי תורה, כי לא היה עדיין בקנין. ואף על פי שבאמת שורש ישראל דבוק בתורה עוד מימי אבות, שקיימו כל התורה כולה, מכל מקום אינו בהתגלות, ועל כן נקרא ריפוי ידיים כחות המעשה, ואז בא עמלק, כי כל זמן שישראל דבוקים בתורה, שהם ענפי שורש הנעלם המתגלים בעולם הזה, אין מקום לשורש רע ליקרב להם. אבל כאשר רפו מדברי תורה, אף דרפיון זה הוא ירידה שלצורך עליה וקנין דברי תורה שלאח"כ, דעל כרחך לא היה לשום אומה הרגשה ברפיון זה דישראל שיסיר פחדם מעליהם. ובאמת רפיון זה אינו רפיון כלל, מאחר שהוא לצורך עליה, וכל דבר נקרא על שם סופו ותכליתו. אך זהו מצד האמת, אבל מצד הליצנות אין מביטים על התכלית שבכל דבר כלל. ואמר אשר קרך שהקירך (תנחומא תצא ט), היינו שהביא קרירות ורפיון בלב, דזהו שורש עמלק לקרר הלב מלבקש ולהשתדל בדברי תורה והשגת הש"י, שזהו שורש החמישים הנעלם בעולם הזה, היינו שיש שורש חכמה שיהיה נקבע בלב כל כך עד שלא יהיה מציאות לרפיון כלל. והתגלות זה אי אפשר, כל זמן שיש מציאות עמלק, שהוא מציאות הרפיון והקירור.

[ו] **ומצד** העולם הזה צריך להיות כן, על דרך (גיטין מג, א) אין אדם עומד על דברי תורה אלא אם כן נכשל, ושבע יפול צדיק וקם, שהנפילה צורך קימה, ועל דרך שאמרו בברכות (ה, א) שלוש מתנות טובות כו' וכולם על ידי יסורין, ויסורין הוא היפך הטוב. רק שכן הוא מדת עולם הזה, להיות דוקא ברישא חשוכא והדר נהורא (שבת עז, ב), ועל ידי יש מציאות רע בעולם. ואולם צורך שורש מציאות זה ושיהיה כן דוקא, זהו על דרך שאמרו בברכות י' א' בהדי כבשי דרחמנא למה לך, שהוא רוצה שתוליד רשע ורע. ולא נתגלה טעמו לשום נביא, ואפילו למשה רבינו ע"ה הוא בכלל לפני

החמדה והחשק לדברי תורה יש להם אחיזה גם בשורש הנעלם של דברי תורה, שלא נתגלה לפועל בעולם הזה.

[ח] ובימי המן שאז היתה תכלית תגבורת כח עמלק בעולם, דעל כן אמרו ז"ל בחולין (קלט, ב) המן מן התורה מנין המן העץ וגו', דאחיזתו בשורש חטא אדם הראשון, שממנו התפשטות כל שורש הרע בעולם. כי טענתו ישנו עם אחד, שאמרו ז"ל (מגילה יג, ב) ישנים מן המצוות, וכן אמר אלהיהם ישן הוא (כמ"ש במ"ר על פסוק זה, אסת"ר ז, יב), לא היה שקר (כמו שיתבאר בסוף המאמר), כמו שאמרו (תענית כג, א) בחוני המעגל מי איכא דניימ שבועים שנין, דכל גלות בבל היתה כמו שינה, כי לא חטאו כלל. ושינה לרשעים הנאה להם (סנהדרין עא, ב), דבאומות העולם טוב כשישנים ובטלים מפעולה שאין עושין רע, כמו שאמרו ז"ל (ירושלמי ר"ה פ"א ה"ג לגירסת קרבן עדה. וב"ר נ, ג) לאומות העולם הן כשישנים כו', מה שאין כן בצדיקים השינה רע, דצריכים להשתדלות ופעולת טוב, ולא להיות יושב בטל כישן דמי. וכל חטא דעונש המן מפני שהשתחוה לצלם או נהנו מסעודתו של אותו רשע (מגילה יב, א), הכל לא היה איסור, כידוע מה שכתבו התוספות (כתובות לג, ב ושי"מ) גבי אלמלי נגדוה כו', דהיה אנדרטי ולא הוצרכו למסירות נפש. וכל שכן בסעודה שהוכרחו לעשות רצון המלך. אך אף דהוא בהיתר, מכל מקום הוא כמו שינה והעדר פעולה לקדש שם שמים על כל פנים, כמו שאמרו חנניה מישאל ועזריה ליחזקאל דבעינן שיאמרו כל עמין סגדין חוץ מישראל (כמ"ש שהש"ר ז, ח).²⁶² ואז נתגדל המן שהוא הראשית גוים, ששורש מציאות הרע הוא ביטול הטוב

דישראל הכל מאמיתות רצונו יתברך. ועל כן לא הביט און ביעקב וגו', ועל ידי זה חטאו בשטים. והם לא טעמו רק מעין עולם הבא ושמץ דבר מהשגה זו, כי עיקרו עין לא ראתה, ואי אפשר להשיג בעולם הזה זו ההשגה כלל. ועל כן המלחמה נגד עמלק לא היתה על ידי משה רבינו ע"ה, שהוא שורש כל החכמים שבישראל, ושורש התורה שמצדה ניצוח כל אומה ולשון, חוץ מעמלק שהשער שכנגדו בדברי תורה נעלם בעולם הזה. והוצרך לשלוח יהושע משרתו, שנקרא נוצר תאנה, שהיה מסדר הספסלים (מ"ר פנחס כא, יד), ומשמש לדברי תורה. ואמרו ז"ל (ברכות ז, סע"ב) גדולה שימושה של תורה יותר מלימודה. ושמעתי דהלימוד הרי יש לו גבול עד כמה הוא משיג, אבל השימוש הוא החשק והאהבה שיש למשמש, שמחמתו הוא משמש ומשתדל להקים דגל התורה, זה אין לו גבול. כי הוא אינו משיג עצמות דברי תורה המתגלה לחכמים, רק חומד וכוסף לדברי תורה, היינו לשורש התורה כולה. ולכך מצד השימוש יש גם כן בכללו כח של שער החמישים הנעלם, ומצידו הוא ניצוח עמלק. ועל כן אמרו (פסיק"ר ריש יג) אין עמלק נופל אלא ביד זרעה של רחל, היינו דלאה היא המולידה שבטים בפועל, ורחל כל ימיה חמדה וכספה להולדת שבטים, ובפועל לא הולידה אלא שניים. אבל החימוד והכיסוף הוא גדול מההתגלות לפועל, ועל כן היא נקראת עקרת הבית. ועל זה אמרו דז"ל (ב"ר עא, ה) דאחזה פלך השתיקה, רצה לומר דההתגלות לפועל הוא גלוי לכל, מה שאין כן הכיסופין שעיקרם בלב אינו גלוי, וזה נקרא שתיקה, וכן כל זרעה אחריה. ועל כן נפילת עמלק בידם, שהם מצד

262. שיר השירים רבה ז, ח: "נבוכדנצר העמיד צלם והפריש מכל אומה ואומה שלשה שלשה, ושלשה מכל ישראל, וחנוניה מישאל ועזריה שהיו השלשה מישראל עמדו ומיחו על עצמן ולא עבדו עבודת כוכבים... הלכו להם אצל יחזקאל, אמרו לו: נסגוד ליה או לא? אמר להם: כבר מקובל אני מישעיה רבי: חבי כמעט רגע עד יעבור זעם (החביאו עצמכם). אמרו ליה: מה את בעי דיהון אמרין הדין צלמא סגדין ליה כל אומיא (יאמרו): צלם זה השתחוה לו כל האומות). אמר לון: ומה אתון אמרין? אמרו ליה: אנן בעינן נתן ביה פגם דניהוי תמן ולא נסגוד ליה, בגין דיהון אמרין: הדין צלמא כל אומיא סגידי ליה לבר מישראל (נהיה שם ולא נשתחוהו, שיאמרו: צלם זה השתחוה לו כל האומות חוץ מישראל)".

להיות כמו שינה.

[ט] והוא חשב מחשבות להאביד לגמרי ח"ו, והתחכם לקנותם בממונו, ואמרו במדרש (פתיחתא י' דאסת"ר) אחשוורוש ראש למוכרים והמן ראש לקונים, ולא רצה לפעול שאחשוורוש בעצמו יגזור עליהם כן. הענין כי ידוע דמה שמלך כובש במלחמה היא שלו, ובגיטין ל"ח א' דאפילו גוי ישראל - קונה. ונודע כי העבד כח האדון עליו, שאין לו כח אחר. וזה ענין גלות מצרים שנקרא גוי מקרב גוי, כאלו מובלעים בתוכם, וכעובר בבטן אמו (שוח"ט קו, ד), כי היו שם עבדים. והש"י הוציאם מעבדות לחרות, כי עבדי הם אשר הוצאתי וגו', שזהו כח ההוצאה בהיותם עבדיו יתברך, ולא עבדים לעבדים (קידושין כב, ב), ואין כח לשום שולטנות אחר עליהם. ועל כן במתן תורה היו חרות מן המלכיות (עירובין נד, א), וכשגלו וחזרו ונשתעבדו לא היתה עוד עבדות גמור כמו גלות מצרים שהיתה קודם מתן תורה, שהיתה מצד מראית העין על כל פנים נדמה לעבדות גמור. אבל אחר מתן תורה שנקנו לעבדים לו יתברך, אי אפשר להיות עוד עבדים לעבדים כלל. וקנין גוי בישראל הוא רק שעבוד גוף, ולא שעבוד כחותיו כלל, ואמרו ז"ל (סנהדרין קה, א) דעל כן אמר נבוכדנצר עבדי, ועבד שקנה נכסים כו',²⁶³ והיינו ענין בכל מקום שגלו ישראל גלתה שכינה עמהם (מגילה כט, א), ומלכותו בכל משלה. ועל ידי גלות ישראל לשם, נתפרסם גם שם אלהותו ושגם הם מכחו יתברך, וישראל קולטים הטוב שבהם, ועל כן אין להם מציאות קנין באמת בישראל כלל, רק מצד הגוף שהוא החומר המכסה ומאפיל הכרת האמת.

[י] ועיקר קנין עכו"ם בישראל ילפינן בגיטין שם מקרא דוישב ממנו שבי, הנאמר בכנעני

מלך ערד, דאמרו ז"ל במדרש רבה (במדבר יט, כ) ותנחומא פרשת חוקת (יה) והובא בתוספות ריש ראש השנה (ג, א) שהוא עמלק. כי ענין זה שיהיה מציאות עבדות בישראל הוא רק מצד עמלק, דאף שישראל חוטאים עד שיהיו ככל הגוים ממש במעשה והגדילו עוונות ח"ו, מכל מקום לעולם אף על פי שחטא ישראל הוא, ואי אפשר להם ליעקר שם ישראל מהם כלל. והמשילו על זה רז"ל בסנהדרין (מד, א) לאסא דקאי בני הוצי, דאסא שמיה ואסא קרו ליה, היינו שורש ישראל לעולם דבוקים בהש"י, מצד שרשם הנעלם שאינו נגלה בעולם הזה. והוא כמו שאמרו ז"ל (זוהר חדש ריש פרשת יתרו) דבמצרים אלמלא מיהר לגאלם היו נכנסים בשער החמישים דטומאה שאי אפשר לגואלם עוד. היינו שער החמישים הוא השורש שאינו מתגלה בעולם הזה, [כי הוא נגד העולם הבא כנודע, דמ"ט הוא שבע פעמים שבע שהם שבעת ימי הבנין, ושער החמישים הוא הבינה תרעא דחירו ויובל הגדול שהוא העולם הבא] והיינו שיקלקלו ח"ו שורש היהדות שיש בהם מהאבות. כי קודם מתן תורה היה עדיין מקום מציאות לקלקל השורש גם כן, ועל כן הוצרך למהר הגאולה. ולפי שהגאולה דמשה רבינו ע"ה היתה רק ממ"ט שערי טומאה, והיתה על ידי התגלות מ"ט שערי קדושה, על כן לא נגלה אליו שער החמישים. ובשאר גליות אי אפשר עוד להשתקע עד לשער החמישים כלל, כי שורש ישראל אי אפשר כלל שיעקר עוד מהם, ואפילו יהיו ח"ו בכל מ"ט שערי טומאה, בשער החמישים שהוא שורש הנעלם דטוב דבוקים בו יתברך.

[יא] ועמלק שהוא שורש הנעלם דרע, כל ישעו להתגבר על שורש דטוב, ומכחיש זה

263. סנהדרין קה, א: "שמואל אמר (דוגמא לתשובה נצחת): באו עשרה בני אדם וישבו לפניו (לפני הנביא), אמר להן: חזרו בתשובה. אמרו לו: עבד שמכרו רבו, ואשה שגרשה בעלה, כלום יש לזה על זה כלום? אמר לו הקב"ה לנביא: לך אמור להן: (ישעיהו נ) אי זה ספר כריתות אמכם אשר שלחתיה? או מי מנושי אשר מכרתיה אתכם לו? הן בעונותיכם נמכרתם ובפשעיהם שלחה אמכם. והיינו דאמר ריש לקיש: מאי דכתיב דוד עבדי, (ירמיהו מג) נבוכדנצר עבדי? גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שנתידין ישראל לומר כן, לפיכך הקדים הקב"ה וקראו עבדו, עבד שקנה נכסים - עבד למי, נכסים למי?"

אפשר לשנות, ויש לבוש עצמי שבו הוא ניכר, ומכל מקום אפשר לשנות ולהלביש לבוש אחר, ומצד לבושי הנפש, דהיינו מה שהוא ניכר לאחרים שהאחרים אין מכירים שורש הנעלם רק הנגלה, שינה עצמו לאומה אחרת. ובראש השנה ג' א' אמרו דהוא סיחון וכאן נשתנה שמו לערוך שהוא חמור הבר, וגם סיחון שדומה לסייח הוא חמור, והפלוגתא שם איזה עיקר שמו, היינו עיקרו של סיחון מה הוא. דכל השמות שבתורה מורות על עצם כחם, שהיה כח חמור, כי כנען הוא שורש העבדות שיש בעולם, כמו שנאמר ארור כנען עבד עבדים יהיה (בראשית ט, כה), שבו נזכר בתורה תחלה ענין העבדות, שממנו הוא שורש התחלת מציאת העבדות. וכן אמרו ז"ל בפסחים (ק"ג, ב) ציוה כנען את בניו כו',²⁶⁴ על עניני העבדים. אף שלא יהיה מזרע כנען, נקרא עבד כנעני, כי שורש העבדות בא מכח כנען. ועל כן נקרא בזה הכנעני על שם מלכותו, שרצה ששורש העבדות שבעולם ימשל ח"ו בישראל, להיות עבדים לעבדים גמור. ועבד נמשל לחמור, כמו שאמרו ז"ל (יבמות סב, א) על פסוק עם החמור - עם הדומה לחמור, דעיקרו בעבדים שאין להם ייחוס כלל, רק כחמורים שהם עיקר בעלי חיים המשתעבדים לבני אדם לעבודתם, כמו שאמרו (ע"ז ה, ב) כחמור למשאו. וכן העבדים שהם נקנים בקנין גמור לארון שאין להם שום כח בפני עצמו, הם עם הדומה לחמור. וסיחון היה חמור הבר שאינו מקבל מרות, ורצה ללחום בישראל.

[יג] ולחד מאן דאמר ערוך שמו, דהיינו עיקרו

שאינן מציאות שורש טוב ח"ו. וכל זמן שלא נמחה לגמרי מן העולם ויש מציאות התגלות שורש רע, יש מציאות זה מצד הנגלה בעולם הזה, לחשוב שאפשר לינתק מן היהדות לגמרי, כענין המומרים הגמורים להכעיס, שחושבים כאלו נחלף ונעשה עכו"ם. וזהו מציאות קנין גוי לישראל מצד העולם הזה, שהעבדות הוא רק על ידי שנחשב כאלו אינו ח"ו עבדו יתברך, וזהו עיקרו מצד עמלק. וכשראה מפלתו תחלה התחכם אחר"כ לשנות כסות ולשון (כמ"ש תוספות ר"ה ג, א מפי"ט, וכן הוא ביל"ש חקת תסוד) ולהתדמות לכנעני,²⁶⁴ והיה כששמע מיתת אהרן עמוד העבודה, שהוא שורש הטוב בפועל ממש בעבודה ממשית להש"י, ונסתלקו ענני כבוד, ידוע דבכל מקום בכתוב התגלות עמוד ענן הוא התגלות שכינה וכבוד ה', ובזכות אהרן שהוא עבודת הקרבנות היו ענני כבוד שהוא התגלות שכינה בישראל, וכשמת נתסלקו. וחשב דהיתה הסתלקות גילוי שכינה לגמרי, עד שאפשר לישראל להיות עבדים לעבדים. אבל ידע מאז שבא ברפידים דהיה קודם מתן תורה וגם כן היו ברפיון מדברי תורה, ועם כל זה ראה שלא יכול להם, ידע דאי אפשר לו מצד עצמו לשלוט עליהם, דהיינו שיתפשט שורש הרע ח"ו גם בישראל, עד שיהיה הוא הראשית גם לישראל.

[יב] על כן התחכם לשנות עצמו, ושינוי זה שנכתב בתורה ודאי לא היה מצד הלבוש הגופני בלבד, רק גם מצד לבושי הנפש. והיינו דכל נפש יש לה שורש שהיא תקועה בו, שזה אי אפשר לשנותו כלל, ויש לה לבושים שזה

264. במדבר כא, א: "וישמע הכנעני מלך ערד ישב הנגב כי בא ישראל דרך האחרים, וילחם בישראל, וישב ממנו שבי". ראש השנה ג, א: "וישמע הכנעני מלך ערד. מה שמועה שמע? שמע שמת אהרן, ונסתלקו ענני כבוד, וכסבור ניתנה רשות להלחם בישראל. והיינו דכתיב: ויראו כל העדה כי גוע אהרן, ואמר רבי אבהו: אל תקרי ויראו אלא וייראו". תוספות: "במדבר אמרינן דהיינו עמלק, כמו שישד הפייט בפזמון של פרשת זכור: כסות ולשון שינה היות כמלך ערד". ובהמשך הגמרא: "תנא: הוא סיחון, הוא ערד, הוא כנען, סיחון - שדומה לסייח במדבר, כנען - על שם מלכותו, ומה שמו - ערד שמו. איכא דאמרי: ערד - שדומה לערוך במדבר, כנען - על שם מלכותו, ומה שמו - סיחון שמו".

265. פסחים ק"ג, ב: "חמשה דברים צוה כנען את בניו: אהבו זה את זה, ואהבו את הגול, ואהבו את הזמה, ושנאו את אדוניכם, ואל תדברו אמת".

שיהיה לו כח על השפחה שלהם. ומכל מקום גם זו לא קנה לעבדות גמור, רק היה דרך שביה.

[יד] והמן שראה שגם בענין זה לא הצליח דרך כיבוש מלחמה, נתחכם לקנותם דרך קנין. כי חשב דאחשורוש המולך עליהם ומשתעבדים הם לו כעבדים גמורים. אלא שכל אומה בהיותה כח פרטי, שבאותו כח גם כן שורש טוב מה שישנו בישראל, על כן אי אפשר להם להאבידם לגמרי שהרי גם בהם אותו כח לטוב. אבל בהיות הוא שורש הרע שולט בהם, חשב דיוכל ח"ו להאבידם לגמרי. ודרך כיבוש, היינו שימשול בהם ויהיו לו לעבדים, שחשב להכניס שורש הרע גם בהם, זה ראה שאי אפשר, על כן חשב להאבידם לגמרי, וזה אי אפשר דרך כיבוש מלחמה, שהוא הניצוח שבמשפט מצד התגברות אותו שורש, וזה אי אפשר כלל. רק חשב שיוכל לקנותם בכסף, שיהיו קנין כספו ככל עבדים, מאחר שהם כבר עבדים לאחשורוש, ואז ממילא חשב שיהיו מוכנעים תחת כח שלו ח"ו.

[טו] ואחשורוש נקרא אחיו של ראש זה החריב וזה ביקש להחריב (מגילה יא, א), כי נבוכדנצר נקרא ראש שהוא ראש למחריבים, כי חורבן בית המקדש דומה לחורבן העולם כולו. ודבר זה אי אפשר, רק על ידי התגברות דראשית גוים, וכל הני ראש דנחשב במדרש (פתיחתא י' דאסת"ר)²⁶⁶ הוא על ידי התגברות הראשית והשורש, אם בטוב או בהיפך. ואחשורוש נעשה ראש למוכרים וזהו שביקש להחריב, כי הוא נמשל דבעל התל ובעל החריץ (מגילה יד, א),²⁶⁷ שהוא נהנה מאוד מדבר זה אבל

חמור הבר, רק שבמלחמה שלו כיון שלא נצח כלום, וכשנראה לפני אדם שהם ישראל הקרוים אדם מיד נכבש לפניהם, על כן נקרא סיחון שדומה לסייח שבמדבר, ואמרו שבמדבר אף דסייח אינו חמור מדברי, מכל מקום הרי ברה למדבר ורצה למרוד באדוניו, אבל מיד שבא ללחום עמהם נכבש. ורק בעמלק שנדמה לו וישב ממנו שבי, היה כערוד שהוא חמור הבר שאינו נכנע גם בבוא אדונו. ולמאן דאמר סיחון שמו, היינו עיקרו באמת אין בו כח המרידה באדון לגמרי כחמור הבר כלל, רק כאשר עמלק לבש לבושו. דעמלק מצד שהוא ראשית גוים בכחו ללבוש לבוש של כל אומה, שכולם אחוזים בו. ומצד שרשו האחוז בעמלק כאשר נכלל במקורו הרע, אז נדמה כחמור הבר. וחשב דבהיות אחר שחטאו יש מציאות לשעבוד מלכיות, כאשר יתדמה לאומה אחרת יוכל להשתעבד בהם, והבין דשעבוד זה הוא עבדות גמור. וחשב כאשר יתלבש בלבוש אחר וישתעבד בהם, ממילא יהיו כעבדים גמורים, להיות תחת כח שלו. ואמרו ז"ל (ילקו"ש תש"ד, הובא ברש"י) דהשבי היה שפחה אחת, והיינו דבישראל גמור אפילו דרך שביה ושעבוד הגוף אי אפשר לשורש עמלק להשתעבד כלל עד שיהיה נדמה כהעלמת שורש טוב. רק שפחה דישראל, שגם היא כבר מחוייבת במצוות ואי אפשר לה להשתנות עוד לפטור עצמה מחובת המצוות. ומכל מקום אינה כישראל גמור, כי כל כחה הוא רק מצד שהיא שפחה של ישראל, וזהו מצד ממשלת ישראל על העמים. וכאשר נסתלק ענני כבוד וגילוי שכינה ונתעורר כח עמלק, שלט על זה להסיר ממשלת ישראל עד

266. אסתר רבה פתיחתא י': "רבי ברכיה פתח: (ישעיה מא) מי פעל ועשה קורא הדורות מראש וגו', מתחלת ברייתו של עולם התקין הקב"ה לכל אחד ואחד מה שראוי לו. אדם ראש ליצורים, קין ראש להורגים, הבל ראש לנהרגים, נח ראש לנמלטים, אברהם ראש למולים, יצחק ראש לנעקדים, יעקב ראש לתמימים, יהודה ראש לשבטים, יוסף ראש לחסידים, אהרן ראש לכהנים, משה ראש לנביאים, יהושע ראש לכובשים, עתניאל ראש למחלקים, שמואל למושחים, שאול לנמשחים, דוד ראש למנגנים, שלמה ראש לבונים, נבוכדנצר ראש למחריבים, אחשורוש ראש למוכרים, המן ראש לקונים, וכיון שראו הכל כן התחילו צווחין ווי - ויהי בימי אחשורוש".

267. מגילה יד, א: "משל דאחשורוש והמן למה הדבר דומה? לשני בני אדם, לאחד היה לו תל בתוך שדהו, ולאחד היה לו

גזירה למראית עין, שהוא החותם של טיט. וזה שאמרו (מגילה יב, א) דלא נעשה רק לפנים, דמעולם לא היתה גזירה באמת כלל, כי זה דבר שאי אפשר כלל, כמו שנאמר אם וגו' כן וגו',²⁶⁸ וכן אמרו ז"ל בתענית (ג, ב) על פסוק כארבע רוחות דאי אפשר לעולם בלא ישראל, שהוא אחר הגלות בארבע רוחות, מכל מקום אי אפשר להם לאבדם כלל.

[יז] וקבלתי דהסנהדרין וכל אנשי כנסת הגדולה שבאותו דור ידעו האמת, שהוא רק גזירה לפנים, ולא עשו חשבון מזה כלל, רק מרדכי דנעלם ממנו ענין זה הוא שזעק והזעיק על הענין, כך שמעתי. והענין דרצה הש"י להעלים זה ממרדכי כדי שיתפלל וירעיש על זה, והודיעוהו זה ברוח הקודש כמו שאמרו ז"ל (אסת"ר ז, ג) על פסוק ומרדכי ידע, היינו כי כל כונת הענין שנתגדל המן היה כדי שיהיה על ידי זה מחייתו ומחיית עמלק, ועל דרך שאמר האריז"ל על פסוק עת אשר שלט האדם באדם לרע לו, אדם בליעל באדם דקדושה, לרע לו לאדם בליעל. כי אותה גזירה דהמן עצמה גרמה להתהפך, שהוצרכו לקיים כתב המלך אשר אין להשיב, לומר דהכונה היתה בהיפך והמן עיקם הדברים. וכן העץ אשר הכין למרדכי גרם לו ליתלות עליו, באופן דהשליטה שלו היה הכל לרע לו, וכן עשרו היה שמור לו לרעתו. ולהיות הוא הגורם לזה דאיכני ביה המן, כמו שאמרו ז"ל (מגילה יג, רע"א) מה עשה לי יהודי כו'. והגם דהתכלית היתה לטוב, מכל מקום לפי שעה אותם שלא ידעו הסוף היה אבל גדול להם. ועל כן היה ממשפטו יתברך שיסבול מרדכי גם כן מצער זה, וגם תמור זה הוא יהיה הגורם לניצוח עמלק דאח"כ גם כן, ולו ניתן כל בית המן. כי זה בא על ידי הזעקה שלו, וכל

לעשות בעצמו לא היה יכול. כי נבוכדנצר החריב בית המקדש שהוא התגלות השכינה בפועל, והגלם מארצם שנעשו במדריגת שינה. ולהחריב גם זה הוא רק על ידי ביטול השורש שזה דבר שאי אפשר, רק על ידי שחשב להגביר השורש דרע ולהגדיל להמן, והוא ימכרם לו שחשב שיוכל להם בזה. וזהו רק שביקש להחריב, כי באמת דבר זה אי אפשר כלל, ומעולם לא היו עבדים לאחשורוש, רק בדבר הנוגע לגוף למסים וארנונים, כמו שאמרו חנניה משאל ועזריה לנבוכדנצר (ויק"ר לג, ו). ומכל מקום נקרא הוא ראש למוכרים, שמכירתו הוא מצד התגברות כח הראשית גוים דעמלק בו.

[טז] והמן שהוא עמלק עצמו הוא הראש לקונים, שזה כל כונת הראשית גוים, לשלוט בראשית דקדושה הם ישראל שנקראו ראשית, והמציא זה דרך קנין. ואמרו ז"ל (מגילה יג, ב) דהשקלים כיפרו על זה, דענין השקלים שהם כופר נפש, כי הממון נקרא יקום שמעמיד האדם על רגליו (פסחים ק"ט, א), והוא מוסר זה להש"י, לומר שכל כחותיו הגופניים גם כן מהש"י, ועל ידי זה אנו עבדיו יתברך ולא עבדים לעבדים כלל. וזהו שהקדים שקליהם לשקליו, להיות קנינו קודם, ואי אפשר לחול קנין אחר. וזה ענין שאמרו (אסת"ר ז, יג, על גזר דינם) שנחתם בחותם של טיט ולא בחותם של דם, כי הדם הוא הנפש והטיט הוא הגוף שנוצר עפר מהאדמה. וכל שליטת העבדות דיש קנין לגוף, הוא רק מצד הגוף ולא מצד הנפש, אפילו נפש הבהמית, דהיינו שעבוד הכחות על דרך שיש בכל עבדים. וממילא לא יועיל קנין המן, שהיה עיקר כונתו שעבוד הכחות, וזה אי אפשר. רק מכל מקום מצד שעבוד הגוף היתה

חריץ בתוך שדהו, בעל חריץ אמר: מי יתן לי תל זה בדמים! בעל התל אמר: מי יתן לי חריץ זה בדמים! לימים נדווגו זה אצל זה, אמר לו בעל חריץ לבעל התל: מכור לי תילך! אמר לו: טול אותה בחנם, והלואי!..

268. ירמיהו לג, יט-כב: "ויהי דבר ה' אל ירמיהו לאמור: כה אמר ה': אם תפרו את בריתי היום ואת בריתי הלילה ולבלתי היות יומם ולילה בעתם, גם בריתי תפר את דוד עבדי מהיות לו בן מלך על כסאו, ואת הלויים הכהנים משרתי. אשר לא יספר צבא השמים ולא ימד חול הים, כן ארבה את זרע דוד עבדי ואת הלויים משרתי אתי".

כו', שאין בזה חשש קנאה, ורצונו לומר דלענין זה נכתב בסוף המגילה וכל וגו' פרשת וגו' כתובים וגו' להודיע זה דכבר כתוב גם שם. ופשוטו גם מה שנאמר מעשה תקפו וגבורתו דקאי אחשורוש, וכן מה שנאמר וישם מס וגו' שאין זה מצורך הנס, נכתב גם כן מפני האומות, כאלו המגילה נכתבה לכבודו של אחשורוש, איך הטיב עם ישראל ואיך היה מלך גדול ועצום. ורק ברמז גלו מגנותו שפרסמום רו"ל בדרשותיהם מרשעתו, והכל טמון ברמז. ופשוטו של מקרא הנגלה לפני האומות הכל מספר מכבודו וגדולתו.

[יט] ומכל מקום כיון דנכתב במגילה גם זה לצורך סיפור הישועה, דכפי הנראה מזה שהיה הוא המלך היותר תקיף שבמלכי פרס, וענין שימת מס דהיינו מס נוסף על מה שהוא מחוקי המלכים שבעולם, זהו מצד התוקף, ועל דרך שאמרו לרחבעם אביך הכביד וגו'²⁷⁰ ולא יעמדו נגדו מצד תקפו. ופרט הכתוב זה מכל מעשה תוקפו, כי בזה הוא כח השתעבדותו בכל בני המדינה כולם, דהמס הוא אקרקפתא דגברי כולם והממשלה בממונם לתת מס יותר מכפי הנהוג, הוא מצד שהם עבדיו וכל מה שקנה עבד קנה רבו. והיה לו תוקף כח ההשתעבדות בנתונים תחתיו יותר מכל מלכי פרס. ובתרגום שני (אסתר י, א) כתב דלא הטיל המס על ישראל, שעשאם חפשים בשביל אסתר, ונמצא דהם לא היו משועבדים. וגם ענין לקיחת אסתר לאחשורוש הוא ודאי תוקף גלות השכינה, דאסתר רומזת לה, שהוא כנסת ישראל, והאשה כבושה תחת בעלה כעבד לרבו, שאין לה קנין בפני עצמה, דמה שקנתה אשה גם כן קנה בעלה. ועוד מוסף בהטלת

היהודים נקראו אז עם מרדכי, כולם טפלים לו והוא העיקר בתחלה וסוף. וגם מה דאיכני ביה המן זהו הגורם הישועה, שמה דלא יכרע ולא ישתחוה גם כן אינו איסור מצד הדין.

[יח] ולפי מה שאמרו במדרש (אסתר ג, י, וזח"ג קט, א) דכל מקום המלך סתם במלך מלכי המלכים מדבר, ודאי בכל המגילה כן, ואם כן גם מה שנאמר וכל עבדי המלך אשר בשער המלך כורעים וגו' הכונה אעבדי מלכו של עולם היושבים בשער, הם הסנהדרין, כידוע דבכתוב בכל מקום הסנהדרין נקראים יושבים בשער, רצונו לומר בשער המלך ששם דנין דיני המלך. ובכל מקום שהסנהדרין יושבים נקראים שיושבים בשער, וגם מרדכי מהיושבים בשער, שגם הוא אז מכלל הסנהדרין, דרק אח"כ פירשו ממנו. ומצד דין תורה ומשפט הסנהדרין אסור להתגרות ברשע שהשעה משחקת לו כמו שאמרו בכרכות (ו, ב), וכמו שאמרו במדרש (אסתר ז, ח) טענת המן מיעקב דהשתחוה לעשו. ותשובתו דבנימין לא השתחוה אף דעדיין לא נולד, הכונה דסוף סוף אין בו בשרשו אותו כח ההכנעה לרשע. ועל כן נקרא בזה ימיני על שם בנימין דבא מכחו בזה. ובעיני הסנהדרין לא ישרו מעשיו, ומכל מקום לפי כונת מרדכי היה זה לקידוש שם שמים, על דרך חנניה משאל ועזריה דיימרו ישראל לא סגדין.²⁶² ולהראות היפך מחשבת המן, שאף על פי שגם הם עבדי אחשורוש, אינן עבדים גמורים ככל עבדים כלל. וגם אח"כ החכמים בשיטתייהו אזלי, שהשיבו לאסתר (מגילה ז, א) קנאה את מעוררת כו',²⁶⁹ שחשבו דאזלה בשיטת מרדכי שלא לחוש מה דאיכני ביה, ובאמת אין זה ראוי כל זמן שישראל בגלות, עד שהשיבה להם כבר

269. מגילה ז, א: "אמר רב שמואל בר יהודה: שלחה להם אסתר לחכמים: קבעוני לדורות! שלחו לה: קנאה את מעוררת עלינו לבין האומות. שלחה להם: כבר כתובה אני על דברי הימים למלכי מדי ופרס". אסתר י, ב: "וכל מעשה תקפו וגבורתו ופרשת גדלת מרדכי אשר גדלו המלך, הלוא הם כתובים על ספר דברי הימים למלכי מדי ופרס".

270. מלכים א' יב, י: "וידברו אליו הילדים אשר גדלו אתו לאמר: כה תאמר לעם הזה אשר דברו אליך לאמר: אביך הכביד את עלנו ואתה הקל מעלינו, כה תדבר אליהם: קטני עבה ממתני אבי".

הרשע שבהם. וכל תוקף צרות ישראל שבגלות פרס שזכרו רז"ל בכל מקום, כגון בויקרא רבה פרשה י"ג (ה) בארבעה נהרות ועל פסוק אימה חשיכה וכדומה, הוא גזירת המן. והיה בימיו ועל ידו, שבימיו היה כל תוקף גלות ישראל שבמלכות זו. ובכל צרתם לו צר שהוא תוקף גלות השכינה, והשליטה היתה לרע לו, כמו מה שנשא אסתר, דהגם דהיא כבושה תחת ידו, באמת אין אישות לעכו"ם ולא תפסי קידושי דידיה, ואין כאן קנין אישות, והיא אדרבא שלטה בו להרוג אוהבו מפניה, ולהיות אדרבא ישראל אז בתכלית הגדולה והכבוד, שלא היה כן לפני שום מלך. וידוע מה שכתוב בספר יוסיפון מה שאומרים דהגבור מהכל היא האשה, שגם המלך כפוף לפניה. ולא עוד שהולידה ממנו בן שמלך אחריו, שאינו נקרא בנו לבד רק בנה גם כן, כי בן ישראלית מהגוי הולד כשר ומתייחס אחריה גם כן. ולדעת קצת פוסקים צריך טבילה דנקרא בן גוי גם כן, וכמו שכתבתי במקום אחר דמתייחס אחר שניהם, כדאשכחן בקרא דנקרא בן אשה הישראלית ובן איש מצרי (ויקרא כד, י). וכן אמרו ז"ל בויקרא רבה שם דריוש האחרון בנה של אסתר היה טהור מאמו וטמא מאביו, ואינו כשאר אומות דאמרו ז"ל (יבמות עה, ב) הלך אחר הזכר, בשתי

זוהמא, והוא הרוח דמקשקש בה הנזכר בסבא דמשפטים.²⁷¹ וגם בנות יש מעין זה, ובעכו"ם הוא זוהמא דנחש. ובספר אמונת חכמים (פרק כג) נתקשה בזה על מה עשה ה' ככה, והונח לו על פי דברי הרעיא מהימנא (זח"ג רעו, א).²⁷² ובאמת פשטיה דגמרא עד עכשיו באונס משמע דפליגא אההוא דרעיא מהימנא. ויש מקום למצוא פשר דבר, על פי מה שמצאתי כתוב מגורי האר"י בפירוש דברי הרעיא מהימנא הנזכר, ויהיה זה נגד דברי ספר אמונת חכמים שם בשם הרמ"ז (הרב משה זכות). ולפי שלא ידעתי אם הדברים ממקום קדוש יצאו, כי לבי מגמגם בהם הרבה, לכן לא רציתי להזכיר הדברים ולהאריך בזה, איך יש להסכים גם דברי הרעיא מהימנא עם דברינו, שהוא כפשטות דברי רז"ל.

[כ] **ובודאי** חטאי ישראל גרמו זה, ומכל מקום הרי זה היה סיבה לישועה גדולה, וגם לבנין בית המקדש שכל מגמת אחשוורוש לבטלו כמו שאמרו ז"ל (מגילה טו, ב) על פסוק עד חצי המלכות, ועל ידי דריוש בן אסתר נבנה. וזה עוד פגם יותר גדול להוליד בן שנשאר בין הגוים. ובאמת על כל מלכי פרס אמרו ז"ל (פסיק"ר דפרשת פרה סימן טו) על פסוק תמימה תמימים היו כו', ואחשוורוש לבדו הוא היה

271. זהר משפטים קב, א, תרגום הסולם: "ומשום כך אשה אינה מתישבת כראוי עם בעל שני, משום שרוחו של הראשון דופק בה, ואז היא זוכרת אותו תמיד, ובוכה עליו או נאנחת עליו, כי הרוח שלו דופק במעיה כנחש, ומקטרג על רוח האחר שנכנס בה מבעל השני. עד זמן רב מקטרגים זה בזה."

272. רעיא מהימנא כי תצא רעה, ב, תרגום הסולם: "ואם תאמרו שם רע על אסתר, שתאמרו שהיא נטמאה באחשוורוש, ועם זה זכתה שיתלבש בה רוח הקדש, שהיא מלכות. זה שנאמר: ותלבש אסתר מלכות, ואם כן הרי אתם מוציאים שם רע על המלכות, והרי אמר הקב"ה: אני הויה הוא שמי, וכבודי לאחר לא אתן, ותהילתי לפסילים. שזו היא השכינה, שנקראת שם וכבוד ותהילה, ורוח הקדש הוא השכינה, והוא שם שנתלבשה באסתר. ואיך תאמרו שנטמאה באחשוורוש?!" וברעו, א: "והחכמים בעלי המשנה אמרו, שהמטרוניתא שהיא מלכות נאמר בה: ומלכותו בכל משלה, שהיא מושלת גם על הקליפות, ועל כן אחר שנתלבשה אסתר במלכות, בסוד הכתוב: ותלבש אסתר מלכות, שלטה אסתר על אחשוורוש ואומתו. ונאמר בהם: והרוג בשונאיהם. ואם תאמר שנתחיד עמה אחשוורוש, ח"ו, אע"פ שהיו בבית אחד לא נתיחדה עמו, אלא כמו יוסף, שנאמר בו: ותנח בגדו אצלה. שאינו נאמר לבושו אלא בגדו, שהוא לשון בוגדים בגדו. שהיא בחינת חיצוי חיצוניות שלו, שיש בה אחיזה לקליפה. וכאן סתר גדול. ומשום זה אסתר הוא לשון סתר ככתוב: אתה סתר לי. כי השכינה הסתירה מאחשוורוש, ונתנה לו שדה במקומה, והיא חזרה לזרועו של מרדכי. ומרדכי שהיה יודע שם המפורש ושבעים לשון עשה כל זה בחכמה." מגילה טו, א: "אשר לא כרת, אמר רבי אבא: שלא כדת היה, שבכל יום ויום עד עכשיו - באונס, ועכשיו - ברצון. וכאשר אבדתי אבדתי - כשם שאבדתי מבית אבא כך אוכד ממך." ועיין פוקד עקרים אות ה' ד"ה אבל, ובמחשבות חרוץ פרק כ' ד"ה וע"כ, מה שכתב רבינו בזה.

לגמרי.

[כב] וכן עסק הלימוד תורה לתינוקות של בית רבן שהוא בתכלית קטנות השכל, דגם הרב מקטין שכלו אז כפי ערך הראוי להבנת התלמיד. והוא עסק של הקב"ה, כמו שאמרו בריש פרק קמא דעבודה זרה (ג, ב) שלוש שעות אחרונות מאי עביד מלמד כו', והוא על דרך שאמרו (מגילה לא, א) במקום גדולתו שם מוצאין ענותנותו כו'. כי מצד הגדלות דהש"י אי אפשר להיות מושג כלל דרך השגה, רק למי שהוא בתכלית השפלות. דעל כן בחר בבני אדם יותר ממלאכים, דכפי השגה שפילה שלהם יש להם דביקות עם גדלות ההשגה היותר עליונה. וכן השגת תינוקות של בית רבן שהוא תכלית קטנות ההשגה, הם יכולים ללמוד מפיו של הקב"ה, ועל דרך שנאמר (תהלים ח, ג) מפי עוללים ויונקים יסדת עוז, שעל ידם הוא יסוד התורה מתתא לעילא, היסוד הוא קבוע בתכלית השפלות למטה. וכן בלימוד התורה למטה, היסוד הוא גירסא דינקותא. ובאמת החיות רצוא ושוב כמראה הבזק, דמאותו מקום שיוצאים משם הם שבים, דמאן דאיהו זעיר איהו רב, ואחר שמאיר אותו מקום נעשה מקום היותר עליון, כאשר הוא מצד הש"י, היסוד הוא היותר רם וגבוה מעל השגת כל גבוהים, והוא שער החמישים הנעלם מכל בריה, ובו דבוק השגת תנוקות של בית רבן, שהוא השגה היותר פשוטה, שכל הנעלמות כולם כלולים בפשטות ההשגה, שהוא גם כן אמת גמור. ועל דרך שאמרו (שבת סג, א) אין מקרא יוצא מידי פשוטו, וכל הסודות גנוזות בפשוטו, ומ"ט שערי השגות מיני חכמה, זו למעלה מזו יש, ושער החמישים הוא מה שכולם חוזרים למקור ליכלל באחד, שממנו חוזר להיות התחלה, שהכל כפשוטו, שכל החכמות כולם שם גלויים בפשוטו הגמור, והוא ממש השגת תנוקות של בית רבן. וההבדל אינו מעצמות אותה השגה, רק מצד ההתפשטות, דהשגת הנעלמות שבהשגת תנוקות של בית רבן כלול הכל

אומות המזדווגים, מה שאין כן אומה אחרת עם ישראל משפט אחר להם, דבגויה ולדה כמותה ובישראלית הולד מתייחס אחר שניהם.

[כא] ועל כן אף דקיימא לן דכשר, מכל מקום אמרו ביבמות (מה, א) דאמר רב אפילו הוי כיהושע בן נון לא יהיבנא ליה ברתא. ומה שאמר יהושע בן נון יובן כפי מה שכתבתי במקום אחר, דנראה לי דרך השערה קרובה דההוא גברא הוא היה רב שמואל בר שילת, דאמרו ז"ל (סנהדרין צו, ב לגירסת עין יעקב) שהיה מבני בניו של המן, ונקרא על שם אמו כמו שכתוב בתשובות הגאונים. על דרך רב מרי בר רחל, לפי שאביו בא עליה בגיותו. וכן הוא, כי אין מקבלין גרים מעמלק (כמ"ש מכילתא סוף פרשת בשלה) ומה דמבני בניו של המן כו', סיבב הש"י סיבות דבא בגיותו על בת ישראל דהולד כשר, ונזדמנה לפניו שילת אחתיה דרבי חייא (סנהדרין ה, א), דודתו דרב, מזרע שמעי אחי דוד המלך ע"ה (כתובות סב, ב) ועל כן אמר לרב הב לי ברתך, בהיותו קרובו ממשפחתו ומזרע גדולים מבית אמו. (ואף דבגמרא מסיק לא הוה קאזיל מקמיה, יהיב ביה עיניה ושכיב. ורב שמואל בר שילת היה לו בנים, כמו שמצינו תענית כ"ט שלוש מימרות מרב יהודה בריה דרב שמואל בר שילת, וכן בכמה מקומות. יש לומר שבילדותו השיאוהו לרב שמואל בר שילת בת גרים, וממנה הוליד כל בניו. ובזקנותו שאל לרב רבו אם מותר לישא בת ישראל, וכשהתירו אמר לו הב לי ברתך מאחר שהיה בן דודתו, ולא רצה והענישו. וכן מה שמצינו שבת קנ"ג ריש עמוד א' אמר ליה רב לרב שמואל בר שילת אחים בהספידא כו', יש לומר גם כן שהיה קודם מעשה זו שנענש על ידו, והיה סבור שיספידו. כן שמענו מפי רבינו הקדוש זצלה"ה בעל פה.) ועל זה אמר אפילו הוי כיהושע בן נון, שהוא הנלחם הראשון עם עמלק עצמו והמחליש כחו. כי באמת מניה וביה אבא אזיל ביה נרגא כמו שאמרו בסנהדרין (לט, ב) אעובדיה גר אדומי דנתנבא אאדום. וכן בודאי ממנו יצמח עיקר מחיית עמלק ועקירת שורשו

שהקול קול יעקב, ויש להם חרב דפה. ועל כן נקרא פיפיות לשון פה, והם שתי פיפות פה דתורה ודתפלה. ועל כן רוממות לשון רבים, דתפלה גם כן מדברים שעומדים ברומו של עולם (ברכות ו, ב) ורצונו לומר כמו שהתורה כל מצוותיה בענינים גשמיים, ומכל מקום ידוע דהוא רצון הש"י מן השמים, ויש לכל שורש בעליוני עליונים, אף התפלה שמבקש דברים גשמיים, כמו שהם רוב צרכי האדם שעליהם עיקר התפלה בעת הצורך, מכל מקום שרשם עומד ברומו של עולם, ועל ידי זה הוא ניצוח כל העכו"ם. וזה שאמרו ז"ל (פתיחתא ב' דאיכה) קול יעקב בבתי כנסיות ובתי מדרשות, רצונו לומר תפלה ותורה. וראש ברכות התפלה בשתים עשרה אמצעיות שהם בקשת צרכים הוא חנינת הדעת, שזהו ראש ועיקר כל צרכי האדם בעולם הזה, ולכך נברא, להשכל וידוע אותו יתברך. וזהו על ידי התורה, אלא דהא בלא הא לא סגי כמו שאמרו בנידה (ע, ב), דאף שירבה בישיבה צריך גם כן לבקש רחמים ממי שהחכמה שלו. והיינו דזהו עיקר החכמה דישאל, כשמכירים שהכל מהש"י, וגם החכמה מהש"י דיהיב חכמה לחכימין. וחכים לשון הכרה בלשון תלמוד חכים ליה לפלוני, ומי שמכיר אותו יתברך שזהו תכלית החכמה, אליו הש"י נותן חכמה, רצונו לומר הידיעה איך להכירו. ותחלת ההכרה הוא התפלה, ועל כן נקרא התרעא לאעלא גו מהימנותא (הקדמת זהר יא, ב), דעל ידי זה הוא הכניסה לכל מיני השגות ורזא דמהימנותא, והוא הרומז לכנסת ישראל. כי דבר זה הוא שורש ישראל, שיהיה מכיר שהחסרון שלו אין מי שימלאנו אלא הש"י. והוא דרגא דדוד המלך ע"ה, כנודע בסוד ואני תפלה (זהר תזריע מט, ב), שנקרא אדמוני ונגד אדום, שידינו גם כן חדות וחרוצות לרדות עולמו, אלא שאין עושה אלא מדעת סנהדרין

בהעלם, ושם הכל בגילוי. אבל עצמות ההשגה הוא תכלית הפשיטות בהשגת תנוקות של בית רבן, דעל כן הקב"ה יושב ומלמד תורה. [כג] ועל כן מבני בניו של המן שהוא הראשית גוים, כאשר נקלט ממנו לקדושה ונעשה הראשית דקדושה שהוא הדביקות בשורש הנעלם, בא הלימוד לתנוקות של בית רבן. והקליטה היתה על ידי אשה, כמו שמפלתו היתה על ידי אשה, כי נשים אין להם שום שייכות לדברי תורה, דהמלמד בתו תורה כמלמדה (תפלות, סוטה כ, א), שהוא על דרך למשמאילים בה כו' (שבת פח, ב), כי היא מסטרא דשמאלא. ומכל מקום שלמה המלך ע"ה המשיל התורה לאשה, וכמו שאמרו ביבמות (סג, ב) אי באורייתא משתעי קרא כמה טובה אשה טובה שהתורה נמשלה בה, כי הני נשי במאי קזכיין באמתוני לגברייהו ואקרויי בנייהו כו' (ברכות יז, א). רצה לומר דעיקר הזכות הוא על ידי לימוד תורה דוקא, ועל זה אמרו דהם יש להם גם כן חלק בלימוד תורה, ועל דרך שאמרו (שם ז, ב) גדולה שימושה של תורה כו',²⁷³ שהם גם כן עוסקים בשימושה של תורה לגברייהו ולבנייהו. והשימוש שהוא מצד החשק עיקרו באשה, כי האישי יש בו מילוי החשק גם כן על ידי שלומד בעצמו, ואין נקרא משמש אלא כל זמן חיי הרב, ואח"כ נעשה הוא בעצמו רב, שהחשק שלו נתמלא. מה שאין כן באשה דאין לה מילוי רק חשק לבד, זהו תוקף דכח החשק ושורשו. ולכן ביהושע לעמלק נאמר רק ויחלוש (שמות יז, יג), כי הניצוח היה מצד כח שימושו כנזכר לעיל, וכח זה באיש חלוש.

[כד] ואמר לפי חרב, הענין כי התורה הוא חרב לעכו"ם, וכמו שנאמר וחרב פיפיות בידם על ידי רוממות אל שבגרונם (תהלים קמט, ו), וברכת עשו על חרבך אין שולט בהם בזמן

273. ברכות ז, ב: "אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי: גדולה שמושה של תורה יותר מלמודה, שנאמר: (מלכים ב' ג) פה אלישע בן שפט אשר יצק מים על ידי אליהו, למד לא נאמר אלא יצק, מלמד שגדולה שמושה יותר מלמודה."

לתורת אמת שקיימת לעולמי עולמים. ורק בעולם הזה דברי שא חשוכא באה חכמה זו גם כן מסטרא דחושך, ונולד עשו הקליפה הקודמת לפרי וציד בפיו, וידוע דברי האריז"ל דרומזו לסוד תורה שבעל פה, והם נשמות רבי עקיבא, שהוא שורש כל התורה שבעל פה שבידינו, כמו שאמרו (סנהדרין פו, א) וכולהו אליבא דרבי עקיבא. ואף דהיה מבני בניו של סיסרא היה מבני בנותיו של עשו. ורבי מאיר דנפיק מנירון (גיטין נו, א), שהוא שורש המשניות דסתם מתניתין רבי מאיר, שהם עיקר התורה שבעל פה, וכיוצא בו, מסתמא יש בו עדיין איזה שורש שצריך ליקלט בישראל. ומזה נמשך אצלם החכמה חיצונית, עד שיוגמר כל קליטת הטוב, ואז תאבד כל חכמתם גם כן.

[כז] ועמלק הוא בסטרא דרע, תמצית וכוללות הרע שבעשו. וכמו שבכלל זרע יעקב אבינו ע"ה, דהגם דכולם קודש מכל מקום יש נבחר גם בהם, ונבדל אהרן להקדישו קודש קדשים, וכל זרעו אחריו משפחת כהונה לבד נבדלים לקדושה מכלל ישראל, וריבה בהן הכתוב מצוות יתירות, כן זה לעומת זה עמלק בזרע עשו, ריבה בעצמו טומאות יתירות, ונבדל מכלל זרע עשו להיות אבי אבות הטומאה. ועל כן בא שנית בשמעו ממיתת אהרן הכהן ע"ה. ולא נזכר משה רבינו ע"ה במלחמתו, כי שורשו בראשית דקליפה כנזכר לעיל, שנעלם אותו שער ראשית דקדושה. ועל כן נאמר במלחמה ראשונה כאשר ירים משה ידו (שמות יז, יא) והיינו בתפלה, שאחז אז בדרגא דתפלה, מדת דוד המלך ע"ה הנקרא מלך הארץ סטרא דכנסת ישראל, שהוא האשה יראת ה' בתוקף החשק, דבזה יש דביקות עם שער החמישים גם כן.

[כח] אבל בפעם שניה שבא אחר שנגזר על משה רבינו ע"ה שלא ליכנס לארץ, נאמר וידר ישראל נדר וגו' וישמע ה' בקול ישראל וגו' (במדבר כא, ב-ג), והוא מדת יעקב אבינו ע"ה שהתחיל להיות נודר בעת צרה. וענין הנדר שנאמר בו כי יפליא (במדבר ו, ב), שהוא מדברים

(ב"ר סג, ח), רצה לומר הכל על פי התורה, והוא זכה דה' עמו שהלכה כמותו בכל מקום (סנהדרין צג, ב), כי על ידי התפלה זוכה לחכמת התורה בשלימות.

[כח] והוליד שלמה המלך ע"ה, גדול החכמים שבכל העולם כולו בכל הדורות, וחכמתו הוא חכמה תתאה כנודע. היינו כידוע דתורה שבכתב ותורה שבעל פה הם חכמה עלאה ותתאה, דתורה שבכתב מאת ה' מן השמים. וזהו מתנת חלקו של משה שבא והורידה לארץ, והוא נקרא איש האלהים בעלא דמטרוניתא, כידוע דהם סוד דכרא ונוקבא. ושלמה המלך ע"ה מדת מלכות סטרא דנוקבא ופה, ותורה שבעל פה קרינן לה כמו שאמרו במאמר פתח אליהו, כי היא החכמה המתחדשת בלבבות דכנסת ישראל. ועל כן המשיל שלמה המלך ע"ה חכמתו לאשה. ואצל ישראל גם זה נקרא תורה, מאחר דמכירים שהכל מהש"י, וגם חכמתם היא חכמת הש"י.

[כט] אבל אצל העכו"ם יש גם כן חכמה, ומברכין על חכמי אומות העולם שנתן מחכמתו, ופירשו קמאי שאצלם הוא בנתינה, מה שאין כן אצל חכמי ישראל שחלק וגו', כי חלק ה' עמו, וכמו החלק הדבוק בהכל. ואמרו ז"ל (מ"ר איכה ב, יג) יש חכמה בעכו"ם תאמין, שנאמר והאבדתי חכמים מאדום, תורה אל תאמין, כי חכמתם אינה קרויה תורה כלל, מאחר שהיא נפרדת מהש"י. ולמדו חכמתם מאדום, כי ממנו עיקר חכמת אומות העולם, כי כל התפשטות חכמה בעולם הוא רק מצד התפשטות חכמת התורה בעולם, ואורייתא מסטרא דגבורה נפקא (זח"ג פ, סע"ב), מיצחק אבינו ע"ה שהוליד יעקב שמדתו אמת, שהוא שורש התורה דכתיב בה אמת, ונקראת תורת אמת שזהו עיקר התורה, שהיא חכמה אמיתית הקיימת לעד. מה שאין כן חכמת העכו"ם דאין לה מציאות אלא בעולם הזה, וישראל קולטים מהם הטוב השייך לחכמת התורה, ויבוא יום שנאמר והאבדתי וגו', ועל כן אין לה שייכות

והוא עיקר מתנת חלקו, לא תורה שבעל פה, דעל כן אמר לא איש דברים אנכי (שמות ד, י).

[ל] ועמלק שקם בדורו של משה רבינו ע"ה, כי היה כנגדו בקליפה, כידוע שהוא אחד עם בלעם שהתפאר ויודע דעת (עליון וגו', במדבר כד, טז), שהוא הדעת דרע. וידוע דהדעת הוא המשלים עשר ספירות בפנימיות והכתור בחיצוניות, וזה סוד (תקוני זוהר תיקון יג) משה מלגאו יעקב מלבר. כי משה רבינו ע"ה סוד הדעת, ויעקב בזה, רצונו לומר מה שהוא שורש ישראל הנקרא ראשית, וכן יעקב הוא כולל ישראל מצד מה שהוא ראשית האומה. ומשה רבינו ע"ה כולל מצד החכמה שבפנימיות לבם, ועל ידו הוא שנעשו לעם אחד, להיות נקרא בשם ישראל גוי אחד. ואז הוא שנעשה יעקב במדריגת הראשית. וכן נגדם היה אז עמלק ובלעם, זה בפנימיות הדעת דרע וזה בחיצוניות, להיות ראשית גוים.

[לא] והנה כל חכמה דעשו שהיא חכמה אנושית אין לה שייכות כלל עם תורה שבכתב שהיא חכמה אלהית, רק עם תורה שבעל פה. וחרבא דעשו שנזכר בתורה ושבו חיותו, הוא גם כן דוגמת חרב פיפיות דישאל, הנמשך מצד חכמתו וציד שבפיו, אלא שאצלו נקרא חרבך, כי אינו מכיר שהכל מהש"י. ועל כן הוא מתייחס אל הידים, שהוא פעולה גשמית, ונעשה חרב גשמי. מה שאין כן אצל בני ישראל, שהוא קול שבגרונום פעולה רוחנית, והוא חרב רוחני, כי נקרא קול יעקב לא דבור, כי הם מכירים שהכל מהש"י, וגם הדבור שלהם נעשה בחינת קול. ועל כן גם בקרא דחרב פיפיות נאמר בגרונום, שהגרון הוא המוציא קול פשוט לבד, לא דבור שצריך לחמשת מוצאות הפה, הנמשכים ממלכות פה תורה שבעל פה. ורוממות אל מה שהם מרוממים אותו על ידי עובדא דלתא, גם זה הוא בגרונום לבד, דמכירים דגם זה מהש"י. ועל כן יהושע שהוא הראש מתורה שבעל פה שאחר השלמת תורה שבכתב, דגם כל דברי

המופלאים ונעלמים מכל בריה, שאי אפשר להתגלות על פי חכמת התורה כלל שדבר זה אסור לו או צריך לו, כי הוא מצד השער החמישים הנעלם. ורק ישראל עלה במחשבה העליונה, היא החכמה הנקראת פלא שהוא שורש הנעלם דתורה, שהיא נובלות חכמה העליונה כמו שאמרו בבראשית רבה (יז, ה). וכל ישראל דבוקים באותו שורש, ומצד הזה יבוא במחשבת אדם לידור איזה נדר, והוא מצד רצון הש"י הנעלם שלא נתגלה בתורה, ועל ידי זה הוא הניצוח לעמלק, שהוא השורש לכל מיני צרות ויסורין רחמנא לצלן, הבאים על איש הישראלי, שצריך לפשפש במעשיו, ואם פשפש ולא מצא חסרון כלל מצד התורה יתלה בביטול תורה (ברכות ה, א), רצונו לומר ריפוי ידים, שעל ידי זה מתעורר שרש הנעלם דרע דעמלק. ועצת ישראל סבא, שצורתו חקוקה בכסא הכבוד כי הוא הקו האמצעי המבריח מקצה אל הקצה ודבוק בפלא העליון, הוא לידור נדר. ועל כן נאמר במקרא זה השם ישראל ולא בני ישראל, דדרך רז"ל בכל מקום לפרשו על ישראל סבא. וזהו וישמע בקול, כי על ידי הקול קול יעקב אין הידים ידי עשו שולטות (בר"ר סה, כ).

[כט] וקול הוא מסטרא דדכורא כידוע, דקול ודבור הם זכר ונקבה דדבור רומז לתורה שבעל פה וספר דברים שאמרן משה מפי עצמו (זח"ג וסא, א), והוא השגת תורה שבעל פה דמשה רבינו ע"ה, שהוא רק משנה תורה שבכתב. כי שורש משה רבינו ע"ה הוא תורה שבכתב, ועל כן גם דבוריו נקראים תורה שבכתב. ומכל מקום מצד שהם מפי עצמו נקרא הספר דברים, ומכל מקום נכלל בתורה שבכתב. וחמישה קולות דמתן תורה הם נגד חמישה חומשי תורה, ובמתן תורה משה ידבר (שמות יט, יט) הוא השגת תורה שבעל פה וכל מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש, דנגלה הכל למשה רבינו ע"ה (ויק"ר ר"פ כב). והאלהים יענו בקול הוא תורה שבכתב. ואמרו ז"ל (ברכות מה, א) בקולו של משה, כי התורה שבכתב נקרא תורת משה,

חכמת לבם ששבה להיות תורה, הרי היא אחוזה בשרשה.

[לג] ועל כן ניצוח עמלק רק על ידי יהושע, וגם בהיותו מזרעא של רחל, דרחל היא הרומזת לעלמא תתאה, מדת המלכות סוד חכמה תתאה. וזהו לפי חרב, כי כלל התורה היא החרב, והתורה שבעל פה נקרא פי החרב, ושם עיקר שינון החרב המכה וממית לכל העכו"ם, דעיקר ניצוחם הוא מצד התורה שבעל פה, כמו שאמרו ז"ל (מד"ת תשא לד) דעתידין אומות העולם לומר אנו ישראל מי שיש לו מסטורין שלי כו'.⁷¹ ועמלק ביחוד אי אפשר לנצחו אלא על ידי זה, ואז לא היה עדיין פי החרב הגמור, כי היה בדור משה רבינו ע"ה וקודם מתן תורה שבכתב גם כן. רק החלישו לפי ה'ל' מורה על הסמיכות, סמוך לפי החרב, כי יהושע היה סמוך לזה.

[לד] והמן קם בזמן תחלת צמיחת יסוד תורה שבעל פה על ידי אנשי כנסת הגדולה, והוא הקליפה שקדם לפרי אז, שלמדו רז"ל במגילה (טו, א) דהאומר דבר חכמה באומות העולם נקרא חכם, מחכמיו דהמן שנקראים חכמיו, כי לקחו חכמתם ממנו, כנזכר לעיל דכל שורש חכמה של כל אומות העולם הוא מזרע עשו. ושורש שרשם בעמלק, ובהמן ביחוד שהיה אז בצמיחת תורה שבעל פה, שהוא התהפכות חכמה אנושית לדברי תורה, להיות גם חכמתם קרויה חכמה באמת. וידוע כי הולדת כל דבר הוא בהכרח להיות תחלה נפסד וכאין, כמו שהזרע נפסד בארץ טרם יצמיח. וכן בגלות נשכח לגמרי התורה מהם בכלל האומה, עד שמצאו כתוב לעשות סוכות כי לא ידעו מזה. ואע"פ שלבכם נכון עם ה' ביותר, מכל מקום עסק התורה היה שם בכחינת שינה והעלם, דעל כן נקרא עילם לשון העלם. ואמרו ז"ל (פסחים פז, א) דלא זכתה ללמד, היינו להרביץ תורה, שהוא הלימוד לתינוקות של בית רבן שממנו יסוד תורה שבעל פה, דעל כן הזהירו אנשי כנסת הגדולה העמידו תלמידים הרבה, ועל ידי

נביאים הם בכלל תורה שבעל פה, ומכל מקום נכתבו גם כן, והם כמו אמצעיים בהיות יניקתם מתורה שבכתב, דיהושע שימש למשה רבינו ע"ה, ומשפיעים לתורה שבעל פה, דנביאים מסרוה לאנשי כנסת הגדולה, שהם יסוד תורה שבעל פה. ועל ידי חכמת תורה שבעל פה, שהוא הכנסת חכמה אנושית לתורה, הוא הניצוח דעשו וגם דעמלק, כי על ידי זה אחוזים בשורש הנעלם דתורה, כמו שאמרו בבבא בתרא י"ב א' חכם עדיף מנביא, ועיין שם ברמב"ן דהוא השגת רוח הקודש. והיינו רוח מקודש העליון חכמה עילאה, שמשפיע לחכמה תתאה.

[לב] ושער חמישים הנעלם ממה רבינו ע"ה, היינו כפי השגתו דרך נבואה שהוא כרואה בעיניו. ועל זה אמרו לחד מאן דאמר בראש השנה (כא, ב) בנביאים לא קם אבל במלכים קם, רצונו לומר בהשגה דרך מדת המלכות חכמה תתאה שהוא השגה פחותה, מכל מקום הוא עדיפא במה שיכול להשיג בעיניו יותר גבוהים. וכידוע דהאריז"ל גילה השגת משה רבינו ע"ה מאיזה מקום ושורש היה, והוא גילה סודות עליונים שלמעלה מעלה מאותו שורש. אבל כל השגותיו אינו אלא דרך רוח הקודש, שאין לזה יחס עם ראייה דנבואה, אפילו באספקלריא שאינה מאירה דשאר נביאים, כל שכן לנבואת משה רבינו ע"ה. דהשגת הנבואה הוא השגה גלויה, ומצד הגילוי אי אפשר להשיג אלא מה שאפשר להשיג בעולם הזה. והשגת עולם הבא עין לא ראתה (ברכות לד, ב), רצונו לומר עיני הנביאים הרואים בעין. מה שאין כן השגת החכמים שהוא השגה שמצד ההעלם, יוכלו להשיג גם השורש הנעלם. ואף על פי שעל זה נאמר במופלא ממך אל תדרוש כו' (חגיגה יג, א), כי שורש הנעלם מעין כל בריה נקרא מופלא, שהוא פלא העליון שאין רשות לחקור שם כלל, היינו להשיגו לגמרי דרך החכמה. אבל מכל מקום יש להם אחיזה בו מצד שמשם שורש חכמתם, ומאחר שהיא

פעולתם זו היה כשעלו לארץ ישראל, ומרדכי נשאר בעילם.

[לו] **ואסתר** שנעשית מלכה, שהמלך נכנע לה כנזכר לעיל ומושלת בכל האומה, כוללת על כרחך כח כל האומה, ועל כן אחזתה פלך השתיקה שהוא ענין ההעלם ממשפחתה ועמה, עד שבא לירי גילוי על ידי שהוצרכה לנצוח המן. ואז נתגלה דכל גזירת המן היה למראית העין, וכל גידול המן היה אחר נשואי אסתר בזמן ההוא והעלם משפחתה, עד עת גילוי זה, דאז נתלה. והיינו דאסתר רומזת לשכינה מדת המלכות, וכשנודע דהיא יהודית הרי אדרבא נתרומם קרן ישראל על ידי זה, כמפורש בכתוב וכמבואר דנעשו הם המושלים בהיות מלכה המושלת יהודית. אבל בתחלה כשהיה זה בהעלם היה תוקף גלות השכינה, עד שהיה בבחינת ישן שאמר המן (כמ"ש באסתר ז, יב), ועל ידי זה נתגדל, וגרם דמרדכי דאיקני ביה, הוא גם כן על ידי מה דציוה עליה אשר לא תגיד, כמידתו מדת ההעלם. ולכאורה זה היה גורם לגזירת המן, דאלו ידע שהמלכה יהודית ושמרדכי דודה לא היה נכנס לכל התגר הזה. אך באמת גם זה לטובה, דאדרבא אלו ידע מזה היה מתחכם מקודם לעורר מדנים במלך נגד המלכה, ולא היה עוד תרופה. ואמנם כל זה כפי מחשבת מרדכי דהיה מקום לגזירתו באמת, אבל על האמת כל התגברותו היתה רק למראית העין, מצד כח ההעלם שהיה לפי שעה.

[לז] **וגם** כל כח המן הוא בתוקף ההעלם, והשורש חכמה שבו מצד חכמת האמת נתגלה על ידי זרש אשתו וחכמיו שאמרו לו שיפול לפניו, ולא על ידי עצמו, אף דגם הוא הבין זה רצה להעלים הדבר, והם הוציאוהו לירי גילוי, ואז נתקיים תיכף ונאבד. וזהו ענין שניתן בית המן לאסתר, והיא נתנתו למרדכי, כי אצלו כח זה ביותר, מה שאין כן נשים אמרו ז"ל (שבת לג, ב) דדעתן קלה, ואינן בעלי סוד, ועל כן היא בסוף גילתה ההעלם, ואצל מרדכי אדרבא נתחזק כח ההעלם יותר. וכל כח קליטת הטוב

זה תעשו סייג לתורה, הם הסייגות תורה שבעל פה. ובהמן גם כן היה גנוז כח זה, דמבני בניו למדו לתינוקות של בית רבן, אלא שהוא היה צד הרע שבו שקדם לפרי, ורצה ליגבר על הטוב ולעקרו ח"ו לגמרי, וזה דבר שאי אפשר, רק למראית העין הצליח בגזירה כתובה על זה, הגורמת ביטול תורה שבעל פה. ואנשי כנסת הגדולה שהם עיקרי חכמי תורה שבעל פה, לא השגיחו בדבר זה כלל, כי ידעו שדבר זה אי אפשר, וכבר היה גילוי תורה שבעל פה בקרב לבם, להשיג חכמתו העליונה יתברך בכל דבר, ושהמכוון להאבידו ולרומם דגל התורה שבעל פה.

[לה] **ומרדכי** ידע את כל אשר נעשה (אסתר ד, א) לבד, בעולם העשייה ולא בעולמות שלמעלה מזה, אף דגם הוא מכלל אנשי כנסת הגדולה, והמן נמכר לו תחלה לעבד כמו שהיה בסוף דניתן לו כל ביתו, דהיינו שורש חכמה אנושית הגנוז בו. מכל מקום הוא העיקר מחכמי עילם, שהיה משנה למלך שם, שהיה בו מכח ההוא שהכל בהעלם. וחכמה אנושית שהחל לצמות שם נתגלית לפועל בימי יון, היא חכמת יונית, והם שהיו מנמרים בגזירותיהם על ידי זה גזירות שמד. אבל פרס נקראת תמימה שהוא ההיפך מהחכמה, ולא שאינו חכם כלל שנקרא פתי וסכל וכדומה, רק שהחכמה בו בהעלם שזהו תואר התמימות. וגם רשעותם היתה בהעלם, דאף אחשורוש שהוא תכלית תוקף הרע שבהם, ואמרו ז"ל (מגילה יד, א) שנהנה ממעשה המן במשל דבעל התל ובעל החריץ, ומכל מקום הוא עצמו לא גזר רק גילה רשעותו על ידי המן, אבל אצלו היה בהעלם. וזה כל חכמת עילם האנושית, שיוכלו להעלים רשעותם ולהראות לפני בני אדם כאיש טוב. ועל כן אחר שנעשה משנה למלך גבר בו עוד כח זה, עד שפירשו ממנו מקצת סנהדרין, כי חדל להרביץ תורה לגמרי, ועיקר ענין אנשי כנסת הגדולה היה להרביץ תורה ולהוציא חכמת תורה שבעל פה מההעלם לגילוי. ועיקר

ולכבוד שמים. ולשם על דרך שאמרו שם י' ב' תחת הסרפד יעלה הדס זו אסתר הצדקת, והיה לה' לשם זו מקרא מגילה, לאות עולם לא יכרת אלו ימי הפורים. הכונה שאי אפשר להיות נכרת זה, וכדרך שאמרו (מדרש משלי ט, ב) אפילו כל המועדים בטילים ימי הפורים לא כו', היינו שאם ח"ו יגרום חטא כל כך שיבוטל מועדים, על דרך שנאמר (ישעיהו א, יד) חדשיכם ומועדיכם שנאה נפשי וגו', כי כל מועדים אותות על קשר הש"י עם ישראל, דלא עשה כן לכל גוי. ואף על פי שבאמת הוא כן, דאיה ספר כריתות אמכם, ואי אפשר להיות כלל ככל הגוים בית ישראל והיו לא תהיה זאת דביד חזקה וגו' אמלוך עליכם. מכל מקום כל זמן שלא נגלה זה, למראית העין נראה ניתוק הקשר ח"ו. אבל פורים הוא אות הברית שבין ישראל לאביהם שבשמים מצד שורש הנעלם בעולם הזה, ושגם בעת ההעלם וההסתרה במעמקי לבם דבוקים בהש"י. ועל כן חייב לבסומי עד דלא ידע (מגילה ז, ב), להורות דגם בעת שכרות כזה כשכרותו של לוט, דלא ידע כלום והוא בהעדר הדעת לגמרי, גם כן קשור בהש"י. וזה כל קדושת הפורים, ועל כן הוא אות עולם שאי אפשר להיות ליכרת כלל.

[לט] ומקרא מגילה הוא לה' לשם, שהיא ספור דתחת הנעצוץ וגו' ותחת הסרפד וגו', דכל הנסים שהיו מצד זכות נגלה דישאל זכאים, והעכ"ם חייבים הם היו מפתם במקומם, ובני ישראל נתרוממו במקומן, ואין לזה שייכות עם זה כלל. אבל אז שהנס היה מצד ההעלם, ודאפילו בעת השינה או השכרות ה' אתם, ואף שהם למראית העין ככל הגוים וישנים מהמצוות. על כן היה הנס דתחת וגו', שבאותו מקום שהיה זה צמח זה, היינו דהוא גם כן באותו מקום ומצב, ואפילו הכי זה נעצוץ

דהמן אח"כ, כפי מה שכתבתי לעיל היה גם כן על ידי העלם, כביאת גוי בישראלית דאין לו אישות בה, והבן כשתוקי שאין לו אב בישראל כלל. והמן דנתגדל אצל אחשורוש שהיתה לו שייכות עמו כנזכר, דגם הטוב שבפרס אמרו ז"ל בברכות (ח, ב) שהם צנועים כו'²⁷⁴ ועל אחשורוש ביחוד אמרו במגילה (יג, א) מתוך גנותו כו' והיינו הצניעות בדבר אחר שיש בפרס. ונתפרש אצלו שהוא הראש והגרוע שבהם, ומכל מקום היה בו כח זה לטוב גם כן, והקליטה מהם גם כן על דבר זה. ואסתר בלקיחתה לאחשורוש ובמלכותה נקראת אסתר לשון הסתרה והעלמה, וכמו שאמרו במגילה שם, ותחלת שמה הדסה מורה על שורש כנסת ישראל, וכמו שאמרו שם צדיקים נקראים הדסים, והיינו שורש הצדקות שיש בכל ישראל, כמו שנאמר ועמך כולם צדיקים (ישעיהו ס, כא), וכמו שאמרו (סנהדרין מד, א) המשל על החוטא לאסא דקאי ביני הוצי, שנמשל להדס על שם צדקותו. והיינו כמו שאמרו בויקרא רבה פרשה ל' (יב) דהדס ריח ולא טעם מורה על בעלי מצוות ולא תורה, וזהו גם בפושעי ישראל, כמו שאמרו (ברכות נו, א) אפילו ריקנין שבך מלאים מצוות כרמון. ודרך גידול ההדס לפעמים ביני הוצי, והם החטאים הסובבים, ומכל מקום אסא שמייה. וזה כל ענין אסתר, לברר דאף שישראל בתכלית ההסתרה וההעלם, מכל מקום דבוקים בו יתברך בשרשם הנעלם. [לת] וזה כל השתדלות בקביעות ימי הפורים לדורות, כמו שנאמר ותכתוב אסתר וגו' ומאמר אסתר קיים וגו' (אסתר ט, כט-לב), דרק על ידה הוא שנתקיים לדורות, וכמו שאמרו מגילה ז' ריש עמוד א' גם כן דשלחה לחכמים קבעוני, ורש"י פירש שם להיות לי לשם, ובוודאי לא כיוונה להגדיל כבודה בזה. רק הכונה לשכינה

274. ברכות ח, ב: "תניא, אמר רבן גמליאל: בשלשה דברים אוהב אני את הפרסיים: הן צנועין באכילתן, וצנועין בבית הכסא, וצנועין בדבר אחר. (ישעיהו יג) אני צויתי למקדשי. תני רב יוסף: אלו הפרסיים המקודשין ומזומנין לגיהנם". מגילה יג, א: "בערב היא באה ובבקר היא שבה, אמר רבי יוחנן: מגנותו של אותו רשע למדנו שבחו, שלא היה משמש מטנו ביום".

[מ] **ויובן** זה גם כן בלשון רש"י אאסתר להיות לי לשם, כונתה על שרשה המורה על שכינתו יתברך בתחתונים, ושהיא בגלות עם ישראל דשוכנת אתם בתוך טומאותם לגמרי גם כן, ועד שאין שום דבר חוצץ ומבדיל בין שכינתו יתברך בתוכינו. ואפילו מי שנלקחה לבית גוי ומלך אדיר כזה, ונבעלה לו כמה פעמים וילדה ממנו, והיא בביתו תמיד ובבית הצלמים, והיש טומאה גדולה מזה. ועם כל זה היא בצדקתה מתחלה ועד סוף בשוה, ולא שינה כל זה מקדושתה כלום, עד שלבשתה רוח הקודש באותו עת שהלכה לבית הטמא. וזה מורה על כלל קדושת כנסת ישראל שנתברר אז שהוא כן, שאין שום דבר טומאה שבעולם מטנפם כלל. וכדרך שאמרו (שהש"ר א, ו) על פסוק ששזפתני השמש דברחיצה מועטת מתלבנים, והכל רק כהוצי הסוכבים לאסא. וזה כל ענין לקיחת אסתר לבית אחשורוש, לברר דבר זה של קדושת ימי הפורים, שנתגלה אז אור זה דקדושת ישראל, שכל טינופת לא תטנפם, ואין שום דבר המונעם מקדושתם כלל, דגם כי אלך בגיא צלמות וגו' אתה עמדי, דאפילו יהיו במקום שיהיו, דבוקים בו יתברך.

וסרפד וזה ברוש והדס. ומרדכי כולל האומה דנקרא עם מרדכי, ואסתר רומזת לשכינה הנקראת כנסת ישראל, מצד שהקב"ה לבן של ישראל כמו שאמרו בשיר השירים רבה (ה, ב) על פסוק ולבי ער. והיו אז בגלות, דאכתי עבדי אחשורוש אנן (מגילה יד, א), שלא נגאלו גאולה שלימה, ומכל מקום היתה להם ממשלה שלימה עד שרבים מעמי הארץ מתייהדים. וזה שאמרו בגמרא "א א' אימתי ראו כל אפסי ארץ וגו' בימי מרדכי ואסתר, אפסי ארץ רצה לומר מקומות היותר שפלים ופחותים, שהישועה היתה אז להראות איך הש"י מלכותו בכל משלה, אפילו במקומות היותר שפלים ופחותים, כבבית אחשורוש דהיה היותר רשע, והוא נקרא אפסי ארץ, ושם נראה ישועת אלהינו. כי לא היה אז הנס להאבידו ולהוציא ישראל מתחת ידו, רק אדרבא נראה כמושל יותר, להטיל זוהמתו גם באשה ישראלית צדקת כזה. אבל הכל לפרסם ישועת אלהינו, דגם שם הוא המנהיג ואין עוד מלבדו כלל. ואף דהוא היה חפץ ושמח בהאבדן ישראל לא עלתה בידו, ובעל כרחו הוכרח אדרבא לרומם קרנם. וזהו לשם, כאשר מתפרסם ממשלת מלכותו גם באפסי ארץ היותר גרועים.

אות נג

(תהלים יט, ט), דהישרנות מוליד שמחה בלב, כי תומת ישרים תנחם, והולך בתם ילך בטח, ואין חסר כלום, ועל כן לישרי לב שמחה. [ב] **ובתענית** (טו, א) אמרו לא הכל לאורה ולא הכל לשמחה, צדיקים לאורה וישרים לשמחה כו', פירוש צדיק הוא המוגדר במעשיו, אף שהלב אינו שלם וישר עדיין, מכל מקום מגביר שכלו על יצרו לבלי יגרר אחריו, וזהיר במעשה בפועל כל רמ"ח מצוות עשה ושס"ה מצוות לא תעשה. והמעשים מביאים קדושה ללב, דעל כן מברכין אשר קדשנו במצותיו, פירוש קדושה בכל מקום הוא הבדלה, להבדיל ולהפריש הלב

[א] **ענין משנכנס** אדר מרבין בשמחה (תענית כט, א), והרי בניסן עיקר גאולת ישראל, ובסיון קבלת התורה, ובסוכות זמן שמחתינו, ולא נאמר על ידי זה על כלל החודש מרבין בשמחה. וגם מה הלשון מרבין, משמע די ששמחה תמיד אלא דאז מרבין בה, ואיזה שמחה תמידית יש לישראל בהיותם בגלות, ונאמר אל תשמח ישראל אל גיל וגו' (הושע ט, א). אבל ודאי הכונה על שמחת ישראל בה' מעוזם, כמו שנאמר שמחו בה' וגילו צדיקים והרנינו כל ישרי לב (תהלים לב, יא), והוא שמחה של מצוות ותורה, כמו שנאמר פקודי ה' ישרים משמחי לב

מפני ריבוי הקליפה הסוככתה. אבל רבי מאיר היה יכול להבדיל ולהפריד התוך מהקליפה, כי הוא היה מלא אור כשמו, שעל כן בתורתו כתוב כתנות אור בא' (ב"ר ס"ו פ"ב), שגם הלבוש של עור מלא אור, והוא כמו אור האבוקה שמושך אליו כל אור קטן שמתקרב לו, כך היה יכול למשוך אור הפנימי שהיה ב'אחר' אליו. ועל כן יש להרהר בתשובה קודם הלימוד, דאז נקרא צדיק כמו שאמרו בקידושין מ"ט ב', וזוכה לאור הזרוע, שיהיה נזרע מה שילמוד בקרב לבבו, להצמיח אורה מרובה בקרבו, להיות על כל דרכיו נוגה אור, שלא יכשל מעתה. ולעולם אין הלב מאיר לגמרי אלא מתוך השגת דברי תורה אמיתיים המתחדשים בלבבו, וחכמת אדם תאיר פניו. וכן האור שנברא בששת ימי בראשית גנוז לצדיקים, ורצונו לומר אור ההשגה שהיה ראוי לאדם קודם החטא, יוכל לזכות לה גם כן אחר שיחטא וישוב. ואף דעיקר שם צדיק היינו צדיק מעיקרו, מכל מקום גם בעל תשובה נקרא צדיק גמור כנוצר, לפי שהתשובה עוקרת החטא למפרע, דוגמת התרת נדר על ידי החכם, והוא כאלו לא חטא מעולם. וכדרך שאומר בימים ההם וגו' יבוקש את עון ישראל ואיננו וגו' (ירמיהו ג, כ). וכל השגה מכונה אור, שהוא מאיר לאדם בכל ענינים, כמהלך במקום אורה שרואה בטוב דרכו שלא יכשל, מה שאין כן במבואות האפלות. וזהו הראוי לצדיקים, אשר זה מדרגתם בהגדרת מעשיהם, לשמור רגלם מלכד.

[ד] אבל השמחה אינו אלא בהש"י מה שהוא דבוק בו, ואפילו עדיין אינו דבוק ואפילו מרוחק לגמרי, רק שמכל מקום מבקשו וחפץ לידבק בו, נאמר ישמח לב מבקשי ה'. ועל ידי

מחמדות עולם הזה, ועל ידי זה זוכה לאור הזרוע, שהוא השגת חידושין דאורייתא מתורה שבעל פה המאירים ללב. כי אורה זו תורה, ותורה שבכתב היא האמת אשר מארץ תצמח, שהיא כזריעה בלבבות בני ישראל, להצמיח מתוך לבבם הרבה מאוד תוספות מרובה על העיקר. וכמאן דאמר בגיטין (ס, ב) רוב תורה בעל פה, וגם מאן דאמר רובה בכתב לא פליג אמציאות, רק סבירא ליה כיון דליכא מידי דלא רמיזי באורייתא והכל נדרש מתוך הכתובים, וכיון דאתיהיב למידרש, כמאן דכתיב מפורש דמי, קרי ליה רוב בכתב, וכיוצא בזה כתבו המפרשים. אבל ודאי עצמות הכתב דבר מועט מאוד, ועיקר מה שנאמר ארוכה מארץ מדה (איוב יא, ט), הוא מצד ביאורה שבעל פה, הנצמח מלבבות בני ישראל על ידי אור שבכתב הזרוע בהם. ואמיתות תורה שבעל פה, מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש שיהיה בו כדי להאיר הלב מאפלתה, אינו אלא לצדיקים, דלרשע אמר אלהים מה לך לספר חוקי, ואם אין דומה למלאך אל יבקשו תורה מפיהו.

[ג] ורבי מאיר דגמר תורה מפומיה דאחר תוכו אכל כו'²⁷⁵ (חגיגה טו, ב), היינו דפנימיות ישראל עמך כולם צדיקים, וכמו שאמרו (ברכות יז, א) גלוי וידוע שרצונו וכו' ומי מעכב כו'.²⁷⁶ וכמו שכתב הרמב"ם (גרושין ב, כ) בטעם כופין עד שיאמר רוצה אני, דעצם רצונו באמת כן וכופין רק למנוע הסתת היצר שהוא חוץ מאמיתות רצונו והוצי הסוככים לאסא. ועל כן גם בהשגת התורה שבעל פה דאחר היה תוך הראוי להיות נאכל, מצד הפנימיות שבו שהוא צדיק. דכל רשעותו רק מהשפה ולחוץ מצד היצר הרע, וזהו קליפתו שזרק. ולעצמו לא האירה תורתו,

275. חגיגה טו, ב: "ורבי מאיר היכי גמר תורה מפומיה דאחר? והאמר רבה בר רב חנה אמר רבי יוחנן: מאי דכתיב: (מלאכי ב) כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך ה' צבאות הוא? אם דומה הרב למלאך ה' צבאות - יבקשו תורה מפיהו. ואם לאו - אל יבקשו תורה מפיהו! אמר ריש לקיש: רבי מאיר קרא אשכח ודרש (משלי כב) הט אונך ושמע דברי חכמים ולבך תשית לדעת. לדעתם לא נאמר, אלא לדעת. ומסיימת הגמרא: "רבי מאיר רמון מצא, תוכו אכל, קליפתו זרק".

276. ברכות יז, א: "רבי אלכסנדר בטר דמצלי אמר הכי: רבון העולמים, גלוי וידוע לפניך שרצונו לעשות רצונך, ומי מעכב? שאור שבעיסה ושעבוד מלכות. יהי רצון מלפניך שתצילנו מידם, ונשוב לעשות חוקי רצונך בלבב שלם".

הצדיק זוכה לישרת לב, ועל כן אחר שזכר מדרגת ישרי לב, חזר להזכיר הצדיק ואומר שמחו צדיקים בה' וגו' (תהלים צו, יב), דגם הם מגיעים למדרגת השמחה, אלא שאינו מצד עצמם, רק על ידי המאור שמחזירם למוטב ולשמוח בה'. כי זהו תכלית ועיקר הכל וכל המכוון בכל התורה כולה ותרי"ג מצוותיה, להיות דבוק על ידם באלהים חיים, ולהשיג אמיתות דבור הראשון ששמענו מפי הגבורה אנכי ה' אלהיך וגו', ונאמר ואתם הדבקים בה' וגו' (דברים ד, ד) דכולם יש להם שייכות בדבקות זה, דחלק ה' עמו. וזהו השמחה תמידית שיש לאיש הישראלי, מה שנוצר יהודי וניטע תוך מטע ה' להתפאר זרע יעקב, דזו שמחה שאין עצב עמה, ואין שום דבר החוצץ ומעכב בעד שמחה זו, מה שזכה להיות לו חלק באלהים חיים.

[ו] **ואפילו** נשתקע במקום שנשתקע והגדיל עוונות לאין שיעור, עדיין לא ניתק ונכרת דביקות שרשו במקורה, שהוא דבר שאי אפשר בזרע יעקב אבינו ע"ה שהיתה מטתו שלימה, ולא ידח ממנו נדח. והוא על דרך שאמר דוד המלך ע"ה בשם כלל הכנסיה בהיותם בתכלית הירידה והשפלות, גם כי אלך בגיא צלמות לא אירא רע כי אתה עמדי. שאפילו הולך בדיוטא התחתונה שבמבואות האפלות דהשתקעות חמדות עולם הזה והבליו, שהם דמיונות של תוהו ועד ארגיעה, ומכונים בגיא צלמות, לא אירע רע כלל מאחר דאתה עמדי, אפילו אפום מחתרתא, אם כן הוא יישר אורחותיו. וזהו השמחה שצריך להיות לאדם בעבודתו, כמו שנאמר עבדו את ה' בשמחה (תהלים ק, ב), אע"פ שצריך להיות גם כן ביראה וגילו ברעדה, מכל מקום לא יזוז שמחה זו גם כן מנגד עיניו, מה שהוא זוכה לעבוד להש"י, והיש שמחה גדולה מזו. והצדיקים עושין מאהבה ושמחין ביסורינ גם כן (שבת פח, ב), מאחר שמכירין שהכל מהש"י ולא במקרה ח"ו, רק כאב המכה את בנו להישירו, או הרופא שעושה דברים מייסרים

אור תורה ונר מצוה יוכל לזכות לשמחה זו גם כן, כי מאן דאחיד באורייתא אחיד בגופא דמלכא (זהו יתרו פה, ב), והמאור שבה מחזירו למוטב, אפילו אותו עזבו ח"ו כמו שאמרו במדרש איכה (פתיחתא ב). דעל ידי זה מעורר לבבו לבקש ה' אלהיו, ואז זוכה לישרת לב. דכל הישרות שבלב אינו אלא התמימות עם ה' אלהיו, דידוע שיש בורא ומנהיג ושאין שום דבר חוץ ממנו, וזה מפשט כל עקמומיות שבלב. ואף אם עדיין היצר כרוך בעקבו ואיננו מוגדר במעשיו כצדיק גמור, על זה אמרו (ברכות סג, א) בכל דרכיך דעהו אפילו לדבר עבירה, והוא יישר ארחותיך. ובעינן יעקב שם הגירסא היינו דאמרי אינשי גנבא אפום מחתרתא רחמנא קרי, רצה לומר דרוב גנבי ישראל הם בכלל נקראים ישרים, כמו שאמרו בפרק רבי עקיבא (שבת פח, ב) אנן כתיב בן תומת ישרים. כי כולם מאמינים בני מאמינים, והאמונה התקועה בקרב כל איש ישראלי דהכל מהש"י היא הגורמת לו ישרת לב. ואפילו שהיצר רע גוברו ומחטיאו במעשה הוא לא זו מאמונתו, וגם שם רחמנא קרי, אלא שהיצר מעורר עיניו ולא ידע שזה דבר עבירה. ואף דסוף סוף הוא תועה מדרך הישר, מכל מקום על ידי זה הש"י מיישר אורחותיו, והוא הנקרא ישרי לב הזוכה לשמחה. אף על פי שאינו זוכה לאורה זו תורה שתהא מאירה עיניו ולבבו, כל זמן שלא נטהר במעשיו. מכל מקום זוכה לשמחה בה' על ידי התורה, מה שלא זכה לה הצדיק גמור, שאין לו ישרות לב, שלבו דואג בקרבו תמיד.

[ה] **ואע"פ** שהם שתי מדרגות שונות, מכל מקום הם באמת נמשכים זה מזה וכלולים יחד. ואיחר ישרי לב, דמתחלה כל אחד צדיק ואח"כ בא לישרת לב. ומה דכל ישראל ישרים הוא לפי שכולם צדיקים גם כן. אלא שמכל מקום מדרגות מדרגות הם, ויש שזה גובר בו והוא העיקר אצלו להיות צדיק במעשיו. ויש שהישרות לב גובר בו. ומכל מקום סוף סוף גם

שבשמים, ועל כן הוא נכוה. אבל מכל מקום פעל התקררות אצל אחרים, שלא ייראו עוד ללחוס, והם באו בזמן מאוחר בימי השופטים, ואז לא נכוו עוד, ועל כן נצטוינו לזכור זה למחותו.

[ח] ואמרו ז"ל (מד"ת תצא ד) אתם זוכרין אותו מלמטה ואני מוחה מלמעלה, דעל ידי הזכירה הוא נמחה. כי כל כח עמלק שפעל באומות הוא בהתעוררות בהיות הוא הראשית, על ידי אתערותא דיליה נתעוררו כל העמים כולם. כמו באדם על ידי התעוררות מחשבה שבמוחו, אברי המעשה מתעוררים לפעול כמחשבתו. וראשית דישאל הוא הש"י כי אתה אבינו, אלא שאמרו ז"ל (שמו"ר נב, ה) לא זו מחבבה עד שקראה אמי, והיינו כטעם תנו עוז לאלהים, דכך היה רצון הש"י, שיהיה האדם באתערותא דלתתא מוליד אתערותא דלעילא, וכאלו הוא הראשית והאם המולידה אתערותא דלעילא אח"כ, שמתעורר למעלה כמו שהוא מתעורר. והזכירה הוא התעוררות המחשבה, ועל ידי זה נגמר הפעולה מלמעלה, כי על ידי זה נעשים ישראל הראשית דלמעלה, כאשר יש בהם אתערותא זו למחות זכר עמלק, היינו שלא יהיה שום ראשית והתעוררות לרע כלל בעולם, שזהו ביטול היצר דלעתיד. וכל זמן שעמלק קיים דיש מציאות ליצר, אלמלא הקב"ה עוזרו אינו יכול לו, ואם כן הש"י הוא הראשית. וכמו ביציאת מצרים ומתן תורה דקול דודי בא באתערותא דלעילא. ובעולם הזה לא היתה מציאות הראשית, ויש עדיין מציאות לראשית דרע. ומחייית הראשית דרע היא גאולה העתידה, אמרו ז"ל (סנהדרין צו, ב) דאינו אלא בתשובה, היינו באתערותא דלתתא דוקא, ועל ידי גודל השתוקקותם למחות שורש היצר דהוא ענין הזכירה דעמלק, על ידי זה יפעלו למעלה שהש"י כן, כי על ידי זה נעשו הם הראשית דטוב בעולם הזה. וממילא שוב אין מציאות לראשית דרע כלל, וכל הגוים נעשים גרים גרורים.

להחולה כדי להחיותו, דודאי אע"פ שמיצר הוא עכשיו, שמח לאחר זמן. והמבין ומכיר - גם בשעת מעשה הוא שמח. ובשמחה זו שנוהגת אצל איש היהודי תמיד, ואין זו ממנו בין בטיבו בין בעאקו ובכל חילופי הזמנים, בה מרבין משנכנס אדר, שהוא החודש שנהפך מיגון לשמחה, דהמן חשב לעקור שורש היהדות לגמרי שלא יזכר שם ישראל עוד, מה שלא היה כן לפניו בגלות מצרים ובכל ופרס דרק שעבדום.

[ז] דזהו שורש עמלק שנצטוינו למחותו ולאבד כל זכר לו, מדה כנגד מדה. כי הוא גם כן שנודווג לישאל ברפידים שיצא עליהם ללחוס עמהם, מה שלא עשו כן אז עדיין שום אומה. דמצרים היו ביניהם ושעבדום, ומלחמת סיחון ועוג והשאר הוא מה שקרבו עליהם ונלחמו כנגדם. אבל הוא יצא כנגדם, וחשב כי עתה שכבר יצאו ממצרים והם כולם יחד במקום אחד, יוכל ח"ו לעקור את הכל. שזה היה רצון עשו זקינו גם כן נגד יעקב. ולא עלתה בידם, דאע"פ שצופה רשע לצדיק וגו' הקב"ה לא יעזבנו בידו (סוכה נב, ב). ומכל מקום מדנצטוינו למחותו שמע מינה דפעל איזה דבר, דאם לא עלתה בידו כלום כמו לעשו, מה שייך זכור את אשר עשה וגו'. ואף דבאומות העולם מחשבה רעה הקב"ה מצרף למעשה (כמ"ש ירושלמי פ"א דפאה ה"א), היינו להענישם, אבל לצוות לישראל לזכור על כרחך דעשה איזה דבר נגדם. והיינו מה שנאמר אשר קרך, ודרשו רז"ל (מד"ת תצא ט) אע"פ דנכוה בה קיררה בפני אחרים. היינו דלולא מלחמתו אז לא היו שום אומה ולשון מתעוררים להתגרות בישראל, כי רעדה אחזתם ונפל פחדם עליהם. רק על ידי התעוררותו ללחוס, והוא ראשית גוים ושורש של כל האומות, נולד התעוררות זה בכל האומות. ואף דהוא נכוה, כי בא בזמן שהיו בתכלית המעלה מוכנים לקבל תורה, ואף דלשעה רפו ידיהם ברפידים לא היה אלא כרגע, ותיכף שבא עליהם שעבדו לבם לאביהם

שמעליונים, אבל טיט הוא חותם גופני לומר דנחתם רק בעולם הזה. ומצד דכביכול היה אז במדרגת שינה וכאלו ח"ו עזב את הארץ, היה נחשב זה גם כן לחותם. וזה החותם אפשר להיות נשבר בקל, כאשר יעירו ויעוררו את האהבה דבאתערותא דלתתא לעורר אתערותא דלעילא, ומתגלה כי אין עוד מלבדו ומלכותו בכל משלה, ואין עוד מקום לחותם טיט כלל. ונמצא דהסרת הטבעת הוא ממש ההיפך מארבעים ושמונה נביאים, שהיו אתערותא דלעילא לעורר אתערותא דלתתא, ולא הועיל, והסרת טבעת הוא סילוק האתערותא דלעילא לגמרי. ואז בזמן הסרת הטבעת היתה תכלית תוקף השינה, דעל ידי זה נתעורר המן לומר ישנו עם אחד וגו', כדברי רז"ל (מגילה יג, ב) ישנים מהמצוות. דאף דפושעי ישראל מלאים מצוות כרמון, הוא רק מצד שורש נשמתם חלק אלהי ממעל המעוררם, וכאשר זה היה בשינה היו הם ישנים מהמצוות.

[יא] והיה בהכרח לאתערותא דלתתא לגרום אתערותא דלעילא, וזה הועיל יותר, דעל ידי הריחוק מתעורר שורש האהבה יותר, כידוע דכאשר הבן עם אביו יחד בתמידות האהבה כבר בהרגל ולפעמים יוכל לוותר קצת נגדו. אבל כאשר הוא בריחוק ומתעורר בלבו זכרון אהבת אביו הוא בתוקף עצום יותר, שמצד הריחוק העצום צעק לבם אל ה' להתקרב יותר. וזהו ענין מלך קשה כהמן המעורר בתשובה, שהוא תכלית תוקף עומק ראשית דרע, המשכיח לגמרי הראשית דטוב בגדר שינה גמורה. ואז ויקץ כישן ה' כגבור מתרונן מיין, כי כל שיקועים דעולם הזה נקרא שכרות מיין, כמו שהיה באדם הראשון למאן דאמר (ב"ר יט, ה) ענבים סחטה, ובנח,²⁷⁷ וכמו שנאמר כוס ביד ה' וגו' (תהלים עה, ט), שמשקה כל האומות ומשכרם. אלא שהם נשארם כך בשכרותם, אבל ישראל הם מתעוררים משכרותם ומתפתים

[ט] וכמו בימי המן רבים מעמי הארץ מתיהדים כי נפל פחד וגו', על ידי שאבד הראשית שלהם. והמן הוא נתגבר יותר מעמלק, שכבר הוציא גזירה כתובה וחתומה, ואמרו ז"ל (אסת"ר ז, יג) דנחתם בטבעת מלכו של עולם גם כן, רק שהיה בחותם של טיט. והיינו כמו שאמרו ז"ל (סנהדרין סם) אלעתיד, דאם אין עושין תשובה הקב"ה מעמיד מלך קשה כהמן, וכמו שאמרו (מגילה יד, א) דגדולה הסרת טבעת מארבעים ושמונה נביאים, דעל ידי זה שבו. והנביאים שבאו בדברי ה' זהו אתערותא דלעילא, שהש"י בא לעוררם בהיות הוא הראשית שלהם, ולא הועיל כי הש"י ברא הבחירה על ידי כח היצר המעלים דבר זה שהש"י הוא הראשית, ועדיין לא הוטהרו מיצר רע החפץ להפרידם מדיבוקם באלהים חיים. ואין מניח שיצא לפועל ממש במעשה, כפי מה שהוא במחשבת עומק ראשית שלהם, עד הסרת הטבעת, דכבר אמרו ז"ל (זח"ג קט, א) דהמלך סתם במלכו של עולם מדבר, שהוא כביכול הסיר טבעתו ונתנה להמן. היינו דודאי חלילה שיעלה על הדעת העליון יתברך שמו להשמיד שורש ישראל אשר בחר לו לסגולתו. ועל כן אמרו ז"ל (מגילה יב, א) על זה דהיה רק לפנים, והיינו דהחותם שלמעלה לא היה מלכו ועל ידי פמליא של מעלה, רק שמסר טבעתו להמן שהוא יחתום מה שירצה. כידוע מה שאמר המן אלהיהם ישן (אסת"ר ז, יב), שהיה אז בגלות בכל דוגמת שינה, כאלו נסתלק עינא פקיחא דהשגחתו ח"ו בתחתונים, דעל זה נאמר עורה למה תישן וגו' (תהלים מד, כד), והרי זה כאלו הסיר טבעתו ונתן הממשלה להמן לעשות כרצונו, כי הוא סילק השגחתו.

[י] וזה נקרא חותם של טיט, היינו חותם שמצד עולם הזה עפר מן האדמה. מה שאין כן חותם שלמעלה כשנגזר ח"ו, הוא חותם של דם, שהוא הנפש דבו משכן נפש הרוחנית

277. בראשית ט, כ-כא: "ויחל נח איש האדמה ויטע כרם, וישת מן היין וישכר, ויתגל בתוך אהלה".

לגמרי בעומק ראשית הרמוז בקוצו של י' (זח"ג סה, ב), וכולו חד.

[יג] ובאדר הוא כח ההגעה לזה על ידי המלך קשה כהמן, ולפיכך טעה המן וחשב שיצליח אז, כי ראה שגזירתו מצלחת בחודש זה. וההצלחה האמיתית מגזירה הוא כאשר פועלת בקרב לבבות בני ישראל תשובה, ומביאה ישועה וביטול הגזירה, דזה טעם (כתובות ג, ב) גזירה עבידא דבטלה, ששמעתי פירושו דעשויה לכך כדי שיבטלה. והוא חשב דמיתת משה הוא הסתלקות הדעת לגמרי, ונשאר בשינה גמורה וכשכרות האומות שאי אפשר לעוררם. ובאמת הרי בו נולד גם כן, ואם כן אדרבא חודש זה מוכן להתגלות הדעת, ועל כרחך גם מיתתו לא היתה הסתלקות, דאיך אפשר שהחודש המוכן להתגלות יהיה מוכן להפכו גם כן. ועל כרחך דגם הסתלקותו אינו הסתלקות גמור, רק מצד מראה עיני בשר, אבל באמת אדרבא גם זה התגלות, ועוד יותר, שאין צריך להיות נגלה בפועל גמור עוד, דדי גם שיהיה בהעלם כי כבר נחקק דבר זה במעמקי לבבות בני ישראל, כטעם שביק חיים לכל חי שמניח חיותו להם, אלא שאצלם הוא בהעלם. אבל מכל מקום הוא בהתפשטות יותר, ושאף בהעלם יש בו דעת הגמור.

[יד] וזה טעם חייב לבסומי עד דלא ידע והעדר הדעת, ונקרא ביסום ולא שכרות, דעל ידי שכרות כל שלחנות מלא קיא צואה כהתעות שיכור בקיאו. אבל ביסום אדרבא משמעו ריחו טוב ובושם, וחמרא וריחני פקחין (יומא עו, ב), לא כשכור שהוא כשוטה לכל דבר. ואף דלא ידע בין (ארור המן לברוך מרדכי, מגילה ז, ב), מכל מקום הדעת הוא בהעלם, וכפי תוקף הריחוק שיש מניסן עד אדר נדמה לריחוק גמור, אבל באמת הוא אדרבא חוזר על ידי זה לעומק ראשית, בסוד נעוץ סופן בתחלתן. ועל כן אז הוא ריבוי השמחה, כידוע שהשמחה הבא מבן שהיה בריחוק הרבה מאביו ונתקרב אליו, ששמחתו עצומה הרבה יותר מהבן שהוא עמו

ביינם, כי יש בהם מדעת קונם (עירובין סה, א), ודעת נקרא ההשגה שבפנימיות והעלם, כטעם משה מלגאו, דעל כן דעת זה רוח הקודש כמו שכתב רש"י פרשת תשא (לא, ג), שהוא השגה נעלמת שמצד דיבוק הנשמה במקורה וראשיתה, ואף בעת השינה והשכרות הם דבוקים באמת בראשיתם, רק שהוא בהעלם בעולם הזה.

[יב] וזה ענין חודש אדר, שבו נולד ומת משה רבינו ע"ה, שהוא שורש הדעת דישראל, ולידתו הוא התגלות הדעת בעולם, ומיתתו הוא הסתלקותו שנשאר בהעלם. כנודע דכל אורות שנתגלו בעולם הזה, אף דנסתלקו היינו מן הגילוי, אבל לא נסתלקו לגמרי רק נשאר בהעלם. ושנים עשר חודש הם שנים עשר מיני התחדשות שיש ללבנה, הרומזת לכנסת ישראל כנודע, וניסן הוא ראשית התחדשותם, שבו היתה ראשית התגלות אומה הישראלית, שיצאו מעבדות לחרות להיות לעם מיוחד בפני עצמו. ואדר הוא האחרון שבמיני התחדשות, אחר שכבר עברו כל מיני שינויים דתקופת השנה, הוא מעותד לחזור להתחלה ונקודה הראשונה, ולא פעלו בו כל השינוים כלום. ואדר הוא המחזיר לניסן שבו הוא כח זה דהחזרה, אחר שעבר כל מה שעבר, ונתרחק מההתחלה תכלית הריחוק האפשרי ובקצה האחרון, הוא מחזירו שנית להתחלה, ורחוקים נעשו קרובים בתכלית הקירוב, עד שחוזר להתחלה עצמה. וזהו בכח הדעת המחבר חכמה ובינה ריעין דלא מתפרשין, אע"פ שבתולדותיהן הם מתפרשין ומתרחקין לפעמים, זהו מצד ההתגלות בעולם הזה, דאין השם שלם כל זמן שעמלק קיים, להיות ניכר התכללות התולדות באבות איך כולו חד. ונראין אותיות י"ה שהם אבא ואמא לשם נפרד בפני עצמו, שאין לו חיבור עם זכר ונקבה, וזה שמי לעלם כתיב (שמות ג, טו), דבעולם הזה הוא נעלם, איך כולו חד באמת, כמו שיהיה לעתיד ה' אחד ושמו אחד, דיהיה כנסת ישראל וה' אחרונה דבוקים

וגם קדושתם קביעא וקיימא. ולכן אומר בפורים לשון ונוח וגו' (אסתר ט, טז-יח), שקראו מנוחה ונייחא כמו שבת, כי כל זמן שאדם צריך השתדלות ופעולה אין לו נייחא, ועל כן עולם הזה הוא מלא טרדא, וכשמת נח נפשיה, ועולם הבא הוא יום שכולו שבת ומנוחה, דצדיקים יושבים בו,²⁷⁸ דהיום לעשותם ומחר לקבל שכרם (ע"ז ג, א) ושבת הוא מעין עולם הבא, ופורים גם כן אין צריך שום השתדלות, דגם כשמבוסס ועד דלא ידע דבוק בהש"י, כי יש להם נייחא מאויביהם היצר הרע על ידי מחיית עמלק. ומכל מקום אינו דומה, דמצותו השביתה, וזהו עיקר קדושתו הקביע וקיימא, על כן אינו נתלה בסיהרא כלל. אבל פורים אדרבא עיקרו נתלה בסיהרא, רק שהוא העושה מסיהרא שמשא, שגם היא אור קבוע וקיים ואין בה העלם.

[יז] וידוע דעשרים וארבע שעי מיכסי סיהרא לגמרי (ר"ה כ, ב), ויום ט"ו הוא אמצע החודש מכ"ט י"ב תשצ"ג, ואם ננכה שעות ההעלם דמכסי כאשר אין שם העלם יום י"ד הוא האמצע. ועל כן היהודים הפרזים שהם רוב ישראל דלא מיגניין מעמלק (מגילה ה, ב), מקדימין לענין הנייחא בי"ד, שכבר יש להם מנוחה, כי יתרון האור מן החושך, וכפי תוקף החושך כן תוקף האור. והתגלות אור שבהעלם, כפי גודל ריחוקם מתגדל השמחה ומתרבה ביותר עד שאין העלם, ועל כן י"ד הוא האמצע ואשלמותא דסיהרא. אבל המוקפים דמגניין ומוגדרים משורש היצר רע דעמלק, ואינם כעיר פרוצה אין חומה אשר אין מעצור לרוחו, הם צריכים מלחמה יתירה נגדו, כי הגדול מחבירו יצרו גדול ממנו (סוכה נב, א), לפי שהוא יכול לנצחו, דאין הקב"ה מנסה אלא קנקנים שלימים (ב"ר לב, ג). ולפי שהם אין להם לב יודע מרת נפש כל כך, על כן אין ממהרים כל כך

תמיד. וזהו הריבוי שמחה דאדר שהוא מיד שנכנס, כי כל קדושת הזמנים הוא שבאיזה זמן נקבע אותו אור וקדושה שהאיר בו מאז, דנשאר הרשימו שבו בהעלם קבוע וקיים כל ימי עולם. כמו בנפש בהסתלקות הצדיק מכל מקום אורו נשאר עוד בהתפשטות יותר. כן בשנה ובזמן כל יום שנקבע בו פעם אחת, אף שנסתלק, אורו נשאר בהעלם עוד בהתפשטות יותר, בכל נפשות מישראל כולם. והתגלות אור דפורים הוא התגלות זה שגם בהעלם יש אור.

[טו] וזהו ענין שדרשו (מגילה טז, ב) ושמחה זה יום טוב, דעל ידי פורים זכו לקדושת כל הימים טובים בשלימות יותר, ולשמוח בהם יותר. כי ענין כל היום טוב הוא שיש באותו יום בהעלם, האור שהיה בו כבר בגילוי, ופורים הוא גילוי דבר זה שיש אור בהעלם אף שאינו מגולה, ועל כן התחיל הרגשת שמחת פורים מתחלת החודש. כי חודש זה הוא תכלית ההעלם, ובו וממנו נצמח תכלית הגילוי, דבכל שנה ניסן שאחר אדר הוא הגילוי הנצמח מן ההעלם, שמתגלה עוד יותר. וגילוי דאדר הוא שגם ההעלם אינו העלם. ועיקר התגלות זה הוא בי"ד וט"ו דאז קיימא סיהרא באשלמותא, אבל על ידי אור זה דנתגלה דאין העלם, אם כן גם מיד שנכנס החודש בהיותו באתכסיא גם כן מרבין בשמחה, והולכין עד יום י"ד, שהוא תוקף השמחה והתגלות הגמור להעלם שבהעלם. ולמוקפים הוא בט"ו דאז הוא עיקר אשלמותא דסיהרא, וכמו שנקבע פסח וסוכות בט"ו, דכל קדושת המועדות תליא בסיהרא, וישראל מקדשי לזמנים בקידוש החודש, ועל כן עיקרם באשלמותא.

[טז] ופורים גם כן מכלל קדושת הזמנים, רק לפי שהוא קדושת ישראל שמצד ההעלם, דהוא התגלות דגם כל מעשינו פעלת לנו, ושאין ישראל ניתקים לעולם ואפילו רגע אחד מהש"י,

278. ברכות יז, א: "מרגלא בפומיה דרב: לא כעולם הזה העולם הבא, העולם הבא אין בו לא אכילה ולא שתיה ולא פריה ורבייה ולא משא ומתן ולא קנאה ולא שנאה ולא תחרות, אלא צדיקים יושבין ועטרוניהם בראשיהם ונהנים מזיו השכינה".

דישראל נמשך משורש עמלק, שהיה מחתך מילותיהם ואומר טול מה שבחרת (מד"ת תצא ט), דמקטרג על מה שהש"י בוחר בזרע ישראל, והבחירה הוא מצד שרשם ותולדה דמספר את רובע ישראל, ובהיותו בן שמונה יום דאין יודע עדיין כלום, נימול להש"י ונבחר לחלקו. ועמלק שהוא הראשית דגוים, ושורש הנעלם דרע טרם שיצא לפועל והתגלות, הוא נגד שורש הנעלם דטוב. וכל ריבוי דישראל שהם חלקו ונחלתו יתברך, אינו כריבוי דעכו"ם שהוא התרבות גופות כריבוי דסוסים וחמורים, רק הם ריבוי נפשות קדושות השייכים לחלקו יתברך. ועל ידי קטרוג עמלק מונע ריבוי זה, וזהו שאין השם שלם שמונע הולדת התולדות מהאבות. ועל ידי מצוות היום שמתחברים ארבע אותיות השם, זוכה להולדה. ומקדימין המגילה עוד מבערב שהיא העיקר, ואח"כ משלוח מנות ומתנות לאביונים שהם שני הה"ץ המקבלים, כי ה'י' כלול בו כל מיני השפעות היוצא לפועל בכלי הקיבול, וה'י' הוא השפעה הנעלמת מחכמה עליונה, וזהו אח"כ במצות הסעודה במשתה ושמחה ועד דלא ידע, בלא הרגש ידיעה מושגת בשכל אדם. ורק אחר שנשתלם בשלוש אחרונות שהם בפעולה, אז מתגלה בשלימות האור שבהעלם, בלי פעולת מצוה גורמת אור ככל מצוות מעשיות. דפעולת משתה אדרבא גורמת העדר ידיעה, אלא שאין צריך עוד לשום ידיעה כלל, כי קדושת ישראל הוא מהריון ומבטן, עוד בטרם ידע מאוס ברע ובחור בטוב. ועל ידי זה הלך לו לגמרי קטרוג עמלק, וגורם ההולדה.

[כ] ואע"פ שקבלת העובר הוא בט"ו, מכל מקום אצל הפרזים כבר יש להם כל הניחא בי"ד, אע"פ שעדיין לא קיבלו המילוי והעובר בפועל, כבר יש להם כל הניחא, כי נכון לבם בטוח בה' שהמילוי דט"ו יבוא ממילא, ונמשך מעצמו אחר הי"ד. אבל המוקפים המגדירים עצמם ביותר, אין להם ניחא אלא כשרואים המילוי לעיניהם. וזה טעם (תענית טו, א) לא הכל

בהרגשת השמחה עד אחר ניצוחם כפי מדרגתם. ולפי שלא היה להם העלם גמור מקודם, גם כן לא נתברר אצלם אור זה שאין העלם, ונשאר ט"ו אמצעי, ומכל מקום יש להם מעלה יתירה במה שהם מחו עמלק ביותר.

[יח] ובכל מקום מספר ט"ו הוא נגד שם י"ה שהם הרעין דלא מתפרשין, ו'ה' - ד' הוות, רק בתר דקבילת עוברה הוא הנקודה שבתוכה נעשה ה' (זח"ב ספרא דצניעותא קעח, ב). וי"ד הוא חבורם קודם קבלת העובר, היינו הולדתן זכר ונקבה, שהוא יציאת הדבר לפועל בשלימות, שזהו בט"ו. ועל כן כולם צריכים להיות עושים שני הימים, רק אצל אלו י"ד עיקר ובו עושין מצוות היום, שהם ארבע נגד אותיות השם, משלוח מנות ומתנות לאביונים נגד שני הה"ץ, שרומזים למקבלים המקבלים שפע מהמשפיע, ה' ראשון הוא רעהו מתריץ רעין, ו'ה' שני היא דלה ואביונה, ובכל מקום דל ואביון בכנסת ישראל הכתוב מדבר כידוע (ב"ר עא, א). והמגילה הוא הרשום בכתב אמת, היא מדת אמת ליעקב, דהיא סוד ספר התורה, וכן מגילה נקראת ספר כאמיתה של תורה (מגילה טז, ב), ועל כן מתחלת ב'י' ומסיימת ב'ו', והוא הבריה התיכון המבריה מקצה אל הקצה, שבו הוא עיקר התגלות האור שמתוך החושך. ועל כן מתחיל במלת ויהי המורה צער (מגילה י, ב), כצדיקים שתחלתן יסורין (ב"ר סו, ד) וסופן שלוה הוא מלת זרעו, שזהו תכלית השלוה, כמו שנאמר וראה בנים לבניך שלום על ישראל (תהלים קכח, ו), ושלום רומז למדת היסוד שממנה השפעת הזרע, והוא סוף השישה קצוות שרומזת אליו אות ה'ו'. והמן נתפאר ברוב בניו וחשב להאביד בני ישראל, והיה להיפך כי עקרה ילדה שבעה, היא חבור אותיות ו"ה, ורבת בנים אומללה.

[יט] ועל כן יוכלו לפעול פיקוד עקרים ועקרות בפורים, אותם שהיו להם כבר ימים של צער הרבה, על ידי שנעוץ סופן בתחלתן להחזיר הכל למקורן, זוכין לבנים. כי כל עקרים ועקרות

הש"י עמו. וזהו בט"ו, והי"ד טפל אליו, דמכל מקום יש להם הרגשת שמחה קצת ב"ד ובהשגת אור שבהעלם גם כן, לפי שבאמת אדם אין צדיק בארץ אשר וגו', ואצל כל אחד יש גם כן העלם, ומצד ההעלם הוא משיג שמחת י"ד, רק שעיקרו עושין בט"ו, לפי שהאור שבהם מרובה על החושך וההעלם, והוא העיקר. ואין להאריך כעת יותר.

לאורה כו' צדיקים לאורה וישרים לשמחה, כי השמחה הוא כששמח בחלקו יהיה איך שיהיה, וגם כי אלך וגו' ח"ו, אתה עמדי, ושומח בה' ובוטח בו. אבל הצדיקים הם משיגים אורה יותר, אבל אין להם נייחא ושמחה בחלקם, כטעם (ויק"ר כב, ב) אוהב מצוות לא ישבע מצוות. והשמחה שלהם הוא רק אחר קבלת המילוי לגמרי בפועל, שרואה נוכח עיניו איך

אות נד

בעיניך כחדשים. היינו כשידע דאע"פ דהתורה כתיבא ומנחא אין יודע בה כלום, אלא מה שהש"י מאיר לו בה, וכמו שאמרו בשוחר טוב מזמור קי"ט (יד) על פסוק דרך פקודיך הבינני, אל תאמר הרי הם לפניך התבונן אתה לעצמך, אם אין אתה מבינני איני יודע כלום, ושם אח"כ על פסוק (טז) הורני ה' דרך חוקיך, אל תאמר לי הרי הם לפניך למוד מעצמך, אלא אתה הורני שנאמר הבינני וגו', ובכל רגע מקבל אור מחודש. ועל זה ברא השי"ת יצר רע, כמו שאמרו (קידושין ל, ב) בראתי יצר הרע בראתי תורה תבלין, היינו שיהיה כח ההעלם, דעל ידי זה יהיה ניכר החידוש. כטעם והיה אם שכוח תשכח וגו', דאמר והיה שהוא מורה שמחה בכל מקום כמו שאמרו ז"ל (ב"ר מב, ג), דעל ידי זה הוא תוקף השמחה, כשמתעורר הזכרון מתוך השכחה. כנודע המשל מכן מלך שבא מארץ שביו למלך, וגם כשאינו בארץ שביו לגמרי רק שגר בעיר אחרת או אפילו רק בבית אחר או אפילו רק בחדר אחר, כי תענוג תמידי אינו תענוג, וכמו שאמרו ז"ל (נדה לא, ב) בטעם ימי נידות כדי לחבבה על בעלה. וזה כל ענין הגליות שהם הכנה לגאולה, וגאולת מצרים הוא הראשונה נאמר בה החודש הזה לכם ראש חדשים וגו' (שמות יב, ב), ניתן אז להם מצות קידוש החודש, שאז היתה ראשית התגלות החידוש דכנסת ישראל אחר ההעלם, והוא החידוש הראשון שנתגלה בעולם, שעל זה

[א] ענין ראש השנה שהוא חג שהחודש מתכסה בו (ביצה טז, א). פירוש חודש - הלבנה, שהיא סימן לכנסת ישראל שעתידין להתחדש כמותה. כי בגלות הם בהעלם וכיסוי האור, ולפי שכל אור הלבנה אינו מעצמה רק מהחמה נקרא בכל פעם חידוש אור חדש. כי מי שיש לו אור מצד עצמו, כשמתכסה ומתגלה לא שייך שמתגלה אור חדש, שהרי הוא עצמו אור הקודם, רק שהיה מכוסה ונתגלה. אבל בקיבול אור מהזולת, אע"פ שבעת ההעלם נקרא גם כן רק מכוסה, לא שנעדר האור לגמרי, כי שם במקומה מקבלת לעולם מהחמה, רק לעיני שוכני ארץ הוא מכוסה. מכל מקום כשמתגלה אחר הכיסוי נקרא גילוי אור חדש, כי המקבל מהזולת הרי כל קבלה אצלו מצד המקבל הוא דבר מחודש, שאין זה הקודם, שהרי מה שקיבל קודם לא היה מאיר עכשיו, רק מה שהוכרח לקבל מחדש. אלא שאם לא היה העלם וכיסוי לא היה מורגש החידוש לעיני הרואין, מאחר שהיה האור תמידי היה נדמה כאותו אור עצמו, ועל ידי ההעלם ניכר חידושו.

[ב] וכך כנסת ישראל ממש דוגמתו, לית לה מגרמה, רק מה שמקבלים מהש"י ומבקשים ממנו האר פניך ונושעה והאר עינינו בתורתך. כי כל השגת אור בנפשות הוא על ידי התורה, כמו שנאמר כי נר מצוה ותורה אור (משלי ו, כג) כי התורה הוא אור פני מלך חיים דאורייתא וקוב"ה חד (זהר בראשית כד, א), ובכל יום יהיו

שב מארץ שביו לבית המלך. ועל ידי זה זוכים לחג הסוכות זמן שמחתינו, שאז מקריבים שבעים פרים נגד שבעים אומות (סוכה נה, ב), שהם כחות הרע שבעולם הזה, וגם הם נכללו בישראל לטוב. ועל כן כל האזרח בישראל ישבו בסוכות, מאן דהוא משרשא וגזעא קדישא, דרק בבני ישראל לא ידח מהם נדח, ועמך כולם צדיקים, דאע"פ שחטא ישראל הוא (סנהדרין מד, א), ולא ניתק משורש היהדות וגזעא קדישא דיליה. וזהו הישיבה בסוכות שהוא אור מקיף שהש"י מקיפו מכל צד, דמצד המקיף הוא שורש קדושת ישראל, דחלק ה' עמו שאין ניתק כלל, כי המקיף הוא מה שלמעלה משכל והשגת אדם. וזהו חסד נעוריק דישאל לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה, דבני ישראל נמשכים אחר הש"י, מה שלמעלה מהשגתם, ולא חקרו כלל מה יאכלו ומה ישתו במדבר. וזהו כי בסוכות הושבתי וגו' הם ענני כבוד המקיפים אותם (סוכה יא, ב), שזכו על ידי זה להשגת אור המקיף שלמעלה מהשכל. וזהו על ידי התורה שהוא נובלות חכמה העליונה (ב"ר יז, ה), ולוחות אחרונות שקבלו ביום הכפורים. [ה] ולא עשה כן לכל גוי. וכמו שאמר ההוא מינא בשבת (פח, א) עמא פזיזא דקדמיתו פומייכו כו' אי מציתו כו',²⁵⁷ כי האומות אין רוצים לימשך ולקבל על עצמם מה שלמעלה משכלם ושכפי שכלם לא יכלו לקבל זה, ועל כן יהיה זה חטאת כל הגוים אשר לא יבואו לחוג חג הסוכות. ובמצוה זו יהיה בירור הגוים לעתיד, וכמו שאמרו בריש עבודה זרה (ג, א) דהקב"ה מקדיר חמה עד שלא יספיק סיכוך מועט זה.¹³⁶ ואין זה בא בטרונאי דגם אצל ישראל פעמים הוא כך, היינו דגם אצל בני ישראל לא בכל פעם שבוטחים בהש"י וסוככים בו עולה בידם להיות מגין בעדם. וחסד נעורם היה תחלת הקבלה וההמשכה אחריו אף דלא ידעו אם יעזרום, ואז עלתה בידם, אבל אם היה תמיד כן אין רבותא עוד מה שנמשכים אחריו. וגם העמים אז יחשבו כן ויאמרו תנה לנו מראש

נקבע חג הפסח. כי כל המועדות הוא הרגשת השמחה שמצד חידוש אור הש"י, המתגלה ושופע בנפשות בני ישראל.

[ג] וגילוי הראשון הוא זמן חירותינו, היינו השגת אור זה שאדם הישראלי הוא בן חורין, שאינו משועבד לשום כח ולשום דבר לומר שאין יכול לינצל מזה, כאשר חושבים המשוקעים בתאות וכדומה. כי אין לך משוקעים יותר ממה שהיו אז במצרים, כמו שאמרו ז"ל (ויק"ר כג, ב) שהיה גוי מקרב גוי ממש הללו כו',²⁷ וכעובר במעי אם (שוח"ט קיד, ו) שהוא ירך אמו ממש, ועד שאמרו שאלו היו עוד שעה אחת היו ח"ו נשקעים לגמרי עד שאי אפשר לצאת. אלא שזה אי אפשר לנפש מישראל, ובהכרח היה שיצאו אותה שעה מהשיקוע לגמרי. ואז נתחדש אור זה בלבבות דבני ישראל, והוא ההכנה למתן תורה, שאמרו ז"ל (עירובין נד, א) אל תקרא חרות אלא חירות ממלכיות ויצר רע, דהכל אחד, זה בחיצוניות והתגלות בעולם הזה וזה בפנימיות. ויצייאת מצרים היתה קודם מתן תורה, שהוא התחלת החירות בקטנות, כענין לידת הולד שהוא יצא כרגע מאפילה לאור גדול, ומכל מקום הוא עדיין בקטנות וצריך להתגדל לאט לאט, עד שבא לכלל דעת. וזה נקרא בחודש השלישי ביום הזה, כי החידוש האמצעי אינו מורגש שהוא לאט לאט, אבל התגלות הדעת בלב הוא החידוש המורגש וניכר בכל יום תמיד לעין כמראה באצבע. וזהו חג השבועות דמתן תורה אחר ההעלם דימי הספירה, שאלמלי זכו והיה עת הרצון היה כבר נשלם החירות הגמור. ולא יכנף עוד מוריק,¹⁹⁸ שלא יהיה העלם עוד, כי יוכלו להרגיש החידושים. כן על דרך זה גם בכל רגע, על ידי ההתעלות ממדרגה למדרגה, עד שהקודמת יהיה אוכמא לגבי שאחריה, ולא יצטרכו להעלם גמור עוד.

[ד] אלא שגם החטא והוצרכו ללוחות שניות שניתנו ביום הכפורים, דהיינו הכפרה שאחר החטא, ובזה הוא השמחה ביתר שאת כאשר

עם עצם נפש הישראלי אשר היא חלק אלוה ממעל, וכאכסנאי בהאי עלמא. ואם יעורר את לבבו לשוב אל ה' בקל יהיה ננער מעליו כל מעמסת עולי עולם הזה, וכמו שאמרו בשיר השירים רבה (א, ה) על פסוק ששזפתני השמש כי בריחוץ קל מתלבנים. אבל אלו היה כן ח"ו גם לעתיד שאז יהיה ענין ההעלם מתייחס בעצם, כי כבר יכלו כל דמיונות העולם הזה שהם לבושים בעלמא, ויהיה טורח ולא בקל כל כך לשוב ולצאת מההעלם.

[ז] וזה ענין טורח הגשמים, דאע"פ שעיקר קורת רוח הוא בעולם הבא, כמו שאמרו (אבות ד, יז) יפה שעה אחת כו',²⁷⁹ מכל מקום אמרו גם כן יפה שעה אחת בתשובה בעולם הזה מכל חיי עולם הבא. ועיקר השתדלות אדם לאסוף ולכנוס ולהכין לנפשו כל טוב הוא רק בעולם הזה שהוא זמן ההשתדלות, כמו שאמרו (ע"ז ג, א) היום לעשותם ולא למחר. והוא דוגמת ימי הקיץ שאוגרים בו מאכלם ואוספים לבית להכין לימות החורף, ומי שלא הכין אין לו מה לאכול. וסוכות הוא חג האסיף, שאז נשלם האסיפה והשתדלות האדם להכין לנפשו צרכיו בכל ימי הקיץ, שאז הוא זמן ההליכה בדרכים. ועל כן אמרו (סוטה כא, א) על פסוק בהתהלך תנחה אותך בעולם הזה, שאז הוא זמן הילוך האדם ממדרגה למדרגה, והתורה מנחה אותו כמו שנאמר נר לרגלי דבריך וגו'. דאע"פ שהעולם הזה לבוש עב המאפיל האור, מכל מקום על ידי האפלה זו דוקא הוא שיוכל לזכות לצאת לאור גדול, כי יתרון האור מתוך החושך, ועל ידי זה הוא תוקף השמחה והתענוג כאשר בא מתוך צער. וזהו תכלית הטובה כמו שאמרו (ספר יצירה ב, ה) אין בטובה למעלה מעונג, והצער והריחוק אי אפשר רק בעולם הזה מתוך שהוא מנוגב מכל טובה ואור, על כן הוא טוב להילוך שהוא הנידוד, והריחוק בא על ידי הניגוב. אבל

ונעשנה. ותחלה לא רצו כי לא האמינו לימשך אחריו, עד שראו אז האחרית ותקוה טובה של ישראל איך עלתה בידם יתרצו גם הם לעשות. ואז יראה להם הש"י כי אינם בכלל האזרח בישראל הראויים לישב בסוכות, כי לא תמיד הש"י סוכך לגמרי. וזהו החילוק בין ישראל לעמים כמו שאמרו בראש השנה ד' א', עיין שם ברש"י דבור המתחיל כאן בישראל, דגם אם מרעין לו אין קורא תגר, מה שאין כן עכו"ם תוהא על הראשונות, ובוועט בסוכתו ויוצא. ומכל מקום יהיו גם כן מכל אומות גרים גרורים ועבדים לישראל, דמצד העבדות שהעבד טפל לרבו יהיה להם מציאות להיות נטפלים לאזרח בישראל, אותם שיכירו מעלת ישראל ויתרצו להיות עבדים להם. וזה מצד העולם הזה, דהסוכה שהוא דירת עראי רומז לעולם הזה דנקרא אושפיון במועד קטן ט' ב', ובעולם הזה צריך האדם לישב רק בדירת עראי ולא להשתקע. וזהו זמן שמחתנו שבעולם הזה כאשר אנו יושבים בו רק בדירת עראי, ובזה אנו קולטים כל הטוב שבשבעים אומות שהם כל מיני כחות העולם הזה.

[ו] אבל אין זה תכלית השמחה עדיין, רק בשמיני עצרת דאז ה' בדד ינחנו, וכמו שאמרו ז"ל (מד"ת פנחס טז) דעל כן פר אחד, שאמר להם נשמח אני ואתם לבד, ויוצאין מסוכה לישב בדירת קבע. והוא דוגמת חג השבועות שאחר הפסח כמו שאמרו ז"ל (שם טו) דמפני טורח הגשמים לא הרחיקו, היינו לא עשה כלל העלם בינתים, רק ילכו מחיל אל חיל. כי כן יהיה לעתיד שיתבטל יצר הרע, שאינו כעולם הזה דבכל עליה ממדרגה למדרגה צריך העלם וירידה שצורך עליה בינתים, כנודע לאנשי חיל המתקרבים ועולים אל ה'. וזה אפשר בקל בעולם הזה, שאדם הישראלי בו כאכסנאי באושפיוזא ודירת עראי, כי אין עניניו מתייחסים

279. אבות ד, יז: "הוא היה אומר: יפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים בעולם הזה מכל חיי העולם הבא, ויפה שעה אחת של קורת רוח בעולם הבא מכל חיי העולם הזה".

ובלבבך לעשותו (דברים ל, יד). והמחשבה גם כן חלוק לשניים, מחשבה ושכל שבמוח, והרצון וחשק שבלב, אלא שנודע דמוחא ולבא תרין רעין דלא מתפרשין, היינו דלעולם מחוברים יחד, מה שמחשב בו רוצה ובמה שרוצה מחשב, על כן נכללים גם כן בחד בלב, וכמו שנאמר מכל משמר נצור לבך וגו' (משלי ד, כג).

כי בו הוא התגלות המחשבה וגמרה להוציא לפועל, דעין רואה ולב חומד וכלי המעשה גומרים (טור או"ח א). עין הוא בראש נגד המוח ורומז לעיני השכל והמחשבה, וחלקם פעמים לשניים כמו שנאמר לא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם, ונאמר תנה בני לבך לי ועיניך וגו', ואמרו בירושלמי דברכות (פ"א, ה"ה) אי את יהיב עינא ולבא לי אנא ידע דאת דילי. כי עיקר האדם הוא המחשבה שבמוח ולב, ומחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה (קידושין מ, א), ומיד בנתינת עינא ולבא אנא ידע וכו'. מה שאין כן מחשבה רעה דאין מצרפה למעשה נאמר רק לא תתורו אחרי וגו', שלא ימשכו אחרי המחשבה רעה שבמוח ולב להוציא לפועל המעשה, אבל כל זמן שלא יצא למעשה אינו כלום. וזהו גם כן ההבדל בין ישראל לעמים כמו שאמרו בירושלמי פרק א' דפאה (ה"א) כי אצלם הוא להיפך,²⁸⁰ כי הקב"ה לבם של ישראל כמו שאמרו בשיר השירים רבה (ה, ב) על פסוק ולבי ער מקרא דצור לבבי וגו', היינו שמעמקי לבכם באמת דבוק בו יתברך. וכמו שאמרו בפרק ב' דברכות (יז, א) גלוי וידוע שרצונינו לעשות רצוניך ומי מעכב שאור שבעיסה, הוא יצר רע השוכן על שני מפתחי הלב (שם סא, א), רק במקום הפתיחה והתגלות הלב. ולפיכך אם הוא גם בלב טוב ודאי לית טב מינה, שאין מניחו בהתחלה להתפשט כלל. וגם אם שם לא כן, כל זמן שלא יצא בפועל והתגלות, הרי שם בעודו בלב עדיין מחובר

הגשמים נקראים אור בלשון הכתוב (איוב לו, טו), כי אז הוא זמן ירידת השפע מהשמים וביאת אורה לעולם. ועל כן אז אינו זמן ההילוך ומחר לקבל שכרם לא לעשותם, ועל כן לא נתרחק כלל שמיני עצרת מסוכות, כי העליות אז הם תכופים זה לזה בלי ריחוק והילוך בינתיים כלל.

[ח] ונמצא כלל המועדות שתיים שהן ארבע, כי כלל קדושת הזמנים הוא מה דישראל מקדשי לזמנים. היינו שהם בהשתדלותם בעולם הזה זוכים להביא קדושה על עצמם מעין עולם הבא, שהוא יום השבת הרומז לעולם הבא, שהוא הקדושה דקביעא וקיימא מימות עולם מצד הקב"ה בעצמו, והוא נתנה במתנה לישראל. אבל קדושת הזמנים הוא על ידי השתדלות בני ישראל. והשבת נקרא מנוחה שלימה שאתה רוצה בה, היינו מנוחה לגמרי וכמו בעולם הבא שלא יהיה מקום להשתדלות כלל, וזהו השעה של קורת רוח שהוא רצון הש"י. אבל רצון בני ישראל הוא אדרכא בהשתדלות ובשעה אחת של תשובה ומעשים טובים, וכל הצדיקים מבקשים על חיי עולם הזה ואין רוצים ליפרד ממנו, ומבקשים ליחבר ביתך וליתב אושפיזך, אע"פ שיודעים שזה רק אושפיזא וישיבת עראי חפצים בכך, כי חפצים בהשתדלות ועבודת הש"י. ועל כן קדושת יום טוב אינה מנוחה שלימה כשבת, שהרי הותר בה מלאכת אוכל נפש, היינו מה שלצורך האדם, שזהו רצון האדם יותר כשיוכל לעשות גם כן מה שהוא לצורך נפשו. וכך מקדשי לזמנים שיהיה שביתה מכל ל"ט מלאכות דעולם הזה, חוץ ממה שלצורך שמחת יום טוב. כי ההשתדלות הוא דייקא על ידי עניני עולם הזה, ומהם יקחו לעבוד את ה'.

[ט] והנה כלל השתדלות אדם הם בשלושה כחות מחשבה דבור ומעשה, וכמו שנאמר בפיך

280. ירושלמי פאה פ"א ה"א: "מחשבה טובה המקום מצרפה למעשה, מחשבה רעה אין המקום מצרפה למעשה, הדא דתימא בישראל. אבל בגוים חילופין: מחשבה טובה אין הקב"ה מצרפה, מחשבה רעה הקב"ה מצרפה".

שמצד ההתגלות לכד בלי שום דיבוק בפנימיות. כי מה יתרון לאדם בכל רכושו דעולם הזה שהוא רק כמו רגע.

[יב] **ואף** דכל התורה מלאה מברכות עולם הזה גם כן בשכר המצוות, אין זה שילום השכר, רק הוא מה שהש"י בא לסייע לאדם שטוב. כמשפט הבא לטהר מסייעין אותו (שבת קד, א), דעל ידי שיהיה לו פרנסה בריווח ושאר טובות עולם הזה יוכל להוסיף בעבודתו יתברך. ומצד הזה יש חיבור לטובת עולם הזה עם טובה האמיתית המתקיימת לעולמי עד, כאשר על ידי זה עובד הש"י. ונמצא אין השכר טובת העולם הזה כלל, רק כמו שאמרו (אבות ד, ב) שכר מצוה מצוה, שהש"י מסייעו לעשות מצוה אחרת, ונמצא עדיין הוא בכלל היום לעשותם. וזהו הקיבול שכר שמצד העולם הזה, דיפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים בעולם הזה מכל חיי עולם הבא, ומאחר שהש"י מסייעו ומעוררו עוד לתשובה ולמעשים טובים, הרי שכרו בשעות שבעולם הזה. אבל אין זה עיקר השכר עדיין, שהרי גם על אותן שעות עוד עתיד להוסיף לקבל שכר. ועיקר השכר הוא הקורת רוח דעולם הבא שבפנימיות הלב, שבו הוא עיקר שלימות העבודה דבני ישראל.

[יג] **ופירוש** קורת רוח קרירות רוח, אחר שנתחמם בהשתדלות דעולם הזה, שם שנח נפשיה הוא מתנפש ומתקרר מחמימות ההשתדלות, וזהו הנייחא, כיום השבת שבו שבת וינפש ממלאכתו דששת ימי המעשה. וזהו תכלית העונג, כשמתענג אח"כ ממלאכתו, ורואה דלא לריק יגע, וכל אשר עשה הנה טוב מאוד, ושכבר נשלם כל מלאכתו כולה ולא חסר כלום, וזהו תכלית שלימות העונג דעולם הבא, שאמרו ז"ל (שמו"ר נב, ג) על פסוק הולך האדם לבית עולמו, שכל אחד יש לו עולם בפני עצמו, היינו מדת נפשו. דהאדם נקרא עולם קטן, וכאשר השלים כל בנין קומתו על תיקונה ושלימותה הרי התקין לו כל מלאכת עולמו בשלימות, וזוכה לשביטה ונייחא השלימה

למקורו שבמעמקי הלב, וכל זמן שהוא בעולם עדיין דבוק בשורש הנעלם שכולו טוב, על כן לא נחשב רע עדיין אלא כשיצא לפועל בהתגלות ונפרד מההעלם.

[יז] **ואצל** אומות העכו"ם הוא להיפך, כי הם שרשם ברע ועומק לבם כולו רע. רק כאשר המעשה בהתגלות, כשנפרדת מההעלם, טוב - נחשב טוב, אבל מה שבהעלם טוב, כל זמן שלא יצא לפועל הרי עדיין מחובר בשרשו הרע, ולא נתברר ונפרד עדיין שיחול עליו שם טוב. ומה שבהעלם רע ודאי רע גמור, שדבוק גם בשרשו הרע. ולכן כל השתדלות העמים אינו אלא במעשה הנגלית לבד, ועל כן אוכלים שכרם בעולם הזה לבד, שהוא עולם הנגלה. ונקרא מצוות קלות בבבא בתרא דף י' ב', כי חיש קל יעופו ואינם, מאחר שאין להם שורש טוב. מה שאין כן בבני ישראל היום לעשותם ומחר לקבל שכרם (ע"ז ג, א), ושכר מצוה בהאי עלמא ליכא (קידושין לט, ב), אף על מעשה הנגלית בעולם הזה. כי עכו"ם כל מעשיהם אינו אלא מצד ההתגלות, וכמו שאמרו בבבא בתרא שם שאין עושים אלא להתייהר, ובפשיטות טלפיים דעשו ראו שאני טהור.

[יא] **ומכל** מקום אין הקב"ה מקפח שכר כל בריה, ולפי שרוצה להראות עצמו בעולם הזה כפי ההתגלות טוב, על כן שכרו כן רק בעולם הזה, כפי ההתגלות לבד. שבאמת גם בעולם הזה עושר שמור לבעליו לרעתו, ומרבה נכסים מרבה דאגה (אבות ב, ז), ולבו מלא יגון ואנחה. אלא שמצד ההתגלות הוא קבול שכר טוב. אבל בני ישראל עיקר כונתם על הנעלמות, ולעשות רצון קונם לבד, ומה שעושים נגלות גם כן הוא רק מפני שכן רצון הש"י. ואפילו מי שיש לו איזה כונה שלא לשמה, אינו אלא כמחשבה רעה דבני ישראל שאין מצטרפות למעשה, כי עומק המחשבה הנעלמת אינו כן, כי מעמקי לבם באמת דבוק באלהים חיים, וזה כל מגמת מעשיהם והשתדלותם באמת. ולכן אינו בדין שיהיה קבול השכר בעולם הזה, שהוא שכר

התמימות שבלב, והישרות הוא בלב כמו שנאמר ולישרי לב שמחה. ואמרו בתענית (טו, א) לא הכל לאורה כו' צדיקים לאורה וישרים לשמחה, נראה לי כי אורה ושמחה הוא עינוגים הנמשכים מכח העטרות הנזכרות, שאע"פ שהעטרות הם שתיים, לכל אחד העינוג הוא מאותה המבוקת ביותר. ובזה אין הכל שוים, וצדיקים הם עובדי ה' בפועל במעשה הנגלית, ועטרת הנעשה העיקר אצלם, זוכים לאורה שהוא גם כן עונג הגלוי, כי האור הוא גם כן דבר הגלוי ונראה. מה שאין כן השמחה הוא בלב ואין נגלה לזולת, כמו שנאמר (משלי יד, י) בשמחתו לא יתערב זו, וזהו לישרי לב. ואלו העטרות הוא משלהם, מהשתדלותם בעולם הזה.

[טו] אבל שכרם בעולם הבא הוא ונהנין מזיו השכינה, וידוע דשכינה הוא מה שהש"י שוכן בתוך לבבות בני ישראל, דעל כן היא נקראת כנסת ישראל, דזהו מה שהקב"ה לבן של ישראל, דכלל מעמקי לבבות דבני ישראל שהוא כלל הכנסיה, הוא כלל שכינתו יתברך מה ששוכן בתוכם גם בעולם הזה. אלא שבעולם הזה הוא בהעלם עצום במעמקי לבבו, ובעולם הבא הוא מבהיק ויוצא ממעמקי הלב של כל אחד אל הגלוי, להיות נהנה מזיוו. והנאה זו היא עצם הנאת עולם הבא שמצד השביתה ונייחא, שאין צריך לשום השתדלות, ואין בו שום חילוף והשתנות מדריגות. אבל המדריגות הם מצד העטרות שהם באים מצד ההשתדלות, שבזה אין כל אחד דומה לחבירו. וכן אצל כל אחד אין זמן אחד דומה לחבירו, ועל זה נאמר (ישעיהו סו, כג) והיה מידי חודש וגו' יבוא כל בשר וגו' גם לעתיד והוא על דרך שאמרו סוף ברכות צדיקים אין להם מנוחה לא בעולם הזה ולא בעולם הבא שנאמר ילכו מחיל אל חיל.²⁸¹ ואף ששם הם יושבים לא מהלכים,

בעולם הבא, דאין בו כו' אלא צדיקים יושבים (ברכות יז, א).²⁷⁸ היינו לא מהלכים כבעולם הזה, כי על אז נאמר (קהלת ו, ט) טוב מראה עינים מהלך נפש, שבעולם הזה הוא הילוך הנפש, ומאותו מהלך נבנה העולם הבא. ושם אין בו עוד הילוך אלא ראות עיניו, כענין וירא אלהים את כל אשר עשה דמעשה בראשית, והנה טוב מאוד.

[יד] ועטרותיהם בראשיהם הם העטרות שלהם שעשו לעצמם בעולם הזה, והם שתי עטרות, כמו שאמרו בשבת (פח, א) דבמתן תורה עיטרו לכל אחד שתי עטרות נגד נעשה ונשמע. היינו כלל העבודה בעולם הזה בנגלות ובנסתרות, דגם הדבור כמעשה כמו שאמרו שם (ק"ט, ב), ועקימת שפתיו הוי מעשה (כריתות ג, ב), והוא מכלל הנגלות לזולת. והם שתי מדרגות בנגלות כשתיים שבנסתרות במוח ולב, ששניהם כלולים בנשמע. והעטרה הוא שלמעלה מהראש, היינו בשביל שהיו נמשכים אחר הש"י למעלה משכלם. ואע"פ שזה בשביל הקדמת נעשה לנשמע, אם כן היה רק על ידי הנעשה לבד, האמת הוא להיפך, דודאי אלו היו עושים זה בבהילות בלי התבוננות בלב כלל ושום התיישבות הדעת, לא היה זה נחשב בשבח דנעשה גם כן, כיון שבא מצד חסרון ישוב הדעת שלהם. וכך קראם ההוא מינא עמא פזיזא דקדמיתו כו',²⁵⁷ דחשב זה למעשה מבוהל ונמהר שאין מתבונן על דרכיו. אבל רבא השיבו אנן דסגינן בתמימותא כתיב בן תומת ישרים תנחם, שלא מצד המהירות היה רק מצד התמימות, דהתבוננו יפה והעלו על לבם דאפשר שהוא דבר כבד וקשה מאוד לקבל. אבל דחו מחשבות לבכם והלכו בתמימות עם הש"י, ועל ידי זה הקדימו הנעשה. וזהו תנחם כענין בהתהלך תנחה, היינו הילוך הנעשה, ותומת ישרים הוא

281. ברכות סד, א: "אמר רבי לוי בר חייא: היוצא מבית הכנסת ונכנס לבית המדרש ועוסק בתורה - זוכה ומקבל פני שכינה, שנאמר: (תהלים פד) ילכו מחיל אל חיל, יראה אל אלהים בציון. אמר רבי חייא בר אשי אמר רב: תלמידי חכמים אין להם

שאמרו במגילה ו' ב' לאוקמי גירסא סייעתא דשמיא. ואמרו בנידה (טו, ב) דנכרו בתולדה חכם או טיפש והיינו חכם בתורה, אלא שמכל מקום גם לזה צריך יגיעה והשתדלות. ואדרכא רוב מצוות התורה הוא במעשה בפועל, אלא שמכל מקום בכלום אחר כונת הלב הן הדברים, והוא העיקר בעבודה. ועל ידי זה הוא עיקר קדושת החודש דישראל מקדשי, להיות מתחדש כל יום תמיד אחר ההעלם. כי הרגשת החידוש וההעלם הוא בלב, וגם ראש חודש ככלל שמחה, כמו שנאמר (כמדבר י, י) וביום שמחתכם ובראשי חדשיכם, כי קדושת העבודה שבלב מביאה שמחה ללב. אבל בשבת לא נזכר שמחה, רק אורה אמרו בבראשית רבה (יא, ב) על פסוק ויברך אלהים את יום השביעי ברכו במאור פניו, וכן לא נאמר בו והי ערב כי כולו אור. כי בקדושת המעשה זוכה לאור תורה המאירה לאדם, ודכולי עלמא בשבת נתנה תורה (שבת פו, ב), דזהו עיקר קדושת השבת השפעת אור התורה לישראל.

[יז] **וכלל** קדושת הזמנים גם כן חלוקים לשתי אלו. בפסח יצאו מאפילה לאור גדול, ועל ידו זכו לאורה זו תורה בשבועות. ובענין הספירה למתן תורה מיום הפסח, נקרא פסח בשם שבת ממחרת השבת (ויקרא כג, טו), כי זהו מצד קדושת השבת, שבו ניתנה תורה ועל ידו הוא הזכיה למתן תורה. כי ביום טוב נכלל שתי הקדושות דחודש ושבת, כי ישראל מקדשי ליה, וגם הש"י הוסיף בהם קדושה קביעא וקיימא משלו על ידי הנס שעשה להם בהם. ועל כן כל הימים טובים קרוים שבת גם כן, והפסח ביחוד שבו קדושה זו גוברת. וכן היה ענין יציאת מצרים גוי מקרב גוי, כאלו הש"י עשה כן מעצמו ורצונו בלי השתדלות שלהם כלל. וכל השתדלותם שזכו לזה היתה על ידי עבודה בחומר ולבנים וגו', וכמו שאמרו בזוהר (ח"א כו, א) בחומר דא קל וחומר ובלבנים לבון

היינו מצד עצמיותם, אבל מצד הלבושים ועטרות שסיגלו בעולם הזה מה דישראל מקדשי, הם אין חפיצים בקדושה של נייחא גמורה, רק שיהיה לעולם קצת הליכה והשתדלות, וזהו ההליכה מחיל אל חיל. ודרשו שם גם על בית הכנסת ובית המדרש, הרמוזים גם כן לשתי עטרות דאורה ושמחה, אורה זו תורה, ושמחה זו תפלה ועבודה שבלב וכמו שנאמר (ישעיהו נו, ז) ושמחתים בבית תפלתי, ונאמר (תהלים ק, ב) עבדו את ה' בשמחה. כי ההליכה אז יהיה רק בשתי עטרות אלו, בענין הבהקתם יהיה להם הליכה מחיל אל חיל וממדרגה למדרגה, מידי חודש בחדשו ושבת בשבתו כפי שינוי הזמנים.

[טז] **דגם** השבת אע"פ שהוא קדושה דקבוע וקיימא, מכל מקום הש"י נהג בו מדה טובה ונתנו לישראל, שיהיה גם זה שייך להם ובכלל מה דאינהו מקדשי. שהרי קידוש היום דאורייתא, שהם צריכים לקדש השבת כאלו הם בהשתדלותם זכו לזה, וכן אומר (שמות לא, טז) ושמרו וגו' לעשות את השבת, קרי עשייה בשבת שאינה אלא שביתה מעשייה. אלא שמסרה להם להיות הם עושים את יום השבת על ידי השתדלותם בששת ימי המעשה, בשלושה ימים דמקמי שבתא ושלושה דלבתר שבתא, בקדושת הנר"נ (נפש רוח נשמה), על ידי זה הם עושים את יום השבת ונשמה יתירה שבו. ודבר זה הוא על ידי קדושת המעשה בפועל ובהשתדלות, להיות כל מעשיהם לשם שמים, על ידי זה זוכים להיות גם מצות השביתה קרוי על שמם. ובאמת עיקר השתדלות האדם הוא בעבודה שבלב, וכדרך שנאמר (דברים י, יב) מה ה' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה, והיראה היא בלב, כמו שאמרו ביומא ע"ב ב' על פסוק ולב אין, על תלמיד חכם שאין בו יראת שמים. והתורה היא עבודה הנגלית, דבר זה עיקרו מן השמים, וכדרך

מנוחה לא בעולם הזה ולא בעולם הבא, שנאמר: ילכו מחיל אל חיל יראה אל אלהים בציון".

היה בהשתדלות אדם כלל. אלא שהש"י מסרו לבני אדם להיות נעשה על ידיהם ושהם יקדשו לו, וכמו שאמרו (מ"ד ואתחנן ב, יד) אני ואתם נלך לבית דין שלמטה לשאול מתי קידשו ראש השנה. והיינו כי עיקר הבריאה היה כדי שישתדל ויעבוד ה', וכמו שאמרו דנברא בשביל ישראל (ויק"ר לו, ד), והם עלו במחשבה תחלה (בר"ד א, ד), ובשביל ההשתדלות שראה שישתדלו אח"כ ויזכו במעשיהם בראם תחלה. נמצא גם תחלת הבריאה היתה בשביל השתדלותם, אלא שהיתה בשביל השתדלות דאח"כ, ואדרבא אז היתה תחלת יצירת בריה להשתדל בעבודתו, והוא התחלת ההשתדלות, היפך המועדים הבאים אחר ובסוף ההשתדלות, שזוכה בהשתדלותו לקבוע לו יום שביתה הבא אחר ההשתדלות. אבל ראש השנה הוא אדרבא התחלת השתדלות, שהוא היפך השביתה, ומכל מקום נקבע גם כן יום שביתה, כי סוף מעשה במחשבה תחלה, ותחלת הבריאה הוא בשביל מה שיזכו בסוף על ידי השתדלותם לקדש לזמנים, ועל ידי שעלה זה במחשבה לפניו יתברך מתחלה בראם. ונמצא תחלת הבריאה היתה בשביל העלאת מחשבה, שיהיו ישראל הזוכים בהשתדלותם לשביתה, על ידי זה נקבע אותו יום גם כן ליום קדוש, דישראל מקדשי ליה.

[כ] אבל אינו מה שהם קדשוהו בפועל בבחירתם בטוב, רק הש"י קידשו על שמם מצד הידיעה שידע שיבחרו בטוב. והרי מצד הידיעה אין מקום לבחירה ולא שייך ליקרא על שמם, מכל מקום הש"י קראו על שמם, וכדרך שכתבתי למעלה בענין קדושת המעשה בעבר גם כן. אשר על כן אמרו בחגיגה (טו, א) ובבבא בתרא (טז, א) ובסוטה (כב, א) בראת צדיקים בראת רשעים, אף דאלו צדיק ורשע לא קאמר (נדה טז, ב),²⁸² דעל זה הוא הבחירה. מכל מקום באמת הוא מתחלת הבריאה כן לענין גמר

הלכתא כו', שעל ידי זה זכו לקבלת תורה. והרי העבודה היתה בעל כרחם ולא מרצונם והשתדלותם. וכן הוא כל שלימות המעשים באמת הוא רק מה שהש"י אומר שהוא מפעולת והשתדלות אדם, אבל באמת גם כל מעשינו פעלת לנו, והוא הנותן כח לעשות חיל. ואז יצאו לחירות בשלימות המעשה והדבור, שהיו בגלות מצרים, שהעבד בכל מעשיו ודבוריו הנגלים משועבד לאדונו. ועל ידי זה זכו לקדושת פסח ושבועות שהם נגד מעשה ודבור, פסח עיקרו במצוות מעשיות ושבועות בדברות דתורה.

[יח] וסוכות הוא זמן השמחה שבלב, שזכו על ידי הישרת לב דתמימותם בהקדמת נעשה לנשמע, והתשובה שאחר החטא דעיקרה בלב, כמו שנאמר (ישעיהו ו, י) ולבבו יבין ושב. וגם כן חלוק לשניים נגד מוחא ולבא, סוכות נגד הרצון שבלב ששם משכן היצר, ויש אחיזה ושייכות קצת לקלוט גם מהרע ושבועים עממין, להפכו לטוב. ושמיני עצרת נגד מחשבה שבמוח, דשם הוא התחלת ההתגלות יש מאין ויצאת ראשית המחשבה הנמשכת מקדמות המחשבה שלמעלה מהשגת אדם, דשם אין שייכות לרע כלל, כטעם נשמה שנתת בי טהורה היא הרומזת לנשמה שבמוח. וזהו (מד"ת פנחס טז) אני ואתם לבד, ועל כן אין שם פירוד כבין פסח לשבועות, כי הם ריעין דלא מתפרשין, ונמשכים תכופים זה אחר זה.

[יט] וראש השנה ויום הכפורים, אף שהם גם כן מה דישראל מקדשי ומכלל קדושת הזמנים הנתלה בימי החודש ולא ביום קבוע כשבת, מכל מקום אינן בכלל המועדים כי משונים מהם, שהמועדים נקבעו על נסים שכבר זכו ישראל בהשתדלותם לאותם נסים, ונקבע אותה קדושה בקרב לבכם לדורות עולם. אבל ראש השנה שהוא זמן הרת עולם, והבריאה יש מאין שלא היה עדיין אדם להשתדל על זה, הרי לא

282. נדה טז, ב: "דריש רבי חנינא בר פפא: אותו מלאך הממונה על ההריון לילה שמו, ונוטל טפה ומעמידה לפני הקב"ה,

יהיה אכזר, ומדת הדין אינה מדת אכזריות ח"ו, רק מה שהוא מדת המשפט הראוי. אבל זהו אלו היה האדם עצמו מתנחם ומתחרט, אבל שיבוא המלך הגדול לבקש מהחוטא נגדו שיבוא לבקש מחילתו, זה ודאי אינו כמדת בני אדם ולא במדת המשפט. וכל תשובת בעל תשובה הוא מה שהש"י מעורר לבו לשוב בהרהורי תשובה הנופלים בלב, ולולא זה לא היה ביד האדם לעורר עצמו אחר שכבר נלכד ברשת היצר. שאם מתחלה קודם שגבר עליו לא יכול לעמוד נגדו, כל שכן אח"כ אחר שנעשה איש (סוכה נב, ב), אלא שהקב"ה ברוב רחמיו וחסדיו לא יעזבנו בידו, ומעוררו בכל יום לשוב. ונמצא העיקר מן השמים, אלא שהש"י קוראו על שם האדם ודישראל מקדשי ליום הכפורים, והוא צווח שובו בנים שובכים ופתחו לי כחודה של מחט ואני כו' (שהש"ר ה, ב), אע"פ שבאמת גם הפתיחה כחודה של מחט הוא ממנו, ועל ידי הבת קול דשובו וגו' נתעורר הרהורי תשובה בלב, כידוע זה בספרים.

[כב] ולרבי דיום הכפורים מכפר בלא תשובה זה ודאי קדושה קביעה וקיימא, ומכל מקום הרי אינו מכפר אלא לישראל, ובתנא דבי אליהו רבה ריש פרק א' ימים יוצרו ולו אחד בהם זה יום הכפורים לישראל, ושם גם כן על יום השבת לישראל, דגם כן לא ניתנו אלא לישראל, וגוי ששבת חייב (מיתה, סנהדרין נח, ב). אבל זהו לענין השתדלות בני אדם להיות שובתים להדמות ליצורם, זה לא עשה כן לכל גוי, דלהם לא ניתן שבתה כלל. אבל מצד שביתת הש"י בו שהיא הקדושה קבוע וקיימא דשבת, זה גם

המעשה דצדיק ורשע, שהרי יש צדיקים שמגיע אליהם פעמים כמעשה הרשעים ואין יכול למלוט כמעט מהמכשול, וכטעם אדם אין צדיק אשר יעשה וגו',²⁸³ ואף שהוא צדיק ונשמר בכל כחו. וזה ענין עבדים ורכבים על סוסים ושרים הולכים כעבדים, שפירשו בתיקונים (תיקון ס) על הנפשות שאינן לערך הגופות.²⁸⁴ ושם בכבא בתרא אמרו דאיוב בקש על ידי זה לפטור כל העולם כולו מן הדין, והם השיבוהו דברא תורה תבלין.²⁸⁵ ולשון תבלין משמע שאין מסיר הדבר לגמרי, רק שמתבלו. וזהו שבועות שאחר הפסח וימי הספירה, להיות צדיק מעיקרו על ידי התורה תבלין. ובתחלה נקרא תורת ה' כי הכל מן השמים, ואח"כ תורתו (ע"ז יט, א) שהש"י קורא הכל על שמו. ואמרו ז"ל בראש השנה (יו, ב) אני ה' קודם שיחטא ואני ה' אחר שיחטא וישוב, כי לעולם הש"י עוזרו בכל מיני סייעתות, וקורא הכל על שמו.

[כא] וזהו יום הכפורים שאחר ראש השנה, שנתנו אז לוחות שניות אחר שיחטא וישוב ונתכפר הכל, ועל ידי זה זוכה לשמחה דסוכות, דהיינו שלימות הנסתרות שבלב. ונקרא יום הכפורים שבת שבתון, דגם זה קדושה קביעה וקיימא, כי כפרה זו אחר שיחטא אינו אלא מצד הש"י ברוב רחמיו וחסדיו שנותן יד לפושעים, וכמו שאמרו (פסחים קט, א) על פסוק וידי אדם וגו' פשוטות, לקבל פושעי ישראל בתשובה, שהוא בא במחתרת לקבלם. ועל כן לוחות שניות ניתנו בחשאי, שאינו כפי מדת הדין. ואע"פ שוודאי מדת בני אדם גם כן, אם יתחרט החוטא נגדו ויבקש ממנו מחילה, שימחול ולא

ואומר לפניו: רכוננו של עולם, טפה זו מה תהא עליה? גבור או חלש, חכם או טיפש, עשיר או עני? ואילו רשע או צדיק - לא קאמר, כרבי חנינא. דאמר רבי חנינא: הכל בידי שמים, חוץ מיראת שמים, שנאמר: (דברים י) ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה וגו'.

283. קהלת ז, כ: "כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא".

284. תקוני זוהר ס: "רע מלגאו ולבושא דיליה שפיר מלבר, על האי איתמר: ראיתי עבדים על סוסים".

285. בבא בתרא טז, א: "אמר רבא: בקש איוב לפטור את כל העולם כולו מן הדין, אמר לפניו: רבש"ע, בראת שור פרסותיו סדוקות, בראת חמור פרסותיו קלוטות. בראת גן עדן, בראת גיהנם. בראת צדיקים, בראת רשעים, מי מעכב על ידך! ומאי אהדרו ליה חברה דאיוב? אף אתה תפר יראה ותגרע שיחה לפני אל, ברא הקב"ה יצר הרע, ברא לו תורה תבלין".

כל זמן שזרעו של עמלק בעולם. כי אותיות כ' ס' הכ' רומזת לכתר, וכן הוא דמות הכתר וכן מושחין מלכים כמין כ',²⁸⁶ והוא כתר מלכות של היושב על הכסא, שהוא הרצון העליון שלמעלה מרצון האדם, שממנו נשפע ונמשך המחשבה למוח האדם. והס' רומז ליצר הרע כמו שאמרו בבראשית רבה (יז, ו) על פסוק ויסגור בשר דבא ביצירת האשה,²⁸⁷ רומז ליצר התאוה, שזהו היצר שברא הש"י, כי יש בו צורך לרבותי נפשות, כמו שאמרו ביומא ס"ט ב' דעל כן לא בטלוהו לגמרי, וכן אמרו בזוהר (ח"א קלז) דעל כן נקרא לבן דגם לעתיד יהיה רק דאתלבן, והיינו כמו שאמרו (שם) על פסוק ונתתי לכם לב בשר לב להוציא בשר.²⁸⁸ וחלל הלב הוא עשוי דמות ס', ושם משכן היצר, ואלופו של עולם גנוז בגויה, דבאמת הוא טוב מאוד.

[כד] רק על ידי השעיר הרומז ליצרא דכעס, שהוא ישחט ולא ישאר ממנו שורש וענף לעתיד לבא. כי זה נחלת עשו לבד ברציחה, והאשה הביאה מיתה לעולם על ידי יצר התאוה, שנטה לצד הרע ונתאחד עם יצרא דרציחה, שמזה בא מה שהרג קין להבל, ועל ידי זה גרם המיתה. וזהו הגורם לשעבוד מלכיות, וכן הם הגורמים לשאור שבעיסה, הכל חד כל אחד נמשך מחבירו. ועל כן נשא השעיר כל עונותם לעזאזל, ואמרו ז"ל (יומא סז, ב) לכפר על מעשה עוזא ועזאל, שהוא בתאות ועריות, והוא ארץ גזירה, דארץ הוא רומז לנוקבא כידוע, שהוא המקום המקבל ליושבים, וארץ גזירה אינו מקבל כלום רומז לאשת זנונים. אף שמצד הדמיון נראה שאדרבא היא מקבלת הכל, באמת אינה מקבלת כלום. וכן הם

בגוים, כמו שאמרו (בסנהדרין סה, ב) דאביו של טורנוסורופוס לא עלה עשן מקברו בשבת, דגם לגוים אין דנין בשבת, וכן בעלת אוב אף בגוים אין עולה בשבת. כי שבידת השבת וקדושתו הוא מתחילת בריאת עולם, ועצם קדושת היום מצד עצמו היא שוה לכל באי עולם, רק הש"י נתנו מתנה טובה לישראל. אבל יום הכפורים עיקר כפרתו אינו אלא לישראל לבד, והצור תמים פעלו וכל דרכיו משפט, ובודאי כן הוא מדת המשפט לכפר לבני ישראל עוונותיהם ואפילו לשאין שבים, כי גלוי וידוע לפניו יתברך שרצונו האמיתי לעשות רצונו ורק השאור שבעיסה ושעבוד מלכיות גורמים (ברכות יז, א), וכל החטאים רק מסיבתם, ודומים רק להוציא הסובבים לאסא, ועצם האסא זך ונקי. ועל כן ביום הכפורים נשא השעיר כל עונותם אל ארץ גזירה, הוא ארץ לא עבר בה איש, כי משם הם באים ולשם הם שבים ללכת. והשעיר, הרומז לעשו איש שעיר רצונו לומר שעבוד מלכיות, נושא עמו אל ארצו, אשר שם משכן השאור המחמיץ לכל באי עולם.

[כג] כי שניהם חד והא תליא, כשיבואו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו אז יהיה לה' המלוכה על כל מעשיו, שלא יהיה שום שליטה אחרת בשום כח מכחות הלב, שזהו עיקר המלוכה האמיתית. וכל זמן שעמלק קיים אין הכסא שלם, רצונו לומר כידוע דנשמתין דישראל אתגזרון מכורסיא (תקו"ז תיקון ו), ואין טהרתן שלימה להיות הש"י יושב על כסאו, כדרך שאמרו (ב"ר מז, ה) האבות הן המרכבה, וכן כלל ישראל מרכבו יתברך עליהם. והא' הנעלמת בסוף מלת כסא רומזת לקוב"ה אלופו של עולם דגניז בגוייהו, והיא חסרה גם בכתב

286. הוריות יב, א: "תנו רבנן: כיצד מושחין את המלכים? כמין נזר, ואת הכהנים? כמין כי. מאי כמין כי? אמר רב מנשיא בר גדא: כמין כף יוני".

287. בראשית רבה יז, ו: "אמר רבי חנינא בריה דרב אידי: מתחלת הספר ועד כאן (ויסגור בשר תחתנה) אין כתיב סמ"ך, כיון שנבראת (האשה) נברא שטן עמה".

288. זהר מדרש הנעלם קלז, ב, תרגום הסולם: "דהיינו ללידת בנים בלבד".

הש"י שעוררו לכך, כדרך שאמרו ז"ל (כ"ר ב, ג) על פסוק מי העיר ממזרח. וזה גם כן נתלה בסוד הידיעה והבחירה, שאע"פ שהש"י מסר הבחירה לבני אדם, הרי מצד הידיעה הכל של הש"י. והידיעה דראש השנה הוא קודם ההשתדלות, מה שעתיד להיות טוב וצדיק מעיקרו. ויום הכפורים הוא אחר ההשתדלות, וגם אחר שיחטא מכל מקום כשלא ילבינו, לפי שהם כשנים הללו שסדורות ובאות מששת ימי בראשית, היינו קבוע וקיים מעולם מצד אמיתות רצון הש"י, ונמצא מעולם לא חטאו ולא סרו כלום מאמיתות רצונו. ועל כן אינם בכלל המועדים שהם מה דישראל מקדשי מצד הבחירה וההשתדלות הנעשה. אבל ראש השנה ויום הכפורים הוא מה דישראל מקדשי מצד הידיעה, ועל כן לא שייך בהם שמחה נגלית, כיון דאינו מצד השתדלות הנגלות.

[כז] ובראש השנה ההתגלות הוא פחד, ואנו מבקשים ובכנ תן פחדך על כל מעשיך, כי זהו ההבדל בין ישראל לעמים, שהם רוצים בשלוח ובורחים מפחד ואפילו מפחד הש"י. אבל בני ישראל רוצים בפחד הש"י, כי זהו אמיתות השלוח והשמחה והסרת כל מיני פחד. וכמו שאמרו בעבודה זרה (סו, א) אתון אית לכו אימתא דמלכותא,²⁸⁹ דבתכלית השמחה ושלוח תענוגי עולם הזה שהיה להם, בא פחד מלך בשר ודם ועירבב את הכל. אבל אנן לית לן אימתא דמלכותא מאחר שאין לנו מלך אלא אתה, ומה שאימתו יתברך מוטלת עלינו זהו תכלית שלותינו, ואנו מצפים ומבקשים על זה ויחד לבנינו לאהבה וליראה את שמך. וזה סוד ראש השנה שהשמחה מסותרת בפחד, כי הידיעה שקודם ההשתדלות, מצד ההתגלות

כל ארצות העמים, צור וחברותיה דתמן שובעא תמן זולא (בר"ר עד, א), וחושבים בעולם הזה שהם תכלית הישוב ועיקרו. ובאמת הם עיקר ארץ גזירה ומדבר שממה מכל, מאחר שאין שם ישוב האמיתי הקיים לעד. וזהו מדבר העמים, כי הם לבכם כמדבר, שאינן בכלל ישוב ובדרך ארץ שקדמה לתורה, דאותם שבדרך ארץ הם מכירים מעלת ישראל ואביהם שבשמים, ועתידיים להיות עבדים להם, וזהו עיקר הדרך ארץ להכיר ערכו ומעלת מי שגדול ממנו. אבל שעבוד מלכויות הוא מצד השעיר, אשר לא ישא פנים לזקן, ואינו בדרך ארץ, ומשכנו בארץ גזירה, ולשם נושא כל עוונות בני ישראל, כי אינו משלהם בעצם כלל, רק משם הם באים. מה שאין כן אומות העכו"ם, אפילו שבים לא נתנו תשובה אלא לישראל (מד"ת האזינו ד), אבל להם אין כפרה כלל, כי אצלם החטא בעצם.

[כח] ועל כן גם לרבי נקרא יום הכפורים דישראל מקדשי, שעל ידי מקדשי עצמם עד שהם קדושים בעצם, דדבר זה בא על ידי השתדלות האבות לבניהם אחריהם וכל הדורות, על ידי זה זכו לקדושת יום הכפורים. ואע"פ שמכפר גם לשאין שבים דעל כן נקרא שבת, מכל מקום הש"י קוראו על שמם דהם מקדשי ליה, אע"פ שהקדושה בעצם להיות קדוש מלידה ובטן והריון, ודאי הוא רק על ידי הש"י, וכטעם אשר בחרת באברהם. אע"פ שהוא הראשון להשתדלות מעצמו, דעל כן נקרא בריש חגיגה (ג, א) תחלה לגרים. מכל מקום אחר שזכה לשם האזרחי, להיות נבנה ממנו אומה ישראלית, נעשה גם הוא אזרח בישראל ולא גר, רק כאלו היה מלידה כן. כי באמת כל התעוררותו והשתדלותו היו על ידי

289. עבודה זרה סו, א: "אזל (רבא) אשכחיה (לבר שישך) דיתיב עד צואריה בוורדא וקיימן זונות ערומות קמיה, אמר ליה: אית לכו כהאי גונא לעלמא דאתי? אמר ליה: דידן עדיפא טפי מהאי. אמר ליה: טפי מהאי מי הוה? אמר ליה: אתון איכא עלייכו אימתא דמלכותא, אנן לא תיהוי עלן אימתא דמלכותא. אמר ליה: אנא מיהא מאי אימתא דמלכותא איכא עלי? עד דיתיבי אתא ההוא פריסתקא דמלכא, אמר ליה: קום דקבעי לך מלכא. כי נפיק ואזיל, אמר ליה: עינא דבעי למיחזי לכו בישותא תיפקע. אמר ליה רבא: אמן, פקע עיניה דבר שישך".

ולכך אז השמחה בהתגלות יותר, כמו שאמרו (תענית כו, ב) לא היו ימים טובים לישראל כו' שבהן בנות ישראל יוצאות וחולות כו',²⁹⁰ אע"פ שהמצוה הנגלית בו הוא אדרכא לענות נפש, היינו לפי שזהו תכלית השמחה של בני ישראל, לא על ידי אכילה ושתייה ועינוגי עולם הזה. ואחר שיחטא ויתכפר אז זוכה למקום שבעלי תשובה עומדים שהוא גדול יותר, כי הצדיק גמור שלא חטא עדיין בעולם הזה, משיג שמחה על ידי עניני עולם הזה כשלוקחם לשם שמים, וזהו קדושת המועדות וכן קדושת השבת דקבוע וקיימא, כי באמת עמך כולם צדיקים גם כן, דיש בכל אחד מישראל כל המדרגות, ועל דרך שכתבו הראשונים בנידה (יד, א) על מה שאמרו הגמלין כולם רשעים, ורובן כשרים (קדושין פב, א), דהא והא איתנהו, ולגבי דהא נקרא צדיקים ובהא רשעים. וכן כל פושעי ישראל מלאים מצוות כרמון, ומצד אותן מצוות נקראו צדיקים, ומצד החטאים הם בעלי תשובה ואין יכולים להשיג עוד כל כך שמחה על ידי עניני עולם הזה, שכבר נתגשמו אצלם, וגם כי אין קטיגור נעשה סניגור (ברכות נט, א). אבל הנה הם מצד הזה אחר התשובה והכפרה משיגים לאור יותר גבוה, והשגת שמחה גמורה שמעין עולם הבא, ולא מצד הנאת עולם הזה וחמודותיו. ולהיות דומין למלאכים.

[כח] ובזמן שבית המקדש קיים היו הקרבנות פועלים כן בלב בני ישראל, שהיו באמת כן דומים למלאכי השרת, כי השטן הוא יצר רע (ב"ב טז, א), וביום הכפורים דלית ליה רשות לאסטוני (יומא כ, א),²⁹¹ היה נשלף גם כן יצר רע

עומד בפחד על כל פסיעה שלא יטה מרצון הש"י. וכמו שאמרו (ברכות ס, א) אשרי אדם מפחד תמיד ההוא בדברי תורה כתיב. וראש השנה שהוא זמן בריאת עולם, הוא זמן ירידת הספינה מהלמין (מהחוף) שהיא בפחד, שאינו יודע איזה רוחות יעברו עליה (שמו"ר מח, א). אלא שאנו נכון לבנו בטוח בה' שיוציא כאור משפטנו, ועל כן הוא חג שהחודש מתכסה בו, היינו חידוש אור דכנסת ישראל נעלם ומכוסה עדיין, אלא שאנו בטוחים בהש"י שיהיה אור לנתיבותינו. וזה שאמרו (ויק"ר כא, ד) על פסוק אורי וישעי, אורי בראש השנה שאז החודש מתכסה ואין אור גלוי עדיין כלל. רק מצד הידיעה דהש"י הוא אומר דגם בכיסוי כזה יש אור, והוא אורי להאיר ההשתדלות, דלזה צריך אור מאיר לרגלו ונתיבו, לדעת באיזה דרך מהלך. והאור בא על ידי תוקף היראה שהוא אותיות ראייה, דעל ידי זה זוכה להיות מחוי להו יצחק [דרגא דפחד יצחק כידוע] הקב"ה בעיניהו (שבת פט, ב),⁹⁰ ויזכה להארת פניו יתברך שיאיר לו לראות באיזה דרך מהלך, ויאיר לו בחשכת לילה והחודש המתכסה.

[כז] וישעי ביום הכפורים זהו הישועה אחר שחטא, וכבר נכשל במבואות האפלות ונפל בגיא צלמות ח"ו למקום שנפל. הש"י מושיעו בעת צרה ומצילו ופודאו מכל מיני רע ח"ו, שזהו תכלית הישועה עד שמעתה ממי אירא. כי כבר נשלם שלימות היראה דראש השנה, שאינו ירא אלא מהש"י, ואין לי לירא עוד משום בריה ומשום דבר בעולם, לא משאור שבעיסה ולא משעבוד מלכויות, כי כבר הוא צדיק ונושע.

²⁹⁰ תענית כו, ב: "אמר רבן שמעון בן גמליאל: לא היו ימים טובים לישראל כחמשה עשר באב וכיום הכפורים, שבהן בנות ירושלים יוצאות וחולות בכרמים, ומה היו אומרות: בחור! שא נא עיניך וראה מה אתה בורר לך, אל תתן עיניך בנוי, תן עיניך במשפחה, שקר החן והבל היפי אשה יראת ה' היא תתהלל, ואומר: תנו לה מפרי ידיה ויהללה בשערים מעשיה".

²⁹¹ יומא יט, ב: "מיקירי ירושלים לא היו ישנין כל הלילה, כדי שישמע בהן גדול קול הברה, ולא תהא שינה חוטפתו. תניא, אבא שאול אמר: אף בגבולין היו עושין כן זכר למקדש, אלא שהיו חוטאין (רש"י - משחקין אנשים ונשים יחד, ובאין לעבירה). אמר אב"י ואיתמא רב נחמן בר יצחק: תרגומא - נהרדעא. דאמר ליה אליהו לרב יהודה אחוה דרב סלא חסידא: אמריתו, אמאי לא אתי משיח, והא האידינא, יומא דכיפורי הוא, ואבעול כמה בתולתא בנהרדעא. אמר ליה: הקב"ה מאי אמר? אמר ליה: לפתח חטאת ריבן. - ושטן מאי אמר? אמר ליה: שטן ביומא דכיפורי לית ליה רשותא לאסטוני. ממאי? אמר רמי בר

במעשה רק בדבור, שגם הוא גילוי אלא שאינו גילוי מורגש כל כך בפועל. עד יערה עלינו רוח ממרום להיות מורגש בפועל גמור ביום הכפורים בכל לבבות בני ישראל סילוק וביטול היצר רע מן הלב לגמרי, על ידי שילום פרים שפתינו, ואז נזכה לגאולה שלימה במהרה בימינו אמן.

[כט] **ושחיטת** היצר רע, אשר כפי דעתי אם ניתן רשות לומר בזה על דרך השערת הדעת תורה ודעת נוטה יהיה זה ביום הכפורים, וכבר בשמים ממעל הוא קדושה קביעה וקיימא דלית ליה רשות לאסטוני. וכן בזמן הבית על ידי עבודתינו ועבודת כהן גדול, שהיה שלוחינו ושלוח בית דין, היה גם סילוק היצר בלב, אבל הכל רק לשעה ובאותו יום לבוד, ולא בכל הימים אשר יוצרו. ועל כן אף באותו יום ודאי לא היה עדיין סילוק יצר לגמרי כמו לעתיד ממש, דאם כן לא היה יכול לשוב עוד אח"כ, רק על דרך שהיו בשעת מתן תורה חרות מיצר רע, והכל לפי מה שהוא אדם. אבל כשיזכרו לזה בימי הגלות בלא עבודת קרבנות בפועל, אז יזכו לסילוק גמור ונצחי. ובכל יום הכפורים על ידי השתדלותינו לשוב אל הש"י אנו מקרבים דבר זה כחודה של מחט, והולך ומתרחב עד שהש"י יפתחנו לנו כפתחו של אולם, בזבחת היצר רע לגמרי, במהרה בימינו אמן.

מלבבות בני ישראל. ועל כן אז היו בנות ישראל חולות ואומרות בחור שא עיניך כו', שזה נראה כפריצות גדולה ואיך לא מיחו בהם חכמים, ואדרכא סיפרו לשבח ולמנהג הגון בישראל. אבל באמת אז ביום הכפורים היו הכל מרגישים בעצמם לב בשר, בענין שהיה ניכר לכל שאין בדבר זה שום פריצות כלל. ועל כן לענין הנעירה לביל יום הכפורים אמרו (שם יט, ב) דגם בגולה היו עושין כן אלא שחוטאין, אבל בזמן הבית לא היו חוטאין כלל ביום הכפורים. רק משחרב בית המקדש, אע"פ שמכל מקום עצמו של יום מכפר, וקדושתו לא סרה ובשמים ממעל הוא ממש כמקדם, ועל כן לית ליה רשות לאשטוני שהשטנה למעלה אין בכחו, מכל מקום ההסתה למטה לא ניטלה ממנו. לפי שמצד ההתגלות למטה בטלו המעשים דעבודת היום בפועל ונשיאת השעיר העוונות, ועל כן חטאו. והש"י אמר על זה לפתח חטאת רובץ, שהוא מהסתת היצר ושאיין להענישם כלל על זה, דזה כל ענין כפרת יום הכפורים, שהש"י אומר שכל העוונות המה על ראש השעיר ובארץ גזירה. אלא שבכל השנה הוא רובץ על מפתחי הלב, וביום הכפורים הש"י משלחו לדרכו שעירה. ועל כן אנו אומרים סדר עבודה לשלם פרים שפתינו, כי באמת הכל נעשה גם היום בשמים ממעל, והכפרה שלימה גם בהתגלות בעולם הזה, אלא שאינו בפועל ממש

אות נה

ששת ימי המעשה דיצירת כל עניני עולם הזה, שהוא עולם המלא צער ודאגה. אבל משבא שבת בא מנוחה, שהוא כאלו כל מלאכתו עשויה ולא יוסיף עצב עמה, פניו מאירים. כי מנוחה דיום השבת היינו שמכיר באמת ששוא כל השתדלות אדם, ואין שום דבר חוץ מהש"י, כמו שאמרו (זח"ב פח, ב) מהו שבת שמא

[א] **ענין** ברכה וקדושה דיום השבת, ובבראשית רבה פרשה י"א ב' שניהם באור פניו של אדם, כי חכמת אדם תאיר פניו, שהארת הפנים הוא מצד חיזוק הלב ותקיפתו, שלא ידאג ויצטער משום דבר. לב שמח ייטיב גהה, והחכמה תעזו לחכם, נותנת לו עוז וחיזוק ועל ידי זה מאיר פניו. וכל מיני דאגות הם רק מצד

חמא: השטן - בגמטריא תלת מאה ושיתין וארבעה הוי, תלת מאה ושיתין וארבעה יומי - אית ליה רשותא לאסטוני, ביומא דכיפורי - לית ליה רשותא לאסטוני".

גם כן מהש"י. ועל כן התורה נקראת עוז (זבחים קטז, א), וכשנתעורר ענין מתן תורה בעולם נתעורר החשק דישוב העולם ומדת דרך ארץ באומות העולם. כי כאשר ישראל בתכלית השלימות דתורה אז גם כל העולם בתכלית השלימות, ושלימות דאומות העולם הוא כאשר עוסקים בדרך ארץ וישוב העולם לצורך ישראל, כמו שיהיה לעתיד. ועל כן כשהחזיר הקב"ה התורה על כל האומות לא רצו לקבלה, כי ראו שהיא המפריעה אותם ממדת דרך ארץ, שזה כל שלמותם. אבל ישראל דסגו בתמימותא הקדימו פה לאוזן כמו שאמרו בשבת (פח, א),²⁵⁷ דזהו מדת יעקב איש תם למסור עצמו לגמרי להש"י, ולא לחקור כלל אחריו, ולשמוע מה יאמר אם יוכל לקבל. דזהו מי שמחשב עצמו לדבר נפרד ויכולת בפני עצמו, אבל מדת אמת ליעקב הוא להכיר האמת לאמיתו שאין עוד מלבדו, ואין לאדם שום יכולת אלא למה שהש"י נותן לו יכולת, ואם כן מה שייך אם יוכל לקבל, כיון דהש"י יצוה יוכל לקבל גם כן. כי האדם אין לו אלא ההכנה מה שהוא מוכן לעשות רצון הש"י, וה' הטוב בעיניו יעשה.

[ד] וזהו תומת ישרים אשר תנחם, וכמו שנאמר אורך ואמתך המה ינחוני יביאוני אל וגו' (תהלים מג, ג), אורה זו שבת, כמו שאמרו בבראשית רבה (יא, ב) ברכו באורה, ואמת זו תורה כמו שאמרו בברכות (ה, ב). והכרת התורה הוא הכרת החכמה שבמוח, והכרת השבת הוא ההכרה שמצד הבינה שבלב. ושניהם לא עשה כן לכל גוי כי הם נחלת יעקב, כמו שאמרו בבראשית רבה סוף פרשה י"א (י) דיעקב הוא ששבת על כן זכה לנחלה בלא מצרים, והוא נחלת יעקב שזוכים לה שומרי שבת, כמו שנאמר והאכלתיך וגו' וכמו שאמרו בשבת

דקוב"ה, כמו שהיה עד שלא נברא העולם הוא ושמו לבד, כן גם עתה אין כל הבריאה חוצצת בפניו. ומכיר שכל הפעולות שפעל בששת ימי המעשה הם באמת פעולת הש"י, וכמו שנאמר גם כל מעשינו פעלת לנו (ישעיהו כו, יב), דלכן אינו פועל רק בעת שהש"י פועל, וכשהש"י שובת גם הוא שובת. וממילא על ידי הכרה זו מסתלקים כל מיני הדאגות ועצבות מהלב, וזהו הברכה באור פנים, דענין ברכה הוא הוספה, כי שבת הוא מתנה טובה שנתן לישראל, ועכו"ם ששבת חייב (מיתה, סנהדרין נח, ב), דלא כל הרוצה לקפוץ קופץ ולומר שמכיר זה דכל השתדלות אדם אינו כלום.

[ב] ו**אדרבא** אצל העולם נקרא שזה אינו בדרך ארץ ואינו מן הישוב, כשאין רוצה להשתדל בעניני עולם הזה. ואצל העכו"ם הוא באמת כן, וכמו שאמרו בבראשית רבה פרשה ל"ט ראה אותם עסוקין בניכוש בשעת הניכוש כו' אמר יהא חלקי בארץ הזאת,²⁹² כידוע סוד ארץ ישראל נגד יום השבת, וכשישראל עושין רצונו של מקום עמדו זרים ורעו צאנכם (ברכות לה, ב), ואמרו אדרבא אם אדם חורש בשעת חרישה כו' תורה מה תהא עליה. וגם לכלל ישראל אף כשאינם במדרגה זו ציותה תורה לשבות יום השבת בימים, ושנה השביעית בשנים שבתה הארץ שבת לה', להכיר כי לה' הארץ. וזהו קדושת הארץ, שהאומות העולם שהיו בה קודם היו כעין דרך ארץ שקדמה לתורה, שהיו בכלל דרך ארץ וישוב העולם.

[ג] ו**עכו"ם** העוסק בתורה חייב מיתה (סנהדרין נט, א), כי התורה היא היפך ישוב העולם והעסק במדת דרך ארץ, ולא ניתנה לגוים, ואצלם נקרא זה היציאה ממדת דרך ארץ הראויה להם. וכשבאה לחלקו של זרע אברהם זכו בה לתורה, שהיא ההכרה דלה' הארץ, וכל עניני עולם הזה

292. בראשית רבה לט, ח: "אמר רבי לוי: בשעה שהיה אברהם מהלך בארם נהרים ובארם נחור, ראה אותן אוכלים ושותים ופוחזים. אמר: הלואי לא יהא לי חלק בארץ הזאת. וכיון שהגיע לטולמה של צור ראה אותן עסוקין בניכוש בשעת הניכוש, בעידור בשעת העידור. אמר: הלואי יהא חלקי בארץ הזאת. אמר לו הקב"ה: לזרעך אתן את הארץ הזאת".

הדומה לחושך ולילה כמו שאמרו בריש פסחים, אי אפשר להם להשיג אור פנים גם ביום השבת, כי אין להם שייכות לזה כלל, רק בכני ישראל שהם דבוקים בעצם האורה, ושחרוריתם הוא רק ששופתני השמש, כל עניני עולם הזה שתחת השמש, ובמעט ליבון מתלבנים כמו שאמרו בשיר השירים רבה (א, ו), ולעולם יש בהם שורש אור גם בזמן החושך. בשבת שהוא מעין עולם הבא, אותו אור הנעלם מתברך ומתוסף עד שבא לכלל גילוי, להיות בהתגלות לבו דבר זה כי הכל מהש"י, והוא הנותן כח לעשות חיל, וממילא פניו מאירים משמחת לבבו. ועל ידי זה ממילא מתברכים גם כל פעולותיו דששת ימי המעשה, מאחר שמכיר שהם מהש"י שהוא מקור הברכות. וזהו הברכה דיום השבת, היינו שבו תהיה התגלות הכרה זו דאין עוד מלבדו בהתפשטות, כי ענין ברכה הוא התפשטות השפע.

[ו] **והקדושה** הוא היפך מזה, דעיקר הוראתו על ההבדלה וההפרשה, להיות הדבר מוגדר ומובדל מדבר אחר. וגם זה דרגא דיעקב שנקרא קדוש, כי הוא המובדל מכל העמים, דמננו התחלת קדושת ישראל בכל זרעו אחריו שמתטו שלימה. לפי שעל ידי הכרה זו דהש"י הפועל הכל, ודשוא השתדלות אדם, יוכל לבוא להתפשטות לכל הבלים שירצה, ויחשוב כי הכל מהש"י והוא עמו, והגם דהאמת כן דגם כי אלך בגיא וגו' אתה עמדי, היינו אחר שאירעו מה שאירעו אל יתייאש מן הרחמים ואל יפריד עצמו מהש"י, וכמו שאמרו בשבת (לא, ב) על פסוק אל תרשע הרבה מי שאכל כו',²⁹⁴ שלא

(ק"ה, ב),²⁹³ והיינו כי נחלת האומות הוא מצד השתדלותם, ועל כן יש לה גבול כפי ההשתדלות, אבל נחלת ישראל אינו מהשתדלותו כלל רק מה שהש"י נותן, ועל כן הוא בלי גבול כמדת הש"י שאין גבול לנתינתו. וזהו השבת שזכה לו ולבניו אחריו, עד דבמרה אפקוד על זה להיות עוד מצווים ועושים. אע"פ שזה מתנה גדולה שנתן להם שיוכלו להכיר זה שהכל בידי שמים, וכאשר הש"י פועל הוא פועל, וכאשר הש"י שובת הוא שובת. מכל מקום לא נתנה הש"י המתנה בחנם לישראל מה שלא עשה כן לכל גוי, ועל דרך שאמרו בכמה דוכתי (מגילה כו, ב וש"ג) דמתנה כמכר, דאי לאו דהיה לו הנאה מיניה לא יהיב ליה. וגם אצל הש"י כן, וכמו שנאמר בתורה לקח טוב נתתי לכם (ברכות ה, א), שאע"פ שהוא מתנה מכל מקום נקרא לקח, כאלו הם לקחיה בהשתדלותם. ואף יום השבת, אף דקדושתו קבוע וקיימא, מכל מקום ציוה בדרך מצוה לישראל, ושהם מצווים לקדשו בקידוש היום, כאלו הם מקדשי ליה. כי באמת הם זכו לקדושה זו בהשתדלות האבות אברהם יצחק ויעקב, ממדרגה למדרגה עד מדריגת יעקב הבחור שבאבות, שזכה להכרה השלימה דה' אחד.

[ה] **והכרה** זו נרשעה בכל בניו אחריו בשרשם, ועל כן נקרא רק ברכה באור פנים, דשורש האור פנים ישנו גם בששת ימי המעשה, אלא שבשבת הוא מתברך. ואומות העולם שאין להם שום הארת פנים, כי שרשם מצד החושך שהוא השיקוע בעניני עולם הזה

293. שבת ק"ה, א: "אמר רבי יוחנן משום רבי יוסי: כל המענג את השבת נותנין לו נחלה בלי מצרים, שנאמר: (אם תשיב משבת רגלך עשות חפצין ביום קדשי וקראת לשבת ענג לקדוש ה' מכבד, וכבודו מעשות דרכין ממצוא חפצן ודבר דבר) אז תתענג על ה' והרכבתך על במתי ארץ והאכלתיך נחלת יעקב אביך וגו'. לא כאברהם שכתוב בו: קום התהלך בארץ לארכה וגו', ולא כיצחק שכתוב בו: כי לך ולזרעך אתן את כל הארצת האל, אלא כיעקב שכתוב בו: ופרצת ימה וקדמה וצפונה ונגבה".

294. שבת לא, ב: "דרש רב עולא: מאי דכתיב: אל תרשע הרבה וגו', הרבה הוא דלא לירשע, הא מעט לירשע? אלא: מי שאכל שום וריחו נודף, יחזור ויאכל שום אחר ויהא ריחו נודף? (רש"י - הכי קאמר קרא: אם רשעת מעט - אל תוסף על רשעך, מי שאכל שום וריחו נודף כבר לחביריו, כלום יחזור ויאכל עוד אחר, ויהיה נודף יותר לזמן ארוך?)".

שאחר הברכה, להתקדש באור פנים זה. כי אצל אומות העולם ברכה זו היתה מולידה פחזות ופריקות עול והשתקעות בתאות עולם הזה, ואצל בני ישראל אדרבא מולידה קדושה בלב. ואור הפנים המעיד על העוז שבלב, אינו מכח שלוה של הוללות, רק מכח שלוה המליאה קדושה והגדרה מכל מיני שלוה של עולם הזה. וברכת יום השבת מקבלים בתפלה שהוא ברכותיו של הש"י, ומברכותיו יבורכו בית עבדיו. והקדושה בקידוש על היין שהוא ישמח לב, ומוליד שמחה של הוללות לשוגים בה, אבל יין דמצוה אדרבא מוליד קדושה בלב, והגדרה משמחת הוללות דעולם הזה.

יחשוב שכבר נפרד מהש"י ח"ו ולהיות ככל הגוים, רק באמת לעולם אתה עמדי,²⁹⁵ אבל חלילה לילך מפני כן בגיא כו' ח"ו, דאדרבא כיון שאתה עמדי הרי זה כמכניס ח"ו מלך מלכי המלכים עמו למקום הטינופת. ועל כן עם הברכה צריך קדושה גם כן, להיות מוגדר ומובדל באור פנים, שלא יהיה שמחה של הוללות, דעל כן לא ניתנה לגוים, שהם יבואו מזה לקלות ראש, להיות אוכלים ושותים ופוחזים כמו שאמרו בבראשית רבה שם²⁹² על גוים שבחוץ לארץ, וקודם שבא אברהם אבינו ע"ה לארץ ישראל. וקדושה בכל מקום הוא גדר ערוה והגדרה מתאות עולם הזה, וזהו הקדושה

אות נו

אמונה כטעם ואמונתך בלילות, ולא כשאני נכתב אני נקרא, רצונו לומר מושג בפי הנבראים, רק דרך שם האדנות, רצונו לומר הכרת אדנותו יתברך, ושהוא מלך העולם ומלכותו בכל משלה.

[ב] **ואף** דבאור פני מלך חיים, מכל מקום הוא דרך כמה צמצומים ומסכים ואספקלריאות שאין מאירות לראות האמיתות ממש, ורק נכתב, בכתיבה שהיא גם כן לבוש המגשים אותיות הדבור, ומלבישם בצורת אותיות גשמיות של דיו על גבי קלף ונייר, ואין בהם עוד חיות שיש בדבור, שהוא רוחני ויוצא מפה חי מדבר, ובלא חיות אי אפשר לדבר, ואין מורגש לשומע אלא בעת הדבור, שיוצא עם החיות שבו. ונאמר כי לא יראני האדם וחי (שמות לג, כ), דבהרגשת אמיתותו יתברך, מיעוט חיות הנפש שהוא חלק אלוה ממעל, מסתלקת ומתכללת במקורה, כמו אור נר באבוקה הסמוך לו כידוע. וכן במתן תורה בדבור ראשון,²⁹⁷ שזכה לראיה באספקלריא המאירה כמשה

[א] **ענין** הנס דחנוכה, שהוא לבדו מהנסים שלא ניתנו לכתוב, ומכל מקום נקבע זכרונו לדורות. וביומא כ"ט א' מה שחר סוף כל הלילה אף אסתר סוף כל הנסים, והאיכא חנוכה, ניתנה לכתוב קאמרינן. ולכאורה מה בכך דלא נכתב, סוף סוף היה נס ועדיין אין אסתר הסוף כשחר. וגם מה דהמשיל כל הנסים ללילה ואסתר לשחר, אם הנס הוא אור הרי כל הנסים גם כן היו מאירים עוד יותר, דבפסח יצאו מעבדות לחירות, ובפורים אכתי עבדי אחשוורוש אנן כמו שאמרו במגילה (יד, א). אבל הענין כי אמרו בריש פסחים דעולם הזה נמשל ללילה, ועולם הבא ליום, היינו דבעולם הזה זה שמי לעלם כתיב (שם נ, א), דהכרת האמת לאמיתו דשם ההויה, שהיא מדת האמת ליעקב אבינו ע"ה, נעלם מאוד בעולם הזה, שהוא עלמא דשיקרא, דכל עניניו עד ארגיעה כמדת לשון שקר.²⁹⁶ והם המאפילים ומעלימים הכרת האמת דאין עוד מלבדו ממש שום מציאות כלל. ודבר זה אין ניכר בעולם הזה רק דרך

²⁹⁵. תהלים כג, ד: "גם כי אלך בגיא צלמות, לא אירא רע כי אתה עמדי. שבטך ומשענתך המה ינחמני".

²⁹⁶. משלי יב, יט: "שפת אמת תכון לעד, ועד ארגיעה לשון שקר".

²⁹⁷. שמות רבה כט, ד: "אמר רבי לוי: שני דברים שאלו ישראל מלפני הקב"ה: שיראו כבודו, וישמעו קולו. והיו רואין את

מקושר ממש עם הנפש בעצם החיות. **[ד] וכפי** תוקף הקישור כך הוא גודל צער המיתה בפרידתם, כמו שאמרו פרק קמא דברכות (ה, א) דתתק"ג מיתות וקשה שבכולם אסכרה,²⁹⁹ שהוא בעון לשון הרע כמו שאמרו בשבת (לג רע"ב). שעיקר חיות הגופני הוא בדבור, וכמו שתרגם אונקלוס (בראשית ב, ז) על לנפש חיה לרוח ממללא, וכאשר מקלקל הדבור, ונמשך בו לרע שהוא מצד הגוף, הרי החיות מקושר ביותר בגופניותו, על כן פרידתם קשה ביותר. וניחא שבכולם נשיקה, שהוא המיתה שעל פי ה', דבמיתתם רואים (ספרי בהעלותך פיסקא קג), ומתכללים במקורם, וזהו על ידי טהרת הפה ורוח ממללא שזוכה לידבק ולינשק בפי ה' יתברך. ומכל מקום אף משה רבינו ע"ה מת, אף שהיה על פי ה'. ובחטאו מת, חטא הדבור דשמעו נא המורים, דעל ידי זה בא הרגש מיתה לגוף, כיון שיש צד גופני עדיין הממשיך חיות נפשי אליו, ומצידו הוא הרגש מיתה. אבל יעקב אבינו ע"ה לא הרגיש שום הרגש מיתה, אף כמשחל בנייתא מחלבא גם כן, כי לא היה אצלו שום שייכות לחיותו האמיתי עם הגוף כלל. ופטירתו היתה רק כפושט מלבוש זה ולבוש מלבוש אחר של עולם העליון, ומלבוש זה נקבר אבל אין בזה ענין וגדר מיתה כלל. ועל כן לא חש להשיבו כלל שם בתענית ה' ב' על שאלת בכדי קברו,

רבינו ע"ה, כי היו רואים את הקולות, דהיה אצלם הראיה והשמיעה הכל אחד, כמו שהם מיוחדים במקורם, ומה שהיה נשמע היה נראה גם כן. וכן השגה דשם הויה שהוא נראה בעולם הזה רק בכתב, היה אז נשמע ומושג האמיתות לגמרי, ועל ידי זה יצאה נשמתם (שבת פח, ב).

[ג] אע"פ שבאמת באור פני מלך חיים, על ידי שדבקים באלהים חיים, אבל אין זה חיות העולם הזה בלבוש גופני דעולם הזה, רק כטעם (תענית ה, ב) יעקב אבינו ע"ה לא מת אף דקברו קבריא.²⁹⁸ רק כל חיותו בעולם הזה כפי מדתו בהכרת אמיתותו יתברך, לא היתה חיות דעולם הזה כלל. וזה שאמרו בתנא דבי אליהו רבה (ו) דזכה לחיים שלא בצער ושלא ביצר הרע, וזהו מעין עולם הבא, וכמו שזכו לזה גם כן ישראל בשעת מתן תורה, אחר שהוריד הקב"ה טל של תחיה להחיותם וזכו לאותו חיות שיהיה אחר תחית המתים, שהוא חירות מיצר הרע ומשעבוד גליות, עד שאמרו בעבודה זרה ה' א' אלמלא אבותינו שחטאו אנו כמי שלא באנו לעולם, דגם כן לא היו מתים כלל. כי חיות האמת הוא חיים נצחיים, ולא עד ארגיעה כחיי עולם הזה. ויעקב אבינו ע"ה שהוא שורש מדת האמת ודאי זכה לכך, ואף שהיה מלובש עוד בלבוש הגופני דעולם הזה, לא היה מרגיש ענין הגוף אלא כמו שאדם מרגיש המלבוש שהוא לבוש. ולא כחיות עולם הזה שהגוף הוא

כבודו ושומעין את קולו, שנאמר: ותאמרו הן הראנו ה' אלקינו את כבודו ואת גדלו, וכתוב: ואת קולו שמענו מתוך האש. ולא היה בהם כח לעמוד, שכיון שבאו לסיני ונגלה להם פרחת נשמתם על שדבר עמהם, שנאמר: נפשי יצאה בדבורו. אבל התורה בקשה עליהם רחמים מלפני הקב"ה: יש מלך משיא בתו והורג אנשי ביתו? כל העולם כולו שמחים ובנין מתים? מיד חזרה נשמתן, שנאמר: תורת ה' תמימה משיבת נפש".

298. תענית ה, ב: "אמר ליה: הכי אמר רבי יוחנן: יעקב אבינו לא מת. אמר ליה: וכי בכדי ספרו ספדניא וחנוטו חנטייא וקברו קברייא? אמר ליה: מקרא אני דורש, שנאמר: ואתה אל תירא עבדי יעקב נאם ה', ואל תחת ישראל, כי הנני מושיעך מרחוק ואת זרעך מארץ שבים, מקיש הוא לזרעו, מה זרעו בחיים - אף הוא בחיים".

299. ברכות ח, א: "תניא נמי הכי: השע מאות ושלושה מיני מיתה נבראו בעולם, שנאמר: למות תוצאות - תוצאות בגימטריא הכי הוו. קשה שבכלן - אסכרה, ניחא שבכלן - נשיקה. אסכרה - דמיא כחיצווא בגבבא דעמרא דלאחורי נשרא (רש"י - כענפי הסירים הנסבכים בגזת הצמר, כשאדם נותק בחזקה ומשליך לאחור, שאי אפשר שלא ינתק הצמר עמה), ואיכא דאמרי: כפיטורי בפי ושט (ים אוקיינוס יש בו מקומות שאינו מקבל ברזל, ומחברין לוחי הספינה על ידי חבלים ועקלים שתוחבין בנקביו, ותוקעין אותו בדוחק לפי שהם גסין כמדת הנקב). נשיקה דמיא כמשחל בנייתא מחלבא (כמושך נימת שער מתוך החלב)".

כי על ידי אותו כח היתה כל התהוות מעשה בראשית בעולם עשיה הגופני. וכן כתב לוחות הוא מכלל מעשה בראשית, שנברא בין השמשות כמו שאמרו פ"ה דאבות,³⁰⁰ ודברים שנבראו בין השמשות היינו ענינים שאינם בריאה מיוחדת, אלא גמר של כלל הבריאה. כי הש"י יודע עתיו ורגעיו, ואין אצלו בין השמשות זמן ספק, רק רגע סוף היום. וההרף עין שזה נכנס וזה יוצא הוא הנקרא בין השמשות, והוא רגע סיום של כלל הבריאה שהיה בדבר ה', יצא לפועל נגלה בעולם הזה דבר ה' עצמו בכתב הלוחות, שהוא עצמות דבר ה' עם החיות שבדבור, דזהו רואים את הקולות שראו הקול בכתב הלוחות הנראה לעין, שהוא עצמו קול ה' ממש.

[ו] ורש"י בפסחים נ"ד א' פירש על כתב ומכתב כל כתב דעלמא, אבל הרמב"ם והרב עובדיה ברטנורא באבות פירשו על כתב לוחות, והכל אחד, כי שורש מציאות הכתב בעולם הוא על ידי מה שברא הש"י כתב דלוחות, וכל כתבי הקודש קדושתם לקוח מהכתב דלוחות, דעל כן אין לשנות צורת האותיות מאותיות שבלוחות. ואף שאינו בכתב אלהים להיות בו חיות אלהי ממש כבדבר ה', מכל מקום כיון שנכתב על פי ה' שצויה לכתוב וניתן לכתוב, הרי הסופר כשלוחו יתברך כביכול. וכמו במצות כתבו לכם³⁰¹ יוצאין בכתבת סופר בשליחותו, והוא שלוחא דרחמנא, כי הכל בכתב מיד ה' השכיל. וכשכותב לשמה יש בו מחיות שיש בדבר ה', ועל כן דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם בעל פה (גיטין ס, ב). כי כל דבר שבכתב הם דבר הש"י שנאמרו ברוח הקודש, והנביא או המדבר ברוח הקודש שרוח ה' דבר בו, כל השומע

רק כיון דמקרא אני דורש מה איכפת לי מה שמצד העולם הזה היה קבורה לגוף, מכל מקום כפי האמת לא מת כלל. ולעתיד לבא יתברר גם בכל זרעו כן, דלא מתו באמת רק כפי דמיון העולם הזה. ודבר זה רמוז בתיקוני זוהר סוף תיקון ס"ו (דפוס מנטובה, והוא סוף תיקון מ) בסוד אבני שיש טהור יעויין שם כפי מה שקבלתי בביאורו ואין כאן מקומו. ואצל יעקב היה זה מבורר בעולם הזה גם כן, מצידו שהיה דבוק באמת לאמתו מדת יום. וזהו מקיש הוא לזרעו מקרא דזרעך בארץ שבים, מה שיהיה לעתיד בזרעו כשיזכו גם כן לאותם חיים. אבל מצד העולם הזה אי אפשר להרגיש בחיות כזה, דעל ידי זה אדרבא יוצא החיות. והרגשת השגה דשם הויה בעולם הזה הוא רק בכתב, שהכתב הוא גם כן מלוושי העולם הזה שאין בו חיות. [ה] וזהו ענין תורה שבכתב, שניתנה בכתב. כי הוא דבור הש"י דנפשי יצאה בדברו, ואין מושג בעולם הזה אלא על ידי הכתב. וכן כל נביאים וכתובים הוא הדבר אשר דיבר ה', ובדבר ה' שמים נעשו היינו עשייה גופנית, שמדבוריו יתברך מתהווה גם כן לבושים הגופנים דעולם הזה גם כן. דכלפי מעלה הדבור הוא גם כן דבר נבדל מהמקור, ועל ידי זה נמשך התהוות לבושים המעלימים ומראים שיש דבר נפרד. ובאמת גם בהם גנוז חיות חי העולמים יתברך, דלולי כן לא היה לו שום מציאות, אלא שהוא בתכלית ההעלם. וזה ענין המכתב מכתב אלהים (שמות לב, טז), היינו כי כתב בשר ודם הוא ככל פעולת בשר ודם, שאין בו חיות של הפועל כלל, מה שאין כן פעולת הש"י כחו בנפעל לעולם והוא המקיימו, רק שהוא בהעלם. וזה שכתב שם אלהים שהוא שם הצמצום, והוא שם הנזכר בכל מעשה בראשית,

300. אבות ה, ו: "עשרה דברים נבראו בערב שבת בין השמשות, ואלו הן: פי הארץ ופי הבאר ופי האתון והקשת והמן והמטה והשמיר והכתב והמכתב והלוחות".

301. דברים לא, יט: "ועתה כתבו לכם את השירה הזאת, ולמדה את בני ישראל שימה בפיהם. למען תהיה לי השירה הזאת לעד בבני ישראל". ומפסוק זה נלמדה המצוה לכל אדם לכתוב ספר תורה.

והתלבשות בכלי גופני אלא באותו כלי שקבע והגביל לו הש"י ואי אפשר לו ליכנס לכלי ולבוש אחר להחיות כלל [שלא ברצון הש"י]. ועל כן על פי התורה אסור לכתוב דברים שבעל פה, כי בכתיבה מסתלק חיות האדם המדבר אותם דברים, ואין משיג אלא גשמיות הדבר בלא חיות.

[ח] ורק משום עת לעשות לה' הפרו תורתך התיירו לכתוב (גיטין ס, א), כדי שלא ישתכח הדברים, דמכל מקום על ידי הכתב נודע הדבר כפי הלבוש שבעולם הזה, והמבין יבין מתוך הלבוש גם כן, על ידי חיות עצמו המתלבש באותו הלבוש הנתפס במוחו ושכלו. וזהו עת לעשות עשיה גופנית לה', ואע"פ שהוא הפרת התורה, היינו משפט התורה שבכתב שהוא רצון הש"י ודבורו המתגלה בעולם, שכפי רצונו אין תורה שבעל פה מתקבל אלא פה אל פה ואין להלבישו בכתב, מכל מקום אדרבא זהו קיום התורה. כי גם זה דעת לעשות וגו' מכלל התורה, דפעמים ביטולה של תורה זהו יסודה, ואמרוהו במנחות צ"ט ריש עמוד ב' על שבירת לוחות והאבדת מכתב אלהים. וממש דוגמת זה היתה גם כן כתיבת תורה שבעל פה שהוא בהיפך, לכתוב מכתב בשר ודם שאין בו חיות. אך כיון דיש כח זה גם כן ביד חכמי ישראל להפר תורה, שהוא כטעם (מו"ק טז, ב) הקב"ה גוזר וצדיק מבטל, שכך מסר הש"י התורה לגמרי לתחתונים, וכן הנהגת העולם שהוא בתורה. על כן גם דבר זה שאי אפשר לכתוב דברים שבעל פה היה בידם לבטל, וממילא ישתנה הדבר גם בענין הנהגת העולם, שיהיה בכח להמשיך חיות בדבריהם הנכתבים. ואף שאין החיות המתלבש בעצם הכתב, דוגמת החיות שבתורה שבכתב שהוא דומה לחיות הנפש המתלבש בגוף בעולם הזה, דעל כן צריך שיהיה כתובה אשורית על הספר ובדיו דוקא ואם חסר אות אחד נפסל הכל, וכן שאר

ממנו היה שומע דבר ה' וחיותו יתברך שבתוכם, אבל אדם אחר שיאמרם בפיו אין בדבורו אותו חיות כלל של דבר ה'. ורק מתוך הכתב יכול להשיג אותו חיות שהוא גנוז תוך הכתב, כי אותן כתובים הם לבושים גופנים לדבר ה'. כמו גוף האדם המלביש לנפש שהוא רוחניות וחלק אלוה, שאי אפשר להשיגה ערומה בעולם הזה, אבל מתוך לבוש הגוף היא מושגת. כן דבר ה' הוא מושג על ידי לבוש הכתב וצורת אותיות המחכימות, להשיג על ידי זה חיות דבר ה' שבתוכן.

[ז] אבל דברים שבעל פה הוא להיפך אין אתה רשאי לאמרם בכתב, כי דברים שבעל פה הוא חכמת חכמי ישראל, ועל ידי דיבור החכם בפה יש בו חיות, מה שאין כן בכתב אין בו חיות עוד. כי פעולת אדם ומעשה בשר ודם אינו כמעשה הש"י, ואין יכול להמשיך חיותו בנפעל, ורק הדבור שהוא מכח רוח חיים שבו יש בו מחיותו, ולא בכתב. ועל כן תורה שבעל פה, שהוא מה שמסר הש"י התורה לתחתונים שיהיה בכחם לחדש חידושין דאורייתא משלהם, ולהיות ממש דברי תורה לנטוע שמים וליסוד ארץ, כמו שאמרו בזהר (ח"א ד, סע"ב) דנברא על ידי זה שמים וארץ רוחניים כמו דבדבר ה' שמים נעשו. ובאורייתא ברא קוב"ה עלמא (זהר תרומה קסא), אלא שעל ידי דבורו יתברך נעשה עולם עשיה גופני, שמצד תוקף החיות גם בהתלבשו בגופנית אין מתטנף ומתגלם. כטעם הירידה למצרים אני ולא מלאך כו',³⁰² שלתוקף הטומאה לא היה אפשר לשום מלאך ושרף לירד שם, רק הש"י בכבודו ובעצמו, דמלכותו בכל משלה, גם בכל מדרגות התחתונות ושבתכלית השפלות יוכל להתלבש ניצוץ חיות המחיה ומקיים אותו דבר, כי הוא חי העולמים ומקור החיים, ואין עוד מלבדו שום חיות וקיום לשום דבר. אבל חיות האדם הוא חיות פרטי שחלק לו הש"י ואין לו תפיסה

302. ילקוט שמעוני בא קצט: "ועברתי בארץ מצרים, אני ולא מלאך. והכיתי כל בכור, אני ולא שרף וכו'".

אלא שצריך לזה השתדלות שכל המשיג גם כן, יותר מבשמיעה פה אל פה.

[י] **ואלמלא** נשתברו לוחות לא היו שוכחים דברי תורה כידוע (עירובין נד, א), לא היה צריך לכתוב תורה שבעל פה. אבל זה גם כן מכלל יסודה שעל ידי ביטולה דעל ידי שבירת לוחות, שעל ידי זה החזירו תורה שבעל פה להיות כמו תורה שבכתב, שיוכל להתלבש בעולם הזה. וזה דבר גדול ויסוד התורה, כי באמת עיקר התורה הוא תורה שבעל פה, כי מה שבכתב אין לאדם תפיסה בו אלא על ידי תורה שבעל פה, וכמו שאמרו במדרש (תנחומא תשא לד) שעתידין אומות העולם לומר אנו ישראל כו' מי שמשטורין שלי בידו כו',⁷¹ דמצד תורה שבכתב, שהוא הלבוש גשמי דעולם הזה, יוכלו גם אומות העולם לומר שיש להם תפיסה ואחיזה בדברי תורה. ובאמת לא עשה כן לכל גוי, ואפילו יקיימו כל התורה כולה אינו כלום, אם לא יתגיירו ובשם ישראל יכנו, כי לא ניתנה תורה אלא לישראל, שנתגלו להם המסטורין שבה בתורה שבעל פה. וכמו שאמרו בפרקי היכלות (כו) דאע"פ שלא שרתה שכינה בבית שני מכל מקום עיקר התורה וזיוה והדרה לא היה אלא בבית שני, שלא רצו לבנות עד שהבטיחם הש"י לגלות להם רזי התורה יעויין שם (כח) באורך. והיינו כי התחלת תורה שבעל פה היתה בבית שני מאנשי כנסת הגדולה, שהם מייסדי הבית, הם יסדו גם כן התורה שבעל פה כמו שאמרו בירושלמי דשקלים (ר"פ ה).

[יא] **ובימי** מרדכי דקיימו מה שקבלו כבר, שחזרו לקבל התורה מאהבה שלא על ידי כפיית הר כגיגית כמו שאמרו ז"ל (שבת פח, א), אז זכו לכך. כי עיקר הכפיית הר היה על תורה שבעל פה כמו שאמרו בתנחומא פרשת נח (א) עיין שם באורך, וכל זמן שלא קבלוה מרצונם לא נמסרה עדיין להם לגמרי, והיו מתנהגים על פי נביאים הכל בכתב מיד ה'. ואף שהנבואה הוא גילוי מפורש מראות ה' יותר מהשגת החכמים, מכל מקום אמרו בבבא בתרא י"ב א'

פיסולי ספר תורה, דוגמת איזה קלוקל שאירע בגוף הגורם סילוק לחיות הנפש שבו. מה שאין כן כתיבת התורה שבעל פה שאין בו התלבשות חיות על דרך זה, אין תנאים בכתיבתו ולא שייך בו פיסול בכתיבה. אבל מכל מקום יש בו התלבשות חיות דרך כלל בענין הנכתב, שיהיה מושג גם עצם החיות שבדבורים ההם לשכל האדם המשיגם, כאשר הדברים מתעצמים בשכלו.

[טז] **וזהו** החילוק שידוע שאין דומה שמועה מפי חכם לראיה בספרים, כי דברים היוצאים מלב חכם יש בהם חיות גמור המתלבש באותן דבורים דרך התלבשות גמור, מחיות המדבר עצמו. ועל כן יש בהם כח לפעול בלב השומע, כידוע דדברים היוצאים מן הלב נכנסים ללב. מה שאין כן בכתיבה, ההתלבשות אינו מצד חיות פרטי של חכם המחפש הדבר ההוא, דאותו חיות אין יכול להתלבש בכתב, רק מצד התכללותו חיותו במקור החיים יתברך שמו, שהוא חלק ממנו, וגם חכמת בני אדם הכל הוא מהש"י. וזהו התכללות תורה שבעל פה בתורה שבכתב, כי באמת הכל רמוז בתורה שבכתב, וגם כל מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש נאמר למשה מסיני (ויק"ר כב, א), והכל הוא דבר ה' מצד שרשו ומקורו, כי משם לוקח, והכל הוא דבר תורה גמור והדבר אשר דיבר ה'. ומצד הזה של החיות הכללי שיש בתורה שבעל פה, שהוא מצד דבר ה' שאמר על פי התורה אשר יורוך וגו', ולא תסור מן הדבר וגו', ושאל איך וגו', דעל כן מברכין אשר קדשנו במצותיו וצונו על מצוות דרבנן כמו שאמרו בשבת (כג, א), דגם זה מצות ה' דרך כלל. חיות זה יוכל להיות נתפס בכתב ככל דברים שבכתב, אלא שהיא מתפשטת בכתב פרטי באותו דבר פרטי שחידשו סופרים. וכאשר נכנס לשכל המשיג מצד התדבקותם במקור החיים דדבר ה' הכללי הגנוז בו, יוכל להשיג כל פרטי החיות שיש באותו דבר, כאלו שמע פה אל פה מבעל שמועה העומד לנגדו (ירושלמי סוף פ"ב דשקלים).

הנסים גם כן להתלבש בלבושי העולם הזה, ועל כן נמשלו הכל ללילה. עד אסתר שהיא סוף כל הנסים שניתנו לכתוב, והיא כמו התחלה לתורה שבעל פה, כי הוא המצוה הראשונה מדברי סופרים שנתחדשה למצוה קבועה לדורות על ידי סופרים ואנשי כנסת הגדולה. ועל כן איכא למאן דאמר דלא ניתנה לכתוב (מגילה ז, א), ושהוא באמת מכלל תורה שבעל פה, ולמאן דאמר דניתנה לכתוב מכל מקום היא הסוף ממדרגת הכתב, ולעולם סוף מדרגה העליונה הוא התחלה וכתר למדרגה שאחריה. והיינו דנס דפורים לא היה עוד נס נגלה על ידי הש"י עצמו, ולמראה עין היה קצת דרך הטבע, כי לאהבת אסתר עשה אחשוורוש. וזה טעם ותלבש אסתר מלכות ואמרו ז"ל (שם יד, ב) שלבשתה רוח הקודש, והיינו מדת מלכותו יתברך, נעשית היא לבוש לאותה מידה, שהלבישה היא את המלכות. וכל נסים הנגלים כיציאת מצרים והדומה, אף שנעשה על ידי משה ואהרן וכדומה, היה גלוי לכל כי הש"י הוא הפועל, לפי שנעשו בשם ההויה, שהוא הגילוי שהוא המהוה הכל. ועל כן אמר פרעה מי ה' וגו' (שמות ה, ב), רצונו לומר שם הויה, דזה לא עשה כן לכל גוי, ואין להם השגה בשם זה כלל. מה שאין כן מצד שם האדנות, מדת מלכותו יתברך דבכל משלה, וגם הגוים קרו ליה אלהא דאלהא כמו שאמרו סוף מנחות (ק, א), אלא שמסר הנהגת העולם לכוכבים ומזלות והנהגת הטבע. ונס דפורים היה מלוּבש בדרך הטבע, אבל מכל מקום באמת היתה הכרה מפורשת בזה בכל העולם כולו כי הש"י משגיח על עמו.

[יג] וזה טעם מה שאמרה אסתר קבעוני לדורות והשיבו קנאה את מעוררת כתבוני כו' (מגילה ז, א)³⁰³ שהכתובה מורה על נס מפורש

דחכם עדיף מנביא, ועיין שם ברמב"ן דיכול להשיג מעמקים יותר. וכידוע מהאריז"ל שהגיד דברים בעולמות עליונים, שכפי דעת עצמו הוא למעלה מהשגת כל הנביאים ואפילו השגת משה רבינו ע"ה, כנודע להוגי בכתבי האריז"ל. אלא שהם השיגו דרך ראייה, ואי אפשר לראות בעולם הזה יותר כפי התלבשות גופניות דעולם הזה, דעל כן דבריהם נתנו לכתוב בלבוש גמור בעולם הזה, אבל הוא השיג דרך השגה בשכל, שזהו השגת רוח הקודש כמו שכתב רמב"ן שם, ושלא דרך ראייה אפשר להשיג הרבה. וזה מה שאמרו במנחות (כט, ב) דמשה רבינו ע"ה לא הבין דברי רבי עקיבא, ובמדרש רבה (חקת יט, ו) דראתה עינו של רבי עקיבא מה שלא ראה משה רבינו ע"ה, ואף דלא קם כמוהו, היינו מצד השגתו דרך ראייה, ולו נתגלה גם כל מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש, ואפילו מה שרבי עקיבא עתיד לחדש. אלא שהכל היה התגלות נבואה דרך ראייה, ולא דרך השגה שכליות כמו שמשיגים אותם המחדשים הדברים, שדבר זה לא נתנו לכתוב כי דבר זה אי אפשר להלביש בכתב כלל, רק מה שלב חכם ישכיל פיהו, ועיקר ההשגה הוא סוד נעלם בלב המשיג.

[יב] ועל כן כל הנסים שנעשו לישראל שנתנו לכתוב, הם ישועות גופניות שניצולו מעבדות לחירות וממות לחיים, כי כולם ישועות הש"י שהוא הושיעם ברחמי וברוב חסדיו, בנס גלוי לכל שהוא העוזר ומושיע. וישועות הש"י עובר בכל העולמות, עד שמתלבש גם בעולם העשייה הגופני ובא הצלה לגופות גם כן. ועל כן הרושם הנשאר קבוע וקיים לדורות עולם ניתן לכתוב גם כן ולהתלבש באותיות הכתב, וכן נקבע מהם ימים טובים שהוא בעונג הגוף ושמתו ושביחתו ממלאכה, כי נפעל הישועה גם לגוף. וזהו הכל מצד העולם הזה הגופני, צריכים

303. מגילה ז, א: "אמר רב שמואל בר יהודה: שלחה להם אסתר לחכמים: קבעוני לדורות! שלחו לה: קנאה את מעוררת עלינו לבין האומות. שלחה להם: כבר כתובה אני על דברי הימים למלכי מדי ופרס. רב ורב חנינא ורבי יונתן ורב חביבא מתנו: שלחה להם אסתר לחכמים: כתבוני לדורות. שלחו לה: הלא כתבתי לך שלישים, שלישים ולא רבעים. עד שמצאו לו

כמו שהם כל יעודי התורה שבכתב בשכר ועונש גופני. וכל הקדמונים נתקשו בזה על שלא נתפרש בתורה שבכתב שכר ועונש הרוחני, ובאמת אין זה קושיא כלל, כי תורה שבכתב הכתב הוא לכוש הגופני של התורה בעולם הזה, וכך היא התורה בכל עולם מתלבש בלבוש השייך לאותו עולם, ובעולם הרוחני שם אותן יעודים עצמם הם ברוחניות, ובעולם הזה הם בגשמיות. ודבר זה של שכר ועונש הרוחני אינו אלא דרך פירוש על שכר ועונש הגופני שבכתב, לחכמי ישראל בתורה שבעל פה, שהם משיגים מסטוריות שבתורה שבכתב, וכפי מה שהיא בכל עולמות העליונים. אבל בתורה שבכתב עצמה, שהיא לכושה הנגלה בעולם הזה, אין לכתוב כלל אלא הנגלה בעולם הזה. ומצד התורה שבכתב דהיינו מצד הש"י, היה ראוי כן באמת, להיות בא בעולם הזה תיכף השכר ועונש כיעודי התורה. כי כל דבר הש"י הוא פועל בשוה בעולמות העליונים כמו בעולם עשיה הגופני, כי אצלו הכל שוה והנהגת כל העולמות אינו אלא על פי התורה.

[טו] **אלא** שבאמת נעו מעגלותיה של תורה, ואע"פ דכתיבא ומנחא אי אפשר לידע כלום ממנה אם לא על ידי תורה שבעל פה, וארוכה מארץ מידה דהתורה שבעל פה אין לה קץ, ובכל יום אפשר לתלמיד ותיק לחדש חדשות, וכאותו תלמיד שהיה יודע לטהר השרץ, ואין זה פלפול של הבל כקושיית התוספות (עירובין יג, ב), דהרי באמת אמרו ז"ל (שוח"ט קמו, ד) ה' מתיר אסורים³⁰⁵ דעתיד הקב"ה להתיר אסורים. וח"ו שהתורה תשתנה כי היא נצחית. רק כמו שאמרו ז"ל (ויק"ר יג, ג) חידוש תורה מאתי תצא, שיתגלה איזה חידוש בתורה להתיר

וניכר גם בעולם הזה לישועת ה', והם חשבו דאומות העולם סוברים דהיתה סבה טבעית. והיא השיבתם כבר כתובה כו', רצונו לומר דגם הם כתבו זה לנס וישועת ה', וכמו שאמרו במגילה י"א א' אימתי ראו כל אפסי ארץ כו',³⁰⁴ דבנס גלוי הרי גלוי לכל, אבל זה שהיה אפשר למתעקשים לתלות בדרך טבעי. אלא שמכל מקום כפי הסבות והמסובכים הנסמכים הבינו הכל דהוא פועל ה' וישועת אלהינו, זה נקרא ראיית אפסי ארץ, רצונו לומר שהבינו שגם בפעולות הארץ שהם פעולות הטבעיים יש דרך נסיי וישועת ה'. וזהו קצה הקומה דישועת הש"י וניסיו הנגלים בעולם הזה, שמדת המלכות הוא מדה האחרונה בכל קומה שלימה כנודע, והיא להראות מלכותו בתחתונים ובהנהגת הארץ הזו בעולם הזה. ועל כן גם היא היתה ישועה גופנית ממיתה לחיים, ולכן קבעום ימי משתה ושמחה להנאת הגוף גם כן. ומכל מקום יום טוב לא קבילו עליהו להיות שביתה גמורה לגוף, משום דאכתי עבדי אחשוורוש אנן (מגילה יד, א) ולא היתה גאולה גמורה לגוף משעבוד גם כן, דמכל מקום העיקר בישועה, דאז היה דליהודים היתה אורה ושמחה וששון ויקר וגו', דפירשו בסוף פרק קמא דמגילה (טז, ב) זו תורה ויום טוב ומילה ותפילין עיין שם.

[יד] **והיינו** דגלות מצרים וסנחריב ונבוכדנצר כולם לא באו על ישראל מצד אמונתם דוקא, שאפילו יעזבו אמונתם גם כן היו משתעבדים בהם ומגלים אותם. וכן כל הצרות דעד בית שני שהיו מהאומות, לא מצינו גזירת שמד, דלא איכפת להו באמונה, רק באו לכבשם וללחום כם כמו באומה אחרת, והוא רק צער הגופני,

מקרא כתוב בתורה: כתב זאת זכרון בספר, כתב זאת - מה שכתוב כאן ובמשנה תורה, זכרון - מה שכתוב בנביאים, בספר - מה שכתוב במגילה.

304. מגילה יא, א: "רבי יוחנן פתח לה פתחא להא פרשתא מהכא: זכר חסדו ואמונתו לבית ישראל, ראו כל אפסי ארץ את ישועת אלהינו. אימתי ראו כל אפסי ארץ את ישועת אלהינו? בימי מרדכי ואסתר."

305. שוחר טוב קמו, ד: "מהו מתיר אסורים? יש אומרים: כל הבהמה שנשמאת בעולם הזה מטהר אותה הקב"ה לעתיד לבוא."

דברים שהיה אסור בעולם הזה, ואז כשיתגלה החידוש יכירו הכל וידעו שגם זה עצמו מכלל התורה, ואינו חידוש בתורה. והרי כמה דברים חידשו סופרים לעקור דברי תורה, כשופר ולולב שאין דוחה שבת, וכהיתר כתיבת תורה שבעל פה וכדומה, וזה חידוש מדברי סופרים. ויש גם כן חידוש בדברי תורה עצמה, ואותו תלמיד ותיק היה משיג איזה השגה איך לטהר שרץ כמו שיהיה לעתיד, ויש בזה עמוקות הרבה שאין כאן מקום ביאורם. רק על כל פנים זה גלוי לכל, עתה שנתגלית תורה שבעל פה לכל, כי בתורה שבכתב אין נודע כלום, פירוש שום מצוה ושום אזהרה, ואי אפשר לדעת ממנה כלום. ועל כן אי אפשר לעמוד על הנהגת הש"י עולמו שהוא על פי התורה, כיון שהתורה עצמה גם כן נעלמה. ואף שנגלו מסטוריה לחכמי ישראל, היינו כפי השגת כל חכם כפי מה שאפשר לו להשיג ממנה בעולם הזה, ועדיין אין שיעור נעלמות, וכמו שאמרו ז"ל (קה"י י"א, ח) דתורה שבעולם הזה הבל הוא לפני תורתו של משיח, שאז יהיה שלימות התגלות תורה שבעל פה, כפי מה שאפשר להתגלות לנפשות בני ישראל.

שכינה שהיה אז בישראל, לא היה נחשב השגה דרך חכמה מעצמו לכלום, כי זה השגה מסופקת ואפלה מצד העולם הזה, שאין יודעים אם היא השגה אמיתית, דעל כן אמרו בסנהדרין (כד, א) במחשכים הושיבני על תלמוד בבלי. וזהו כל חכמת תורה שבעל פה, להשיג האמת מצד האופל וההעלם. וזהו בזמן ההעלם, אבל בזמן שהיתה השראת שכינה בישראל לא היו נכנסים להשגות של מחשכים כלל, כי היתה אז כל ההנהגה על פי נבואה, והיו נביאים כפלים כיוצאי מצרים מלבד בעלי רוח הקודש לאין שיעור, אלא שנבואה שלא צריכה לדורות לא נכתבה (מגילה יד, א).

[יז] אבל כל ההנהגה דלפי שעה היתה על פי נביאים, ועל כן אמרו בריש אבות זקנים מסרו לנביאים ונביאים לאנשי כנסת הגדולה, ולא חשבו סדר המקבלים גם בהם דור אחר דור כמו אח"כ, וכמו שכתב הרמב"ם בהקדמת חבורו להמציא סדר קבלה גם בהם. אף דיש לומר דהתנא לא סידר מה שנאמר בכתובים, מכל מקום אם כן לא היה לו להזכיר כלל זקנים ונביאים, כל שכן משה ויהושע. אלא דבאמת בנביאים לא שייך קבלה מפה אל פה בענין הנבואה, אף דהיו תלמידי נביאים היינו קודם שהגיעו למדריגת הנבואה, אבל משזכה לנבואה בעצמו הרי היה שומע מפי הש"י בעצמו. רק חשיב דרך כלל מסירת הנהגה על פי התורה בישראל, בתחלה משה רבינו ע"ה הוא שקיבל תורה מסיני, והוא הנהגת תורה שבכתב ממש. ואח"כ יהושע שהאציל משה רבינו ע"ה מהודו עליו, והוא כממוצע בין משה רבינו ע"ה לשאר נביאים, ואח"כ לזקנים והם שהאריכו ימים אחר יהושע, והיו גם כן מדור המדבר תלמידיו של משה רבינו ע"ה, שהשיגו עדיין הנהגת תורה שבכתב דמשה רבינו ע"ה. כי מסתמא לא הנהיגו ולמדו אלא כפי קבלתם ממשה רבינו ע"ה, ועל כן נקראים זקנים, שהיתה ידיעתם רק מצד מה שהם זקנים, שהכירו את משה רבינו ע"ה. והקרוב דהיו גם

[טז] ואז יבינו הכל הנהגות הש"י בעולם הזה איך היה תמים פעלו, ולא עולתה בו ח"ו, כטענת כל הנביאים מדוע דרך רשעים צלחה וכדומה. ורז"ל וחכמי האמת ישבו הרבה שאלות כאלה, על פי התורה שבעל פה הנגלה להם, שעדיין לא נתגלה בימי הנביאים. כי התחלת גילוי תורה שבעל פה היה מעת חתימת הנבואה, וסילוק גילוי השכינה בישראל שלא היה בבית שני. כי כל דבר נבואה שהוא דבר ה' הם מתלבשים גם כן בכתב, כי הם מתגלים כפי לבוש העולם הזה גם כן, ורוח ה' דובר בו בכל מדבר בנבואה ורוח הקודש, וממילא הוא מוגדר ומוגבל כפי הכלי והלבוש המגבילו, ואין יכולים להשיג רק מה שרצה הש"י להראות להם בנבואה. ואע"פ שהיו חכמים גם כן, מכל מקום מפאת שפע הנבואה וגילוי

במגילה (יג, ב) ובמדרש (אסתר ז, יב) שהיה מצד אמונתם, וכמו שנאמר ודתייהם שונות מכל עם (אסתר ג, ח). ואף שהגזירה בפועל היתה סתם, וגם המן כיון דוקא לגזור סתם כי היה שונא למרדכי ועמו בעצם, מכל מקום התעוררותו לאחשוורוש היתה מצד שינוי הדת והתורה. כי כבר התחיל התעוררות התורה שבעל פה נפשות דישראל, שיצאה לפועל אחר הנס, דקיימו וקיבלו. ואז ליהודים היתה אורה זו תורה, היינו התחדשות גילוי תורה שבעל פה, דאע"פ שאוכמא היא לגבי השגת הנבואה ונקרא במחשכים, היינו לענין אותו דבר הפרטי שנגלה לנביא שהוא ברור ואין בו ספק, מה שאין כן כשמשיג בחכמה יוכל חכם אחר לחלוק עליו, וגם השגת הנביא עצמו הוא בראיה ממש. אבל לענין השגת כלל התורה אצל כלל ישראל חכם עדיף מנביא, דסנהדרין נקראים עיני העדה, שהם המאירים עיני ישראל ומורים להם הדרך בתורת ה', ולהיות מתגלה האור לכל, שיוכל כל אחד להשיג בתורה ולהבין מתוכה בכל פרט מעשה, זהו רק על ידי תורה שבעל פה. דעל ידי נבואה היה צריך בכל פרט לילך אל הרואה, והוא היה צריך מראה נבואה חדשה באותו פרט. אבל השגת החכמה היא כוללת בכל פרט ולכל נפש בכל עת וזמן, מאחר שמשיג מסטורי התורה לא כפי לבוש הגופני לבד.

[כ] וזהו האור שבתורה שנתגלה אחר הנס דהמן, וזהו עיקר המבדיל בין ישראל לעמים, כי תורה שבעל פה, הוא מה שנובע מלבבות חכמי ישראל ומה שהם מחדשים, הוא תורה שלימה. מה שאין כן מה שחכמי העכו"ם מחדשים, אף שיש חכמה באומות העולם אין תורה באומות העולם (מ"ר איכה ב, יג), ואי אפשר להם להמציא דבר חכמה שיהיה דברי תורה כלל. וכן יום טוב הוא מה דישראל מקדשי לזמנים, וגם כן ניתן רק לישראל, החודש הזה לכם כמו שאמרו בשמות רבה

בעת מתן תורה, אלא שהיו פחותים מבני עשרים או יתירים על ששים דלא היו בכלל הגזירה. ואח"כ לנביאים בהנהגת הנבואה, ואח"כ לאנשי כנסת הגדולה בהנהגת תורה שבעל פה, ומהם והלאה שייך הקבלה פה אל פה, דדברים שבעל פה אי אתה רשאי לאומרם בכתב (גיטין ס, ב), שאי אפשר להשיג האמיתות שבלב החכם אלא בקבלה מפה אל פה.

[יח] ולעולם כפי הנהגת התורה בישראל כן הוא הנהגתו יתברך כל העולמות, ואף האומות מתנהגים כן בזה לעומת זה. וכל ריבוי עבודה זרה אצלם וחרטומים ומכשפים היה כל זמן שהיה גילוי שכינה ונבואה בישראל, ומשנסתלקה והתחיל תורה שבעל פה התחיל גם כן אצלם חכמת יונית שהיא חכמה אנושית. כי התחלת אנשי כנסת הגדולה היתה בתחלת מלכות יון, שאז היתה חתימת הנבואה, ועל כן יון הם שהתחילו בגזירת שמד, וכל גזירות וצרות שהיו על ישראל מאז והלאה וגם גלות אדום הכל היה נגד האמונה, שאם היו רוצים להתערב בגוים ולהיות לעמא חד לא היו סובלים שום גלות וצער כלל. כי הנהגת תורה שבעל פה היא ההנהגה שעל פי מסטוריו של הקב"ה, שלא נתגלה ונתלבש בלבוש גופני בעולם הזה, דעל כן לא נכתב שאין יכול להתלבש באותיות גופניות בכתב. ודבר זה אין יכולים האומות לסבול, שאין להם שום שייכות ותפיסה בזה, כבתורה שבכתב שיש גם להם תפיסה מצד הלבוש הגופני, עד שיכולים לומר אנו ישראל. ולכן לא היתה להם טענה נגד תורה שבכתב רק נגד תורה שבעל פה. ואז היתה הגזירה על הגופות, כי התלבשות התורה היתה בלבוש הגופני ממש. אבל תורה שבעל פה אין מתלבשת אלא בשכל, על כן אין הגזירות שלהם עוד על הגוף אלא על האמונה.

[יט] וגזירת המן אף שהיתה סתם להשמיד ולהרוג, מכל מקום עיקר טענתו אצל אחשוורוש היה ישנו עם אחד וגו', וכמו שאמרו ז"ל

קדושה חלוק לשבע, שכנגדם שבעת ימי השבת ושבע שני שמיטה כנודע. אלא שבחלוקת השבע מיני חכמות נבוכו המתחכמים, ואינו כמו שאמרו הם סדרם, והם חשבו גם חכמת הגיון שהוא שורש החכמה איך לחשוב דבר חכמה ואיך להמציא הקשי הפילוסופים וכל מיני חכמות מכלל שבע חכמות. ובאמת זה חוץ מהם ולמעלה מהם, כי היא אם הבנים המולידה כל החכמות, ועמה הם שמונה, ונגדם הם שמונת ימי חנוכה, שישראל יצאו מכל אותם חכמת חיצונית לחכמת האמת. והנס היה רק בשבעה ימים, כי על יום ראשון היה לדלוק, רק אותו יום היה דוגמת אם הבנים, שבו ועל ידו היה הנס על כל שאר השבעה ימים, ועיקר הנס היה בו, שנוסף בו שפע להמשיך עוד לשבעה ימים זולתו. ובו הוא עיקר ההבדל בין חכמת ישראל לחכמת אומות העולם בענין התחלת המצאת החכמה, שאצל אומות העולם גם זה מלבם מתחכמים איך להמציא חכמות, ועל כן הכל הבל. אבל בני ישראל כל חכמתם הוא מהש"י ומתורתו, שהוא היסוד לכל חכמת תורה שבעל פה, וממנה לוקח הכל, והשורש של כל החכמה הוא חכמת הש"י, על כן גם התולדות שממציאים מעצמם דבוק בהשורש שהוא מהש"י, והכל ממנו.

[כב] וזה ענין מילה בשמיני הרומו לשורש היהדות שבתולדה, הוא גם כן ביום שמיני, שהוא רומז לאם הבנים המוליד שבעת ימי הבנין, דהם כל מיני השתדלות אדם, בין בפעולה בששת ימי המעשה בין בשביתה ביום השבת. ויום שמיני הוא שורש הבינה שבלב שממנו תוצאות חיים, בכל מיני כחות הנפש, המוציאים כל הענינים לפועל באברים. ובאים בכרית חותמו יתברך ביום זה, לומר כי שורש התחלת כל כחות איש הישראלי הוא רק לה' לבדו. וזהו מצד המעשים, שזהו מיד בתולדה

פרשה ט"ו.³⁰⁶ ואלו השניים הוא מצד פעולתם וזהו האתערותא דלתתא, ומילה ותפילין הוא מה שמקדשים אותו הרבה מלמעלה. ומילה הוא שורש החילוק בין ישראל לעמים מתולדה קודם להשתדלותו, שהרי נימול לשמונה דלא ידע כלום, ואין הערלה נקרא אלא על שמם כמו שאמרו בנדרים (לא, ב), ודאפילו ערלי ישראל נקראו מולים, והיינו אפילו ערל במזיד מכל מקום שורשו יהודי ונקרא מהול. ותפילין הוא התקשרות הש"י עם ישראל אחר השתדלותם, דראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך (ברכות ו, א). וכל זה זכו אחר הנס דפורים, שנתגלה האור דתורה בתורה שבעל פה, שעל ידי זה נתפרסם כל שרשי מעלת ישראל, שעל ידי זה נתעוררו כל אומות העולם נגדם בפרסום בעיני אמונה. אבל בימי המן היתה רק התחלת התעוררות מענין אמונה, אבל מכל מקום בפרסום היה סתם, ועל כן ניתן לכתוב, כי היה הנס עדיין מתלבש בגופנית בעולם הזה כפי מה שהיה בפעל, אלא שבכח היה העיקר בענין התורה. ועל כן נמשל לשחר הבא בסוף הלילה, שכבר מתחיל האורה דתורה שבעל פה.

[כא] אבל הנס דחנוכה, שהיה הצלה משמד לבד, לא נקבעו אלא להלל ולהודות ולא שום עונג גופני, כי לא היתה הצלת גופות. והמצוה שבו בהדלקת הנר, כי זהו עיקר הישועה באורה זו תורה, ועל כן לא ניתנה לכתוב כי אין בו התלבשות בלבוש גופני בעולם הזה, והוא ככל תורה שבעל פה שאין אתה רשאי לאומרם בכתב. שישועה זו שנשארה קבוע וקיים לדורות, ככל קדושת הזמנים שנשאר באותו זמן לעולם, קדושה זו אינה אלא ישועת הנפש והשכל שלא יטמא בחכמת בני נכר, שהוא נגר חכמת חכמי ישראל בתורה שבעל פה. וידוע דיש שבע חכמות, והמספר שבע היא אמת, כי הכל הוא זה לעומת זה, וידוע דכל דבר של

306. שמות רבה טו, ב: "אמר להם הקב"ה לישראל: לשעבר היה בידי, שנאמר: עשה ירח למועדים. אבל מכאן ואילך הרי מסורה בידיכם ברשותכם, אם אמרתם הן - הן, אם אמרתם לאו - לאו, מכל מקום יהא החדש הזה לכם".

הגופנית. וימי חנוכה הם מצד החכמה, כידוע דשמן רומז לחכמה בכל מקום, דשמן מחכים כמו שאמרו ז"ל (מנחות פה, ב) דעל כן שלח יואב אחר אשה חכמה לתקוע שהיא אלפא לשמן.³⁰⁷ ופך השמן שנמצא מן המוכן הוא שורש החכמה, שהוא אצל ישראל מן המוכן בתורה שבכתב. ובו לא יכלו יונים ליגע לטמאו, כי בחכמה הנובע מלכות בני ישראל בתורה שבעל פה יוכלו לטמא ח"ו, כמו שאמרו (הגיגה טו, ב) על אחר על ידי דומר יוני לא פסק מפיו יצא לתרבות רעה, והמשיך חכמתו לחיצוניות. אבל שורש החכמה בתורה שבכתב, זה לא היו יכולים לשנות וליגע כלל. אף דבדורות האחרונים התחכמו לפרש גם התורה שבכתב כולה על פי חכמת יונית, כמו שצווח נגדם בתשובות הרשב"א (חלק א סימן ט) וזולתו כנודע, אלו היה זה ח"ו אז, היה כמו במצרים, שאלמלי נכנסו לשער החמישים שבטומאה שם, לא היו יכולים לצאת ח"ו. וכן אז, אלו היתה התגברות יונים נגדם ח"ו על דרך זה, כמו שגברה האפיקורסות בדור אחרון להמשיך גם התורה לכונת הבליהם, היה קשה לצאת. אבל הנס היה שהם כפרו בתורה שבכתב לגמרי, ונשאר הפך על יום אחד חתום בחותמו של כהן גדול, ענין כהן גדול רומז על שורש החכמה דישראל, כי על הכהנים נאמר יורו משפטיך וגו' (דברים לג, י), ונאמר ובאת אל הכהנים וגו' (דברים יז, ט), שהם עיקר חכמי ישראל המורים. והכהן גדול הוא הגדול והראש שבהם, וחותמו הוא המעיד שלא נגעו בשורש החכמה עדיין שנשארה נקיה, ועל ידי זה המשיכו אח"כ ממנה השפע לשבעת ימי קומת המשכת החכמה, ועל כן היה הנס על ידי כהנים.

[כד] ולפי שעיקר החכמה דבני ישראל אינו כחכמה אנושית בעניני עולם הזה, כחכמת אומות העולם כלל, רק כל חכמתם הוא בהשגת אמיתותו יתברך ודרך עבודתו, שהיא ידיעת התורה על בוריה, על כן עיקר קביעות הימים האלו להודות ולהלל לשמך הגדול, שזהו עיקר תכלית מכוון הבריאה כולה, כל פעל למענהו לקילוסו (שוח"ט יט, א). ומזמור של יום השבת, אחר גמר ששת ימי הבנין ונהנה בכל מה שעשה ושבת ממלאכתו, יום השביעי משבח

307. מנחות פה, ב במשנה: "תקוע אלפא לשמן (שכשם שהאלף היא ראש לכל האותיות כך שמן של תקוע ראש לכל השמנים)". ובגמרא: "וישלח יואב תקועה ויקח משם אשה חכמה - מאי שנא תקועה? אמר רבי יוחנן: מתוך שרגילין בשמן זית, חכמה מצויה בהן".

נמצא זכר קביעות שמחה. אבל נראה דתחלת קביעות הנס דלא ניתן לכתוב, היינו שאין לו התלבשות בלבוש גופני, לא נקבע לשמחת הגוף. אבל אחר שהותר הכתיבה, וניתן לכתוב גם נס זה משום עת לעשות לה', כבר יש לו התלבשות גופני בעולם הזה. והגם דאין זה עיקר הנס, דעל כן כל הנסים שלא נתנו לכתוב לא נשאר מהם קביעות לדורות, ואחר החורבן בטלה מגילת תענית (ר"ה יח, ב), דרך הישועות שנתנו לכתוב, היינו שנשאר הישועה קבוע וקיימא בלבוש גופני, לא נתבטלה אותה ישועה גם אחר החורבן. אבל שאר ישועות דלא נתנו לכתוב, אין בהם קביעות עולמי בגלוי בעולם הזה, רק חנוכה לבדו דהישועה בו אינה לגופות רק לנפשות, והחורבן ביטל ישועות הגופניות מה שבגלוי, ולא ישועת השכל הנפשי. וזה נשאר קבוע וקיים בנפשות דבני ישראל, שאף שהתעום אפקורסים בדורות אחרונים למה שהתעום, לא יכלו להועיל כלום לבטל ח"ו תורה שבעל פה, והם אבדו מן העולם וחכמת חכמי ישראל נשארה ותשאר קיימת לעולם. וזהו עיקר מה שנשאר קבוע לדורות עולם בזרע ישראל מנס דחנוכה.

[כז] **מכל** מקום הרי הקביעות היתה גם כן דלא למספד ולא להתענא, דהיינו מניעת צער מגוף על כל פנים, דמאחר שהנפש מלובשת בגוף, לב שמח ייטיב געה, וגם הגוף מרגיש בשמחת הנפש. וחכמת אדם תאיר פניו, והחכמה תעוז לחכם, ומסירה על כל פנים הצער והעניני מהגוף גם כן מיד. אף שאין הגוף עצמו מרגיש עדיין ההנאה בגופניות, מכל מקום מרגיש מיהת הנאת הנפש מצד טפילתו לה. וכל הנפשות דישאל הם מאותיות התורה, כידוע דאורייתא וישאל חז. וכמו שהתורה שבכתב מלובשת בלבוש גופני של הכתב, כן הוא התלבשות הנפשות הנפשות דבני ישראל בגופות. כל גוף מקביל ומכוון לאור אותו הנפש, שהוא נגד איזה אות או חלק אות מיוחד בתורה שבכתב. והתורה שבעל פה אינה תורה אחרת כלל ח"ו,

ואומר טוב להודות לה', שזהו תכלית הנעשה והנברא בכל מעשה בראשית. וזהו עיקר שורש היהדות, דנקראים כל ישראל באסתר ובכל תורה שבעל פה יהודים על שם יהודה (ב"ר צח, ו), דנקרא על שם אודה את ה', שזהו שורש המכוון דכל ישראל. וכל התחכמות דתורה שבעל פה להגיע מזה להודות ולהלל לשמו יתברך. אלא שבתורה שבכתב ובכתובים נתפרש השם הוי"ה ככתבו, ובנוסח על הנסים, שהוא דברים שבעל פה דזה שמי לעלם כתיב, על כן אומרים לשמך הגדול ולא בכינוי האדנות. כי עיקר ההודאה, שהוא תכלית המכוון בפעל ה', אינו אלא לשם הוי"ה ברוך הוא, להכיר אמיתותו יתברך בלי לבושים וצמצומים ומסכים. ואע"פ שאין הכרה ברורה בזה בעולם הזה, מכל מקום ההודאה הוא רק כלפי מדת אמיתותו יתברך, דעל כן נקרא יהודה כולו על שם הוי"ה (סוטה י, ב), ובהוספת הד' הרומז לכנסת ישראל, כמו שאמרו ז"ל (ב"ר עא, א) דבכל מקום דלים בישראל מדבר, שהם מונים לבונה דלית לה מגרמה כלום, רק עתידים להתחדש כמותה כשמקבלים מהש"י, ואז נעשה מד' ה' בתר דקבילת עוברת כידוע (זהר ח"ב ספרא דצניעותא קעח, ב).

[כה] **זוה** טעם מה שכתב בהגהות רמ"א (או"ח תרע, ב) דנוהגין לומר זמירות ותשבחות בסעודות שמרבין בחנוכה, ועל ידי זה הוא סעודת מצוה. כי על ידי הסעודה בבשר ויין, דאין שמחה אלא בהם, הלב שמח, ועל ידי זה הלב הישראלי מתעורר לומר שירות ותשבחות, וכמו שאמרו ז"ל (מגילה יב, ב) דזהו החילוק בין ישראל לעמים, דכשישראל אוכלים ושותים ושמחים אומרים שירות, ומצד הזה הסעודה סעודת מצוה, שהיא מביאה להלל ולשבח, וזה היה עיקר קביעות הימים. ודעת אחרונים רש"י וט"ז ויש אומרים שברמ"א, דהסעודות עצמן מצוה, דקבעום לשמחה גם כן, וכדבריהם הוא גם כן בפייט לחנוכה, ובתשובות מהר"י ברונא לגלג עליו בזה. ובאמת בגמרא ודברי רז"ל לא

כבר נגמר התגלות כל קומה השלימה דתורה שבעל פה, והאירה בנפשות דבני ישראל, להיות מקורם ושרשם תקוע ואחוז בתורה שבעל פה גם כן בהתגלות. וממילא גם הגופות המלבישים הנפשות, שהם דוגמת אותיות הכתב, הם מקבילות לאותיות התורה שבעל פה, ובאה גם התורה שבעל פה בהתלכשות גופני בעולם הזה, ועל כן ניתנה לכתוב גם כן. וממילא מאז והלאה גם קדושת ימי החנוכה, שהוא הארת התורה שבעל פה, נתלבשה ההארה גם בגוף. ועל כן התחילו דורות אחרונים לנהוג שמחה גופנית וסעודות גם כן, ואע"פ שאינן נביאים בני נביאים הם (פסחים סו), דכבר הגיעה ההארה להיות מורגשת בפעל בגוף גם כן, מאחר שהוא המלבוש וכלי הקיבול להאור דתורה שבעל פה. ומה שכתב המנהג לאכול מאכלי חלב, הוא דוגמת מנהג מאכלי חלב בשבועות בקבלת תורה שבכתב, כי החלב יונקים משדי האם, ועיקר קבלת התורה הוא להכיר נותן התורה יתברך שמו שממנו יונק הכל. ועל דרך זה בחנוכה בתורה שבעל פה, העיקר הוא הכרת היניקה מאם הבנים כנזכר לעיל.

רק היא פירוש התורה שבכתב, וכולה רמוזה בתורה שבכתב ומיוחדת בה. וכל זמן שלא ניתנה לכתוב תורה שבעל פה, היינו כי לא נתעצמה עדיין בנפש בגילוי גמור, בענין שיהיה שורש הנפש כולו מאור התורה שבעל פה המתלבשת בתוך הגוף, כי עד שנחתם התלמוד לא היתה עדיין תורה שבעל פה על שלימותה בהתגלות כולה בעולם הזה. ועל כן היו אז כל שרשי הנפשות דישראל כפי התגלותם והתלבשותם בגופות רק בתורה שבכתב, ולא היתה עדיין התלכשות גופני לתורה שבעל פה בעולם הזה, ועל כן לא ניתנה לכתוב.

[כז] ובחתימת התלמוד אז נשלם כל התורה שבעל פה, וכמו דהתורה שבכתב כתיבא ומנחא כן תורה שבעל פה אחר חתימת התלמוד, בו כלול כל תורה שבעל פה, וכל מה שחידשו חכמי הדורות אחר התלמוד הכל מה שהוציאו בפלפולם וחכמתם מתוך התלמוד והכל רמוז בו [וכן בכל ספרי דאגדתא מרז"ל, שכולם נסדרו עוד לפני התלמוד, וכן הותר כתיבתם עוד מקודם], ועל כן אז הותר כתיבת תורה שבעל פה כמו שכתבתי במקום אחר, דמשמע בכמה דוכתי דבחתימת התלמוד אז התחילו לכתוב גם כן [ועיין בהקדמת ספר עץ חיים על משניות], כי אז

אות נז

תיקנו לגמרי אותו ענין, עד השורש של כללות כנסת ישראל בענין, שמהיום והלאה כל נפשות דבני ישראל הם מתוקנים בפרט זה, אז נקבעה ישועה זו זכר לדורות. וקבעו איזה מצוה להיות לאתערותא דלתתא באותו זמן, להמשיך עליהם קדושת תיקון זה. דכל דבר של קדושה אין בא בעצמו ללב, אלא על ידי איזה אתערותא דלתתא ופתיחה כחודה של מחט מלמטה, וקבעו מצוה הראויה לפתיחת אותו האור והקדושה בלב.

[ב] וידוע מטעם האריז"ל דמתתיהו תיקן ההוד, שהיה מקורם הודי נהפך עלי למשחית,

[א] ענין מצות נר חנוכה לזכר נס דחנוכה, ובאמת עיקר הנס היה הצלתם משמד היונים, הנס דשמן זה היה אח"כ ענין בפני עצמו, דלכאורה אין לו שייכות לגוף ישועת ההצלה שהוא העיקר. ובנוסף על הנסים לא נזכר כלל נס זה שהיה בשמן, רק דאח"כ באו כו' והדליקו נרות. אבל כל ישועה שנקבע ממנה זכר לדורות, היינו שכבר נושעו הנפשות דישראל באותו ענין שהיה להם איזה חסרון מה, דמחמתו היו הגזירות והצרות מקודם, דהכל במשפט. וכשנתעוררו בני ישראל לתקן לאותו החסרון בלבבם, אז נושעו מהצרה. וכאשר

ידי כח זה שברע, דזה לעומת זה עשה אלהים, נתעורר באומות הכח והרצון לגזור שמד ח"ו על ישראל, להחזיר אדרכא כנסת ישראל ח"ו להם. אבל כל זמן שכנסת ישראל בשלימותה, היינו שאין כוננתם בהתחברותם עם אומות העולם אלא לשם שמים להוציא הניצוצות קדושה שבהם, דהירכין מחוברין עם הגוף, אז אע"פ שצופה רשע לצדיק וגו' ה' לא יעזבנו בידו. אבל באמת נאמר בהתחברך עם אחזיהו וגו',³⁰⁸ ואע"פ שנתכוין לשם שמים בתחילתו, מכל מקום העוסק עם מנוול מתנוול, וכמו הגורף ביבין שאי אפשר שלא יתלכלך גופו בטיט וצואה. וצריך לזה זריזות וגבורה גדולה, שלא להניח שום שינופת לידבק בו, ולא כל אדם זוכה. ובהאבקו עמו אז ניתק כף הירך מהגוף, היינו שלא היה נמשך ההשפעה לזולת עוד מהגוף שהוא האמת לאמיתו, רק איזה כונה זרה וחיצונית, וזה גרם נגיעתו בו. ובוזה לבד יש לו נגיעה בכנסת ישראל, כאשר הם רוצים להתחבר עמם, אף שהוא כדי להאבק במ ולהכניסם לקדושה, מכל מקום חבור זה גורם איזה חסרון ונתיקה מכונת האמת ליעקב, ועל ידי זה הם באים כנגדם לנתקם לגמרי בגזירת שמד, שחושבים שיוכלו לנתק ולעקור הירך לגמרי מהגוף. ובאמת זה אי אפשר כלל, כי היתה רק נתיקה לפי שעה בעת חשכת ליל שלא ידע להזהר, וכשזרח לו השמש והאירו עיניו נתרפא מצלעתו ושכ הירך לאיתנו בגוף. ואפילו המשומדים שבישראל לא ידח מהם נדח לעת קץ כשיבוא היום, עולם הבא הדומה ליום (פסחים ב, ב), וזרחה לכם יראי שמי שמש צדקה ומרפא בכנפיה, וכל ישראל נקראים יראי שמי, שהוא דרגא דכנסת ישראל כנודע.

[ד] וכל זמן שהיו ישראל בארץ ישראל, לא היתה להם שום התחברות לעמים, רק אחר

[ומקרא זה אמור בדניאל י" (ח) כאשר נתגלה לו הדנה שר יון בא (שם כ) ע"ש], ועל כן תיקנו על הנסים בהודאה, ועל כן הם שמונה ימים כי הוד הוא ספירה שמינית, וממשיכים על ידי הדלקת הנרות לה, אור משמונה ספירות הקודמות עד הכתר. וביאור זה, כידוע דנצח והוד הם תרין ירכין או תרין ביעין דדכורא, ורצה לומר כחות ההשפעה להזולת. ושם היתה נגיעת שרו של עשו ביעקב אבינו ע"ה, כי לא יכול לו לעצמותו, שכולו אמת ומטתו שלימה ואין בו פסולת כלל, אבל נגע בכף יריכו, ואמרו כבראשית רבה סוף פרשה ע"ז (ג) בצדיקים וצדקניות נביאים ונביאות שיצאו ממנו, ואיזה זה דורו של שמד. ובאמת בזמן השמד שהתחיל מהיונים כבר פסקה נבואה מישראל, אבל אע"פ שאינן נביאים בני נביאים הם (פסחים טו), ויש בהם כח הנבואה, כי מהירכין נצח והוד שם ניקת הנביאים כידוע, ועל כן קראום כאן נביאים. ויעקב אבינו ע"ה העמיד קומה שלימה של כנסת ישראל כולם זרע אמת.

[ג] אבל ידוע דמדת המלכות, שהיא רזא דכנסת ישראל, רגליה יורדות מות. והענין דבכל קומה השלוש תחתונות הם כחות המשפיעים לזולת, וגם בכנסת ישראל יש כן כח זה להשפיע לזולת גם כן, ומה שזולת כנסת ישראל היינו אומות העולם, כמו שמקריבים שבעים פרי החג נגד שבעים אומות. וכמו שיהיה לעתיד, דמשיח יבוא ליתן קצת מצוות וללמד תורה גם לאומות העולם (ב"ר צה, ט), ונהרו אליו וגו' עמים רבים וגו', ואז אהפוך אל עמים שפה ברורה. וזהו הרגלין היורדות מות, מקום הקליפות והרע, שהוא כחות האומות, להוציא גם הניצוצות קדושה שבהם ולהחזירם אל הקדושה. ועל ידי כח זה שבכנסת ישראל, שרוצים להחזיר גם כחות העמים לקדושה, על

308. דברי הימים ב' כ, לה-לו: "ואחרי כן אתחבר יהושפט מלך יהודה עם אחזיה מלך ישראל, הוא הרשיע לעשות. ויחברו עמו לעשות אניות ללכת תרשיש, ויעשו אניות בעציון גבר. ויתנבא אליעזר בן דדוהו ממרשה על יהושפט לאמר: כהתחברך עם אחזיהו פרץ ה' את מעשיך, וישברו אניות, ולא עצרו ללכת אל תרשיש."

אולם קודם זה, הודי דייקא, ההוד דקדושה, הוא עצמו נהפך למשחית, דעל ידי הופעתו להיות מורגש גם לאומות העולם, באו להתחבר עמהם, עד שנהפך על ידי זה למשחית.

[ה] והתחלת שמד יונים היתה על ידי העתקת התורה יונית, שזה היה על ידי הרגשת ההוד דכנסת ישראל, עד שגם מלכי עמים הודו להם. כי בקשת העתקת התורה היתה בשביל שהכירו מעלתה, וכבוד גדול כיבדו תלמי על זה, ועל כן היתה ההעקפה על ידי כהנים. אבל חכמי ישראל הרגישו שזה היה הפיכת ההוד למשחית, וגזרו תענית על זה, וכמו שאמרו במגילת תענית (מאמר אחרון) דהחושך בא לעולם אז שלושה ימים, שהוא היפך ההוד, שהוא זיו ואור המאיר לכל באי עולם. ומשה רבינו ע"ה כתב התורה על האבנים באר היטב בשבעים לשון (סוטה לה, ב ויעין ירושלמי סוטה פ"ז ה"ה, הובא בתוספות שם)³¹⁰, אלא שמצד מידתו שהוא בניצוח לעמים, ומה שקירב ערב רב היה רק על ידי שגיירם, לא הזיק זה, כי הוא לא הלך למסור להם, רק כתב על האבנים והניח הפקר, והם מעצמם שגרו נוסירין והעתיקו. כי כן הוא המדה ימין דוחה ושמאל מקרבת, והוא מדת אהרן ע"ה אוהב שלום, ועל כן אף דמאחוריה אתא ונשייה לתרווייהו כמו שאמרו בחולין (צא, א)³¹¹, עיקר התחלת השליטה היה מצד השמאל שהוא נגד הימין, דזה לעומת זה, שבו האדם בליעל חפץ לנצח, ולפשט אדרבא הודו. ועל ידי שליטתו בהעלמת ההוד דקדושה, על ידי זה רוצה אח"כ להתגבר גם על מדת הניצוח שלהם

הגלות התחילו לחבר עמהם, ועד שחטאו בנשיאת נשים נכריות, אלא ששבו על זה בתשובה שלימה על ידי עזרא ונחמיה. ומכל מקום כמדומה בעיני דהבנים שהשימו הן, הם או צאצאיהם שנשתמדו בימי היונים, ועוררו השמדות, שהיו על ידי משומדים מבני ישראל ככתוב ביוסיפון. והראשונים שזוכרו בזה בכתוב הם בני יהושע בן יהוצדק כהן גדול, וכשהעבירו עונו בזה לפני המלאך, אמר לו בזכריה ג' שמע נא וגו' ורעיק היושבים לפניך וגו' מביא את עבדי צמח.³⁰⁹ ואמרו ז"ל (סנהדרין צג, א) דריעו הם חנניה משאל ועזריה, שנעשה להם מופת, דגם הם כל עסקם עם העמים לברר אמיתות אמנותינו לעיני כל הגוים. ועל כן דניאל הוא שאמר הודי נהפך וגו', כי הוא היתה לו שלימות מדת ההוד. והם היושבים לפני יהושע בן יהוצדק, שהוא מזרעא דאהרן וכהן גדול במקומו, שהוא שורש מדת ההוד כנודע. והוא שהיה כהן גדול הראשון בבית שני, מסתמא נתחזק ונתאמץ במדה זו בשלימות, ועל כן נקראים הם ריעיו היושבים לפניו, דזהו שלימות ההוד, כענין קרני הוד דמשה רבינו ע"ה, שמאיר ויוצא הוד ממנו לזולתו. ועל ידי זה נתפס הצואה בכגדיו, אלא ששבו בניו בתשובה וזכה ללבוש מחלצות. ונראה לי פירוש מחלצות היינו מלבוש שיוכלו לחלצו ולפשטו תמיד, כי לא יעזוב מדריגתו, אלא שכשמתלכלך קצת יוכל לפשטו מיד, ובזה יוכל להתחזק במידתו. והבטיחוהו בביאת משיח, שהוא יגמור התיקון לכל העולם כולו.

309. זכריה ג, ח: "שמע נא יהושע הכהן הגדול, אתה ורעיק הישבים לפניך, כי אנשי מופת המה, כי הנני מביא את עבדי צמח".

310. תוספות סוטה לה, ב: "ירושלמי: שלושה מיני אבנים הן: אבני המלון ואבנים שהניחום יהושע תחת כפות רגלי הכהנים ואיסטליות שנתן להם משה (קרובן העדה - כדכתיב: הואיל משה באר את התורה הזאת, וגם זה על אבנים היו). אמר רבי יצחק: פשוט לן ארבעה מיני אבנים הוה. אמר רבי סימן בר זבירא: ויאות, (והמין הרביעי עליו נאמר: והיו האבנים האלה לזכרון לבני ישראל עד עולם) אין תימר אבני המלון - לשעה היו ונגזזו, אין תימר אבנים שהקים יהושע תחת כפות רגלי הכהנים - משוקעות הן במים, אין תימר איסטליות שנתן להן משה - כבר נכנסו עמהן לארץ, אלא אם כן במה אנו קיימין? באבנים שהקים יהושע להן על גב הירדן".

311. שבא המלאך מאחורי יעקב והכהו בשתי הרגליים עד שנשו הגידים ממקומם בשתייהן.

בעוונותינו הרבים בהתחברות ביותר ביניהם, עד שאמרו בעבודה זרה (ת, א) דישראל בחוץ לארץ עובדי עבודה זרה בטהרה, ועד שהתירו משא ומתן אידיהן וכיוצא, ואין האור בהתגלות בחוץ, אבל מכל מקום הוא מאיר מבפנים, כי באמת במעמקי הלב הוא מאיר אור זה דהוד, וכל התחברות שלהם הוא בטהרה, דכבר נתקן זה על ידי מתתיה, שהיה מיד בשמד הראשון שנגזר על בני ישראל, ונתברר זה דמעמקי לבבות בני ישראל דבוק לעולם בהש"י, וכל חבורם עם האומות באמת לאמיתו הוא רק לקלוט ניצוצות קדושה מהם. וכמו שאמרו (פסחים פז, ב) לא גלו ישראל אלא שיתוספו עליהם גרים, ולא דוקא גרים בפועל, רק הוספת קליטת כחות העמים להחזירם אל הקדושה לאט לאט, עד בוא עת קץ שישוב הכל לקדושה. ואף שבהתגלות אין זה גלוי עדיין, מכל מקום בפנימיות הלב אור זה גלוי ומאיר היטב, ופועל פעולתו מכל מקום. וכל המומרים מבני ישראל שנתחברו להם לגמרי בעולם הזה, ידוע דברי הרמב"ן (דברים לב, לב) שהוא על ידי איזה שורש פורה ראש בתולדתו מערוב בני נכר. וזה סוד ששמעתי על מה שאמרו (שבת כא, ב) בהדלקת נר חנוכה עד דכליא ריגלא דתרמודאי, דרצונו לומר שיכלה עירבוב הפסולים מבני נכר במשפחות ישראל, שהיה על ידי התרמודאי כמו שאמרו ביבמות (יז, א), והיינו דנר חנוכה מאיר גם להם, עד שיכלה גם זה הפסולת המערובב, ולא יהיה עוד שום חיבור גם למראית עין. דחיבור זה נמשך על ידי ערבוביא זה שבמשפחות ישראל, כי מזה נעשה חיבור עצום להיות לבשר אחד. ונר חנוכה מאיר בתוקף כל כך, עד שיפריד גם חיבור זה, ויברר שגם זה היה רק לקלוט אל הקודש מה שראוי לקלוט, ולא זולת זה.

[ח] **ותחלת** התעוררות החשמונאים, כפי מה שאומרים ביוצר לחנוכה, היתה על זה שלא תבעל אחותם להגמון. וגם רש"י בשבת (כג, א), על שאף הן היו באותו נס, פירש בגזירה דתבעל

כל זמן חשכת הלילה, עד זריחת השמש לרפאות, שהיה גם כן על ידי הכהנים בני חשמונאי, שהשיבו אור ההוד למקומו, על ידי קידוש שם שמים דאותן שמסרו עצמן על קידוש השם. ואלעזר הכהן, ראש המעתיקים התורה יונית, גם כן תיקן את עצמו בזה, שזכה ליהרג אח"כ על קידוש השם ככתוב ביוסיפון. שבזה נתגלה ההוד דבני ישראל, שאין יכולת ביד האדם בליעל לנצחם כלל.

[ו] **ועל** ידי זה זכו לנס דשמן, שהראה להם הש"י שהם ראויים להאיר לפניו בבית המקדש, שמשם האורה יוצאה לעולם (מ"ד בהעלותך טו, ב). וזהו ענין מצות נרות דבית המקדש, שהוא להאיר לפניו במבואות האפלים, כי העולם הזה הוא מבואות האפלים מאור הש"י על ידי אומות העולם. וכמו שאמרו בבראשית רבה (ל, י) על אברהם אבינו ע"ה שבא והאיר לפניו כביכול במבואות האפלים, היינו במה שפירסם אלהותו יתברך לכל האומות. וזה היה גם כן כל העבודות דבית המקדש, שהיה שם גילוי שכינה, לפרסם אלהותו. והדלקת הנרות הוא להאיר לכל באי עולם, גם לאותם שבתכלית החשכות. ועל כן בנוסח על הנסים פרט מכל העבודות מה שהדליקו נרות, שזהו עיקר שלימות מדת ההוד שתקנו אז. ולא נזכר הנס שהיה להם בזה, דאין זה מענין הנס והישועה דחנוכה, רק הוא מה שגילו להם מן השמים שנתרצו לפניו יתברך, ושתיקנו בשלימות עד שמן השמים סיעום להאיר לפניו יתברך. ומזה הבינו לקבוע ימי חנוכה לדורות עולם, להדליק נרות גם שלא בבית המקדש בגבולין. ואחר החורבן יש גם כן נר לכל אחד ואחד או לאיש וביתו על כל פנים, להאיר בו לכל באי עולם. דעל כן עיקר מצותה להעמיד מחוץ להאיר לעולם.

[ז] **ורק** משנתערבו בגוים אור זה נעלם, ועל כן אנו מדליקין בבית כבשעת הסכנה, דהוא גם כן זמן התעוררות העמים בגזירת שמד, שבא מצד התחברות ישראל להם. וכך אנו עתה תמיד

מעירוב בני נכר, ואע"פ שזה אמת בכל זרע יעקב גם כן, מכל מקום בעולם הזה הוא בתכלית ההעלם, בפרט אחר החורבן. ומהתחלת התעוררות החורבן, שהיה מתחלת מלכות הורדוס, שהיה עבד ומבני נכר ומשל על ידי כח מלכות רומי, וניטלה המלכות מישראל. ועל כן על ידו היה התעלמות יחס החשמונאים, שהם המשתדלים לכלות רגלא דתרמודאי וערכוב בני נכר מישראל.

[ט] ונראה לי דזה ענין סמיכות הדרשות בשבת כ"ב ריש עמוד א' נר חנוכה שהניחה למעלה מעשרים כו' והבור רק אין בו מים כו',³¹² וכפי הנראה דרשינהו כך יחד בשבת חנוכה פרשת וישב. ודרש הלכה מענין היום ואגדה מאותה פרשה, ושייכי להדרי, כי יוסף שהוא היסוד ושורש ההשפעה לזולת והוא המשביר בר לכל עמי הארץ, הוא היה בתכלית הריחוק מבני נכר, כאשר נתנסה בפוטיפר, וכן לא רצה למכור להם עד שימולו כמו שאמרו ז"ל (מד"ת מקץ ז), ולא רצה להשפיע לערלים כלל. כי הנגיעה היתה רק בירכיץ שהם המכנינים ההשפעה, ולא ביסוד שהוא גמר יציאת ההשפעה לפעל, זה ודאי אינו אלא במקום הראוי כרצון הש"י. ומה שהשבטים מכרוהו היה גם כן לברר זה, כי הם לא האמינו בצדקתו ושהוא היסוד עולם, וחשבו במכירה בין האומות יתברר זה, שאם הוא באמת כמדתו אי אפשר שיתערב בגוים להיות כמוהם כלל. ואם לאו, כל זמן שהוא בבית יעקב ולמד מאביו היה טוב, וכשיבוא לבין הגוים לא יהיה כן. וזה היה גם כן ההשלכה לבור שאין בו מים זו תורה כמו

להגמון, שזה היה עיקר נס דחנוכה, לבטל עירוב וחבור זה. על כן כשבא הורדוס לידבק בזרעם לא עלתה בידו כמו שאמרו בריש בבא בתרא,³¹² כי זה כל שורש קדושת החשמונאים המתפשט בכל זרעם אחריהם, מאחר שפעלו הקדושה לישראל קבוע לדורות עולם, שלא יניחו להתערב עמהם זרע נכר. ולפי שהש"י רצה להניח ערכוביא זה עדיין בעולם עד עת קץ, על כן נתעלם זרע החשמונאים, כמו שאמרו (שם) דמאן דאמר מבית חשמונאי אתינא עבדא הוא. וברור בעיני דמה שאמרו דלא אשתייר מינייהו כו' אין רצה לומר דלא נשאר לגמרי מהם, וחלילה מי שעשה התשועה הגדולה הזאת בישראל יכלה זרעו מן העולם. ואף דהרמב"ן פרשת ויחי (מט, י) נתן טעם לזה מפני שנטלו מלוכה, אין זה מספיק להסיר השאלה למה יגיע עונש זה לחשמונאי הצדיק שלא נטל מלוכה, שלא ישאר כלום מזרעו. אבל ברור בעיני דהכונה שלא נשתייר מזרעו בפירסום, ומי שיתייחס אחריו. וקטלינהו לכולהי מרותיה, היינו כל אותם שמצא, והם נענשו בעוונם, והשאר נחבאו והעלימו עצמם ולא פירסמו יחוסם. ולפי שמשכה מלכות הורדוס וזרעו מאה שנה, שכל אותם הימים היה ירא לפרסם עצמו מי שהיה מבית חשמונאי, על כן נשתקע ונשתכח זכר יחוסם מן העולם. ולא נשאר מי שמתייחס אחריהם אלא אותם העבדים בני הורדוס, שאמרו שנשא מבנותם כדי לייחס זרעו אחריהם, ועל כל פנים גם זה היה מן השמים שישתקע וישתכח יחוסו מן העולם. כי שורש יחוסו הוא בתכלית הריחוק

312. בבא בתרא ג, ב: "הורדוס עבדא דבית חשמונאי הוה, נתן עיניו באותה תינוקת. יומא חד שמע ההוא גברא בת קלא דאמר: כל עבדא דמרוד השתא מצלח, קם קטלינהו לכולהו מרותיה, ושיירה לההיא ינוקתא. כי חזת ההיא ינוקתא דקא בעי למינסבה, סליקא לאיגרא ורמא קלא, אמרה: כל מאן דאתי ואמר מבית חשמונאי קאתינא - עבדא הוא, דלא אישתיירא מינייהו אלא ההיא ינוקתא, וההיא ינוקתא נפלה מאיגרא לארעא".

313. שבת כב, א: "אמר רב כהנא: דרש רב נתן בר מניומי משמיה דרב תנחום: נר של חנוכה שהניחה למעלה מעשרים אמה - פסולה, כסוכה וכמבוי. ואמר רב כהנא: דרש רב נתן בר מניומי משמיה דרב תנחום: מאי דכתיב: והבור רק אין בו מים? ממשמע שנאמר: והבור רק, איני יודע שאין בו מים? אלא מה תלמוד לומר אין בו מים? מים אין בו, אבל נחשים ועקרבים יש בו".

שנקבעו לדורות, כי הנסים שלא ניתנו לכתוב אין להם התגלות בפועל עדיין, ואי אפשר שיקבעו לדורות כל אחד בפרט. רק נס חנוכה הוא כללות כל הנסים דעת הגלות שלא ניתנו לכתוב, שיש בו קביעות לדורות, רק בהארת נר שהוא הארה זו דהתגלות קדושת היסוד שבחיצוניות בפעל ממש, להיות מאיר גם בפנימיות, דהיינו בכל מיני ערכובים. ואחר שנתברר בפעל שלא על ידי דברי תורה הוא הולך ומתגלה בכל פרטי הכחות בכל זמן המשך הגלות. ודבר זה הוא רק על ידי דברי תורה ומצוותיה כי נר מצוה ותורה אור שהם המאירים לאדם. וזהו ישועה דחנוכה שיוכלו לעסוק בתורה ולקיים מצוותיה, ונעשה על ידי הכהנים שהם שורש התורה דבני ישראל כמו שנאמר יורו משפטיך וגו' (דברים לג, י), ונאמר שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו (מלאכי ב, ז), שהדעת שהוא דרגא דמשה רבינו ע"ה, ודורו המדבר דור דעה מקבלי התורה גניז בפומיה (זהר משפטים קכג, א). שהפה הוא התגלות מה שבלב להזולת, ועל ידו הוא ההתגלות דברי תורה להזולת ולכל באי עולם.

[יא] וזהו ההארה דנר חנוכה שנקבע לדורות, לכלות על ידי אור זה כל מיני ערכוביא מישראל, הנמשך על ידי עירוב פנימיות הכחות דבני ישראל ברצונות מעורבות, שאינם מבוררים שהם רק לשם שמים ולא לשום מחשבה ופניה אחרת, כראוי לשורש היהדות דכנסת ישראל, אשר הם דבוקים לגמרי באלהים חיים. ובאמת כל כח היסוד נמשך רק מהנצח והוד, ואם היסוד מבורר גם נצח והוד מבוררים. אלא שאצל היסוד הוא בהתגלות בפועל, ואצל הנצח והוד הוא עדיין בכח, והיציאה לפעל נעלם עדיין. ומצד ההעלם יש מקום לטעות וצריך נר להאיר, ועל כן למעלה מעשרים פסולה דלא שלטא ביה עינא ועדיין

שאמרו בבראשית רבה (פד, טז) על פסוק זה, והוא גם כן לענין יוסף, דכל נסיון שהוא לברר עצמיותו הוא כאשר יעלימו ממנו דברי תורה המצילים מהחטא, רק שהוא בלבו ובעצמו יעשה כרצונו, וזהו הנסיון לברר מה שבלבו כנודע. והשליכוהו לבור ריק מדברי תורה, אבל נחשים ועקרבים המסיתים לכל מיני רע שזהו שורש הנחש יש שם, ובוזה נתברר שהוא מרוחק מרע בשורש. וזהו שורש קדושת היסוד דכנסת ישראל, שאין צריכים לעצות דברי תורה, כי הם מתקשרים בהש"י לגמרי, ביסוד קבוע וקיים שלא ינתק, בין על ידי מסיתים ומפתים כנחש ושאר שבועיה, בין על ידי כפיה וגזירות ויסורין כעקרבים ושעבוד מלכויות, לא יוכלו לערבבו עמהם, גם בלי שום סיוע דתורה תבלין שהוא נגד הסתת פרטיות דיצר הרע. אבל נגד שורש היהדות שלא יתערב בגוים, בזה בני ישראל נבדלים משרשם מלידה מבטן, ונימולים לשמונה, טרם ידע הנער כלום בא כברית חותמו של הש"י, שהוא המבדיל בין ישראל לעמים, דאין הערלה נקראת אלא על שם העכו"ם (נדרים לא, ב), ואפילו פושעי ישראל עמי הארץ מובדלים מהם, וכמו שאמרו (גיטין נו, א) תא חזי מה בין פושעי ישראל לנביאי אומות העולם כו'.³¹⁴

[י] וזהו קדושת הפורים עד דלא ידע בין ארוך המן לברוך מרדכי כו' (מגילה ז, ב), דאין צריך ידיעה כלל, ואין עמלק נופל אלא ביד זרעה של רחל (בר"ר עג, ז), ועל שם זה נקראים כל ישראל שארית יוסף (בר"ר עא, ב). ודבר זה הוא בהתגלות בפעל, כידוע מדורו של שמד הרבה פושעי ישראל וריקים שמסרו עצמם על קידוש השם, ולא רצו להתערב בגוים. ועל כן נס דפורים ניתן לכתוב, והוא סוף כל הנסים נגד מדת יסוד ומלכות סיומא דגופא, והוא ההכנה לנס דחנוכה שהוא לבדו מהנסים שלא ניתנו לכתוב

314. אונקלוס לפני שהתגיר העלה את בלעם באוב ושאל אותו איך להתייחס לישראל, ענה לו בלעם: לא תדרוש שלומם וטובתם. ואילו כשהעלה את אותו האיש אמר לו לדרוש טובתם.

ינחנו ואין עמו ערבוביא דאל נכר. וזהו כסוכה וכמבוי, דבסוכה נאמר כל האזרח בישראל (ויקרא כג, מב), ונאמר זאת וגו' וחסאת כל הגוים אשר לא יבאו לחוג חג הסוכות. וכמו שאמרו בריש עבודה זרה (ג, א) דהנסיון יהיה במצות סוכה, דזה שייך רק לישראל היושבים במחיצה לברם תחות צלא דמהימנותא. וכן מבוי הוא העושה מחיצה לברו ורשות היחיד יחידו של עולם, ולא רשות הרבים מסיטרא דפירודא, כעשו שכתוב בו נפשות רבים, מה שאין כן בית יעקב נפש לשון יחיד שהכל רשות היחיד (ויק"ד ד, ה). ובשניהם פסול למעלה מעשרים דליכא היכרא, כי מחיצה מגדרת בין ישראל לעמים צריכא היכרא שלא יהיה ערבוביא, וכן לנר חנוכה. וזהו בירור הנצח והוד באור ניכר, ועל ידי זה ממילא היסוד מבורר גם בתכלית ההעלם שהבור ריק כו' אבל כו', עם כל זה הוא בקדושתו עומד.

הוא בהעלם. ועיקר נר חנוכה להוציא מן ההעלם לגילוי, ובזה כליא ריגלא הם הרגלין דנצח והוד, דתרמודאי שהוא זה לעומת זה נגד ירושלים. ועל כן הם נפנו על בנות ירושלים כמו שאמרו ז"ל (יבמות טז, ב), ובא על ידי זה ערבוביא ביחסין דישראל הגורמת חשכת עין, כמו שאמרו בפסחים (סב, ב) דמשנגנו ספר יוחסין חשכו עיניהם, היינו האור רוח הקודש המאיר את העינים, וכמו שאמרו (קידושין ע, סע"ב) דאין השכינה שורה אלא על משפחות המיוחסות. וכל ישראל אם אין נביאים בני נביאים (פסחים טו) לכוון גם בהעלם לאמת, וזהו רק המיוחסים. וגם בפורים ליהודים היתה אורה, אלא שהיתה אז לפי שעה ואח"כ חזר ונעלם. כי עיקר הפורים הוא עד דלא ידע, ובהעדר אורה זו תורה. אבל בחנוכה עיקר זכר הנס הוא על ידי האור הנשאר קבוע לדורות להאיר במבואות האפלות, לדעת כי ה' בדר

אות נח

נמשך מהם. וכמו שהם רק לשעה, כך כל פעולתם וכן הוראת גורלותיהם הוא כפי מה שהענין לשעה, ולא כמו שהענין באמת לאמיתו, כגורלות בני ישראל שהם מהש"י, הם מורים האמת הקיים לעד, כחלוקת הארץ בגורל שהוא חלקו ונחלתו לעולמי עד. אבל גורל המן, אף דגם כן לא היה דבר ריק, הוראתו היתה רק כפי מה שיהיה למראית העין לשעה, וכפי מחשבת הדמיון שחשבו כן הוא, שהם מוכנים ח"ו ליום הריגה לאותו חודש.

[ב] אבל באמת לאמיתו נהפוך הוא, כי האי עלמא שהוא עולם הדמיון, כמו שנאמר בשוב וגו' היינו כחולמים (תהלים קכו, א), נקרא עלמא דשיקרא, שהוא היפך האמת, וכל שליטת השרים ועניניהם הוא רק בהאי עלמא, המראה

[א] ענין קריאת ימי הפורים על שם הפור, והוא הגורל, אלא שבלשון פרסי נקרא פור, והוצרך הכתוב לזכור שמו בלשון פרסי ולתרגמו ללשון הקודש, לפי שהימים קראו כשם הפרסי, שכפי הנראה היה נקרא כן בפי בני ישראל אז. וזה טעם על כן קראו וגו'³¹⁵ ולא פירש מי, דרצה לומר המון בני ישראל קראו כן, שכך הוא מפורסם שם ימים הללו אז. כי הפור הוא שגרם לימים אלו, כי לולי נפל להמן הפור על חודש זה שבו יצליח, לא היה מתחיל לעשות כלום. והנה הגורל אינו מקרה, כמו שנאמר ומה' כל משפטו,³¹⁶ כי הכל הנהגת הש"י, וכל האומות גם כן האמינו בגורלות, אלא שכל העמים ילכו איש בשם אלהיו, הם שרי האומות המנהיגים אותם, שכל פעולותיהם

315. אסתר ט, כו: "על כן קראו לימים האלה פורים על שם הפור, על כן על כל דברי האגרת הזאת, ומה ראו על ככה ומה הגיע אליהם".

316. משלי טז, לג: "בחק יוטל את הגורל, ומה' כל משפטו".

מדת האמת כאשר כולו כך מבריה מקצה אל הקצה ואין בו דבר מלבר, כי שפת אמת תכון לעד. וכאשר נהפך הדמיון להיות גם כן אמת, זהו שלימות אות אמת, שהוא הבריה התיכון המבריה מקצה אל הקצה. ותחלתו ויהי שהוא מורה צרה, כמדתן של צדיקים תחלתן יסורים וסופן שלווה (כ"ר סו, ד), ועל ידי היסורים הקודמין גם כן השלוה יותר גדולה, והם ההכנה לשלוה שאח"כ. ועל כן גם זה מתחיל באות אמת, והוא מדת יעקב אבינו ע"ה שביקש לישב בשלוה וקפצו עליו היסורים (כ"ר פד, ג), לא לנגד לרצונו של הישיבה בשלוה על ידי זה, כי כל רצונותיו לשם שמים ורצון יראוי יעשה. רק למלאות רצונו ומבוקשו לישב בשלוה, והשלוה שלו היינו חיים שלא בצער וביצר הרע, שזכה לו כמו שאמרו בתנא דבי אליהו רבה (ה), והיינו באותם שנים שישב במצרים, שנאמר עליהם ויחי יעקב (בראשית מז, כח), שאז היתה לו שלימות החיות. ולעשות מבוקשו קפץ עליו רגזו של יוסף, שעל ידי זה בא למצרים.

[ד] וסופו מסיימת בזרעו³¹⁷ לזכות לזרע אמת גם כן, כאשר שמעתי כי על ידי מחיית עמלק, שמצותו לאבד כל זכר למו, אז בזה לעומת זה כשזה נופל זה קם ניתוסף ריבוי בנפשות דישראל, וזוכה לזרע מי שצריך לה. ולדעתי נרמז זה בסיום המגילה במלת זרעו, כי לעולם המלה שבהתחלה הוא שורש הדבר מצד ההתחלה, והמלה האחרונה הוא שורש סוף ותכלית המכוון בדבר זה. והמכוון במחיית עמלק להיות השם שלם, ונודע כי שתי אותיות ראשונות של שם הם האבות, ואחרונות הם הצאצאים. וכאשר השם שלם הוא שהאבות זוכים לראות צאצאים סמוכים להם [ועיין זוהר ויקרא ז' א' ע"ש].³¹⁸ וזוכין לזה במחיית עמלק. ועל כן אדר מזלו דגים הרומז על וידגו לרוב,

הכל דמיון היפך האמת, וכן כל הוראותיהם. כי כל השגתם הוא כפי הדמיון, והרי בדמיון פעל המן גזירה רעה. וידוע כי הם זה לעומת זה, הקליפה והחיצוניות מלבשת את הפנימיות והקדושה אבר נגד אבר, ובכל ענין דמיון האמת דבני ישראל בגוים הוא גם כן דוגמתן, רק שהוא בהיפך. ועל כן כפי האמת היה גם כן אותו ענין דהרוג ואבד, ובין יהודים וגוים, אלא שהיה נהפוך מהוראת הדמיון, ולכן המשכילים יבינו האמת מתוך הדמיון. וזה טעם פור הוא הגורל, כי פור הפרסי ושל אומות העולם נפילתו הוא כפי הדמיון, ומברר רק איך הדבר מצד הדמיון של שעה. מכל מקום הוא עצמו הגורל שבלשון הקודש, שהוא המודיע האמת לאמיתו. והמון בני ישראל אם אינם נביאים בני נביאים הם (פסחים טו), קראו לימים על שם הפור, והוראתו הדמיון, כי זה כל קדושת ימי הפורים, לברר האמת הגנוז ונעלם תוך הדמיון, עד שהדמיון שב להיות כלי להאמת שבתוכו ונטפל אליו. וכמו שהיה בנס דפורים, ההריגה באויבים היתה רק על ידי גזירת המן להיות היהודים עתידים ליום הזה, הוכרחו להפוך הדבר שיהיו עתידים להרוג באויבים. ונמצא הדמיון הוא הוא הגורם הישועה ביתר שאת, ועל כן הוכרח להיות הדמיון גם כן לצורך האמת שאח"כ, ונמצא גם הדמיון הוא מכלל הנס והישועה שאח"כ, כי היה רק לצורך ישועה. ועל כן חייב לבסומי, כי השיכור הוא מלא דמיון, ואין לו מחשבת אמת כלל, אבל אצל בני ישראל גם הדמיון הוא אמת. ועל כן קראו לימים פורים, להורות כי הפור הוא עצמו הגורל, והוא גם כן בכלל הנס.

[ג] ועל כן המגילה מתחלת באות ו' ומסיימת בו', שהוא אות אמת כידוע בזוהר (ר"פ ויקרא), והוא מדת האמת ליעקב שכולו זרע אמת, דזהו

317. אסתר י, ג: "כי מרדכי היהודי משנה למלך אחשורוש, וגדול ליהודים, ורצוי לרב אחיו, דרש טוב לעמו, ודבר שלום לכל זרעו".

318. זהר ויקרא ז, א, תרגום הסולם: "ומתי נקרא האדם שלם כעין של מעלה? הוא בשעה שמתחבר עם בת זוגו באחדות

בעשר מכות שבאו על המצריים, ובכל מכה הפליא ה' בין מצרים ובין בני ישראל. וידוע מה שאמרו קמאי דבביאת המכות היה פחד גם לבני ישראל, דנתייראו שמא יהיה גם עליהם, וכך היה ראוי כפי הדמיון הכוזב, ושהם יצאו מהדמיון וידבקו באמת, ואז יכירו האמת שאין להם שייכות עם המכות כלל. ומכת חושך היא התשיעית נגד היסוד, ששם עיקר זוהמת מצרים ערות הארץ, ועל כן במדה זו החושך יכסה ארץ, שם ולכל בני ישראל היה אור במושבותם, כי הם היו גדורים בעריות, ושמו מעיד עליהם נגד המצרים לעדות, השם י"ה (שהש"ר ד, יב), שהם שתי ראשונות המורות על הנסתרות כידוע. כי מצד הנגלה היתה טענה, ואומות העולם מונין אותם, וכפי גודל שיקועם במצרים עד שנקראים גוי מקרב גוי כעובר בבטן אמו (שוח"ט קז, ד), היה נראה כאלו גם הם מזהמים ח"ו כמוהם. אבל באמת שם דייקא נתבררה טהרת בני ישראל, וזכו לפסיקת הזוהמא לגמרי על ידי ההכנה בגלות מצרים דוקא, שהיתה החשוכא דברישא, ומזה זכו לנהורא במושבותם אח"כ, ובכל מקום שהיה הישראל הולך היה האור ממשמש ובא עמו (שמו"ר יד, ג). והוא כטעם גם כי אלך וגו' כי אתה עמדי, וגם במושבותם בחושך ועומק השיקוע ה' אור להם, ואי אפשר לחושך להחשיך להם כלל.

[ז] **ומכת** בכורות הוא נגד מדת המלכות, שהוא שורש החיות דכנסת ישראל, שנקראים בני בכורי, ומזה נמשך המיתה והביטול לבכורי מצרים בזה לעומת זה. ובזה היה הפחד יותר גדול על בני ישראל, שהרי הוזהרו שלא לצאת מפתח ביתם, והוצרכו לדם פסח להגן בעדם, נראה שהיה מקום למשחית לשלוט ח"ו באמת

וכן שמעתי כי חודש זה מסוגל להוליד בו יותר מבשאר חדשים, על פי מה שאמרו בפרק קמא דראש השנה (ת, א) בצאן מתעברות באדר, וכן בצאן ישראל. ועל ידי הריבוי דישאל ממילא בא המיעוט לזרע עמלק, דכשזה קם זה נופל, ועל כן חודש זה מסוגל למחית עמלק ולאבד כל זכר למו.

[ה] **והמך** חשב אדרבא להיפך, כי אז יאבד ח"ו כל זכר מישראל, מצד כח הדמיון שלו המראה לו כן, ודמיון זה גרם אדרבא לרבו, על דרך כאשר יענו אותו וחשבו למעטם כן ירבה וגו'.³¹⁹ כי כן הוא מדת הריבוי של ישראל, להיות נמשך דוקא על ידי הדמיון המראה היפך מקודם. כמו צור חצבם אברהם אבינו ע"ה, דאמר לו צא מאצטגנינות שלך כו' (שבת קנו, טע"א),³²⁰ והוא הוראת הדמיון שתחת השמים, דכל הוראת האצטגנינות הוא מצד הדמיון עולם הזה שתחת השמים. וכל עסק אברהם אבינו ע"ה ובנין אומה הישראלית הוא לצאת מהדמיון, שהם כל הבלי העולם הזה שתחת השמש, דהכל הבל ודמיון ורק עד ארגיעה. ושורש ישראל הוא לבקש שפת אמת אשר תכון לעד, ודבר זה נעלם בעולם הזה, שכך היתה ברייתו של עולם ברישא חשוכא והדר נהורא (שם עז, ב), שאין האור נגלה מיד, רק מתוך החושך וההעלם נגלה האור למבקשיו, והם בני ישראל. אבל אומות העולם נשארים בחושך אשר יכסה ארץ ולאומים, ורק עליך יזרח וגו', דכי אשב בחושך ה' אור לי.

[ו] **וביציאת** מצרים, שהיא תחלת בנין האומה, וידוע דכל קומה שלימה נחלק לעשר, והיו צריכים להשתלם בעשר מדותיהם, שיהיו כולו זרע אמת נבדל מהעמים. היו הבירור

בשמחה וברצון, ויצאו ממנו ומאשתו בן ובת. ואז הוא אדם שלם כעין של מעלה, והוא משלים למטה כעין השם הקדוש העליון, כי י"ה הוא סוד אבא ואמא, ו"ה הוא סוד בן ובת. ואז נקרא שם הקדוש העליון עליו".

319. שמות א, יב: "וכאשר יענו אתו כן ירבה וכן יפרץ. ויקצו מפני בני ישראל".

320. שבת קנו, א: "אמר רב יהודה אמר רב: מניין שאין מזל לישראל? שנאמר: ויוצא אתו החוצה. אמר אברהם לפני הקב"ה: רבש"ע, בן ביתי יורש אתי. אמר לו: לאו, כי אם אשר יצא ממעיך. אמר לפניו: רבש"ע, נסתכלתי באצטגנינות שלי ואיני ראוי להוליד בן. אמר ליה: צא מאצטגנינות שלך, שאין מזל לישראל".

ויכלו לסכול ולא יצאה חיותם, אדרבא נתדבקו על ידי זה באלהים חיים להיות שייך לו. וכטעם השמע עם קול וגו' כאשר וגו' ויחי,³²⁴ כי על ידי תוקף השגה כשמיעת קול ה' מסתלק החיות, על דרך כי לא יראני האדם וחי, אבל בשעת מיתתן רואין (ספרי בהעלותך פיסקא קג), ומסתלק החיות. ובני ישראל שחיותם הוא גם כן חלק אלוה ממעל, הם יוכלו לשמוע ולחיות, וכן בגילוי שכינה דמצרים.

[ח] אבל ידוע למאן דעיילי ונפקי, כי דבר זה כפי מדריגת האדם, וצריך ליכנס בהדרגה ממדרגה למדרגה, אבל אם ישיג השגה שלמעלה ממדריגתו יוכל לצאת נפשו, כענין (חגיגה יד, ב) בן עזאי הציץ ומת, מתוקף ההשגה. וכן מיתת נדב ואביהוא היתה על דרך זה, ובמתן תורה גם כן בדבור ראשון יצאה נשמתם (שבת פח, ב), שלא היו מוכנים כולם למדריגת נבואה, אלא שהוריד טל של תחיה, היינו שפע חיות חדש, שנעשו בריה חדשה, וכן בכל השגה שלמעלה ממדריגה. והבעל תשובה שזוכה בשעתא חדא ברגעא חדא לתכלית השלימות כיודע, גם כן כשקונה עולמו בשעה אחת תצא נפשו, כרבי אלעזר בן דורדיא בעבודה זרה (יז, א).³²⁵ וידוע דביציאת מצרים השיגו ברגעא חדא שלא בהדרגה, רק בדילוג וקיפוף על

גם בהם. ולכאורה אם מצרים חטאו שלא רצו להוציא בני ישראל, ישראל מה חטאו. וגם אותה מכה היתה על ידי הש"י בעצמו, כמו שאמרו אני ולא מלאך כו' והכיתי כו',³²¹ ולא שייך כיון שניתן רשות למשחית כו'.³²² אבל ענין מכת בכורות שהיתה על ידי הש"י בעצמו, אף דמפי העליון לא תצא הרעות, על כרחך דאין זה רעתם אלא טובתם. כי ענין מיתתם היה על ידי תוקף התגלות מורא גדול דגילוי שכינה, נפל פחד עצום על המצריים. והבכורות שבהם ראשית ועיקר האון והכח של האומה, דעל כן קודם מתן תורה היתה ההקדשה בבכורות שהם הנבחרים שבאומה, עליהם היה הפחד ביתר תוקף, עד שיצאה נשמתם מגודל הפחד. וזה ענין קדושת פטר חמור שהוקדשו מאז, נגד מצרים שנמשלו לחמור כמו שאמרו ז"ל (ב"ר צו, ה), כי מכה שלהם היתה על ידי הרגשת קדושה, אלא שהם טמאים בעצם, על כן אין שייך בהם קדושה בעצם כלל, רק קדושתם לפדותם בשה או לערפם. ובמצרים היו שניהם, שהם נערפו והקדושה נכנס בשה ישראל, כמו שנאמר כי לי כל בכור בבני ישראל וגו' ביום הכותי וגו',³²³ ולא שהיו פדיונם, רק שהם קדשו גם כן באותו פרק, שהיה גילוי שכינה, ונתגלית קדושה גם להם, אלא שהם קדושים בעצם

321. שמות יב, יב: "ועברתי בארץ מצרים בלילה הזה, והכיתי כל בכור בארץ מצרים מאדם ועד בהמה, ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים. אני ה'". ודרשו בהגדה של פסח על פסוק זה: "אני ולא מלאך... אני ולא שרף... אני ולא השליח... אני הוא ולא אחר".

322. בבא קמא ס, א: "תאני רב יוסף, מאי דכתיב: ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בקר? כיון שניתן רשות למשחית אינו מבחין בין צדיקים לרשעים".

323. במדבר ח, יז: "כי לי כל בכור בבני ישראל באדם ובבהמה, ביום הכתי כל בכור בארץ מצרים הקדשתי אתם לי".

324. דברים ד, לג: "השמע עם קול אלהים מדבר מתוך האש, כאשר שמעת אתה, ויחי?".

325. עבודה זרה יז, א: "תניא: אמרו עליו על רבי אלעזר בן דורדיא, שלא הניח זונה אחת בעולם שלא בא עליה. פעם אחת שמע שיש זונה אחת בכרכי הים והיתה נוטלת כיס דינרין בשכרה, נטל כיס דינרין והלך ועבר עליה שבעה נהרות. בשעת הרגל דבר הפיחה, אמרה: כשם שהפיחה זו אינה חוזרת למקומה, כך אלעזר בן דורדיא אין מקבלין אותו בחשובה. הלך וישב בין שני הרים וגבעות, אמר: הרים וגבעות בקשו עלי רחמים, אמרו לו: עד שאנו מבקשים עליך נבקש על עצמנו, שנאמר: כי ההרים ימושו והגבעות תמוטינה. אמר: שמים וארץ בקשו עלי רחמים, אמרו: עד שאנו מבקשים עליך נבקש על עצמנו, שנאמר: כי שמים כעשן נמלחו והארץ ככגד תבלה. אמר: חמה ולבנה בקשו עלי רחמים, אמרו לו: עד שאנו מבקשים עליך נבקש על עצמנו, שנאמר: ונמקו כל צבא השמים. אמר: אין הדבר תלוי אלא בי, הניח ראשו בין ברכיו וגעה בכביה עד שיצתה נשמתו. יצתה בת קול ואמרה: רבי אלעזר בן דורדיא מזומן לחיי העולם הבא".

מורשה מהאבות, ומיד כשירצה לשוב כחו יפה למסור כל כחות נפשו לגמרי להש"י. וכונדע בדורות השמד אפילו הרבה ממושעי ישראל מסרו עצמם על קידוש השם, וכן בכראשית רבה (סו"פ סה) גבי יקום איש צרורות וכיוצא.³²⁶ וזהו רשימת הדם על הפתח, דאף דבריש כל מרעין אנא דם (ב"ב נח, ב), שהוא הנפש הבהמית שמכחה כל מיני רע שבגוף, מכל מקום הם מוסרים ומקריבים זה להש"י. וזהו העצה שיוכל לקבל גילוי שכינה ולא תצא נפשו, אדרבא ימשיך חיות חדש ותוספת חיות על ידי הדביקות באלהים חיים, והוא על ידי הקרבת כל כחות וחיות נפשו הטבעיים המורשיים בו כולם להש"י. שזהו שורש קדושת הכנסת ישראל, והוא שורש חיותם, דכל חיות איש היהודי הוא רק כאשר מכיר זה בבירור גמור, שאין לו שום כח עצמו, רק כל כחותיו מהש"י ומסרם אליו.

[י] וזהו היציאת מצרים שנעשה לאומה שלימה מיוחדת להש"י, ולהאומות זהו מיתתן, ומצרים ביחוד הם הקליפה הסובבת התגלות אומה הישראלית לעם בפני עצמו, דעל כן הם שיעבדום ורצו לעכב התגלות זה. ודייקא שם נבנו לעם בפני עצמו, וכאשר יענו כן ירבה. ובגילוי שכינה, שהוא התגלות שורש מדת כנסת ישראל והחיות של אומה הישראלית, שהוא על ידי שהש"י שוכן בתוכם, על ידי זה נגרם ממילא מיתה לבכורי מצרים, דשורש

המדרגות ובחפזון, ועל כן הוצרכו להגנת דם פסח על המשקוף ומזוזות, כי הדם הוא הנפש, וכאשר מקריב נפשו להש"י זהו דינא למצרים ורחמי לישראל כמו שאמרו בזוהר בא ל"ו א', כי על הפתח פירשו שם פתח הגוף זו מילה, שזהו התחלת בנין הגוף ולידת איש הישראלי, להיות מסור להש"י מלידה מבטן.

[ט] ודבר זה לאומות העולם הוא סילוק חיות, שאי אפשר להם למסור עצמם לגמרי להש"י, וכמו שאמרו בשבת (פח, א) ברישא איבעיא לכו למישמע אי מציתו כו',²⁵⁶ כי לא יכלו לקבל על עצמם עול הש"י בכל אשר יאמר, רק אחר שישמעו אם הוא ביכולתם. ועל כן כשהראה הש"י לישמעאל לא תנאף ולאדום לא תרצח וכדומה כל אומה במה שהם משוקעים, שכל חיותם תלוי בזה, לא רצו לקבל (זח"ג קצב, ב), כי אם יניחו זה יניחו חיותם לגמרי, כי כל חיותם הוא מתאוה זו. ועל כן הערלה נקרא על שמם, שאי אפשר להם להיות נימולים כלל, כי המילה הוא חותם הברית שהיהודי כורת עם הש"י, להיות נאמן לאלהיו במסירת כל כחות גופו ונפשו אליו לגמרי, מלידה מבטן שלמעלה מהדעת וההבנה והכרת השכל, רק שבטבעו ותולדתו הוא כן. דעל כן אפילו ערלי ישראל נקראו מולים (נדרים לא, ב), והיינו אפילו מומר לערלות שאינו שומר הברית, ומטמא עצמו בכל מיני טומאות, אי אפשר לינתק שם ישראל ממנו, שהוא כח היהדות שיש בו בתולדתו

326. בראשית רבה סה, כב: "וירח את ריח בגדיו ויברכהו. כגון יוסף משיח ויקום איש צרורות. יוסף משיחא - בשעה שבקשו שונאים להכנס להר הבית אמרו: יכנס מהם ובהם תחלה, אמרין ליה: עול ומה דאת מפיך דידך. נכנס והוציא מנורה של זהב. אמרו לו: אין דרכו של הדיוט להשתמש בזה, אלא עול זמן תנינות ומה דאת מפיך דידך. ולא קיבל עליו. אמר רבי פנחס: נתנו לו מכס שלש שנים ולא קיבל עליו, אמר: לא דיי שהכעסתי לאלהי פעם אחת אלא שאכעיסנו פעם שניה? מה עשו לו? נתנו אותו בחמור של חרשים והיו מנסרים בו. היה מצווח ואומר: ווי אוי אוי שהכעסתי לבוראי. ויקום איש צרורות היה בן אחותו של רבי יוסי בן יעזר איש צרידה, והוה רכיב סוסיא בשבתא. אול קומי שריתא למצטבלא (הוצא רבי יוסי בן יעזר לתליה). אמר ליה: חמי סוסי דארכבי מרי וחמי סוסך דארכבך מרך. אמר לו: אם כך למכעיסיו קל וחומר לעושי רצונו. אמר לו: עשה אדם רצונו יותר ממך? אמר לו: ואם כך לעושי רצונו קל וחומר למכעיסיו. נכנס בו הדבר כארס של עכנא, הלך וקיים בעצמו ארבע מיתות בית דין: סקילה שריפה הרג וחנק, מה עשה? הביא קורה נעצה בארץ, וקשר בה נימא, וערך העצים, והקיפן גדר של אבנים, ועשה מדורה לפניו, ונעץ את החרב באמצע, והצית האור תחת העצים מתחת האבנים, ונתלה בקורה ונחנק קדמתו האש נפסקה הנימה נפל לאש קדמתו חרב ונפל עליו גדר ונשרף, נתנמנם יוסי בן יעזר איש צרידה וראה מטתו פרחא באויר, אמר: בשעה קלה קדמני זה לגן עדן."

באיסור בגיות אפשר להציען בהיתר ביהדות (מנחות מד, א).³²⁷ אבל שורש הדמיון, שהוא ההתדמות הדמיון לאמת, שהוא שורש עמלק, זה אין לו תקנה אלא למחותו, ובזה נעשה אצל בני ישראל גם הדמיון אמת, והוא על ידי שנהפוך הוא, כידוע דיש שני מיני מיתוק ליצר, לאכפייא ולאהפכא, ולאכפייא היינו שישנו במציאות עדיין אלא שאינו שומע לו לעשות איסור, וכופהו להיות נשמע לעצת התורה והיצר טוב. וזהו כח היצר שישאר גם לעתיד, רק דנקרא לבן דאתלבן כמו שאמרו במדרש הנעלם (זח"א קלו, א), שאין צריך לבטלו לגמרי. אבל שורש היצר רע ועיקרו יבוטל לגמרי לעתיד, וזהו החלק ממנו שההשתדלות בו בעולם הזה לאהפכא שיעשה ממנו טוב, ויתבטל הרע לגמרי מהעולם מעט מעט עד שיגיעו לזכיחת היצר לעתיד לבא, שיהיה כשימחה זרעו של עמלק מן העולם לגמרי. דהכל אחד, כי ממנו הוא שורש היצר רע בעולם, הנמשך גם ללבבות בני ישראל, שצריכים למחותו ולהיות נהפוך שישלטו היהודים המה בשונאיהם, הם שונאי הנפש דיהדות, שהוא מסירת הנפש להש"י. ועמלק שונא זה, כמו שאמרו (ב"ר סג, יג) על פסוק דם שנאת, דם הפסח ודם המילה,³²⁸ דשניהם מיוחדים בבני ישראל לבד המבטלים כל כחות

חיותם הוא היפך מגילוי זה. והובטחו בקריעת ים סוף שלא יסיפו לראותם עד עולם, היינו שכבר נבחרו ונקבעו לכנסיה מיוחדת ועם מיוחד, ואי אפשר להם לראות עוד ענין מצרים, שהוא הקליפה המעלמת התגלות עם בני ישראל לגמרי. דזה לא יהיה עוד עד עולם, דבכל הגלות לא נתערבו בין הגוים כדרך שנאמר במצרים גוי מקרב גוי, וכל רואיהם יכירום לעם בפני עצמו מצויין ומובדל. וכאשר הוסרה קליפה זו המעלמת גילוי האמת ליעקב, נתייראו כל אומות העולם מהם, דראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך. עד שבא עמלק וקיררה בפניהם (תנחומא תצא ט), כי הוא ראשית גוים שורש הדמיון, החושב ומדמה הדמיון לאמת, והוא שורש הפשיטות טלפיים דעשו לומר טהור אני (בר"ר סה, א). ועל כן הוא הראשון הנלחם עם בני ישראל, אחר יציאת מצרים שנתגלה התחלת בנין כנסת ישראל, נתגלה גם כן זה לעומת זה התחלת האשת זנונים, המתדמות לאשת חיל כקוף בפני אדם (זח"ב קמח, ב).

[יא] והתפשטות כחות הדמיון אפשר להכניסם לקדושה, כי כל כח פרטי בפני עצמו הוא כח מכחות הנפש הבהמיית, והיהודי שמוסר כל נפשו להש"י משתמש באותן הכחות בקדושה כרצון הש"י. ואותן מצעות שהציעה

327. מנחות מד, א: "מעשה באדם אחר שהיה זהיר במצות ציצית, שמע שיש זונה בכרכי הים שנוטלת ארבע מאות זהובים בשכרה, שיגר לה ארבע מאות זהובים וקבע לה זמן. כשהגיע זמנו, בא וישב על הפתח. נכנסה שפחתה ואמרה לה: אותו אדם ששיגר לך ארבע מאות זהובים בא וישב על הפתח, אמרה היא: יכנס, נכנס. הציעה לו שבע מטות, שש של כסף ואחת של זהב, ובין כל אחת ואחת סולם של כסף ועליונה של זהב, עלתה וישבה על גבי עליונה כשהיא ערומה, ואף הוא עלה לישב ערום כנגדה, באו ארבע ציציותיו וטפחו לו על פניו, נשמת וישב לו על גבי קרקע, ואף היא נשמטה וישבה על גבי קרקע. אמרה לו: גפה של רומי, שאיני מניחתך עד שתאמר לי מה מום ראית בי. אמר לה: העבודה, שלא ראיתי אשה יפה כמותך, אלא מצוה אחת ציונו ה' אלהינו וציצית שמה, וכתוב בה: אני ה' אלהיכם שתי פעמים, אני הוא שעתיד ליפרע ואני הוא שעתיד לשלם שכר, עכשיו נדמו עלי כארבעה עדים. אמרה לו: איני מניחך עד שתאמר לי מה שמך ומה שם עירך ומה שם רבך ומה שם מדרשך שאתה למד בו תורה, כתב ונתן בידה. עמדה וחילקה כל נכסיה, שליש למלכות ושליש לעניים ושליש נטלה בידה, חוץ מאותן מצעות, ובאת לבית מדרשו של רבי חייא. אמרה לו: רבי, צוה עלי ויעשוני גיורת, אמר לה: בתי, שמא עניך נתת באחד מן התלמידים? הוציאה כתב מידה ונתנה לו, אמר לה: לכי זכי במקחך, אותן מצעות שהציעה לו באיסור הציעה לו בהיתר, זה מתן שכרו בעולם הזה, ולעולם הבא איני יודע כמה".

328. בראשית רבה סג, יג: "כי לדם אעשך ודם ירדפך אם לא דם שנאת ודם ירדפך, ועשו הוא שונא את הדם. רבי שמואל בר נחמן אמר: זה דם בכורה וקריבות, רבי לוי אמר: זה דם של מילה".

[יג] **כי** בני חיי ומזוני לאו בזכותא תליא אלא במזלא (מ"ק כח, א), וידוע דמזלא היינו שורש הנפש במקורה, המזיל ומטיף חיות לכל התפשטות הנפש, ואין מזל לישראל (שבת קנו, א) ידוע הפירוש שהאין הוא מזלם, רצונו לומר ששורש חיותם וכח נפשם הוא שהם אין ואפס מגרמייהו, רק מה שהש"י משפיע. וזהו המזיל והמטיף להם השפע דבני חיי ומזוני. אבל מצד פרידתם בישות כאלו הם יש ודבר נפרד, אין להם מציאות ושפע דבני חיי ומזוני כלל, כי אינם תחת המזל דישות, שהוא תחת השמים ממשלת הכוכבים ומזלות שהוא המזל דעכו"ם, שהם יש להם שפע בני חיי ומזוני דישות שמצד המזל שתחת השמים. ועמלק שהוא הראשית גוים הוא המזלא דאומות העולם, שעל ידו נמשך השפע דבני חיי ומזוני לכל האומות, וכשימחה זרעו מן העולם יתבטל כל השפע מאומות העולם, ויהיו גרים גרורים לעתיד לבא (ע"ז כד, א). כי כל שפע שלהם הוא רק מצד הדמיון, ושפע דהאי עלמא דשקרא שהוא רק עד ארגיעה. והוא חשב שזה אמת, ובעת תכלית תקפו וגדולתו, שחשב לתלות מרדכי ולמי יחפוץ המלך לעשות יקר כו', דעתה יגדל כבודו עוד יותר שירכיבוהו ברחוב וגו' נהפוך הוא, ונתגלה לו תכלית שפלותו וסופו לתלותו על ידי זה. וראה כי כל כבודו דמיון, ומחשבתו שהדמיון שלו אמת זה שקר גמור, כי האמת שאין עוד מלבדו ואתה מחיה את כולם, שאין חיות לשום בריה ודבר שבעולם אלא מחיותו יתברך, ואי אפשר להפריד כלל הנבראים מהבורא דאז לא היתה להם מציאות כלל. והוא נמחה מן העולם לגמרי, כאשר פוסק קבלת חיותו מבוראו.

[יד] **אבל** דבר זה נעלם בעולם הזה הנמשל ללילה, וכאשר נתגלה זה בלבבות בני ישראל, להכיר בבירור גמור דגם כל הנהגת עולם הזה ממנו יתברך, ומלכותו בכל משלה, כמו שהיה אז, כמו שאמרו במגילה (יא, א) אימתי ראו כל אפסי ארץ כו' בימי מרדכי, ועד שרבים מעמי

נפשם להש"י. ועמלק שהוא ראשית גוים הוא שורש השנאה לכח זה, כי שורש הדמיון, שהוא הדמיון שהדמיון אמת, מדמה שזה אמת, שהארץ נתן לבני אדם להיות כחות נפרדים מהש"י. וזהו שאין השם שלם, דהיינו יחוד עולמות עליונים עם התחתונים, כי כל חפץ עמלק להפריד הארץ ומלואה וכחות הנבראים כולם מהבורא.

[יב] **ועל** כן חשב לאבד היהודים, שהם המורידים שכינה בתחתונים, ומחברים הבורא עם הנבראים ומיחדים הכל, והוא שונא יחוד זה של ביטול הנפש הבהמית גם כן במקורה, להיות יחוד גמור גם משנברא העולם כעד שלא נברא העולם. דבזה אין מקום להתפשטותו והתפארותו בכבוד עושרו ורוב בניו ואשר גדלו המלך, שזה כל האדם הגשמי בעולם הזה מצד גופניותו, כל השתדלותו ומאוויו לזכות לעושר, שבזה יוכל להגיע לכל מיני תאות, ולכבוד ובכללו גם הסרת הקנאה, כי כלום מתקנא גדול בקטן, ולבנים שבזה חושב שיש לו הנצחיות גם כן והקיום במין, אחר שימות עדיין ישאר גזעו בעולם הזה. וזהו תכלית שלימות העולם הזה לבני עולם הזה. וההתפארות בשלימות זה הוא רק להמשוקע בעולם הזה ונפרד לגמרי מהש"י כגויי הארצות, אשר הם יתהללו החכם בחכמתו שזכה לכבוד אשר חכמים ינחלו, והגבור בגבורתו שזכה לבני הנעורים אשר הם כחצים ביד גבור וכאיש גבורתו (ב"מ פד, א), והעשיר בעשרו. אבל הנביא אמר שלא יתהללו בזה כי אם בהשכל וידוע אותי, דהיינו שמכיר דהכל מהש"י, כל חכמתו וגבורתו ועשרו וכבודו ורוב בניו הכל לפי שהש"י רצה לתת לו, ולית ליה מגרמיה כלום, וכך יוכל לתת לאחר כמו לו ובמה יתהלל, רק הוא תהלתו מה שהוא מכיר שהוא מהש"י. ועל ידי זה הוא שליטת היהודים בשונאיהם ושליטת מרדכי על בית המן, וניתן לו כל הכבוד והעושר וכן מסתמא גם לרוב בנים, דעל כן אמר דובר שלום לכל זרעו (אסתר י, ג), כי זכה לזרע רב גם כן.

ורוממות קרן ישראל נגד אומות העולם, כי נמחה זרעו של עמלק, ונעשה מהיש אין, והאין הוא המזל לישראל. ופור זה עצמו אדרבא הזיל והטיף שפע לישראל, כי הוא הגורל אשר מה' כל משפטו, והוא אלהי ישראל לבר. וכמו שכלל הבריאה דששת ימי בראשית היה בשביל ישראל, כן כלל קיום הבריאה דששת אלפי שני הכל בשביל ישראל, וכל מה שנעשה ונפעל בעולם הכל לצורך ישראל, וכמו שאמרו ביבמות (סג, א) אפילו ספינה הבאה מגליא כו'.³²⁹ ועל כן הפיל פור מיום ומחודש לחודש שלא רצה שום חודש ויום לקבל פור להרע לישראל כמו שכתב בתרגום, כי הזמן גם כן נברא מכלל הבריאה, והוא גם כן לצורך ישראל, וכמו שנאמר החודש הזה לכם (שמות יב, ב) ואיך יקבל על עצמו להרע בו לישראל, וכל שכן לאברן מן העולם לגמרי ח'ו, כי אם כן יאבד כל הבריאה, ויאבד גם הזמן והיום והחודש עצמו מן העולם גם כן.

[טז] **עד** שהגיע לחודש אדר שבו נפל הפור, ושמח לפי שבו מת משה רבינו ע"ה. הענין כי כל חודש יש בו אור מיוחד בפני עצמו, כפי האותיות שנבראו בו, כמו שאמרו בספר יצירה (פרק ו) דשתים עשרה פשוטות נגד שנים עשר חודש, וניסן באות ה' הרומז לשכינה, כי בו התחלת גילוי שכינה בתחתונים. ועל כן הוא ראש חדשים, שזהו תכלית המכוון דחדשים, שישראל מונין ללבנה שעתידים להתחדש כמותה. בכל חודש השגת התגלות מיוחד, מה שכנסת ישראל מקבלת מדודה, כלבנה המקבלת מהחמה כנודע. ובניסן הוא התגלות גמור להאיר גם בחשכת לילה, וראתה שפחה על היס כו' בראיה גמורה,³³⁰ על ידי שמאיר כל הלילה,

הארץ מתייהדים מעין דוגמא דלעתיד, אז כמו דלעתיד בשוב ה' וגו' היינו כחולמים, יהיו כל עניני עולם הזה כחלום ודמיון בעלמא, כך ראו אז שכל הגזירה והפחד שהיו על היהודים מקודם היה רק חלום ודמיון. אלא שדמיון זה הועיל להשיב לבבות בני ישראל לאביהם שבשמים, כמו שאמרו (שם יד, א) גדולה הסרת טבעת מארבעים ושמונה נביאים, וכן אמרו בסנהדרין (צז, ב) לעתיד מעמיד מלך קשה כהמן והם שבים בתשובה, ודייק כהמן, דכיון דהכונה רק להשיבם בתשובה, כל קשיותו אינו אלא דמיון כוזב בעלמא כמו שהיה בהמן, מאחר שבאמת אין רצון הש"י כלל לזה. ונמצא הדמיון גרם לביטול הדמיון והתגלות האמת, ועל ידי זה שב הדמיון להיות אמת, לא שהדמיון עצמו אמת כמות שהוא דזה שקר, רק שמצד ההתהפכות נעשה ממנו הכנה לטוב, אשר ישלטו היהודים וגו', והוא על ידי שיתגלה להם על ידי זה האמת, וישלטו על הדמיון המעלים האמת. ולפי שלעולם שליטת האדם באדם לרע לו לאדם בליעל כידוע, הוא דרך הלבשה חלק בחלק ואבר באבר זה לעומת זה, כקליפה הסובבת לפרי כידוע, וכאשר הוא חוזר לשלוט בו הוא דוגמת שליטתו, כי הוא כנגדו ממש. על כן כמו שהוא חשב לאבד, כי זהו כח הרע דעמלק שרוצה להרוג ולאבד, אח"כ נהפך שהיהודים הרגו ואבדו בהם.

[טז] **וזוהו** הפור שהוא הוראת הדמיון, דהיינו המקור של הדמיון והראשית שלו, טרם שנתגלה לפועל שזהו שורש עמלק הראשית דגוים, שהם כללות עולם הזה הדמיוני, והוא המזל של רוממות אומות העולם נגד ישראל כפי הדמיון. נהפך לפורינו להיות אדרבא אז

329. יבמות סג, א: "אמר רבי אלעזר: מאי דכתיב: ונברכו בך כל משפחות האדמה? אמר ליה הקב"ה לאברהם: שתי ברכות יש לי להברוך בך, רות המואביה ונעמה העמונית. כל משפחות האדמה - אפילו משפחות הדרות באדמה, אין מתברכות אלא בשביל ישראל. כל גויי הארץ - אפילו ספינות הבאות מגליא לאספמיא, אינן מתברכות אלא בשביל ישראל".
330. ילקוט שמעוני בשלח רמז: "זה אלי. רבי אליעזר אומר: מנין אתה אומר שראתה שפחה על היס מה שלא ראה יחזקאל וישעיה? שנאמר: וביד הנביאים אדמה, וכתיב: נפתחו השמים ואראה וגו'. משל למה הדבר דומה? למלך בשר ודם שנכנס למדינה, ועליו צפירה מקיפתו, וגבוריו מימינו ומשמאלו, וחילות מלפניו ומלאחרי, והיו הכל שואלין לומר: אי זה המלך?

אמרו (סנהדרין לה, ב) אדם הראשון משוך בערלתו היה, דנוצר מהול (תנחומא נח ה) אבל על ידי החטא נמשך. ועל כן לא מל אברהם אבינו ע"ה את עצמו קודם שנצטווה, כמו שקיים כל התורה כולה עד שלא ניתנה (קדושין פב, א), כי לתקן לגמרי אי אפשר עד עת קץ, שאז יבולע באמת המות לנצח, אבל בעולם הזה העלים הקב"ה דרך עץ החיים, ולא רצה שיתוקן תיכף לגמרי, עד שיכלו כל הנשמות שבגוף.³³² ואם כן המילה מעצמו אינו כלום, אלא כערכי וגבעוני מהול דמכל מקום נקרא ערל, ואי אפשר כלל להיות בזה אין מצווה ועושה, דכל שאין מצווה אין כאן עשייה גם כן, דהרי באמת בעולם הזה עדיין יש בו כונה להנאת עצמו. אלא שלאותם שהש"י ציוה למול, היינו שהוא חתם שמו עליהם, דהם באמת עומק אמיתות כונת הנאת עצמם גם כן הוא רק לשמים, כי חלק ה' עמו.

[ית] ועל כן אמרו באברהם וכוונת עמו כו' שהש"י אחז עמו (ב"ר מט, ב)³³³ ומצא עצמו מהול (שם מז, ט), לא שהוא מל את עצמו, כאלו השתדלותו פעל זה. וזה טעם דאין בזה ענין השתדלות אדם כבשאר מצוות, ועל כן נימול בעודו תינוק שלא ידע כלום, כי אין בזה השתדלותו, רק שהש"י החתימו בחותמו שהוא מוגדר מערוה, ואפילו שלמראית עין אינו כן. ועכו"ם בהיפוך, אפילו המולים רצונו לומר המראים עצמן בפועל בתכלית ההגדרה, באמת

ולכל בני ישראל היה אור גמור במושבותם. ונודע דיתרון האור הוא מן החושך, דכאשר הוא אור בהיר בשחקים אין רבותא כל כך, רק כאשר יש חושך ומאיר אז ניכר היתרון ושלמות האור, על זה תכלית בריאת העולם, להיות ברישא חשוכא ואח"כ דייקא נהורא. וזהו כל השתלשלות החדשים, מראשית השנה בניסן שהוא הגילוי הגמור אבל בראיה בעלמא, עד שיקבע בקנין גמור באחרית השנה, להכיר הגילוי גם מתוך תוקף ההעלם. וזהו באדר שנברא באות הק' הרומז לקדושה, כמו שאמרו בשבת (קד, א) ק' קדוש, דהוא במקום גדר ערוה כמו שאמרו ביבמות (ירושלמי פ"ב, ה"ד). כי הקדושה הוא היחוד, שאדם מייחד ומוסר עצמו וכל כחותיו להש"י, דוגמת קדושי אשה שהיא נקנית בזה לבעלה להיות מותרת לו.

[יז] וזה נמצא רק במקום שנמצא גדר ערוה היינו בישראל, דעכו"ם אע"פ שגדרו עצמם בעריות מימות המבול, מכל מקום אין הערלה נקראת אלא על שמם (נדרים לא, ב). כי המילה הוא החותם של הש"י על גדר הערוה, שגם אבר זה מיוחד להש"י, דבאבר זה הוא תוקף התאוה והכונה לגרמיה שיש בזה באדם, מחטא אדם הראשון ואילך, כמו שאמרו (מ"ר ר"פ תוריע) דאפילו חסיד שבחסידים כו'³³¹ והוא ישי שמת בעטיו של נחש (שבת נה, ב), דזהו עטיו של נחש וחטא אדם הראשון, דעל ידי זה נמשך בכל זרעו כן. והתיקון הוא המילה, דעל כן

מפני שהוא בשר ודם כיוצא בהן. אבל כשנגלה הקב"ה על הים, לא הוצרך אחד מהן לשאול אי זהו המלך, אלא כיון שראוהו הכירוהו, פתחו כולן ואמרו: זה אלי ואנוהו". שמות יד, כ: "ויבא בין מחנה מצרים ובין מחנה ישראל, ויהי הענן והחשך ויאר את הלילה, ולא קרב זה אל זה כל הלילה".

331. ויקרא רבה יד, ה: "אשה כי תוריע הרא הוא דכתיב: הן בעוון חוללת. רבי אחא אמר: אפילו אם יהיה חסיד שבחסידים אי אפשר שלא יהיה לו צד אחד מעון. אמר דוד לפני הקב"ה: רבון העולמים, כלום נתכוון אבא ישי להעמידני? והלא לא נתכוון אלא להנאתו".

332. עבודה זרה ה, א: "אמר רבי יוסי: אין בן דוד בא עד שיכלו נשמות שבגוף (רש"י - אוצר יש ושמו גוף, ומבראשית נוצרו כל הנשמות העתידות להולד, ונתנם לשם)".

333. בראשית רבה מט, ב: "אמר (אברהם) לפניו: ומי ימול אותי? אמר (הקב"ה): אתה בעצמך. מיד נטל אברהם סכין, והיה אוהז בערלתו ובא לחתך והיה מתירא שהיה זקן. מה עשה הקב"ה? שלח ידו ואחז עמו והיה אברהם חותך, שנאמר: אתה ה' האלהים אשר בחרת באברהם וגו'. וכוונת לו הברית אין כתיב כאן, אלא וכוונת עמו. מלמד שהיה הקב"ה אוהז בו". שם מז, ט: "אמר רבי לוי: מל אברהם אין כתיב כאן אלא נימול, בדק את עצמו ומצא עצמו מהול".

הקדושה דבני ישראל גלוי לכל בפועל גמור, והאמת היא נעלמת. וזהו גם כן מצד אותו חודש, מצד הדמיון שבו, דבכל דבר אמת יש דמיון כנגדו זה לעומת זה, וגם בקדושה וגדר ערוה יש קדושים באמת, וזהו אצל כלל בני ישראל ולא עשה כן לכל גוי, ויש שכפי דמיון העולם הזה נראה מוגדר וקדוש, וזה יש גם באומות העולם, כידוע שמצוי אצלם גם כן הפרושים מעריות לגמרי, ויחשבום לקדושים. ובאמת הוא דמיון כוזב, וכמו שבישראל אפילו הפרוץ, פרצתו אינו אלא מצד ההוצי הסובבים לאסא כמו שאמרו בסנהדרין (מד, א), וכדרך שאמרו בשיר השירים רבה (א, ו) על פסוק ששזפתני השמש דברחיצה מועטת מתלבנים. כן בעכו"ם להיפך, הם שחורים ממעי אמם, ומה שמתלבנים ומראים עצמם קדושים הוא רק למראית העין, וברחיצה מועטת מתגלה שחרותם העצמי. ומכל מקום מצד הדמיון גם זה נראה קדושה, ובעולם הזה כל זמן שלא בלע המות לא נגלה עדיין קדושה האמיתית, על כן בו מת משה רבינו ע"ה, וגם באותו קדוש פגעה מדת הדין, וכל מיתה הוא רק מצד חסרון הקדושה הגמורה, ואצלו לא היה שום חסרון קדושה כלל, על כן לא ידע איש את קבורתו, ומת רק על פי ה' בנשיקה (ב"ב יז, א), שהוא אדרבא מצד תוקף הקדושה. אלא שבזה גרם חסרון למראית העין בקדושה דבני ישראל, שאצלם לא היה מורגש בפועל קדושה כל כך, ומצד הזה נחשב החסרון בו, כי פרנס הוא הדור (ערכין יז, א).

[כ] וזהו החטא דמי מריבה יען לא האמנתם להקדישני, ויקדש בם, כי ה' צילך, ובקדושת האדם גם הש"י לעומתו נקדש בתוך בני ישראל, והיינו על ידי קדושת בני ישראל. דידוע מים רומז לתאווה, ומשה רבינו ע"ה היה מרוחק

אינו כן, וכמו בלעם שהיה נביא אומות העולם, אדרבא פרץ גדר ערוה. ועמלק חתך מילותיהן ואמר טול מה שבחרת (מד"ת תצא ט), כי אומות העולם קוראים להש"י שונא זימה, כמו שאמרו בסנהדרין (צג, א) גבי נבוכדנצר³³⁴ וגבי בלעם (שם קו, א), וחשבו דזהו מה שבחר בישראל המולים לפי שהם מלים וגודרים עצמן, וכשראה אותם הנחשלים דהיינו שאינן כן, וכמו שאמרו (מד"ת תצא ט) על פסוק אשר קרך שנעשו בעלי קריין שהביאין בנסיון ולא עמדו בו, על כן אמר טול מה שבחרת, כי הנה ככל הגוים בית ישראל. אבל באמת יעקב בחר לו י"ה ישראל לסגולתו, כידוע הפירוש על והייתם לי סגולה מכל העמים דרצונו לומר כמו סגולה שהוא בלא טעם נגלה רק כך הדבר מסוגל בסגולה, כך מה שבני ישראל לו יתברך מכל העמים הוא בלא טעם בהתגלות בעולם הזה כלל. דהגם דשניהם שוין למראית העין בעולם הזה, ואוהב את יעקב שהוא היפך הזימה שהש"י שונא, ואת עשו שנאתי שהוא מלא זימה, אף דלמראית העין אינו כן, מכל מקום הש"י מכיר שרשם הנעלם מעיני בני אדם בעולם הזה הרואה לעינים. והמילה הוא עדות על השורש דבני ישראל הנעלם בעולם הזה, דשורשם גדורים בעריות, ועמך כולם צדיקים וקדושים, ומה שאין נראה כן הוא רק מצד דמיון עולם הזה, דהיינו כחולמים.

[יט] וזהו קדושת חודש אדר, שהוא נגד זרעא דיוסף שומרי הברית, שגדר עצמו מערוה, ושם אתה מוצא קדושה. על כן נברא באות הק', ואין עמלק נופל אלא בידם, כי כל טענתו הוא נגד קדושה זו, דעל כן אומר ויזנב וגו' כידוע. ועל כן בו נולד משה רבינו ע"ה, שהוא שורש הקדושה דבני ישראל, עד שפירש לגמרי מן האשה. ובו מת גם כן, כי עדיין אין התגלות

334. לגבי נבוכדנצר, מסופר שאחאב וצדקיה ניסו לפתות את בתו בטענה שקבלו נבואה מה' לכך, וכשספרה לאביה ידע שהם משקרים כי "אלהיהם של אלו שונא זימה הוא", ולכן בדק אותם בכבשן האש ונשרפו. ולגבי בלעם מסופר שלאחר שלא הצליח לקלל את ישראל, נתן עצה לבלק שיפתה את ישראל לזנות, כיוון ש"אלהיהם של אלו שונא זימה הוא".

[כא] והמן כשראה שבו מת משה רבינו ע"ה שמח, חשב דבאמת אז הוא העלם הקדושה דבני ישראל, ולא ידע דהעלם זה הוא אדרבא תוספות גדול בהתגלות קדושתם. ולא ידע דבו נולד משה, ובו אדרבא התגלות קדושה דבני ישראל, וגם מיתתו הוא תוקף גילויה גם בהעלם. וזהו כל קדושת החודש אדר, להראות קדושת בני ישראל גם בתוך תוקף החשכות וההעלם, דעל כן חייב לבסומי עד דלא ידע (מגילה ז, ב), ובלא דעת נשזהו מיתת משה רבינו ע"ה סוד הדעת כנודע] ניכר גם כן ההבדל בין ישראל לעמים. והגם דקם רבה ושחטיה לרב זירא למחר החייהו,³³⁵ והרציחה שלו היתה רק למראית העין ומצד הדמיון, ולא כרציחה דעכו"ם, כי אין אצל בני ישראל רציחה באמת כלל. ושתיית יין עצמו היא התאוה, שבו היה חטא אדם הראשון למאן דאמר ענבים סחטה לו (בר"ר יט, ה), וכן חטא נח וישכר,³³⁶ וחטא דעשרת השבטים השותים במזוקי יין, וכמו שאמרו בשבת (קמז, ב) ובויקרא רבה (ה, ג) מחמרא דפרוגייתא.³³⁷ אבל בפורים חייב לבסומי והשתיה כדת של תורה, ואע"פ ששותה ומשתכר וזה בכלל אשר שנא ה', כמו שאמרו (פסחים קיג, ב) שלושה הקב"ה אוהבן שאינו משתכר, ומכלל הן נשמע לאו, לכל לץ היין הומה שכר. אבל בפורים אין רע, דזהו עיקר קדושת הפורים, שנתברר שכל התאות דבני ישראל הם בקדושה והכל להש"י, וכל מה שעשו נגד זה לא עשו אלא לפנים ולמראית העין, ולא עינה מלבו.³³⁸

לגמרי מכל מיני תאוה וחמדות עולם הזה, וכמו שאמר מאין לי בשר (במדבר יא, יג), דזה אין שייכות לו למדריגתו, רק להמטיר לחם מן השמים, והולכים במדבר המנוגב מכל טובה, והוציא מים מצור החלמיש המנוגב לגמרי. והש"י אמר שידבר אל הסלע ונתן מימיו, היינו שגם לו יש מים, כי באמת הש"י ברא התאוה ואינו לבטלה, רק כשלא יחמוד ויתאוה למה שאינו שלו. ואין לך בריה שאין לו חשק ותאוה לאיזה דבר השייך לו, וזהו מימיו השייכים לו. ועל ידי הדבור לשם ה' יהיה הנתינה לשם שמים, וזהו קדושת התאות דבני ישראל, שאע"פ שגם בהם יש תאוה, אמיתות תאותם של ישראל הוא הש"י, וכל תאותם לשם שמים. ומשה רבינו ע"ה הכה בסלע, הכאה רומז ליסוריין וביטוש קשיות הגוף שלא ישקע בתאותיו, כי הוא חפץ להרחיק בני ישראל מתאות גם למראית העין, כי חשב מה שלמראית העין תאוה הוא גם כן היפך הקדושה. וזה גרם חסרון בקדושה דהש"י, שהוא תלוי בקדושה דבני ישראל, ועל כן נגזר עליהם מיתה, ויקדש בם במיתתם, דבזה נתגלה הקדושה שבתאות בני ישראל, דמחמתו נענשו, ונוסף התגלות קדושתו יתברך. כי זהו קדושתו יתברך כאשר ישראל קדושים שגם כל תאותיהם לשם שמים, וכמו שאמרו (גדה לא, א) ומספר רובע ישראל, דאותו רשע אמר מי שהוא קדוש ומשרתיו קדושים יסתכל בדבר זה, שהוא לא ידע אפשרות קדושה בדבר זה. אבל באמת אצל בני ישראל הכל קדושה.

335. מגילה ז, ב: "אמר רבא: מיחייב איניש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי. רבה ורבי זירא עבדו סעודת פורים בהדי הדדי, איבסום (השתכרו), קם רבה שחטיה לרבי זירא. למחר בעי רחמי ואחיהה. לשנה אמר ליה: ניתי מר ונעביד סעודת פורים בהדי הדדי! - אמר ליה: לא בכל שעתא ושעתא מתרחיש ניסא".

336. בראשית ט, כא: "וישת מן היין וישכר, ויתגל בתוך אהלה".

337. שבת קמז, ב: "אמר רבי חלבו: חמרא דפרוגייתא (רש"י - שם מדינה שיינה משובח) ומיא דדימסת קיפחו עשרת השבטים מישראל (שהיו בעלי הנאה, ועסוקים בכך, ולא היו עוסקים בתורה, ויצאו לתרבות רעה)".

338. מגילה יב, א: "שאלו תלמידיו את רבי שמעון בן יוחאי: מפני מה נתחייבו שונאיהן של ישראל שבאותו הדור כליה? אמר להם: אמרו אתם! אמרו לו: מפני שנהנו מסעודתו של אותו רשע. - אם כן שבשושן יהרגו, שבכל העולם כולו אל יהרגו? אמרו לו: אמרו אתה! אמר להם: מפני שהשתחוו לצלם. אמרו לו: וכי משוא פנים יש בדבר? אמר להם: הם לא עשו אלא לפנים - אף הקב"ה לא עשה עמהן אלא לפנים, והיינו דכתיב: כי לא ענה מלבו".

על מה שאמרו בתנא דבי אליהו (סא"ר סו"פ כ) על אגג שנאנח שיכלה זרעו, ועל ידי זה זכה להוליד המן היינו מה שבניו למדו תורה, כי אנחה זו אינה אצל אומות העולם, שאין דואגין כלל על השארת בנים לאחר מותו. רק הוא מצד שרשו מעשו שנקרא ישראל מומר בקידושין (יה, א), שהיה בו שורש יהדות מאבותיו, וזו אנחה של יהדות, ועל כן זכה להיות ממנו השארה בין ישראל. וכן המן שנתפאר ברוב בניו, נראה שהוא גם כן מצד הטוב הגנוז בו קצת שורש מבני ישראל, להכיר שיש בזה התפארות וטובה. אבל מכל מקום אחז לשון אבותיו, דעשו אמר יש לי רב ויעקב אמר יש לי כל (בראשית לג, ט-יא), וכן המן אמר רוב בניו (אסתר ה, יא), ואצל מרדכי נאמר לכל זרעו (אסתר י, ג). כי מי שיש לו מדת הסתפקות, כל מה שיש לו הוא אצלו שיש לו כל, מה שאין כן מי שהומה ומהמה בתאות, אפילו יש לו הרבה מאד אומר שיש לו רב אבל לא כל, כי אין אדם מת וחצי תאותו בידו (קה"ר א, יג), וכן ריבוי הבנים שנתפאר, שב אצלו לתאוה וחמדה ככל חמדת העולם הזה, כי לא כיוון לשם שמים, וכל מה שהיה לו לא היה מספיק לו עדיין. ועל כן סופו עשרה נהרגו ועשרה נתלו ועשרה מחזירים על הפתחים (מגילה טו, ב), ולא היה לו במה להתפאר, רק כמו רגע. ומה שנשאר ממנו לעולמי עד מבני בניו שלמדו תורה, ועל כן נכתב התפארותו זו במגילה, כי לא היה דבר ריק לגמרי, זה לא נקרא באמת על שמו, כי גר שנתגייר קטן שנולד (יבמות סב, א) ואין לו עוד יחס אבות.

[כד] **ואצל** בני ישראל להיפך, כי ממה שנאמר במרדכי לקחה לו לבת (אסתר ב, ז) נראה דלא היה לו בנים כלל, ועל כן לקח יתומה לגדל שתהיה לו לבת ליקרא שמו עליה. כי כל זמן שזה קם זה נופל, ואחר שזה נפל אז זה קם וזכה להיות גם כן דובר שלום לכל זרעו. וידוע דשלום רומז למדת היסוד שלום בית, ודובר לשון הנהגה כמו ידבר עמים, שהנהיג והכניס

[כב] **ועל** כן על ידי זה זוכין לבנים, כי אברהם אבינו ע"ה ראש אומה הישראלית, לא זכה לבנים שיקרא לו זרע בהם אלא אחר שנימול, כי המילה הוא השתנות עצם הגוף שנעשה גוף אחר, ואז יוכל להוליד בדומה לו, כיון שנשתנה עצמיותו להיות כך. וכמו שהאדם מוליד אדם ובהמה מוליד בהמה, כך ישראל מוליד ישראל ועכו"ם מוליד עכו"ם, ואי אפשר לעכו"ם לצאת מישראל או ישראל מעכו"ם, כי מלידה מבטן הם נפרדים ושונים זה מזה. ולא רצה הש"י שיווליד בנים אלא הראויים ליקרא בני אל חי וזרע אמת, ובבני ישראל עצמם כל מי שיש בו קדושה והגדרת ערוה יותר - זוכה לריבוי בנים יותר, וכמו שאמרו בבני משה רבו למעלה משישים רבוא (ברכות ז, סע"א), ובזרעא דיוסף נאמר עם רב אתה (יהושע יז, טו). ובכלל בני ישראל בימי שלמה המלך ע"ה ובנין בית המקדש להתגלות שכינה בתחתונים בקביעות, שהיו אז בתכלית תוקף הקדושה, נאמר יהודה וישראל רבים כחול (מלכים א' ד, כ). כי הריבוי דבני ישראל נמשך מהקדושה והגדרת הערוה דוקא, שהוא למראית העין גורם מיעוט הריבוי, אבל אצל בני ישראל אדרבא על ידי זה כן ירבה. כי הקדושה הוא שאין לו אלא לב להוציא בשר, כמו לעתיד כמו שאמרו ז"ל (זח"א קלו, סע"ב) על פסוק ונתתי לכם לב בשר, והש"י נותן להם כן. ואמרו ז"ל בזוהר כת"י על פסוק מי ילד לי את אלה הובא בספר חסדי אבות, דאין שום טיפה מבני ישראל לבטלה, והכל נעשים נפשות קדושות לעתיד לבא. וזהו רק בבני ישראל.

[כג] **ולא** עשה כן לכל גוי, שהם כונתם האמיתית העצמיות הוא רק לתאות עצמם לבד, ואפילו מתכוין להוליד בן אין זה כונתו האמיתית כלל. ואמר חכם פילוסופי מחכמי אומות העולם רוב הבנים רקב הממון, הרי כל חכמתם למאוס ברבוי בנים, שאין מאמינים דמאן דיהיב חיי יהיב מזוני, והבורא נפשות רבות בורא פרנסתן להחיות בהן. וכן שמעתי

הזה. והוא סוף כל הנסים כמו שאמרו ביומא (כט, א), וסוף כל קדושת הזמנים שבני ישראל קבעי לה, דישראל מקדשי [לאפוקי שבת דקביעא וקיימא], אין אחריו עוד קדושת זמן, עד ראש חודש ניסן שהוא ראשון לחדשי השנה והתחלת סדר חדש, כמו שלום שהוא חותם כל הברכות, בברכת כהנים ובתפלת שמונה עשרה (במדב"ר יא, ז). ובויקרא רבה סוף פרשה ט' דכל הברכות טובות ונחמות חותמין בו, כי הוא הסוף והתכלית המכוון מכל הברכות לייחד כנסת ישראל עם דודה, ואז יהיה שלום הכל שלום, ושם דכל הברכות כלולות בשלום, וכן אמרו בסוף עוקצין דרק הוא הכלי המחזיק ברכה. וכן הוא קדושת ימי הפורים כלי מחזיק ברכה וכולל כל מיני ברכות, דעל כן אמרו בתיקונים (תי' כא) על יום הכפורים דרצונו לומר כפורים כמו פורים, וידוע מי נתלה במי קטן בגדול (תענית ז, א), כי פורים הוא ימי רצון הרבה יותר מיום הכפורים, כי הוא רב שלום האמיתי חותם כל הברכות. ואין כאן מקום להאריך יותר.

מדת השלום בכל זרעו, שיהיה זרע קודש, וזרועי זרע למינם בקדושה ובשלימות. ואע"פ שהיה רצוי לרוב אחיו ולא לכל אחיו שפירשו ממנו סנהדרין (מגילה טז, ב), ואם כן כפי הנראה לא היה בכלל תלמידי חכמים המרבים שלום בעולם (ברכות סד, א), על זה אמרו כי מכל מקום היה דובר שלום לכל זרעו, ורב שלום בניך, ואין צריך לאל תקרא אלא בוניך רק בניך כפשטיה, כי זהו עיקר השלום, וכמו שנאמר וראה בנים לבניך שלום על ישראל.

[כה] ותחלה ניתן זה להמך כפי הדמיון דעד ארגיעה, וכדרך שאמרו בזוהר ויקרא ט' ריש עמוד א' כד בעא קב"ה לאתפרעא מרשיעיא ולאובדא להו יהיב להו שלום, עיין שם. ואע"ג דאין שלום אמר ה' לרשעים, השלום שניתן להם כדי להאבידם הוא באמת אין שלום, מאחר שהכל הולך אחר התכלית והמכוון, וכיון שהגאון הוא לפני שבר גם הוא מכלל השבר. וכשנתגלה דנהפוך הוא, אז לישראל ניתן שלום אמיתי, ופורים בגימטריה של"ו, וחסר המ' שתומה הרומז על הסתימה וההעלמה בעולם

סליק ספר רסיסי לילה מכת"ק.